

MACARISTAN BÜYÜKELÇİLİĞİ
ANKARA

MACAR TÜRKOLOGLAR

Küçük Biyografik
Ansiklopedi

TURKSOY

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI
INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TÜRKIC CULTURE

Yayımlayan: Gábor Fodor

Yazı kurulu:

Géza Dávid, Pál Fodor, Mária Ivanics, Benedek Péri,
István Vásáry

Yazarlar:

György Csorba (Gy. Cs.), Géza Dávid (G. D.), Gábor Fodor (G. F.),
Pál Fodor (P. F.), Mária Ivanics (M. I.), László Károly (L. K.), Nándor
Erik Kovács (N. E. K.), Benedek Péri (B. P.), István Vásáry (I. V.)

Çeviriler:

Gábor Fodor, Emre Saral, Áron Sipos, Balázs Szöllőssy

Redaksiyon:

Emre Saral

Tasarım:

Ezgi Zorlu

ISBN: 978-605-71326-2-8

Ankara

2022

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler yayımcıdan yazılı izin alınmadan tümüyle ya da kısmen yayımlanamaz. Elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt vs. araç ve ortamlarda çoğaltılamaz ve iletilemez.

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)

OR-AN Ferit Recai Ertuğrul Caddesi No: 8

06450 Çankaya - Ankara / Türkiye

+90 (312) 491 01 00 (pbx)

İçindekiler

ÁGOSTON, GÁBOR / 10
AGYAGÁSI, KLÁRA / 12
ALMÁSY, GYÖRGY / 14
BARTHA, JÚLIA / 16
BASKI, IMRE / 18
BAYERLE, GUSZTÁV / 20
BELLÉR-HANN, ILDIKÓ / 22
BERTA, ÁRPÁD / 24
BLASKOVICS, JÓZSEF [JOSEF BLAŠKOVIČ] / 28
BODROGLIGETI, ANDRÁS / 32
CZEGLÉDY, KÁROLY / 34
CZENTNÁR, ANDRÁS / 36
CSÁKI, ÉVA JUDIT / 38
CSATÓ, ÉVA ÁGNES / 40
CSIRKÉS, FERENC / 42
CSORBA, GYÖRGY / 44
DALLOS, EDINA / 46
DANKA, BALÁZS / 48
DÁVID, GÉZA / 50
DOBOS, ÉVA / 54
ECKMANN, JÁNOS / 56
ERŐDI-HARRACH, BÉLA / 58
F(ALVAYNÉ) MOLNÁR, MÓNICA / 60
FEHÉR, GÉZA (BABA) / 62
FEHÉR, GÉZA (OČUL) / 64
FEKETE, LAJOS / 66
FODOR, GÁBOR / 70
FODOR, PÁL / 72
GERELYES, IBOLYA / 76
GERMANUS, GYULA / 80

GERŐ, GYŐZŐ / 82
GÉVAY, ANTAL / 86
GOMBOCZ, ZOLTÁN / 90
HADNAGY, SZABOLCS / 92
HALASI-KUN, TIBOR / 94
HAZAI, GYÖRGY / 98
HEGYI, KLÁRA / 102
HÓVÁRI, JÁNOS / 104
IVANICS, MÁRIA / 106
KAKUK, ZSUZSA / 110
KÁLDY-NAGY, GYULA / 112
KARÁCSON, IMRE / 116
KARA, GYÖRGY / 120
KÁROLY, LÁSZLÓ / 122
KATKÓ, GÁSPÁR / 124
K. PALLÓ, MARGIT / 126
KENESSEY, MÁRIA / 128
KINCSES-NAGY, ÉVA / 130
KOVÁCS, GYÖNGYI / 132
KOVÁCS, NÁNDOR ERIK / 134
KÖVECSI-OLÁH, PÉTER / 136
KRCSMÁRIK, JÁNOS / 138
KÚNOS, IGNÁC / 140
KUUN, GÉZA KONT / 144
LIGETI, LAJOS / 146
MÁNDOKY KONGUR, ISTVÁN / 150
MÁRTON, ALFRÉD / 154
MATUZ, JÓZSEF / 156
MÉSZÁROS, GYULA / 158
MOLNÁR ÁDÁM / 160
MOLNÁR, JÓZSEF / 162
MUNKÁCSI, BERNÁT / 164
NÉMETH, GYULA / 166
OLACH, ZSUZSANNA / 170

PAPP, ADRIENN / 172
PAPP, SÁNDOR / 174
PASTINSZKY, JÁNOS / 176
PÁSZTOR, EMESE / 178
PÉRI, BENEDEK / 180
PORCIÓ, TIBOR / 182
PRÖHLE, VILMOS / 184
RAJKAI, ZSOMBOR / 188
RÁSONYI, LÁSZLÓ / 190
REPICZKY, JÁNOS / 194
RÓNA-TAS, ANDRÁS / 196
SÁNDOR, KLÁRA / 200
SCHMIDT, ANIKÓ / 202
SCHÜTZ, ÖDÖN / 204
SERES, ISTVÁN / 208
SINOR, DÉNES (DENIS) / 210
SIPOS, JÁNOS / 214
SOMFAI KARA, DÁVID / 216
SUDÁR, BALÁZS / 218
SZALONTAI-DMITRIJEV, JUDIT / 220
SZENTKATOLNAI BÁLINT, GÁBOR / 222
SZILÁDY, ÁRON / 226
SZILÁGYI, DÁNIEL / 228
SZ. SIMON, ÉVA / 230
TASNÁDI, EDIT / 232
THURY, JÓZSEF / 234
TORMA, JÓZSEF / 236
TÓTH, HAJNALKA / 238
VÁMBÉRY, ÁRMIN / 240
VÁSÁRY, ISTVÁN / 244
VASS, ELŐD / 248
VELICS, ANTAL (LÁSZLÓFALVI) / 250
VÉR, MÁRTON / 252
ZIMONYI, ISTVÁN / 254

Önsöz

Macar Türkologlar Küçük Biyografik Ansiklopedi adlı bu eser Macar Türkoloji'sinin kurucularından günümüz temsilcilerine kadar Macar Türkologları ve Osmanlı tarihçilerinin biyografilerini ve başlıca eserlerini ele almaktadır. Alanında önemli bir eksikliği gideren bu eşsiz çalışmayı Türkoloji camiasının istifadesine sunmaktan dolayı büyük bir memnuniyet duymaktayız.

Zengin kültürel birikime sahip olan halklardan biri olan ve başta Doğu Avrupa olmak üzere bütün dünyayı birçok açıdan etkileyen büyük Macar halkı, yetiştirdiği öncü şahsiyetler ve bilim insanları ile sadece kendi toplumuna değil, farklı milletler için de büyük kazanımlara vesile olmuşlardır. Bu bağlamda Türkoloji biliminin gelişmesinde Macar Türkologların üstün katkısı takdire şayandır.

Alanında ilk olan bu özel çalışma Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSÖY, Macaristan Büyükelçiliği ve Liszt Enstitüsü-İstanbul Macar Kültür Merkezi iş birliğiyle yayına hazırlanmıştır. Bu vesileyle ansiklopedinin hazırlanmasında yoğun çaba ve emekleri olan kitabın editörü ve yazarlarına en içten dileklerle teşekkür ediyorum. Ayrıca bu eserin okurlarla buluşmasında Macaristan'ın Türkiye'deki Büyükelçisi çok değerli dostum Sayın Viktor Mátiş'e destekleri ve teşvikleri için minnettarım.

Türk Dünyası'nda Türkoloji çalışmalarının gelişimine önemli katkıda bulunacağını ümit ettiğim bu eserin Türk dili, edebiyatı, kültürü ve sanatına dair çalışmalara ışık tutacağına ve TÜRKSÖY-Macaristan arasındaki yeni iş birliklerine imkân sağlayacağına yürekten inanıyorum.

Saygılarımla.

Düsen Kaseinov
TÜRKSÖY Genel Sekreteri

Önsöz

Macarlar ve Türk halklarının ilişkileri son derece uzun bir geçmişe dayanır. Macarları, Orta Asya Türk halklarına bağlayan sayısız ortak nokta mevcuttur. Günümüz kültürel ilişkileri ise belki bundan daha da güçlüdür. Tüm bunlar, Macarlar ve Türk halklarının temsilcileri arasındaki sempatinin sadece doğal olmayıp, sorgulanamaz ve sarsılmaz da olduğu sonucunu vermektedir. Bu sempatinin nereden geldiğini günümüzde tam olarak belirlemek artık zordur, yalnızca şunu tecrübe ediyoruz ki, birbirimize karşı çok daha açgözlü, her şey çok daha doğal görünüyor, birbirimizin yüzünü çok daha kolay gülümsetiyoruz ve de başkalarının bizi veya bizim başkalarını anlamamızdan birbirimizi çok daha iyi anlıyoruz.

Bunun böyle oluşmasında Macar Türkologlara büyük ihtiyaç olmuştur. Macaristan'da Türkoloji'nin kökleri derinlere uzanmaktadır ve geçtiğimiz fırtınalı yüzyıllarda, ancak özellikle son 100 yıl boyunca Macar Türkologlar fiziki kapasitenin ötesinde çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu önsözü kaleme alanın durumu kolaydır, zira bu noktada kimi zikredip, zikretmeyeceği gibi zor bir kararı alması gerekmemektedir. Fakat şunu tereddütsüz ifade edebiliriz ki, uluslararası Türkoloji'nin günümüzdeki yüksek seviyeye ulaşmasında Macar Türkologların faaliyeti vazgeçilmez olmuştur. Macaristan'ın Türkiye'deki Büyükelçisi olarak, yurdum uzmanlarına duyulan saygının Macar milletinin üyeleri önünde ne kadar çok kapıyı açtığını gün ve gün hissediyor ve bunun üzerine inşa ediyorum. Türk Dünyası kültürünün geniş çaplı tanıtımı için Türkoloji kaçınılmaz gerekli bir bilimdir. Geçtiğimiz yıllarda ise merkezi Ankara'da bulunan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) bu konuda yeri doldurulamaz bir faaliyet gerçekleştirdi. Teşkilatın son derece aktif olması, kapsamlı faaliyeti, yorulmak bilmeyen gayretle yürüttüğü çalışma, Türk Dünyasının bundan sonra uzak ve anlaşılmayan bir kültür olmayıp, hepimizin yaşamının önemli bir parçası olmasına katkıda bulundu.

Bu kitap da TÜRKSÖY Genel Sekreteri Sayın Düsen Kasseinov'un girişimiyle ve TÜRKSÖY'un desteğiyle hazırlandı. Bu vesileyle kıymetli destek için

teşekkür ediyorum. Zamanlarını esirgemeyerek bilgilerini okurlara aktaran kitabın editör ekibine de minnet duygularımı ifade ediyorum.

Yazımın sonunda ise, takip eden sayfalarda haklarında okuyacağımız, vefat etmiş Macar Türkologları saygıyla anıyorum ve de halen Türkoloji'nin zenginleştirilmesi için uğraşı verenlere güç-kuvvet, esenlik, aktif ve çalışma dolu yıllar diliyorum.

Viktor Mátis
Macaristan Büyükelçisi

Sunuş

Macar Türkolojisinin kurumsallaşmasının Ármin Vámbéry'nin İran ve Orta Asya'ya yaptığı macera dolu seyahati sonrasında başladığı az çok bilinmektedir. Derviş kıyafetiyle ün kazanmış Macar seyyah ve alimin 152 yıl önce Peşte Kraliyet Üniversitesi bünyesinde bir, ardından Türkoloji Bölümüne dönüşen, ilk sahfada Türk Dil Kürsüsü kurması, 1893 senesinde ise Kolozsvár Üniversitesinde Bálint Gábor Szentkatolnai önderliğiyle Altayistik çalışmalarının başlaması (ki bugünlerde bunun András Róna-Tas tarafından 1973–1974 öğretim yılında yeniden tesis edilen halefi sayılan Szeged Üniversitesi bünyesindeki Altayistik Bölümü) zamanın ilerlemesiyle güçlü bir geleneğe evrilen Macar Türkolojisi için elbette önemli dönüm noktaları teşkil etmektedir. Bir buçuk asırdır giderek büyüyen bu bilim dalının Macaristan'da kök salması ve genişlemesi iki ana etkenden kaynaklanmaktadır:

İlk etken, 19. yüzyılın ikinci kısmında Macar milliyetçiliğinin güçlenmesiyle birlikte gelişmeye başlayan ve Macarların kökenlerine yönelik araştırmalarda gizlidir. Cermen ve Slav halkları arasına sıkışan, kendi millî kimliğini bu iki dışlı 'pensenin' arasında yoğun bir şekilde arayan Macarlar, bilim adamlarının bu konudaki yeni bulgularını günümüzde hiç hayal edemeyeceğimiz kadar geniş kitlelerce takip ediyorlardı. Vámbéry'nin Orta Asya seyahati esnasında bulduğu bazı el yazmalarına dayanan ve Macarların Türk kökenli olduğunu savunan tezine karşı, özellikle dilbilimci uzmanlarca Fin-Ugor tezi ortaya konulmuştur. O dönemde henüz Macarların dil ile ırk kökenlerinin ayrı tutulmaması elbette bu 'Ugor–Türk savaşı' olarak adlandırılan bilimsel kavganın kesin bir sonuca varmasına engel olmuştur. Her ne kadar bilimsel açıdan bu tartışmayı Macar dilinin Fin-Ugor kökenli olduğunu savunan taraf kazandıysa da, kadim Macarların Orta Asya bozkırlarında geçirdiği dönemde Türk boy-larıyla kurduğu temaslar ile birlikte yaşadıkları süreç içerisindeki Türk unsurları dil ve kültürleri üzerinde büyük etki bırakmıştır. Bahsi geçen sebeplerden ötürü daha sonra Gyula Németh, Lajos Ligeti, günümüzde ise Zsuzsa Kakuk, György Hazai, István Vásáry ve András Róna-Tas gibi uluslararası düzeyde de bilim insanlarının takdirini kazanan Macar Türkologlar, bu geleneği devam ettirmeyi başarmışlardır. Böylece Macar dilindeki Çuvaş unsurlar, üç katman-

da Macar diline geçmiş Türk alıntı sözcükleri ve Macarların erken tarihindeki Türk etkenler bugün daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Diğer ana etken ise Macaristan'ın Osmanlı fethiyle sarsılmış ve bölgesinin beşte ikisini kaybetmiş Macar Krallığı'nın tarihiyle Osmanlı Macaristanı'nın sivil ve askerî idaresi ve Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu arasında sıkışan Macarların kaderine yönelik tarihî araştırmalar olmuştur. Bu çalışmalar, Osmanlı tarih vakanüvislerinden gerçekleştirilen çevirilerin yanı sıra Viyana ve Budapeşte arşivlerinde başlamıştır. En önemli kaynak teşkil eden defterlere dikkati ilk kez Áron Szilády çekmiştir. Mufassal, icmal ve mevacic defterleri, timar ruznamçeleri ve mukataa kayıtlarından Antal Velics iki kalın cilt için metin hazırlamıştır. İstanbul belge koleksiyonları biraz sonra ilgi çekmiştir. I. Süleyman tarafından ganimet olarak Topkapı Sarayı'na nakledilen Corvinalar ve diğer kadim kodekslerin, keşfedilip Abdülaziz ve II. Abdülhamid tarafından kısmen iade edilmesi, Orta Çağ Macar Krallığı tarihine dair Osmanlı kaynaklarının arayışına sebep olmuştur. 1880'lerden itibaren Hazine-i Evrak'a Macar heyetler sıklıkla giriyordu, 1907'de Macar Hükümeti, Osmanlı başkentine daimî bir arşiv sorumlusu atadı. Imre Karácson'un Darüssadet'te yaptığı araştırmaları, mühimme ve rüus defterlerine, ayrıca da II. Ferenc Rákóczi'nin Türkiye'de kalışı ile ilgili vesikalarına yönelik bulguları daha sonra ise Batılı (Viyana, Venedik ve Berlin) arşivlerde yürütülen diğer incelemeler Macar tarih yazımında yeni bir dönemin sözcüleri olmuştur. Özellikle Osmanlı kaynaklarının titizlikle incelenmesine dayalı bu etkin gelenek, takip eden dönemde temel paleografik eserler ortaya koyan ve Osmanlı arşivi tasnif faaliyetlerinde yol göstermek için Türkiye'ye davet edilen Lajos Fekete tarafından mükemmelleştirilip, ardından Gyula Káldy-Nagy, Klára Hegyi, Géza Dávid, Pál Fodor ve Gábor Ágoston gibi isimlerce devam ettirildi ve hâlen de devam ettirilmektedir. Bu araştırmacılar Osmanlı-Macar ilişkilerinin ötesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun genel meseleleriyle de ilgilendiler. Bu bağlamda Kırım Hanlığı tarihi uzmanı Mária Ivanics'i vurgulamadan geçemeyiz.

Yukarıda zikredilen sebeplere dayalı olarak Macar Türkolojisinin güçlü alt yapısını, ekol kurucu isimleriyle günümüzdeki temsilcilerini bir araya getiren bu yayında artık ebediyete intikal etmiş olan, Birinci Dünya Savaşı'nı takiben 1920 yılında imzalanan Trianon Barış Antlaşması öncesi Macar sınırları içerisinde dünyaya gelen ve uluslararası Türkoloji açısından üstün öneme sahip Macar Türkologlarla beraber bu geleneği bugünlere taşıyan, asistanlardan

emekli profesörlere kadar hâlâ aktif Macar Türkolog ve Osmanlı tarihçileri biyografileriyle yayımladıkları eserlerini sunmaktayız.

Bu yayının gerçekleşmesinde emeği geçen herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Eserin yazılmasında görev alan György Csorba, Pál Fodor, László Károly, Nándor Erik Kovács, Benedek Péri ve de özellikle Géza Dávid, Mária Ivanics ve István Vásáry'ye teşekkür ederim. Yazıların Türkçe tercümesinde üstün gayretleri olan Áron Sipos'a, Balázs Szöllőssy'ye ve tercüme ile redaksiyon üzerinde hiç durmadan çalışan Emre Saral'a da aynı şekilde müteşekkirim. Son olarak ise bu projeye desteklerini esirgemeyen TÜRKSOY Genel Sekreteri Sayın Düsen Kasseinov'a da şükranlarımı ifade ediyorum. Macar Türkolojisinin tarihinde bir ilk niteliği taşıyan bu kapsamlı ansiklopediyi sizlere sunmaktan mutluluk ve gurur duyuyorum.

Gábor Fodor

Liszt Enstitüsü – İstanbul Macar Kültür Merkezi müdürü

BIYOGRAFİLER

The background of the page is a textured, light gray surface. It features faint, large-scale illustrations: a map of the African continent in the upper left, a ship's steering wheel in the upper right, and a compass rose in the lower left. The compass rose includes degree markings (20, 30, 40, 50, 60) and directional labels (NW, NE).

ÁGOSTON, GÁBOR (7 Kasım 1960, Kunhegyes –)

1984 yılında Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi ve Tarih bölümlerinden mezun oldu. 1986'da *doctor universitatis*, 1994 senesinde ise doktora (PhD) tezini başarıyla savundu. 1984–1998 yılları arasında ELTE Edebiyat Fakültesi Orta ve Erken Yeni Çağ Macar Tarihi Bölümünde, 1995 ve 1997 arasındaysa Janus Pannonius Üniversitesi (günümüzde: Pécs Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi Orta ve Erken Yeni Çağ Tarihi Bölümünde özellikle Osmanlı Macaristanı, Osmanlı tarihi ve Balkan tarihi konularında yarı zamanlı dersler verdi. 1997 yılında Széchenyi Profesörlük Bursu'nu kazandıktan bir yıl sonra Georgetown Üniversitesi Tarih Bölümüne Osmanlı tarihçisi olarak kabul edilmesi nedeniyle bursundan feragat etti. Eğitimini verdiği konular arasında Osmanlı İmparatorluğu, Ortadoğu, Balkan ve Karadeniz tarihi ön plana çıkmaktadır. 2003 yılında Viyana Üniversitesi (*Universität Wien*) Tarih Enstitüsünde, 2008–2009 Georgetown Üniversitesi Doğu Akdeniz Araştırma Merkezinde (*McGhee Center for Eastern Mediterranean Studies, Alanya, Türkiye*), 2018'de ise Georgetown Üniversitesi Katar Kampüsünde (*GU-Q, Doha*) konuk profesör olarak çalıştı.

Üniversitelerde eğitim verirken çok sayıda genç ve yetenekli tarihçinin kariyerlerinin başlamasına katkıda bulundu. İlgili alanları arasında Osmanlı Macaristanı'nın siyasî, iktisadî, sosyolojik ve kültürel tarihi; Osmanlı İmparatorluğu'nun, özellikle iktisadî ve askerî tarihi, Erken Orta Çağ Avrupa ve İslam askerî tarihinin yanı sıra karşılaştırmalı imparatorluk tarihi ve özellikle Osmanlı ve savaştığı diğer imparatorluklarla karşılaştırılması ön plana çıkmaktadır.

1983'ten itibaren İstanbul'daki arşivlerde yoğun çalışmalar yaptı. 1985'ten itibaren ulusal (Macar) ve uluslararası konferanslara sık katılan isimlerdendir. Davetli konuşmacı olarak Brown, Columbia, Indiana, Georgetown, George Mason, George Washington, Massachusetts Institute of Technology, Princeton, Stanford gibi önde gelen Amerikan üniversitelerinde sunumlar yaptı. 1998 yılından itibaren ABD Dışişleri Bakanlığı Diploması Enstitüsünde (*Foreign Service Institute*) Güneydoğu Avrupa ve Türkiye'ye atanacak olan diplomatlara söz konusu bölgelerin tarihi ve kültürü üzerine eğitimler vermektedir.

Başlıca eserleri:

A hódolt Magyarország. Budapest, 1992.; *A tizenhetedik század.* (Teréz Oborni ile) Budapest, 2000.; *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek.* (Balázs Sudár ile) Budapest, 2002.; *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire.* Cambridge–New York, 2005.; *Encyclopedia of the Ottoman Empire.* Ed.: Gábor Ágoston – Bruce Masters). New York, 2009.; *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç.* Çev.: M. Fatih Çalışır. İstanbul, 2012.; *Osmanlı'da Savaş ve Serhad.* Çev.: Kahraman Şakul. İstanbul, 2013.; *Európa és az Oszmán hódítás.* Budapest, 2014.; *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Çalışmaları.* Çev.: Kahraman Şakul. İstanbul, 2017.; *The Last Muslim Conquest. The Ottoman Empire and Its Wars in Europe.* Princeton, 2021.

AGYAGÁSI, KLÁRA (2 Mart 1952, Ózd –)

1970–1974 arasında Eger Öğretmen Yüksek Okulunda Rus Dili ve Tarih bölümlerinden mezun oldu. 1973–1974 yılında öğrenci değişim programı çerçevesinde Çuvaşya'ya gidip temel düzeyde Çuvaşça öğrendi. Eğitim hayatına 1974–1979 arasında Szeged Attila József Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)'nde devam edip Rus Dili ve Altayistik bölümlerinden mezun oldu. 1982 yılında Szeged Altayistik Bölümünde András Róna-Tas (→)'ın asistanı olarak çalışıp Çuvaş dili fonolojisi konusunda *doctor universitatis* ünvanını aldı. 1987'den günümüze dek Debrecen Lajos Kossuth Üniversitesi (günümüzde: Debrecen Üniversitesi) Slav Filolojisi Enstitüsünde çalışmaktadır. 1993 yılında “*A volgavidéki török nyelvek korai orosz jövevényyszavai*” (Volga Etrafındaki Türk Dillerinde Erken Dönem Rus Alıntı Sözcükleri) konusundaki tezini bitirip doktora (PhD) derecesini aldı. Aynı yıl Alexander von Humboldt Vakfı'nın araştırma bursunu kazanıp Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsünde Lars Johanson'un danışmanlığında Çuvaş ve Mari dilleri arasındaki ilişkiler konusunda akademik doktora tezini hazırladı. 1998 yılında Debrecen'de habilitasyonunu *Volga-vidéki népek és nyelvek* (Volga Etrafındaki Diller ve Halklar) adlı teziyle tamamladı, bundan sonra özellikle Volga nehri etrafındaki dillerin alansal filolojisiyle ve Türk–Slav–Fin–Ugor dil ilişkileriyle ilgilendi. 2004'te Macar Bilimler Akademisi doktorası unvanına sahip oldu. Akademik doktora tezinin genişletilmiş versiyonu İngilizce olarak 2019 yılında yayımlandı. 2021'de Macar Bilimler Akademisi Akademik Ödülü'ne layık görüldü. Günümüzde Çuvaş dilinin etimolojik sözlüğü üzerinde yoğunlaşmıştır.

Başlıca eserleri:

An Old Russian Loan-Word in the Volga-Turkic Languages. In: *Altaic Religious Beliefs and Practices*. Ed.: G. Bethlenfalvy – Á. Birtalan – A. Sárközi – J. Vinkovics. Budapest, 1992, 1–13.; *Ранние русские заимствования тюркских языков Волго-Камского ареала*. Debrecen, 2005.; Language Contact in the Volga-Kama Area. In: *The Szeged Meeting*. (Studia Uralo-Altaica, 49.) Ed.: Éva Kincses-Nagy – Monika Biacsi. Szeged, 2012, 21–37.; Kazan Tatar as Dominant Language of the Volga Region: A Case Study of Lexical Intermediation. *Turkic Languages* 21 (2017) 36–45.; К вопросу об отражении тюркских анлаутных аффрикат в волжско-булгарских заимствованиях марийского языка. *Linguistica Uralica* 53 (2017) 256–266.; *Chuvash Historical Phonetics. An Areal Linguistic Study with an Appendix on the Role of Proto-Mari in the History of Chuvash Vocalism*. (Turcologica, 117.) Wiesbaden, 2019.; A Volga Bulgarian Classifier: A Historical and Areal Linguistic Study. *Journal of Old Turkic Studies* 4/1 (2020) 7–15.; Chuvash. In: *The Turkic Languages*. Ed.: Lars Johanson – Éva Á. Csató. 2nd, revised edition. London, 2021, 460–478.

ALMÁSY, GYÖRGY (11 Ağustos 1867, Felsőlendva [günümüzde: Grad, Slovenya] – 23 Eylül 1933, Graz, Avusturya)

Coğrafya yazarı, seyyah. Ailesi Vas ilinde toprak sahibiydi, fakat soyu Transtisza'dan geldiği için ön isimleri Zsadányi ve Törökszentmiklósiydi. Graz'ta hukuk mezunu olup kısa süre Budapeşte'de kaldıktan sonra ailesinin mülkünde tarım üzerine çalıştı. Genç yaşından beri kuşbilimiyle ilgilendi, ilk uzun seyahatini 1897'de Tuna Deltası'na yaptı. Borostyánkő'deki (günümüzde: Bernstein, Avusturya) köşkünde kapsamlı bir kuş koleksiyonu topladı.

Orta Asya seyahatine Graz'lı kuşbilimci Rudolf Strummer ve keşif gezisinden bir az sonra ayrılan etnograf ve coğrafyacı Gyula Prinz (1882–1973) ile beraber Mart 1900'de çıktı. O zamanlar Lajos Lóczy (1849–1920)'nin asistanı olan meşhur coğrafya profesörü Jenő Cholnoky (1870–1950) de destekçileri arasındaydı. Keşif gezisinin ana amacı Balkaş Gölü bölgesi ve Tanrı Dağları'nı incelemektir, fakat en önemli sonucu bölgenin Kırgız ve Kazak halklarının halkbilimsel anlatımı oldu. Almásy'nin bu konuları anlatmasında yolculuk öncesinde Türkçe ve seyahat boyunca iyi derecede Rusça ve Kırgızca öğrenmesi çok yardımcı oldu. Almásy, araştırmaların sonuçlarını 1903'te kalın bir kitapta aktardı. 1906'da yeniden Kırgızistan'a gitti; ama bununla ilgili kitabı kendisi değil; Gyula Prinz yayımladı (*Orta Asya'daki Gezilerim*, Budapeşte, 1911). İkinci seyahatinden konağına Bezdikyan adında genç bir Kırgız adamla beraber döndü; kendisiyle Kırgız çalışmalarına devam etti. Almásy'nin *Manas*'tan bir çeviriyi yayımlanması bunun sonuçlarından biri oldu. Hayatının son 25 senesini içine kapanarak, 1920'deki Trianon Antlaşması'ndan sonra Avusturya'ya geçen Bernstein'deki köşkünde geçirdi. 1911'den sonra bir daha Türkoloji ile ilgili makale yayımlamadı.

Orta Asya (Kırgızistan) hakkındaki yazısı, özellikle Kırgız ve Kazak dili ve etnografyasıyla ilgili kısımlar György Almásy'ye erken Macar Türkoloji tarihinde önemli bir yer kazandırdı. Asya Kalbine Yolculuğum (*Vándor-utam Ázsia szívébe*) adlı kitabının orijinali Almanca yazıldıysa da sadece Macarca yayımladığı için ne yazık ki uluslararası edebiyatın bir parçası haline gelemedi.

Başlıca eserleri:

Kara-kirgiz nyelvészeti jegyzetek. *Keleti Szemle* 2 (1901) 108–122.; Centralasien die Urheimat der Turkvölker. *Keleti Szemle* 3 (1902) 179–207.; A kara-kirgizek ornamentikája. *Néprajzi Értesítő* 5 (1904) 165–185, 213–233.; *Utazásom orosz Turkesztánba*. Budapest, 1903.; *Vándor-utam Ázsia szívébe*. Budapest, 1903.; Der Abschied des Helden Manas von seinem Sohne Sémetéj. *Keleti Szemle* 12 (1911) 216–223.

Kaynakça:

Jenő Cholnoky, Almásy György útazása Belső-Ázsiában. *Földrajzi Közlemények* 32 (1904) 72–75.; Ferenc Agárdi, Dr. Almásy György Kirgizisztánban. In: *A nagyvilág magyar vándorai*. Budapest, 1955, 174–188; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar*. Ankara, 1998, 104–105.; Károly Vig, Egy tudós utazó a századelőről. *Vasi Szemle* 53/6 (1999) 771–804.; István Sántha, Almásy és Prinz. Két ellentétes arcélű magyar utazó Kirgizföldön a 20. század hajnalán. *A Földgömb* 24/8 (2006) 54–63.

I. V.

BARTHA, JÚLIA (13 Şubat 1955, Karcag –)

Başlıca araştırma alanları arasında Macaristan'daki Kumanlık (Macarcası: Kunság) bölgesi ve Doğu bağlantıları, Türk halklarının kültürü, özellikle Anadolu Türklerinin folkloru ön plana çıkmaktadır. Çağdaş Türk şairlerinden Cahit Sıtkı Tarancı, Sezai Karakoç, Abdurrahim Karakoç, Mitat Çubuk, Atilla İlhan, Nazım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek, İlhan Berk gibi şairlerin eserlerinden çeviriler yaptı. Jász-Nagykun-Szolnok ili Müzeler Genel Müdürlüğü İl Folklor Bölümünün emekli başkanıdır. Macar Bilimler Akademisi Kamu Kurulu üyesidir. 2018'de Özkan Mert Kültür Ödülü'yle taltif edildi.

Başlıca eserleri:

Az anatóliai törökök temetkezési szokásai. (Studia Folkloristica et Ethnographica, 95.) Ed.: Zoltán Ujváry. Debrecen, 1996.; *Fogyó Hold. Tanulmányok a török népi kultúráról.* (Folklór és Etnográfia, 95.) Ed.: Zoltán Ujváry. Debrecen 1997.; *A Kunság népi kultúrájának keleti elemei.* (Studia Folkloristica et Ethnographica, 44.) Ed.: Zoltán Ujváry. Debrecen. 2002.; *Zarándokútra ment a róka. Anatóliai török állatmesék.* Karcag, 2011.; *Lále. Hagyományok a mai török társadalomban, az emberélet fordulójának népszokásai.* Szolnok, 2007.; *Hit, hagyomány, kultúra. Török néprajzi tanulmányok.* Szolnok, 2013.; *Keleti örökség a Nagykunság népi kultúrájában. Vallásökológiai tanulmány.* Kisújszállás, 2018.; *Az iszlám az anatóliai török népi kultúrában.* Karcag, 2020.

BASKI, İMRE (1 Ekim 1951, Kunszentmiklós –)

Kumanlık (Macarcası: Kunság) bölgesinde doğması ve Kumanların dili ve tarihine yönelik ilgisi Türkoloji eğitime başlamasında önemli rol oynadı. Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Rus Dili ve Türk Filolojisi bölümlerine başladı. Üniversite yıllarındaki merakı özellikle ad araştırmalarına doğru kaymaya başladı. Türk adlarıyla ilgili araştırmalarına Türkoloji uzmanı László Rásonyi (→)'nin danışmanlığında 1976'da başladı. 1983'de üniversite (*doctor universitatis*) doktorasını, 1996'da ise doktorasını (PhD) bitirdi. 1982–1983 arasında ELTE Türk Filolojisi Bölümünde araştırmacı ve öğretim görevlisi olarak görev yaptı. Zsuzsa Kakuk (→)'un yanında Ignác Kúnos (→)'un Kazan ve Kırım Tatarları arasında derlediği halk masalları koleksiyonu üzerine filolojik araştırmalarda ve bunların sonuçlarının yayımlanmasında görev aldı. Bilimsel uzman olarak Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Komisyonunda, Altayistik Bölümü Araştırma Grubunda ve emekli olana kadar Orta Asya Araştırma Grubunda çalıştı.

Başlıca eserleri:

A Crimean Turkic-Tatar Glossary from the 17th Century. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 40 (1986) 107–172.; Zusammengesetzte Personennamen als Satzbau im Türkischen. In: *Hasan Eren Armağanı*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, 773.) Ankara, 2000, 48–59.; Vaskapuk. (Temir qapıy, Vaskapu, Dömörkapu) In: *Bolor-un Gerel. Kristályfény. Tanulmányok Kara György professzor 70. születésnapjának tiszteletére*. Ed.: Ágnes Birtalan – Attila Rákos. Budapest, 2005, I. 83–106.; On the Ethnic Names of the Cumans of Hungary. In: *Kinship in the Altaic World. Proceedings of the 48th Permanent International Altaistic Conference, Moscow, 10–15 July, 2005*. Ed.: E. V. Boikova – R. B. Rybakov. Wiesbaden, 2006, 43–54.; *Onomasticon Turcicum. Turkic Personal Names as Collected by László Rásonyi. I–II*. (László Rásonyi ile) Bloomington, 2007.; *Csagircsa. Török és magyar névtani tanulmányok 1981–2006*. Karcag, 2007.; A kazak *madıjar* nemzetségnév és a magyar népnév állítólagos közös eredetéről. *Nyelvtudományi Közlemények* 107 (2010–2011) 95–130.; Rabbin Duası Eski Kumanca Tercümeleri Hakkında Notlar. In: *Türkmen Bilgesi. Fikret Türkmen Armağanı*. (Türk Kültürü Araştırmaları Armağan Dizisi, 19.) Ed.: İbrahim Dilek – Ferah Türker. Ankara, 2015, 269–278.

BAYERLE, GUSZTÁV (19 Mayıs 1931, Budapeşte – 12 Ekim 2016, Kaliforniya, ABD)

Osmanlı tarihçisi, üniversite öğretim üyesi. Macaristan'da geçirdiği yıllara ilişkin çok az bilgi var. Ancak yüksek öğrenimine Macar Dili ve Edebiyatı ve Tarih bölümlerinde başladığını biliyoruz. 1956 Macar İhtilali'nin patlak vermesinin ardından kısmen üniversiteli gençler tarafından başlatılan ayaklanmayı destekleyen yayınların dağıtımında yer aldı. Sonrasında devlet muhafızlarına katılıp Sovyet ordusuna karşı Budapeşte'nin umutsuz müdafaasında da belirli bir rol oynadı. Birçok kişi gibi iltica etmek zorunda olduğunu – bu pek de mesnetsiz değildi – hissetti. Avusturya üzerinden *Lutheran World Federation World Service* ve *World University Service*'in yardımlarıyla Amerika'ya göç etti.

İngilizce öğrendikten sonra New York eyaletinde, Ontario Gölü kıyısında olan Rochester Üniversitesinde Sanat Tarihi Bölümünde lisansını bitirdi. Bundan sonra eyaletin başkentindeki Columbia Üniversitesine geçip Tibor Halasi-Kun (→) Türkolojiye merak salmasına neden oldu. Şeşkin hocasının iki ilgi alanından, yani Türk filolojisi ve Osmanlı Macaristanı konularından Bayerle'nin sonraki kariyerine de yön verecek olan ikincisiyle ilgilenmeye başladı. İş bulabilmesinde, bilgisinin dışında, talihinin de etkisi oldu. Şansına 1965 yılında Bloomington Indiana Üniversitesinde Ural-Altay Bölümü resmen açıldı. Burada 1966'da işe başlayıp emekliliğine kadar 33 sene boyunca çalıştı. 1981 ve 1991 yılları arasında 10 yıla kadar bölümün başkanlığını da yaptı. Sonralarında Budapeşte Orta Avrupa Üniversitesi (*Central European University*)'nde de dersler verdi.

Bayerle neredeyse aynı anda yayımlanan iki önemli kaynak takdimiyle uluslararası çapta da bilinen Osmanlı tarihçileri arasına katıldı. 1972 yılında yarım asır önceki bir eserin (*A budai basák magyar nyelvé levelezése. I. 1553–1589*. Ed.: Sándor Takáts – Ferenc Eckhart – Gyula Szekfű. Budapest, 1915.) devamı olarak nitelendirilebilecek bir cildi ortaya çıkardı. Eserde Viyana'da muhafaza edilen 107 adet Macarca belgenin metnine kısa İngilizce özetleriyle beraber yer verdi. Diğer çalışmasıysa Nógrád/Novigrad sancağı defterlerinden 1570 senesindeki mufassal tahrir defteri ve 1579'dan kalma icmal defterinden oluşan kitaptı. Bu yayım Tibor Halasi-Kun'un 1570 civarında bütün Osmanlı Macaristan'ını göstermek isteyen ama sonlarında hiç bitirilmemiş bir projesinin parçası olarak hayata geçirildi.

Aradan 20 sene geçtikten sonra Bayerle asıl konusuna geri döndü. Bu sefer bir kişinin, üç kez Buda/Budin paşası olan Kadızade Ali Paşa'nın 209 adet Macarca mektubunu derledi. Bunların çoğu Viyana'da muhafaza edilirken küçük bir kısmıysa Macar koleksiyonlarda bulunmaktadır. Defterlerin yayımlanmasına da tekrar başlayıp Hatvan sancağının 1570 senesinden kalma ayrıntılı sayımını neşretti. Kendi tabiriyle "Tarihsel sözlük" olarak adlandırdığı ve üniversite öğrencilerine yönelik bir projeyi de gerçekleştirdi. Makalelerinden özellikle Zsitvatorok Antlaşması'nı detaylıca inceleyen, sayılı evraklarla beraber zenginleştirilmiş eseri ön plana çıkmaktadır.

1979 ve 1984 arasında *The Turkish Studies Association Bulletin* dergisinin editörü-ken 1984–1986 arasında bu kurumun başkanlığını da üstlendi.

Bayerle erken dönemde bile kendi memleketini ziyaret edip meslekî ilişkilerini canlı tutmaya gayret etti. Bunlardan somut sonuçlar da elde edildi: Uluslararası Araştırma ve Değişim Kurulu (*International Research and Exchanges Board*) ve Macar Bilimler Akademisininin yardımıyla 16–17. asırların başlıca kaynaklarını incelemek üzere bir Amerikalı (başında Bayerle idi) ve bir Macar (başında György Hazai (→) idi) araştırma grubu kurulup üç oturum düzenlense de bu girişimin devamı gelmedi.

Başlıca eserleri:

Ottoman Diplomacy in Hungary. Letters from the Pashas of Buda, 1590–1593. (Uralic and Altaic Series, 101.) Bloomington, 1972.; *Ottoman Tributes in Hungary. According to Sixteenth Century Tapu Registers of Novigrad.* The Hague–Paris, 1973.; The Compromise at Zsitvatorok. *Archivum Ottomanicum* 6 (1980) 5–53.; *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda, 1604–1616.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 36.) Budapest, 1991.; *Pashas, Beks, and Efendis. A Historical Dictionary of Titles and Terms in the Ottoman Empire.* Istanbul, 1997.; *A Hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből. Defter-i mufaşşal-i livā[-i] Hatvān.* Başbakanlık Arşivi, TD 550. Hatvan, 1998.

Kaynakça:

Douglas Howard, Gustav Bayerle, 1931–2016. *Review of Middle East Studies* 51/1 (2017) 159–161.; Géza Dávid, In Memoriam Bayerle Gusztáv (1931–2016). *Kélektutató* 2017. tavasz 153–155. **G. D.**

BELLÉR-HANN, İLDİKÓ (12 Kasım 1956, Budapeşte –)

1975–1981 yılları arasında Budapeşte Eötvös Lóránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi, Arkeoloji ve İngiliz Dili bölümlerinde okuyup mezun oldu. Türk Filolojisi bölümünde özellikle Zsuzsa Kakuk (→) ve István Vásáry (→)’nin derslerinden faydalandı. 1989’da Cambridge Üniversitesinin Doğu Bilimleri Bölümü filoloji konusunda yazdığı ve Susan Skilliter ile Tourkhan Gandjei’nin danışmalık yaptığı doktora tezini başarıyla savundu. 2005 yılında Berlin Humboldt Üniversitesinin Orta Asya Bölümünde *doktor habil.* unvanını kazanmıştır. Newnham Kolejinin Skilliter Merkezinde, Cambridge, Canterbury Kent Üniversitesinde, Almanya’nın Halle şehrindeki Martin Luther Üniversitesinde, ve son olarak da Kopenhag Üniversitesinde görev yaptı. 2021’de Kopenhag Üniversitesinden emekliye ayrılmıştır.

İlgi alanları arasında Türk milletlerin tarihi ve çağdaş toplumsal ve kültürel sorunları yer almaktayken çalışmaları hem metne dayalı araştırmalardan hem de saha çalışmalarında sayısal yöntemlerle veri toplamadan ibarettir. Saha çalışmalarında özellikle Sincan, Kuzeydoğu Türkiye ve Kazakistan ön plana çıkmaktadır.

Başlıca eserleri:

A History of Cathay. A Translation and Linguistic Analysis of a Fifteenth-Century Turkic Manuscript. (Indiana University Uralic and Altaic Series, 162.) Bloomington, 1995.; *The Written and the Spoken. Literacy and Oral Transmission among the Uighur* (Chris Hann ile). (ANOR, 8.) Berlin, 2000.; *Turkish Region. State, Market and Social Identities on the East Black Sea Coast.* (Chris Hann ile) Oxford, 2000.; *İki Buçuk Yaprak Çay. Doğu Karadeniz Bölgesinde Devlet, Piyasa ve Kimlikler.* (Chris Hann ile) İstanbul, 2003.; *Community Matters in Xinjiang 1880–1949. Towards a Historical Anthropology of the Uyghur.* (China Studies, 17.) Leiden–Boston, 2008.; *Negotiating Identity. Work, Religion and Social Relations among the Uyghur in the 1990s.* (Chris Hann ile) Münster, 2015.; *The Great Dispossession: Uyghurs between Civilizations.* Berlin, 2020.

BERTA, ÁRPÁD (28 Temmuz 1951, Hódmezővásárhely – 9 Mart 2008, Szeged)

Dilbilimci, Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünün eski başkanı. Yüksek öğrenimini Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)'nde başlayıp buradan 1975 yılında Almanca-Rusça öğretmeni olarak mezun oldu. Bu dönem Altayistik ve özellikle Türkolojiye merak duymaya başladı. 1979 senesinde Altayistik konusunda ikinci diplomasını da aldı. Hocaları arasında András Róna-Tas (→)'ın yanı sıra Moğol bilimcisi Katalin U. Kóhalmi (1926–2012) ve Türkolog István Vásáry (→) önplana çıkmaktadır. O zaman ilgisinin Slavistiğe mi veya Altayistiğe mi doğru yöneleceği belli değildi. Slavistik konusunda yazdığı ve 1978 senesinde başarıyla savunduğu doktora tezi (*doctor universitatis*) kendisini bu alana yönlendirmiş oldu. Nihai kararını vermesinde muhtemelen Altayistik Bölümünde okuduğu dönemde Kazan Devlet Üniversitesinde burslu olarak geçirdiği bir dönemin rolü vardı. Burada edindiği bilgiler ve motivasyon sonraki meslekî hayatına da damga vurdu.

Altayistik konusundaki diplomasını aldıktan sonra Szeged Üniversitesi Altayistik Kürsüsü (günümüzde: Altayistik Bölümü)'nde asistan olarak akademik hayatına başladı. 1982 senesinde Volga etrafındaki Hristiyan Tatarların dili konusunda yazdığı teziyle Altayistik konusunda da *doctor universitatis* unvanını aldı. 1986'da Tatar ağızlarının ses tarihi üzerinde yazdığı teziyle ise doktorasını (PhD) da başarıyla bitirdi. 1989'da doçent oldu, 1995'de habilitasyonu bitirip 1996'da Orta Kıpçakça'da fiilden kelime yapımı meselesini inceleyen eseriyle Macar Bilimler Akademisi doktoru oldu. 1988'de Géza Kuun Ödülü ile taltif edildi.

1983–1984 arasında Göttingen Georg August Üniversitesinde saygın Alman Türkolog–Altayistik uzmanı Gerhard Doerfer'in yönettiği bölüme *Deutsche Akademischer Austauschdienst* Bursu'yla gitti. 1991'den itibaren üç dönem Mainz Johannes-Gutenberg Üniversitesinde (*Seminar für Orientalistik*) Humboldt Bursu'yla misafir öğretmen olarak ders verip araştırmalara devam etti; sonralarındaysa Frankfurt Goethe Üniversitesi Türkoloji Bölümünde misafir profesördü. Szeged Altayistik Bölümünü daha da güçlendirmek için çalışması gerektiği karnasına vardı ve memleketine döndü. 1996'da profesör olarak atandı. 1997'de Széchenyi Profesörlük Bursu aldı. 2005'te Uppsala *Swedish Collegium for Advanced Studies* bünyesinde misafir araştırmacı olarak çalıştı.

1992 senesinde vefat edene kadar Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünün başkanıydı. Yönetici olmanın yanı sıra sonraki neslin yetiştirmesinde de üstün gayretleri oldu. Başından itibaren bölümdeki doktora programını da yönetti. 2003'ten itibaren Macar Bilimler Akademisinin Szeged Üniversitesi ile ortak Türkoloji Araştırma Grubu başkanırken kariyerlerinin başındaki birçok genç fırsat tanıdı. Öğitmen olmanın yanı sıra üniversitenin Edebiyat Fakültesi faaliyetlerinde de yerini aldı: 1997'den itibaren Edebiyat Fakültesi genel ve bilimsel rektör yardımcısı ve Doktora Kurulunun genel sekreteri, 1999'dan sonra ise iki dönem dekan görevini üstlendi.

Bütün bu aktivitelerin yanı sıra bilimsel ve süreli yayınların ve dergilerin geliştirilmesine de dikkat etti: 1992'den *Studia Uralo-Altica* ve *Néprajz és Nyelvtudomány* (Etnografi ve Dil Bilimleri) adlı serilerin eş editörüydü. 1993'te hayata geçirilen *Journal of Turkology* adlı uluslararası derginin kurucusyken 1996'dan itibaren *Studia Etymologica Cracoviensia*, 1997 senesi itibariyle *Turkic Languages* ve 1998'den sonra *Nyelvtudományi Közlemények* (Dilbilimi Bildirileri) dergilerin editör kurulu üyesiydi.

Árpád Berta'nın bilim hayatının önemli dilimlerinden birini vakfettiği Türk dil ailesinin Kıpçak koluna dair araştırmalar oluşturur. 1998'de çıkan *The Turkic Languages* başlıklı özetleyici monografide üç kısmın yazımını da üstlendi. Kıpçakça ve karşılaştırmalı Türkoloji araştırmalarının yanında hemen Macaristan'daki Türkoloji geleneğinin dikkate aldığı meselelerle de ilgilenmeye başladı; bu meseleler Macar halkı ve dilinin kadim tarihine temas eden Türkoloji meseleleriydi. Gyula Németh (→)'in izinde ilerleyerek Macar kavim adlarının anlamlarının izahı üzerine yeni sonuçlara vardı. Kendi araştırmalarının yanı sıra, büyük seleflerinin çalışmalarının daha iyi tanıtılmasına da önem verdi: 1988'de Bálint Gábor Szentkatolnai (→)'nin meşhur Kazan Tatarca derlemesinin eleştirel baskısını yayımladı. Gyula Németh'in uzun süredir hazırladığı ama vefatından ötürü sürüncemede kalan büyük monografisini (*A honfoglaló magyarság kialakulása*) özenle hazırladı.

Hayatının son yıllarında iki büyük konuyla ilgilendi: Türk ve Uygur runik yazıtlarının eleştirel baskısı – ki bu Türkçe olarak da yayımlanmıştır; ve Eski Batı Türk dilinin rekonstrüksiyonu. András Róna-Tas'ın idaresinde ve bölümde çalışan genç meslektaşların iş birliğinde büyük bir ilgiyle, Macar diline giren 500'e yakın çeşitli Türk dil ve lehçelerinden ödünç alınmış sözcüğün kendi payına düşen kısımlarını çalıştı. İki ciltlik büyük eserin çıkması için ağır hastalığında dahi çalıştı ama ömrü bunu görmeye yetmedi.

Başlıca eserleri:

Tatarische etymologische Studien I: Die russischen Lehnwörter in der Mundart der getauften Tataren. (Studia Uralo-Altaica, 21.) Szeged, 1983.; *Wolgatatarische Dialektstudien. Textkritische Neuauflage der Originalsammlung von G. Bálint 1875–76.* Ed.: Árpád Berta. (Oriental Studies, 7.) Budapest, 1988.; *Lautgeschichte der tatarischen Dialekte.* (Studia Uralo-Altaica, 31.) Szeged, 1989.; Gyula Németh, *A honfoglaló magyarság kialakulása. Második, bővített és átdolgozott kiadás.* Közzéteszi: Árpád Berta. Budapest, 1991.; Török eredetű törzsneveink. *Nyelvtudományi Közlemények* 92 (1991) 3–40.; *Deverbale Wortbildung im Mittelkiptschakisch-Türkischen.* (Turcologica, 24.) Wiesbaden, 1996.; On the Turkic Origin of the Names of the Hungarian Tribes. *Turkic Languages* 2 (1998) 32–48.; *Türkçe Kökenli Macar Kavim Adları.* Çev.: Nurettin Demir – Emine Yılmaz. Ankara, 2002.; Tatar and Bashkir. In: *The Turkic Languages.* Ed.: L. Johanson – É. Á. Csató. London–New York, 1998, 283–300.; West Kipchak Languages. In: *The Turkic Languages.* Ed.: L. Johanson – É. Á. Csató. London–New York, 1998, 301–317.; Middle Kipchak. In: *The Turkic Languages.* Ed.: L. Johanson – É. Á. Csató. London–New York, 1998, 158–165.; Zu den alttürkischen Lehnwörtern der ungarischen Sprache. *Incontri Linguistici* 26 (2003) 161–190.; *Szavaimat jól halljátok...: A türk és ujjur rovásírásos emlékek kritikai kiadása.* Szeged, 2004. Türkçesi: *Sözlerimi İyi Dinleyin...: Türk ve Uygur Runik Yazıtlarının Karşılaştırmalı Yayını.* Çev.: Emine Yılmaz. Ankara, 2010.; *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian.* Ed.: András Róna-Tas – Árpád Berta †. With the Assistance of László Károly. Part 1. Introduction, A–K, Part 2. L–Z, Conclusion, Apparatus. (Turcologica, 84.) Wiesbaden, 2011.

Kaynakça:

András Róna-Tas, Farewell to Árpád Berta (1951–2008). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 61 (2008) 373–383.; László Károly, In Memoriam Berta Árpád (1951–2008). *Nyelvtudományi Közlemények* 105 (2008) 399–402.; Nurettin Demir, Árpád Berta (1951–2008). *Dil Araştırmaları* 4 (2009) 194–205.; Emine Yılmaz, Árpád Berta'nın Ardından. *Türkbiğ* 16 (2008) 170–182. **L. K.**

BLASKOVICS, JÓZSEF [JOSEF BLAŠKOVIČ]
(12 Haziran 1910, Ímely [günümüzde: Imeľ, Slovakya] –
6 Temmuz 1990, Prag, Çekya)

Osmanlı tarihçisi, çevirmen. 20. yüzyılın fırtınalı tarihi kariyerini oldukça etkiledi. Lise eğitimini 1929 yılında Birinci Dünya Savaşı sonrasında Çekoslovakya'ya geçen Komárom (günümüzde: Komarno, Slovakya) şehrindeki Benediktin Tarikatı Lisesinde tamamladı, sonra Bratislava'da Pedagoji Kolejinden ilkokul öğretmeni olarak mezun oldu. 1938'deki Birinci Viyana Tahkimi kararıyla Güney Slovakya Macaristan'a geri katılınca Galanta Macar Sivil Okulunun hocası oldu (1938–1945). Aynı zamanda kendisini geliştirmeye devam etti ve 1943 yılında Szeged Yüksek Öğretmen Okulundan matematik-fizik öğretmenliği sertifikası aldı. Aynı yıl kariyerinde büyük bir değişiklik oldu: Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesine kayıt yaptırıp aralarında Gyula Németh (→), Lajos Fekete (→), Lajos Ligeti (→) ve Károly Czeglédy (→)'nin de yer aldığı çağının en önemli şarkiyatçıların Türkoloji ve Osmanlı tarih derslerine katıldı, kadim Macar tarihi ve Arapça okudu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1945–1949 yılları arasında Doğu bilimleri eğitimine Çekoslovakya'da, Prag Karl Üniversitesinde profesör Jan Rypka (1886–1968)'nin derslerinde devam etti, aynı zamanda Bratislava Üniversitesi Kütüphanesinin Türkçe el yazmaları tasnif çalışmalarına katıldı. 47 Osmanlıca dokümana dayanarak hazırladığı teziyle 1950 yılında doktorasını (PhD) aldı. 1950'den emekli olduğu 1978 yılına kadar Prag Karl Üniversitesinde hocalık yaptı, 1962'de doçent oldu. Üniversitede Türkoloji seminerinin yanı sıra Hungaroloji eğitimini de başlattı.

Çalışmalarının üç ana alanı vardı: Hungaroloji ve Türkoloji eğitimi için sözlük, dil kitabı ve çağdaş Türk edebiyatına genel bir bakış verdi. Buna bağlı olarak Türkçeden Macarcaya ve Çekçeye edebî çeviri faaliyetlerini de sürdürdü. 1960'lı yıllardan itibaren Osmanlı tarihine yoğunlaştı. Özellikle Kuzey Macaristan'daki Osmanlı döneminin tarihiyle ilgili Osmanlıca kaynakların araştırılması ve yayımlanmasıyla ilgilendi. Miskolc'taki Türk evraklarının değerlendirilmesiyle doktora derecesini aldı. Habilitasyon tezinde Rimaszombat (günümüzde: Rimavská Sobota, Slovakya) şehrinin Osmanlı egemenliğinde kaldığı dönemden 254 evrak yayımladı, bu çalışma daha sonra Macarca ve Slovakça olarak da piyasaya sürüldü. Çeşitli uzunluktaki birçok makalesinde

Çek ve Slovak dilinin Türkçe kökenli terimlerine ve memleketinin Türkleriyle alâkası olabilecek yer adlarına değindi. Kendisinin Dobruca ile ilgili folklor araştırmaları da önemlidir. Hayatının son yıllarında iki büyük eser üzerinde çalıştı. 1982’de Topkapı Sarayı tercümanı Tercümân Maǧmūd’un Latince bir Orta Çağ Macar kodeksinin Osmanlıca adaptasyonunu yayımladı. Uyar (günümüzde: Nové Zámky) vilayeti tapu defterleriyle ilgili kaynak neşri ise 1989’dan beri ulaşılabilirse de kitap olarak vefatından sonra çıktı.

József Blaskovics, Türkoloji alanındaki başarıları gerekçesiyle 1957 yılında Türk Dil Kurumu şeref üyesi oldu, kendisi 1973’te Türkiye Cumhuriyeti 50. Yılı Takdirnamesine layık görüldü. Aynı yılda Uluslararası Kültür İlişkileri Enstitüsünden de bir ödöl kazandı. 1978 yılında Körösi Csoma Sándor Haura Plaketi’yle taltif olundu.

Başlıca eserleri:

Dějiny nové turecké literatury. Praha, 1953.; *Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitäts-Bibliothek in Bratislava*. Red.: J. Blaškovič. Bratislava, 1961, 5–28 (Einführung), 277–371.; *Úvod do turečtiny*. Praha, 1964, 1970².; Einige tatarische Volkslieder aus der Dobrudscha. *Les Études Balkaniques Tchécoslovaques* 3 (1968) 125–139.; Some Toponyms of Turkic Origin in Slovakia. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 27 (1973) 191–199.; *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva*. Bratislava, 1974. Macarcası: *Rimaszombat és vidéke a török hódoltság korában*. Çev.: Ernő Ozogány. Pozsony, 1995.; Köprülü Mehmed Paşa'nın Macarca bir Ahdnamesi. *Türkiyat Mecmuası* 15 (1968) 37–46.; Türkische Quellen das Wort Kuruc betreffend. In: *Studia Turcica*. Budapest, 1971, 73–88.; *A magyarok története – Tarih-i Üngürüz/Madzsar Tárihi*. Ed.: Ildikó Matolcsy – József Blaskovics – Lajos Sebestyén – Károly Szalay. Budapest, 1982.; *Érsekújvár (Nové Zámky) a török megszállás alatt. 1663–1685*. (Vojtech Kopčan ile) Nové Zámky, 1985.; *Érsekújvár és vidéke a török hódoltság korában*. Budapest, 1989.; *Az újvári ejálet török adóösszeírásai*. Pozsony, 1993.; *Çekoslovakya'da Türklük*. Der.: Yusuf Gedikli. İstanbul, 2008.

Eserlerinin bibliyografyası:

József Blaskovics – Ernő Ozogány – Tihamér Lacza – Erika Tóth, *Blaskovics emlékkönyv. Blaskovics József élete, munkássága és kötetben meg nem jelent írásai*. Somorja, 1995, 85–92.;

Kaynakça:

Vojtech Kopčan, Zum siebzigsten Geburtstag von Jozef Blaškovič. *Asian and African Studies* 16 (1980) 9–18.; Zdenka Veselá-Přenosilová – Luděk Hřebíček, Josef Blaskovics – 75 Years Old. *Archiv orientální* 53 (1985) 365–368.; Vojtech Kopčan, Za docentom Jozefom Blaškovičom. *Historický časopis* 39 (1991) 127–128. **M. I.**

BODROGLIGETI, ANDRÁS (1925, Tiszaigar – 2 Aralık 2017, Falls Church, VA, ABD)

1947–1951 yılları arasında Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde okuyup İngilizce ve Almanca uzmanlık alanında Hint–Avrupa bilimlerinden yüksek lisans, 1953–1955'ten sonra Doğu bilimlerinden lisans diplomasını aldı. Aynı üniversitede 1958 yılında Farsça Dil Bilimi ve Türk Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. Konusu Sa'dî'nin *Gülistan*'ının Seyf-i Sarayî tarafından yapılan Türkçeye tercümesiydi. 1963 yılında Macaristan Bilim Akademisinde Türkçe ve Farsça arasındaki dil bağları konusunda doktora (PhD) tezini savundu, 1967 yılında ise *Codex Cumanicus'un Farsça Kelimeleri* adlı eseriyle Macar Bilimler Akademisi doktoru oldu.

1961–1964 yılları arasında Eötvös Loránd Üniversitesinde asistan profesör, 1965–1970 yılları arasında da profesör olarak görev yaptı. Ayrıca 1964–1965 arasında Ankara'da Modern Türk edebiyatı üzerine ders verdi, sonrasında János Eckmann ile olan ilişkileri ve ortak projeleri vesilesiyle 1967–1968'de Los Angeles *University of California* (UCLA)'da çalıştı. Eckmann (→)'ın 1971'teki vefatından sonra Macaristan devlet kurumları pasaportunun uzatılmasını reddedince yurt dışında kaldı ve 1972'te UCLA'da Türk ve Farsî Bilimler profesörü olarak atandı. Üniversitenin başarılı projeleri sayesinde çok sayıda önemli monografi ve makalenin yazılmasına katkı sağladı.

American Oriental Society, *Middle East Studies Association* ve *Society for Iranian Studies* üyesi, Türk Dil Kurumunun şeref üyesiydi. 1979–1993 arasında John D. Soper Orta Asya Dil Enstitüsünün müdürü, 1994'ten itibaren ABD'deki *Association for Central Asian Studies*'in başkanı, 1979–1993 yılları arasında Bloomington merkezli *Ural-Altäische Jahrbücher*'in ve 1993–1998 arasında bu derginin ardılı olan *Eurasian Studies Yearbook*'un editörü olarak görev yaptı.

Kendisinden önce gelen ve Macar olan János Eckmann ile birlikte UCLA'nın Orta Asya Türkolojisinin en önemli merkezi olmasında çok önemli rol aldı. Bilimsel olarak Orta Asya Türk dili ve edebiyatına odaklandı, ama Çağatay öncesi çağ ile ilgili de önemli makaleler yazdı. Hem daha önce yayımlanmış Çağatay metinlerin yayıncısı olarak, hem Çağatay ve Özbek gramerleriyle Orta Asya Türk filolojisinin etkili bilim adamı oldu.

Başlıca eserleri:

A Fourteenth-Century Turkic Translation of Sa'di's Gulistān. Budapest, 1969.; *The Persian Vocabulary of the Codex Cumanicus*. Budapest, 1971.; *Hāliş's Story of İbrāhim. A Central Asian Islamic Work in Late Chagatay Turkic. Edited with an Introduction, a Translation, and a Glossary*. Leiden, 1975.; Muḥammad Shaybāni's *Baḥru'l-Huda'*. An Early Sixteenth Century Didactic Qasīda in Chagatay. *Ural-Altaihe Jahrbuch* 54 (1982) 1–56.; Bābur Shāh's Chagatay Version of the *Risāla-i Vāliidiya*: A Central Asian Turkic Treatise on How to Emulate the Prophet Muḥammad. *Ural-Altaihe Jahrbuch* 56 (1984) 1–61.; *Modern Turkish Grammar I*. Tucson, AZ, 1999.; *A Grammar of Chagatay*. (Languages of the World / Materials, 155.) Munich, 2001.; *An Academic Reference Grammar of Modern Literary Uzbek. I–II*. Munich, 2003.; *An Academic Reference Grammar of Modern Literary Uzbek. I–II*. (Lincom Studies in Asian Linguistics, 50.) Munich, 2003. **I. V.**

CZEGLÉDY, KÁROLY (21 Aralık 1914, Pápa – 20 Haziran 1996, Budapeşte)

Şarkiyatçı, Samî dilleri öğretim üyesi, Türkolog ve kadim Macar tarihinin ehliydi. Kalvinist din adamı ve İncil araştırmacısı Sándor Czeplédy'nin oğluydu. Győr'deki okul yıllarının ardından Debrecen Kalvinist Teoloji Koleji'ne kaydoldu, ama kısa süre sonra uzun yıllarını bursla olarak geçireceği Belfast ve Utrecht üniversitelerine (1934–1939), ardından Viyana'ya (1940–1941) gitti. Temel ilgisi Samî dillerine (İbranice, Süryanice, Ugaritçe, Arapça) oldu, ama Budapeşte'ye dönerek Gyula Németh (→) ve Lajos Ligeti (→)'nin etkisiyle geniş çaplı dilbilgisinden yararlandığı Türkoloji ve kadim Macar tarihiyle ilgilendi. Bu konudan ötürü dilbilgisini Fars ve Ermeni dillerini öğrenmekle daha da çok geliştirdi. 1960'tan itibaren Eötvös Loránd Üniversitesinde öğretim üyesi olarak, 1964'ten itibaren de Samî Dilleri ve Arapça Bölümünün başkanı olarak görev yaptı. Bir dönem Körösi Csoma Cemiyetinin başkanıydı.

Dönemin Orta Asya tarihinin çok sayıda meselesini birincil kaynaklar ışığında olağanüstü sağlamlıkta ve dilbilimsel titizlikte çalışan Károly Czeplédy, uluslararası bozkırlar tarihi araştırmalarının önemli bir simasıydı. MÖ 3. yüzyıldan MS 7. yüzyıla kadarki Xiong-nu ve Hun göçlerini, bununla ilgili olarak Yuezhi (Yüeci), Saka ve Kuşan bağlantılarını, Avar/Hun göçlerinin çetin meselelerini, Attila Hun İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından 463 yılı sularında Volga'dan Kuzeye uzanan step bölgesine gelen Ogur-Bulgarlar (Çinlilerde Tiele kavmi), daha sonra bunların izinde Sabirlerin ve Avarların tarihini detaylı olarak ele aldı. Çok sayıda makalesinde 552'de kurulan Göktürk İmparatorluğu meselesiyle ilgilendi. Sevdiği konu farklı bakış açılarıyla çok sayıda öncü eser verdiği Hazar tarihiydi. Hazar araştırmaları konusunda bir de kitap yazmaya niyetlense de bunu gerçekleştiremedi. Göçebe Türk kabilelerinin kuruluşuyla, Peçeneklerle ve Kumanlarla da ilgilendi. Hepsiyle beraber geniş bozkır tarihi bilgisiyle Macar kadim tarihinin çok sayıda Doğu bağlantısının çözülmesini sağladı. Böyle müstesna bilgi sahibi, donanımlı bir âlimin sadece kısa bir monografi yazmış olmasından dolayı üzülebiliriz. Ama bir düzine orta seviyeli, bildiklerimizi sadece özetleyen monografiler gibi bir düzine klasik çalışmasıyla da bozkır tarihi ve kadim Macar tarihi alanındaki bilgimizi geliştirdiğini de ileri sürebiliriz. Eserlerini İngilizce olarak da kaleme aldı ama asıl büyüklüğü sayısız Macarca makalesindedir ve ne yazık ki kendisi uluslararası araştırmalar için Macarca bilinmediği sürece tanınmayacaktır.

Başlıca eserleri:

Magna Hungaria. *Századok* 77 (1943) 277–306.; Egy bolgár-török *yiltavār* méltóságnév (A volgai bolgárok és szlávok X. századi kapcsolatainak kérdéséhez). *Magyar Nyelv* 40 (1944) 179–186.; A IX. századi magyar történelem főbb kérdései. *Magyar Nyelv* 41 (1945) 33–55.; A kunok eredetéről. *Magyar Nyelv* 45 (1949) 43–50.; Die Karte der Donaulandschaftgruppe nach al-Huwārizmī. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 1 (1950–1951) 4–79.; Zur Meschheder Handschrift von Ibn Faḍlāns Reisebericht. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 1 (1950–1951) 217–260.; Heftaliták, hunok, avarok, onogurok. *Magyar Nyelv* 50 (1954) 142–151.; A kangarok (besenyők) a VI. századi szír forrásokban. *MTA I. Osztály Közleményei* 5 (1954) 243–276.; Monographs on Syriac and Muhammedan Sources in the Literary Remains of M. Kmoskó. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 4 (1954) 19–91.; Kaukázusi hunok, kaukázusi avarok. *Antik Tanulmányok* 2 (1955) 121–140.; A magyar népnév legrégebb előfordulásai a forrásokban. In: *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára*. Ed.: Géza Bárczi – Loránd Benkő. Budapest, 1956, 268–275.; A szavárd-kérdés Thury József előtt és után. *Magyar Nyelv* 55 (1959) 373–385.; Nyugati türk eredetű méltóságnevek (*Termaču, barsbæg, jebu, bağatur*). In: *Névtudományi vizsgálatok*. Ed.: Sándor Mikesy. Budapest, 1960, 75–88.; Khazar Raids in Transcaucasia in A.D. 762–764. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 11 (1960) 75–88.; Bemerkungen zur Geschichte der Chazaren. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 13 (1961) 239–251.; Čogay-quzi, Qara-qum, Kök-Öng. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 15 (1962) 55–69.; Das sakrale Königtum bei den Steppenvölkern. *Numen (International Review for the History of Religions)* 13 (1966) 14–26.; *Nomád népek vándorlása Napkelettől Napnyugatig*. (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 8.) Budapest, 1969. *İngilizcesi: From East to West: The Age of Nomadic Migrations in Eurasia*. Çev.: Peter B. Golden. *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 3 (1983) 27–156.; Pseudo-Zacharias Rhetor on the Nomads. In: *Studia Turcica*. Ed.: L. Ligeti. Budapest, 1971, 133–148.; Gardizī on the History of Central Asia (145–780. A.D.). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 27 (1973) 257–267.; A szakrális királyság a steppei népeknél (a kazároknál és a magyaroknál). *Magyar Nyelv* 70 (1974) 11–17.; Új arab forrás a magyarok 942. évi spanyolországi kalandozásáról. *Magyar Nyelv* 75 (1979) 273–282.; Még egyszer a magyarok 942. évi spanyolországi kalandozásáról. *Magyar Nyelv* 77 (1981) 419–423.

Kaynakça:

Ödön Schütz, Czeglédy Károly tudományos munkásságáról. In: Károly Czeglédy, *Magyar őstörténeti tanulmányok*. Budapest, 1985, V–VIII. **I. V.**

CZENTNÁR, ANDRÁS (2 Ocak 1989, Budapeşte –)

Liseyi bitirdikten sonra Eötvös Loránd Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümüne kaydoldu. Genel Türkoloji bilgilerini István Vásáry (→) ve Benedek Péri (→) hocalarıyla genişletti. Tarihî karşılaştırmalı dilbilimi ve Macarların kadim tarihi ile ilgili merakından dolayı Türk filolojisinin yanında minör olarak Fin Filoloji Bölümüne de devam etti. Yüksek lisans ve sonralarında doktora programı esnasında Hindistan'da bulunmuş ve daha önce hiç yayımlanmamış bir Doğu Türk dil bilgisi el yazma eserini inceledi. *Ášūr beg keleti török nyelvtana és társalgási könyve* (Asur Bey'in Doğu Türkçe Dil Bilgisi ve Konuşma Kitabı) adlı doktora tezini 2018'de başarıyla savundu. Doktora programı esnasında 2012 ve 2014 arasında Fin-Ugor dilbilimi konusunda da mezun olup tezini Türk ve Ural dillerinde ünlü harflerin uyumu üzerine hazırladı. 2015'te *Keletkutató* (Doğu Araştırmaları) dergisinin editör kuruluna alındı. 2013'ten itibaren doktora öğrencisi olarak Türk Filolojisi Bölümünde dersler vermeye başladıktan sonra 2019'da asistan olarak resmî görevine de başladı. Ağırlıklı olarak Türk, Özbek, Çuvaş dili, eski Türk dil anıtları, tarihî ve karşılaştırmalı dilbilgisi, Türk ve Ural dilleri arasındaki ilişkiler, Macarların kadim tarihinin Türk bağlantıları ve Orta Asya tarihiyle ilgili araştırmalar yapmaktadır; verdiği dersler de bu konularla ilgilidir.

Başlıca eserleri:

Egy finnugor etimológia török kapcsolatai. *Kéletkutatás* 2015. tavasz 9–19.; Egy 19. századi század eleji keleti török nyelvkönyv társadalomrajzi tanulságai. *Kéletkutatás* 2016. tavasz 77–104.; A csagatájtól az özbegig. Pillanatképek a keleti török nyelv történetéből. In: *Teljes tárgyilagosság és szigorú valóság. XIII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Ed.: László Keller. Dunaszerdahely, 2017, 9–29.; Nyelvkönyv mint kordokumentum? Egy indiai török kézirat tanulságai. In: *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet III*. Ed.: Lea Haader – Dezső Juhász – Klára Korompay – Rudolf Szentgyörgyi – Erika Terbe – Zsuzsa Vladár. Budapest, 2019, 78–83.; Causatives in the Languages of the Volga-Kama Region. (Jeremy Bradley ve Nikolett F. Gulyás ile) *Sprachtypologie und Universalienforschung* 75 (2022) 1–30.

CSÁKI, ÉVA JUDIT (19 Kasım 1953, Soltvadkert –)

Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)'nde İngiliz Dili ve Amerikan Filolojisi ve Altayistik bölümlerinden mezun oldu. Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Orta Asya Bölümünde Klasik Moğol dili, Kazan Devlet Üniversitesinde ise Tatar dili okudu.

Szeged Üniversitesindeki doktora (PhD) tezinde Volga Kıpçak dillerindeki Orta Moğolca etkisini inceledi. İlk işyeri Macar Bilimler Akademisindeki Şarhiyat Kütüphanesi olup, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin misafir okutmanı olarak Hungaroloji Anabilim Dalında altı sene boyunca ders verdi. İkinci doktora (PhD) tezini (Türk Türküleri ile İlahileri) Budapeşte ELTE Tarih Doktora Programında savundu.

Kadim Macar Tarihi Araştırma Grubunda erken dönem Macar–Türk ilişkilerini araştırdı. Sadece dil üzerindeki etkileriyle yetinmeyip ilişkilerin bütün kültür üzerindeki (inanışlar, din, folklor, v.s.) etkilerini inceledi. On yıl boyunca Trakya Bektaşileri ve tasavvuf; sonrasında Kafkas Kıpçak asıllı bir boy ve tehlikedeki dillerden olan Karaçay-Malkarca üzerine saha çalışmalarında derlemeler yaptı. János Sipos (→)'un tüm Türk Dünyası'ndaki ve otuzu aşkın senedir süregelen türkü araştırmalarına katılıp metin çalışmalarını üstlendi. Macar bestecisi Béla Bartók'un 1936 senesinde Türkiye'de yaptığı derleme turu esnasında derlediği metinlerin Macarca yayınında görev aldı.

Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünde ve Budapeşte Pázmány Péter Katolik Üniversitesinde Türkoloji üzerine doktora dersleri verdi. Ankara'da ise misafir öğretim üyeliği yaptı (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Anabilim Dalı (2010), TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Türkoloji Bölümü (2013)). Türk Dil Kurumu haberleşme üyesi seçildi. Pázmány Péter Katolik Üniversitesinde ikinci ve üçüncü Doğu dilleri, İslam coğrafyasındaki dinî azınlıklar ve İslam konulu dersler vermektedir.

Başlıca eserleri:

Middle-Mongolian Loan-Words in Volga Kıpçak Languages. (Turcica, 67.) Wiesbaden, 2006.; *The Psalms and Folk Songs of a Mystic Turkish Order. The Music of Bektashis in Thrace.* (János Sipos ile) Budapest, 2009.; *Sufism in Alevi and Bektashi Culture in Turkey.* In: *Proceedings of the 1st International Conference on the Role of Religions in the Turkic Culture held on September 9-11, 2015 in Budapest.* Ed.: Mária Ivanics – Éva Csáki – Zsuzsanna Olach. Budapest, 117–123.; *Macar ve Türk Halk Edebiyatındaki Benzer Motifler Hakkında.* In: *8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. 2. Türk Halk Edebiyatı.* (T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 3520.) Ankara, 121–130.

CSATÓ, ÉVA ÁGNES (11 Haziran 1948, Szombathely –)

Yüksek öğrenimini 1964–1972 arasında Budapest Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Tarih bölümlerinde bitirip kısa bir süre Macar Bilimler Akademisi (MTA) Pedagoji Araştırma Grubunda çalıştı. 1976’de Norveç’e iltica edip Oslo Üniversitesinden 1985 senesinde Genel Dilbilimi Bölümünden Türkoloji konulu bir araştırmayla mezun oldu. Sonraki üç sene boyunca Norveç Araştırma Konseyi Bursu’yla doktora sonrası araştırmalarını Türk dilbilimi konusunda sürdürdü. 1998 senesine dek araştırmacı ve eğitmen olarak Oslo, Hamburg, Köln ve Mannheim üniversitelerinde çalıştı. 1998’de Uppsala Üniversitesi Türk dilbilimci kadrosuna işe alınıp 2003 senesinde İsveç’in ilk Türk dilbilimci profesörü olarak atandı. 2015 senesi itibariyle emekli. Eşi Lars Johanson Almanya Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Türkoloji profesörüdür. Japonya, Avustralya, Çin, Yakutistan ve İsveç gibi ülkelerde sunumlar yaptı. Başlıca araştırdığı konular arasında Türk dil bilimi ön plana çıkmaktadır, bunun içerisinde Türk dillerin tipolojik özellikleri, diller arasındaki ilişkiler, Kıpçak dillerinin karşılaştırmalı araştırmaları, tehlike altındaki Karayım dil ağızları ve canlandırılması, ve de Kaşkay dili tanımı bahsedilmelidir. Türk dili dışında Macar dili konusunda da makaleleri çıktı. 2014’ten itibaren *Orientalia Suecana*, 1971’ten itibaren ise *Turkic Languages* dergilerin eş editörüdür. Her iki sene düzenlenen *International Conference on Turkish Linguistics* organizasyonunun hem organizatörü hem katılımcısıdır.

Başlıca eserleri:

The Turkic Languages. (Lars Johanson ile) London–New York, 1998, 2022².; Karaim. In: *Minor Languages of Europe.* Ed.: Th. Stolz. Bochum, 2001, 1–24.; Multimedia and the Documentation of Endangered Languages. (David Nathan ile) In: *Language Documentation and Description 1.* Ed.: P. K. Austin. London, 2003, 73–84.; On Copying in Kashkay. In: *Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case studies from Iranian, Semitic and Turkic.* Ed.: É. Á. Csató – B. Isaksson – C. Jahani. London, 2005, 271–283.; Karaim. In: *Word Formation. International Handbook of the Languages of Europe.* Ed.: P. O. Müller et al. Berlin, 2016, 3379–3388.; *Turks and Iranians: A Common Historical and Linguistic Heritage.* (L. Johanson ve B. Utas ile) Wiesbaden, 2016.; *Spoken Ottoman in Mediator Texts.* (A. Menz ve F. Turan ile) Wiesbaden, 2016.; Grammaticalization in Turkic. (L. Johanson ile) In: *Grammaticalisation from a Typological Perspective.* Ed.: B. Heine – H. Narrog. Oxford, 2018, 146–165.; The Northwestern Turkic (Kipchak) Languages. (L. Johanson ile) In: *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages.* Ed.: M. Robbeets – A. Savelyev. Oxford, 2020, 370–391.; Turkic Languages in Contact. (L. Johanson ve B. Karakoç ile) In: *The Handbook of Language Contact.* Ed.: R. Hickey. Hoboken, NJ, 2020, 551–570.; *Ambiguous Verb Sequences in Transeurasian Languages.* (L. Johanson ve B. Karakoç ile) Wiesbaden, 2019.; *Turcologica Upsaliensia.* (G. Gren-Eklund – L. Johanson – B. Karakoç ile) Leiden, 2020.

CSIRKÉS, FERENC (27 Eylül 1972, Budapeşte –)

1999'da Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi Bölümünden, 2003'te aynı üniversitenin İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden, daha sonra ise İngilizce dil öğretmeni olarak da mezun oldu, 2007'deyse İranist olarak diplomasını kazandı. Doktora çalışmalarına 1999 yılında Türk Filolojisi Bölümünde başlamasına rağmen bunu yarıda bırakarak 2005'te Fullbright bursiyeri olarak Bloomington Indiana Üniversitesi Denis Sinor Orta Asya Araştırma Enstitüsüne devam etti; sonrasında 2006–2016 yılları arasında Chicago Üniversitesi (*The University of Chicago*) Ortadoğu Dilleri ve Medeniyetler Bölümünde doktora çalışmalarını tamamladı (bu programa 2008 tarihinde aldığı bir yüksek lisans diploması da dahildir).

2011–2014 arasında Orta Avrupa Üniversitesinin Orta Çağ Bölümünde ders verdi; akabinde 2014–2016 arasında Tübingen Üniversitesi Doğu bilimleri ve İslamiyet Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2016'dan beri Sabancı Üniversitesinin tarih programında doktor öğretim üyesi; hâlihazırda program koordinatörü olarak görev yapmaktadır. Kazandığı araştırma burslarından en önemlileri: 2002–2003 senelerinde İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okudu; 2010–2011'de ABD *Social Science Research Council* desteğiyle Türkiye'de, İran'da ve Azerbaycan'da araştırmalarını sürdürdü; 2010'da İstanbul Alman *Orient-Institut*'un bursiyeri oldu, 2013–2014'te ise Mellon Bursu'yla doktora çalışmalarını yürüttü.

Türk Filolojisi Bölümünde en çok István Vásáry (→) ve Benedek Péri (→)'den, İranistik Bölümünde István Nyitrai ve János Jany'den çok şey öğrendi. Bloomington'da Devin DeWeese ve Paul Losensky, Chicago'da ise Cornell Fleischer (Osmanlı tarihi), Franklin Lewis (Farsça edebiyat) ve John Woods (İran ve Orta Asya tarihi) kendisine destekçi oldu.

Hocalarından öğrendiklerini bir araya getirmeye çalışan Csirkés, Orta Avrupa'nın güçlü filolojik geleneklerini Amerika'dan öğrendiği disiplinlerarası yaklaşımla birleştirmeye çalışıyor. Edebiyat bilimi ve tarihi, kültür ve din tarihi ile tarih sosyolojisinin sonuçlarını birleştiren metodolojisiyle Osmanlı, Azeri, Çağatay ve Farsça edebiyatı, Orta Çağ ve Erken Yeni Çağ İran, Orta Asya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun edebiyat ve kültür tarihini araştırıyor, bunun dışında bir bilim alanı olarak Doğu bilimleri tarihiyle de ilgileniyor.

Başlıca eserleri:

Defender of Three Empires: Ármin Vámbéry and the Eastern Question. In: *Elaborate Trifles: Studies for Kálmán G. Ruttkay on his 80th Birthday*. Ed.: Gábor Ittész – András Kiséry. (Pázmány Papers in English and American Studies, 2.) Piliscsaba, 2002, 454–475.; Aspects of Poetic Imitation in 15–17th-Century Turkish Romances. *Gul u Navrüz: A Case Study. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 60/2 (2007) 195–220.; Mystical Love as the Day of Judgment: Eschatology in Jalāl al-Dīn Rūmī's *Dīvān-i kabīr*. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 64/3 (2011) 305–324.; Vámbéry as a Public Figure. (Gábor Fodor ile) *Archivum Ottomanicum* 31 (2015) 53–60.; Messianic Oeuvres in Interaction: Misattributed Poems by Shah Esmā'īl and Nesimi. *Journal of Persianate Studies* 8/2 (2015) 155–194.; A Messiah Untamed: Notes on the Philology of Shah Ismā'īl's Divan. *Iranian Studies* 52/3–4 (2019) 339–395.; Turkish/Turkic Books of Poetry, Turkish and Persian Lexicography: the Politics of Language under Bayezid II. In: *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3–1503/4) 1*. Ed.: Gülru Necipoğlu – Cemal Kafadar – Cornell H. Fleischer. Leiden–Boston, 2019, 673–733.; Popular Religiosity and Vernacular Turkic: A Qezelbash Catechism from Safavid Iran. In: *Safavid Persia in the Age of Empires: The Idea of Iran, Volume X*. Ed.: Charles Melville. London–New York–Oxford–New Delhi–Sidney, 2020, 211–239.

Başlıca çevirileri:

Orhan Pamuk, *A Fehér vár*. Budapest, 2006.; Niyazi-i Misri, 'Memoirs' (selections). (Hakan Karateke ile) In: *The Ottoman World: A Cultural History Reader, ca. 1400–1700*. Ed.: Hakan Karateke – Helga Anetshofer. Berkeley, 2021.; Kâtib Çelebi, *An Ottoman Cosmography: Translation of Cihannümâ*. Çev.: Ferenc Csirkés – John Curry – Gary Leiser. Ed.: Robert Dankoff – Gottfried Hagen. Leiden, 2021.

CSORBA, GYÖRGY (2 Mayıs 1975, Kalocsa –)

Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesi Tarih ve Türk Filolojisi bölümlerinin yanı sıra Doğa Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümünden diplomasını aldı. Osmanlı tarihi konusunda gördüğü tahsilde Géza Dávid (→)'in etkisi vurgulanmalıdır. Uzun yıllar boyunca Budapeşte Fasori Luteryen Lisesinde öğretmenlik yapıp bu kurumda bir yıl boyunca müdür yardımcılığını da üstlendi. 2009 senesi itibarıyla Macar Millet Meclisi Milletvekili Bilgilendirme Hizmeti Bölümünde çalışmaktadır. Araştırdığı başlıca konular arasında 1848–1849 Macar İhtilali ve Özgürlük Şavaşı'nın ardından Osmanlıya sığınan Macarların tarihi, Geç Osmanlı Dönemi'ndeki Türk–Macar ilişkilerinin tarihi, Osmanlı'da yaşayan Macarların kaderiyle Macar Türkolojisinin tarih yazımı ön plana çıkmaktadır.

Başlıca eserleri:

Az 1848–49-es törökországi magyar emigráció története. *Hadtörténelmi Közlemények* 112/2 (1999) 352–398.; A kalocsai és a solti náhije az 1570. évi szandzsákösszeírás alapján. In: *Kalocsa történetéből*. Ed.: László Koszta. Kalocsa, 2000, 157–207.; György Kmety [İsmail Paşa]’nın 29 Eylül 1855 Kars Kalesi Müdafaaından Bahseden Hatıratı. (İldikó Arbanász ile) In: İldikó Arbanász – Dursun Ayan – György Csorba – Róbert Hermann – János Hóvári, *Macar Generaleri Osmanlı Hizmetinde. Richard Guyon ve György Kmety – Hurşid Paşa ve İsmail Paşa*. Budapeşte, 2013, 69–97.; Magyar kutatók az isztambuli levél- és könyvtárakban a második világháború előtt. (İldikó Arbanász ile) In: *A kísérlet folytatódik. II. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Ed.: Mihály Dobrovits. Dunaszerdahely, 2005, 7–46.; Egy török–magyar szövetség ajánlata 1849-ből. In: *A források bővületében. Ünnepi tanulmányok Katona Tamás 75. születésnapjára*. Ed.: Róbert Hermann – Péter Zakar. Szeged, 2007, 47–60.; The Circassian–Polish–Hungarian Alliance Plans Against the Russian Empire in the Final Days of the 1848–1849 Hungarian Revolution. *Journal of Caucasian Studies* 2/3 (2016) 97–114.; İstanbullu Macarların Tarihine Dair Bir Kaynak: “Macar Nüfus Kütüğü”. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 24/2 (2013) 101–115.; A dzsihád kihirdetése a Monarchiában az első világháború idején. *Aetas* 32/1 (2017) 68–80.; Lipót Mosony: Osmanlı İstanbul’unda Macar Tarih Araştırmaları Ve Macar Kültür Siyaseti (1914–1916). (Gábor Fodor ile) In: *Türk–Macar İlişkilerinin İzinde 20 Yıl. Prof. Dr. Melek Çolak Armağanı*. Ed.: Yücel Namal. İstanbul, 2020, 249–272.; Hungarian Diplomatic Envoys in Constantinople during the Hungarian Revolution and War of Independence of 1848–1849. In: *Şeref. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 541–560.; Magyarok a kelet kapujában. A Konstantinápolyi Magyar Egylet története (1850–1961). (Gábor Fodor ile) *Pro Minoritate* 2021. nyár 3–53.

DALLOS, EDINA (20 Şubat 1968, Budapeşte –)

1998 yılında hocaları arasında András Róna-Tas (→), Árpád Berta (→) ve Mária Ivanics (→)'in da bulunduğu Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünden mezun oldu. 2006'da Macar dili ve karşılaştırmalı folklor konularındaki doktorasını (PhD) Eötvös Loránd Üniversitesinde bitirdi. Başlıca araştırma konuları arasında kadim Türk halklarının inanç kültürü (Tengricilik ve Şamanizm); Volga nehri etrafındaki Türk halklarının (Çuvaşlar, Kazan Tatarları, Başkirler) epik folkloru ve inanç konularıyla masal teorileri vardır. 2004 senesinden itibaren Szeged Üniversitesinde misafir okutman olarak ders vermektedir. 2014–2017 yılları arasında da üç sene boyunca Bakü *Azərbaycan Hərbi Diller Universiteti*'nde misafir okutman olarak Macar dili ve kültürü dersleri verdi. 2008'de doktora sonrası bursunu kazandı; 2017–2022 yılları arasında ise Eötvös Loránd Araştırma Ağı–Eötvös Loránd Üniversitesi–Szeged Üniversitesi İpek Yolu Araştırma Grubunun üyesi oldu.

Başlıca eserleri:

Shamanism or Monotheism?: Religious Elements in the Orkhon Inscriptions. *Shaman: an International Journal for Shamanistic Research* 12 (2004) 63–83.; Funkciók, intenciók és attribútumok: (Homage á Propp). *Palimpszeszt* 24 (2005) 5–14.; *Természetfölötti szereplők a tatár varázsmesékben: A sárkány, a boszorkány és a táltos ló.* (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 28.) Budapest, 2009.; Az áldás, a csoda és az ártó helyszellem. Néhány iszlám gyökerű terminus jelentésének változása a török nyelvekben. In: *Kultúrák találkozása és kölcsönhatása a Selyemút mentén: Ecsedy Ildikó születésének 80. évfordulójára.* (Studia de Via Serica, 1.) Ed.: Edina Dallos – Gábor Kósa. Budapest, 2018, 65–84.; A Possible Source of ‘Tengrism’. *Studia Uralo-Altaica* 53 (2019) 67–72.; Albasty: A Female Demon of Turkic Peoples. *Acta Ethnographica Hungarica* 64 (2019) 413–424.; *Napevő, holdfaló: A volgai törökség hiedelemvilégei.* (Magyar Őstörténeti Könyvtár, 33.) Budapest, 2020.

DANKA, BALÁZS (21 Mart 1983, Szolnok –)

2001 yılında Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümü öğrencisi oldu. Altayistik yanında Slavistik, Finugoristik ve Genel Dilbilimi de okudu. Altayistik Bölümünden 2007’de mezun oldu, 2009’da Genel Dilbilimi Bölümünden de sertifika aldı. 2008’de Altayistik Bölümünde asistan olarak ders vermeye başladı. 2011’de András Róna-Tas (→) ve Mária Ivanics (→)’in danışmanlıklarında Uygur harfleriyle yazılmış *Oğuz-name* üzerinde doktora öğrenimine devam etti, 2016’da doktora (PhD) tezini savundu. 2012–2017 arasında Macar Bilimler Akademisi ile Szeged Üniversitesinin ortak Türkoloji Araştırma Grubunda, 2017–2019 arasında da Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Türkoloji Bölümünde çalıştı. 2019’dan beri Szeged Üniversitesinde yardımcı doçent olmasının yanı sıra 2020’den itibaren Mainz’da Humboldt Bursu’nu alıyor. Araştırma alanı eski ve orta Türk dilleri ve metinlerdir. Bu alan içinde de 15–18. yüzyıl arasında Volga bölgesinde yazılmış Çağatayca metinleri araştırmaktadır.

Başlıca eserleri:

Az ősi hitvilág nyomai: szemelvények a „pogány” Oguz-náméból. In: *A török népek vallásai: Filológiai tanulmányok a török vallásos szövegek köréből*. Ed.: Mónika Biacsi – Mária Ivanics. Szeged, 2014, 49–68.; *Huasztuanift: az ótörök manicheus gyónás*. (Mónika Biacsi ve Eszter Ótott-Kovács ile) Szeged, 2014.; An Epic Geography of the Oğuz-nāmā in Uyghur Script. *Chronica: Annual of the Institute of History, University of Szeged* 18 (2018) 51–69.; *The ‘Pagan’ Oğuz-nāmā: A Philological and Linguistic Analysis*. Wiesbaden, 2019.; Ambiguous Verb Sequences in a 17th-Century Turkic Variety. In: *Ambiguous Verb Sequences in Trans Eurasian Languages and Beyond*. Ed.: Éva Á. Csató – Lars Johanson – Birsel Karakoç. Wiesbaden, 2019, 135–142.; A Misunderstood Passage of Qādir ‘Ali-beg Jālāyirī’s Jāmī at Tawārīḫ. In: *Ottomans – Crimea – Jochids: Studies in Honour of Mária Ivanics*. Ed.: István Zimonyi. Szeged, 2020, 71–80.; Are Two Volga-Turkī Texts Compiled by Speakers of Different Turkic Varieties? In: *Altaic and Chagatay Lectures: Studies in Honour of Éva-Kincsés-Nagy*. Ed.: István Zimonyi. Szeged, 2021, 121–133.

DÁVID, GÉZA (22 Ağustos 1949, Budapeşte –)

Tarihçi-arşivci Zoltán Dávid'in oğludur. Eğitimini 1968 ve 1973 yılları arasında Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesi Türk Filolojisi Bölümü bünyesinde Osmanlı Tarihi ve İngiliz Dili bölümlerinde bitirdi. *Doctor universitatis* unvanını 1975'te kazandı; doktorasını (PhD) ise 1985 senesinde tamamladı. Macar Bilimler Akademisi doktorasını 1997'de, habilitasyon derecesini ise 1998'de aldı. 1972–1973'te Szeged József Attila Üniversitesinde (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Türk dili derslerini verdi. 1973'ten itibaren okuduğu Türk Filolojisi Bölümünde asistan olarak işe başladı. 1980'de yardımcı doçent, 1987'de doçent, 2000 senesinde ise profesör olarak atandı. 1993–1998 ve 1999–2014 yılları arasında bölüm başkanı, 2010–2014 yılları arasında aynı zamanda Şarkiyat Enstitüsü müdürü olarak görev yaptı. 2019 yılında emeritüs profesör unvanına layık görülerek emekli oldu.

Toplam iki sene kadar İstanbul arşivlerinde ayrıca da Viyana, Vatikan, Münih, Varşova, Venedik ve Paris koleksiyonlarında araştırmalarda bulundu. Kazandığı burslar arasında Soros–MTA, Széchenyi Profesörlük, Humboldt, Mellon ve Fulbright bursları öne çıkmaktadır. Cambridge, Oxford, Londra, (Doğu-)Berlin, Münih, Ankara, İstanbul Üniversiteleri ile çeşitli bilimsel kuruluşlarda misafir konuşmacı olarak sunumlar yaptı.

Başlıca ilgi alanı Osmanlı Macaristan'ının demografik, idarî ve iktisadî tarihine ait meseleler olsa da Türk–Macar ilişkilerinin 19. ve 20. yüzyıldaki yansımaları üzerine de makaleleri vardır. İncelemelerini her şeyden önce Osmanlı kaynaklarına dayalı olarak sürdürmektedir. Yazıları 1974 yılından beri Türkoloji ve tarih konulu yerli ve yabancı süreli yayınlarla derleme kitaplarda basıldı. Simontornya (Şimontorna) sancağının 16. yüzyıldaki tarihine ilişkin Türkçe'ye de çevrilen bir monografi hazırladı. Toparlayıcı, çok boyutlu metodlarla Macaristan'ın 16. ve 17. yüzyıldaki demografik durumunu tetkik etti. Nüfusun göç hareketini 1546–1559 yılları arasında Buda/Budin'nin altındaki yerleşimlerin örneğiyle tanıttı. Osmanlı Macaristan'ındaki şehir iskân oranındaki değişimleri ölçtü. Békéscsaba, Elek, Bonyhád, Szigetvár gibi şehirlerin monografilerine Osmanlı dönemi fasıllarını yazdı. Ibolya Gereyes (→) ile tarihî kaynaklar ve arkeolojik bulguların örtüşen yönlerini gözden geçirdi. Macaristan'ın kimi sancaklarına atanan beylerin listesini çıkarıp birkaç önemli mirlihanın ise biyografisini dağınık verilerden topladı. Pál Fodor (→) ile beraber en erken tarihli mühimme defterlerindeki Macaris-

tan'a yönelik fermanlardan iki cilt neşretti. *Cambridge History of Turkey* yayınında Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453–1603 yılları arasındaki askerî tarihine ilişkin genel bir çerçeve çizdi. *The Encyclopaedia of Islam*'ın ikinci ve üçüncü baskılarıyla, Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin Macarlarla ilgili maddelerinin hatırı sayılır kısmını hazırladı. Macaristan'da ilk Macarca–Türkçe, Türkçe–Macarca Turistik Sözlüğü'nün yazarıdır.

1986 yılından beri *Keletkutató*s (Doğu Araştırmaları) adlı Macar Doğu bilimleri dergisinin editör kurulunda yer alırken, 1995'ten itibaren ortak baş editörüdür. Pál Fodor ile beraber Osmanlı tarihiyle alakalı özel konulu üç İngilizce kitabın yayına hazırlanması işini üstlendi. Türkiye'de çok sayıda tarih ve beşerî bilimler dergisinin danışma kuruluna davet edildi.

Macar Bilimler Akademisi Kamu Kurulu ve Şarkiyat Komitesi üyesidir. Körösi Csoma Cemiyetine kurumun yeniden kuruluşundan itibaren üyedir. Kurumun 9 sene boyunca bilimsel sekreteri olarak, 20 seneden beri ise başkan yardımcısı olarak görev almaktadır. Macar–Türk Dostluk Derneğinin kurucu üyesi, 5 sene kadar başkan yardımcısı, 1998 senesinden itibaren de 10 sene boyunca başkanı oldu. Macar–Türk Tarihçileri Karma Komisyonu'nun eş başkanıydı. Üst düzey siyasî ziyaretlere de mütercim olarak katıldı.

Türk Tarih Kurumu kendisini 1989'da haberleşme, 2013 senesindeyse şeref üyesi olarak seçti. 2019'da Macar Erdem Nişanı Subay Haçı, 1995'te ise Türkiye Cumhuriyeti Liyakat Nişanı ile taltif edildi.

Başlıca eserleri:

A Simontornyai szandzsák a 16. században. Budapest, 1982. Türkçesi: *Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim. 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı.* Çev.: Hilmi Ortaç. (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 81.) İstanbul, 1999.; *Studies in Demographic and Administrative History of Ottoman Hungary.* (Analecta Isisiana, XXV.) İstanbul, 1997.; Magyarország népessége a 16–17. században. In: *Magyarország történeti demográfája (896–1995). Millecentenáriumi előadások.* Ed.: József Kovacsics. Budapest, 1997, 141–171.; Ottoman Social and Economic Life Unearthed. An Assessment of Ottoman Archaeological Finds in Hungary. (Ibolya Gerelyes ile) In: *Studies in Ottoman Social and Economic Life. Studien zu Wirtschaft und Gesellschaft im Osmanischen Reich.* Ed.: Raoul Motika – Christoph Herzog – Michael Ursinus. Heidelberg, 1999, 43–79.; The *mühimme defteri* as a Source for Ottoman–Habsburg Rivalry in the Sixteenth Century. *Archivum Ottomanicum* 20 (2002) 167–209.; *Pasák és bégek uralma alatt. Népesedés- és közgazdaság-történeti tanulmányok.* Budapest, 2005.; „Az ország ügye mindenek előtt való.” *A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1544–1545, 1552) / “Affairs of State Are Supreme”. The Orders of the Ottoman Imperial Council Pertaining to Hungary (1544–1545, 1552).* (Pál Fodor ile) Budapest, 2005.; Administration in Ottoman Europe. In: *Süleyman the Magnificent and His Age. The Ottoman Empire in the Early Modern World.* Ed.: Metin Kunt – Christine Woodhead. London–New York, [1995], 71–90.; „Ez az ügy fölöttébb fontos.” *A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1559–1560, 1564–1565) / “This Affair is of Paramount Importance”. The Orders of the Ottoman Imperial Council Pertaining to Hungary (1559–1560, 1564–1565).* (Pál Fodor ile) Budapest, 2009.; Ottoman Armies and Warfare, 1453–1603. In: *The Cambridge History of Turkey. II. The Ottoman Empire as a World Power, 1453–1603.* Ed.: Suraiya N. Faroqhi – Kate Fleet. Cambridge, 2013, 276–319.; Kasım Voyvoda, Bey ve Paşa. Çev.: Vural Yıldırım. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 35/60 (2016) 291–330.; Karrierlehetőségek az Oszmán Birodalomban: kiből lehetett szandzsákbég? *Keletkutatás* 2017. ősz 49–72.; Osman ve Orhan'dan II. Bayezid'e (Avrupa'da Hazırlanan ilk Osmanlı Silsilenamesi ve Feliks Petancius). (Bálint Lakatos ile) In: *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, V – Bildiriler.* Ed.: Haluk Selvi – İbrahim Şirin – M. Bilal Çelik – Ali Yeşildal. Kocaeli, 2019, 489–512.; Ungarn und das Osmanische Reich Anfang des 16. Jahrhunderts. In: *Das wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Doppelvermählung.* (Pál Fodor ile) Ed.: Bogusław Dybaś –

István Tringli. Budapest, 2019, 51–104.; Pozsega 16. századi szandzsákbégjei – kitekintés a 17. századra. *Kélektutatós* 2020. ősz 5–31.

Kaynakça:

Pál Fodor, To Géza Dávid on His Seventieth Birthday. In: *Şerefe. Studies In Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 11–15.

DOBOS, ÉVA (1946, Budapeşte – Aralık 1973, Budapeşte)

Dilbilimci. Üniversite eğitimine 1965'te Eötvös Loránd Üniversitesinde başladı. Klasik Grekçe, Latince ve Arapça öğrenmeye başladı – Latince ve Arapçadan diploma da alarak – fakat nihayet Türkolojiye yöneldi. İkinci 1970 senesinde olmak üzere, iki kez Taşkent'te uzun zaman boyunca burslu olarak kaldı. İlgili alanını özellikle güncel Özbekçe ve Özbek dili dialektolojisi kapsadı.

Başlıca eserleri:

A Qıpcaq-Uzbek Tale from Qarabau. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 27 (1973) 163–189.; An Oghuz Dialect of Uzbek Spoken in Urgench. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 28 (1974) 75–97.

Çeviri:

Gáfur Gulam, *A gézengúz*. Budapest, 1975.

Kaynakça:

Suzanne Kakuk, Éva Dobos. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 29 (1975) 116–117. **B. P.**

ECKMANN, JÁNOS (21 Ağustos 1905, Keszthely – 22 Ekim 1971, Santa Monica, CA, ABD)

Dilbilimci, Doğu Türk dili ve edebiyatı ehli. Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi) Türkoloji bölümünde ihtisaslaştıktan sonra 1943 yılında Ankara Üniversitesi Hungaroloji Enstitüsünde Tibor Halasi-Kun (→)'un müdürlüğünde dil eğitmeni olarak görev aldı. 1948'de Macaristan'da komünistler hükümete geldiğinde ne Eckmann ne de Halasi-Kun memleketlerine geri döndü; ikisi de sonraki yıllarını Türkiye'de geçirdiler. 1948–1951 yılları arasında Türk Ansiklopedisi'nin eşeditörüydü, 1952–1961 yılları arasında İstanbul Üniversitesinde filoloji ve dil bilimi okuttu, aynı zamanda 1956'dan itibaren Türkçe–İngilizce Redhouse Sözlüğü'nün de editörlerinden biriydi.

Türkiye'de profesörlüğüne getirilmediği için ABD *University of California* davetini memnuniyetle kabul etti. Burada önce misafir okutman oldu, 1966'da ise Türkoloji ve özellikle Doğu Türk dili ve edebiyatı profesörü olarak atandı. Ölümünden iki yıl önce, 1969'da Macaristan Eğitim Bakanlığının davetiyle Budapeşte'ye gitti – bu kendisine yurt dışında yaşadığı onlarca yılın bir nebze de olsa tesellisiydi.

Eckmann'ın odaklandığı araştırma alanı Orta Asya Türk (Çağatay) filolojisiydi; en önemli eserlerinin hepsi bu alana dayalıdır. Doğu Türk edebiyat dillerinin kronolojik ve dil olarak sınıflandırmasını ilk olarak Eckmann yaptı. Çağatayca El Kitabı on yıllar boyunca konunun en iyi eseriydi. Daha önce yayımlanmamış birçok Çağatayca metni yayımlayıp değerlendirdi; bunların arasında *Nahcu'l-faradis* ve *Gadā'ī'nin Divan'ı* da yer alır. Makaleleri en büyük Çağatay şair Ali Şir Nevai'nin tanınmasına neden oldu. Doğu Türk edebiyatı dışında Karamanlı Ortodoks Türklerin 18–19. yüzyılda konuştuğu Karamanlı dili ve Türkçenin başka Rumeli ve Anadolu lehçelerinin araştırılmasına da katkılarda bulundu.

Başlıca eserleri:

Nehcü'l-ferādis 1. Tıpkıbasım (Facsimile). Ankara, 1956.; Zur Charakteristik der islamischen mittelasiatisch-türkischen Literatursprache. In: *Studia Altaica. Festschrift für Nikolaus Poppe zum 60. Geburtstag am 8. August 1957*. Wiesbaden, 1957, 51–59.; Das Chwarezmtürkische. In: *Philologiae Turcicae Fundamenta 1*. Wiesbaden, 1959, 113–137.; Das Tschaghataische. In: *Philologiae Turcicae Fundamenta 1*. Wiesbaden, 1959, 138–160.; Die kiptschakische Literatur. In: *Philologiae Turcicae Fundamenta 2*. Wiesbaden, 1964, 275–304.; Die tschaghataische Literatur. In: *Philologiae Turcicae Fundamenta 2*. Wiesbaden, 1964, 304–402.; *Chagatay Manual*. Bloomington, IN, 1966.; *The Dīvān of Gadāʾr*. Bloomington, IN, 1966.; *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translations*. Budapest, 1976.

Kaynakça:

H. F. Hofman, János Eckmann. *Central Asiatic Journal* 16/2 (1972) 156–160.; Osman F. Sertkaya, János Eckman. *Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 21 (1975) 4–12.; Osman Fikri Sertkaya, Eckmann, Janos. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 10. İstanbul, 1994 383–384; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar*. Ankara, 1998, 153–155.; A. Bodrogligeti, Eckmann, János. In: <https://iranicaonline.org/articles/eckmann> (2010). **I. V.**

ERŐDI-HARRACH, BÉLA (16 Nisan 1846, Szászrégen [günümüzde: Reghin, Romanya] – 5 Mayıs 1936, Budapeşte)

Dilbilimci ve coğrafya yazarı. Erdel Alman Sakson soylu, orijinali Harrach olan soyismmini 1873'te Erődi olarak Macarlaştırdı. Peşte Kraliyet Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde Türkçe ve Farsça okuduktan sonra Ármin Vámbéry (→)'nin desteğiyle eğitimine İstanbul'da devam etti. O zamanların Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük kısmını, Orta Asya'yı, Mısır'ı ve Balkanlar'ı gezdi. Macaristan'a döndükten sonra 1870'te Türkçe ve Farsça öğretmeni olarak mezun olup 1875'te *Leyla ve Mecnun* konulu teziyle doktora sı aldı.

Önce öğretmen olarak görev yaptıktan sonra 1882'de Fiume (günümüzde: Rijeka, Hırvatistan) Lisesinin müdürü, 1889'da Kolozsvár (günümüzde: Cluj-Napoca, Romanya), 1892–1919 arasında ise Budapeşte İl Eğitim Müdürü oldu. Çok dil bilmesiyle meşhurdu, yaklaşık on beş dil konuştu. En önemli eserleri Fuzulî ile ilgili olan doktora tezi, Türkçe dil bilgisiyle Türkçeden bir kaç ve Farsçadan (Fırdevsî, Ömer Hayyam, Hafız, Sadî) birçok şiir çevirileridir. 1877'de Şeyh Süleyman Efendi'nin başkanlığındaki Türk heyetinin Macaristan seyahati düzenlenmesinde yer aldı, ziyaret esnasında konuşmalar yaptı, sonralarında ise olup bitenler hakkında bir kitap yayımladı.

Coğrafya yazarı olarak 1875'ten itibaren Coğrafya Cemiyetinin sekreterliğini, 1893–1904 arasında ise başkanlığını yaptı. Seyahat yazıları doğrudan Türkiye ile ilgili değildir.

Başlıca eserleri:

Keleti gyöngyök. Cynikus persa költő (Omer Chejjam) költeményei. (A költő életrajzával) Pest, 1871.; *Hafiz dalai*, a költő életrajzával, persából ford. Béla Erődi. Két kötet. Pest, 1872–1873.; *Török mozaik.* Ethnographiai rajzok és vázlatok. Budapest, 1875.; *Leila ile Medsun.* Költői beszély, írta Bagdadi Fuzuli. Budapest, 1875. (Doktora tezi); *Gyakorlati török nyelvtan.* Budapest, 1877 (2. düzeltilmiş baski a. y., 1878.); *Csok Jasa.* A török küldöttség látogatásának emlékkönyve. Budapest, 1877.; *Firduszi, Földosztó Feridun. Sahnáméból.* Persából ford. Béla Erődi. Kolozsvár, 1889.; *Firduszi Zál és Rudabe, a Sahnáméból.* Persából ford. Béla Erődi. Kolozsvár, 1890.; *Szádi Gulisztánja, vagy Rózsáskert.* Budapest, 1889.; *Mikes Kelemen törökországi levelei*, magyarázta Béla Erődi. Budapest, 1882.; *Mikes Kelemen életrajza.* Pozsony–Budapest, 1885.; *Fáraók országában.* Budapest, 1888.; *A Szentföldön.* Budapest, 1899.

Kaynakça:

József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái II.* Budapest, 1893, 1430–1436.

I. V.

F(ALVAYNÉ) MOLNÁR, MÓNİKA (26 Nisan 1972, Budapeşte –)

1991'den itibaren Pécs Janus Pannonius Üniversitesi (günümüzde: Pécs Üniversitesi)nde Tarih ve İtalyan Dili bölümlerinde okurken Gábor Ágoston (→) ve János Hóvári (→)'nin yardımıyla Osmanlı-Türk tarihi ve dilinin temellerini öğrendi. Daha sonra Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi Bölümünde Osmanlı tarihi odaklı eğitimine başladı. Doktora çalışmalarını Géza Dávid (→)'in danışmanlığında tamamladı, 2009 yılında Karlofça Antlaşması (1699) sonrasında Osmanlı-Habsburg sınırının çizilmesi hakkında yazdığı doktora tezini başarıyla savundu. 2008 yılında, önce György Hazai (→)'nin ve ardından ise Pál Fodor (→)'un liderliğinde Macaristan Bilimler Akademisi Türkoloji Araştırma Grubunun üyesi olarak çalıştı. Yurtdışına (Viyan, Venedik, Bologna, Floransa, Roma, İstanbul) yaptığı araştırma gezileriyle, Türkiye ve İtalya'daki konferanslara katılımıyla ve Macaristan Bilimler Akademisinin Macar-Bulgar Tarihçileri Karma Komisyonu kurucu üyesi olarak Bulgaristan'da uluslararası çalışmalarda bulundu.

Başlıca araştırma konuları arasında 16-17. yüzyıldaki Türk-Macar-İtalyan ilişkilerinin tarihi, ve özellikle 17. yüzyılın sonunda Macaristan'ın Osmanlı'dan geri alınışında savaşan İtalyanların yazıları ve faaliyetleri yer almaktadır. Bu konuda 2016 yılında Macarca bir monografi ve birçok farklı dilde makaleleri yayımlandı. Luigi Ferdinando Marsigli'nin Osmanlılarla ilgili çalışmasını tercüme edip eklediği notlarla beraber yayımlandı. 2015 yılında Bologna Üniversitesinde Osmanlı dili ve Osmanlı-İtalyan ilişkileri üzerine ders verdi.

Başlıca eserleri:

Luigi Ferdinando Marsigli, *Az Oszmán Birodalom katonai állapotáról, felemelkedéséről és hanyatlásáról*. Budapest, 2007.; L. F. Marsili e gli ottomani. La frontiera asburgico–ottomana dopo la pace di Carlowitz. In: *La politica, la scienza, le armi: Luigi Ferdinando Marsili e la costruzione della frontiera dell’Impero e dell’Europa*. Ed.: Raffaella Gherardi, Bologna, 2010, 147–172.; Der Friede von Karlowitz und das Osmanische Reich. In: *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen. Das Osmanische Reich und die Habsburgmonarchie in der Frühen Neuzeit*. Ed.: Arno Strohmeier – Norbert Spannenberger. Stuttgart, 2013, 197–220.; Borders of the Ottoman Empire: Theoretical Questions, Solutions in Practice (1699–1856). In: *Regions, Borders, Societies and Identities in Central- and Southeast Europe 17th–21st*. Ed.: Penka Peykovska – Gábor Demeter. Sofia–Budapest, 2013, 35–49.; The Crisis of the Ottoman Empire Seen by 17–18th-Century Italians. In: *Empires and Nations from the 18th to the 20th Century I*. Ed.: Antonello Biagini – Giovanna Motta. Cambridge, 2014, 39–48.; An Italian Information Agent in the Hungarian Theatre of War: Luigi Ferdinando Marsigli between Vienna and Constantinople. In: *A Divided Hungary in Europe. Vol. 2: Diplomacy, Information Flow and Cultural Exchange*. Ed.: S. Brzeziński – Á. Zarnóczkiç. Newcastle, 2014, 85–105.; Bologna Marsili Koleksiyonundan 1684 Tarihli Bir Türk Çiziminde Budin’deki Osmanlı Binaları. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 25/1 (2014) 35–54.; *Olasz hadi írók és generálisok Bécs és Isztambul között. L. F. Marsigli és kortársai*. Budapest, 2016.

FEHÉR, GÉZA (baba) (4 Ağustos 1890, Kunszentmiklós – 10 Nisan 1955, Budapest)

Macar–Bulgar–Türk tarihi ilişkileri uzmanı, arkeolog. Liseyi Kiskunhalas'ta bitirip Debrecen Kalvinist Beşeri Bilimler Akademisi öğrencisi oldu. Hocalarından Bizans tarihi uzmanı Jenő Darkó (1880–1940) ve Fin-Ugor dilbilimci József Pápay (1873–1931) onu derinden etkiledi. Macar–Latin–Grek dillerinden öğretmen olarak mezun olup 1913'de Budapeşte'de doktorasını da bitirdi. 1924 yılında Debrecen Üniversitesini özel öğretmen olarak bitirdi. 1913–1914 arasında Sepsiszentgyörgy (günümüzde: Sfântu Gheorghe, Romanya)'de, 1915–1916 arasında ise Szabadka (günümüzde: Subotica, Sırbistan)'da öğretmenlik yaptıktan sonra askere çağrıldı. 1918'de birkaç ay boyunca Konstantinopolis Macar Bilim Enstitüsü bursiyeriydi. Budapeşte'ye döndükten sonra lise öğretmeni, sonralarında Başkent Kütüphanesi Şarkiyat koleksiyonunun sorumlusu oldu.

Kadim Macar tarihi konulu araştırmalarında sonraki hayatı boyunca da özellikle üzerinde durduğu Macar–Bulgar–Türk tarihi ilişkilerine odaklandı. 1922 senesi itibarıyla bu alanda neredeyse 10 sene boyunca Bulgaristan'da yaşayıp düzenli olarak arkeoloji kazılarına katıldı (Madara, Aboba-Pliska). Eski Bulgar–Türk ilişkilerine ışık tutan arkeolojik bulguların keşfi ile derlemesinde kilit rol oynadı. Tarihi ve dilbilimsel kaynaklarını da inceleyerek kazıların anlaşılması sonucuna varan arkeologlardandı. 1931'de Debrecen'de üniversite profesörü oldu, 1940 senesinde ise Bulgar Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi. 1944–1948 arasında İstanbul'da kalıp iki buçuk sene boyunca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Eski Çağ konulu dersler vererek Topkapı Sarayı Müzesinde araştırmalarını sürdürdü. 1948'de Macaristan'a dönüp vefat edene kadar Budapeşte Macar Millî Müzesinde çalıştı. Burada ilgisi git gide 10–11. yüzyıl Karpat Havzası'ndaki Macarlar ile Slavların beraber yaşayışı konusuna kaydı. 1951–1954 arasında Zalavár kazılarının baş arkeologuydu. Buna ilişkin çalışmaları ancak ölümünün ardından yayımlanmış kitaplarında yer aldı. Géza Fehér Bulgar Türklerin tarihi ve arkeolojisine yönelik araştırmalarda hâlâ takdir edilen bir öncü bilim adamıydı.

Başlıca eserleri:

Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V–XI. Jahrhunderten. Budapest, 1921.; *Die Inschrift des Reiterreliefs von Madara.* Sofia, 1928. (Bulgarca da yayımlandı); *A bolgár–török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásai.* Budapest, 1931.; *Az ősbolgárok ruházata és fegyverzete.* Szófia, 1939. (Bulgarca da yayımlandı); *A bolgártörökök szerepe és műveltsége.* Budapest, 1940. (Bulgarca da yayımlandı); *A nagyszentmiklósi kincsrejtély megfjtésének útja.* Budapest, 1950.; A Dunántúl lakossága a honfoglalás korában. *Archaeologiai értesítő* 83 (1956) 25–38; Beiträge zum Problem des ungarisch–slawischen Zusammenlebens. *Acta Archaeologica* 8 (1957) 269–318; Die landnehmenden Ungarn und ihr Verhältnis zu den Slawen des Donaubeckens. *Studia Slavica* 3 (1957) 7–58.

Kaynakça:

Magyar zsidó lexikon. Ed.: Péter Ujvári. Budapest, 1929, 264.; János Harmatta, Fehér Géza (1890–1955). *Archaeologiai Értesítő* 82/2 (1955) 229–230.; Gyula Moravcsik, Fehér Géza. *Antik Tanulmányok* 2/4 (1955) 262.; T. J. Arno, In Memoriam Géza Fehér 1890–1955. Stockholm, 1955.; E. Diez, Géza Fehér 1890–1955. München, 1955.; *Magyar életrajzi lexikon.* In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon7428D/f-7547C/feher-geza-75566/>; István Fodor, Száz éve született id. Fehér Géza. *Archaeologiai Értesítő* 117 (1990) 256–257.; István Fodor, Id. Fehér Géza irodalmi munkássága. *Archaeologiai Értesítő* 117 (1990) 257–259.; Пенка Пейковска, Геза Фехер в България (1922–1944). In: *Унгаристични изследвания. Юбилеен сборник.* Sofia, 2014, 187–219. **I. V.**

FEHÉR, GÉZA (oğul) (22 Mayıs 1917, Iza (günümüzde: Ukrayna) – 21 Şubat 2005, Budapeşte)

Müzeci, sanat tarihçisi, Géza Fehér (→)'in oğludur. Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nden mezun olduktan sonra doktora derecesini Pécs şehrindeki Erzsébet Üniversitesinde (günümüzde: Pécs Üniversitesi) hukuk alanında kazandı. 1942 yılının sonlarına doğru Macaristan Diyanet ve Kültür İşleri Bakanlığı bursuyla Türkiye'ye geldi. Savaş uzayınca Türkiye'deki kalışı da uzadı. Bu arada Türk dilini öğrendi, İstanbul Üniversitesinde sanat tarihi derslerine katılarak Osmanlı medeniyeti hakkında geniş bilgilere sahip oldu.

1948'de Macaristan'a döndü ve Macar Millî Müzesinde yedi ay maaşsız olmak üzere müzeci olarak çalışmaya başladı. İlk olarak Osmanlı tarihiyle ilgili bazı arkeolojik kazılara katıldı (Esztergom-Szenttamáshegy, Érd-Ófalu). Macar Bilimler Akademisi tarafından verilen doktora derecesini (PhD) 1976'da kazandı. Aynı akademi bünyesinde faaliyet gösteren Şarkiyat Komisyonu üyesiydi.

Zamanla müzenin Orta Çağ Koleksiyonu uzmanı ve Osmanlı eserlerinin sorumlusu oldu. Bu malzemenin ayrıntılı araştırılması ve konuya yönelik meselelerin derin bir şekilde ele alınması alanında büyük hizmetleri vardır. Sadece Millî Müzedeki koleksiyonu tanıtmakla kalmayarak çeşitli taşra müzelerindeki Osmanlı sanat eserleri hakkında da makaleler yazdı.

1960'tan sonra yurt dışına da çıkabildi. Başta Türkiye'de olmak üzere kongrelerle ve sempozyumlara katıldı ve Macaristan'a ilişkin Osmanlı minyatürlerine ait araştırmalar yaptı. Macar-Türk ilişkilerine büyük önem verdiği için üniversitelerde ve bilimsel kuruluşlarda konferanslar verdi ve bunların metinlerini bilimsel yayınların dışında *Önasya, Türkiyemiz ve Çağın* adlı kısmen popüler dergilerde yayımladı. Uluslararası Türk Sanat Tarihi Komitesinin sürekli üyesiydi. Bu titriyle 1975 yılında Budapeşte'de 5. Uluslararası Türk Sanat Tarihi Kongresini düzenledi ve kongrenin tebliğlerini kalın bir cilt halinde yayımladı (*Fifth International Congress of Turkish Art*. Budapest, 1978).

Macar-Türk Dostluk Derneğinin kurucularından olup 1989'dan 1998'e kadar derneğin başkanlığını, o tarihten itibaren fahrî başkanlığını yaptı. Macarca, Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rusça dillerinde yaklaşık 175 eser yazdı. Türk Tarih Kurumunun ve İstanbul Sanat Tarihi Derneğinin şeref üyeliği, Türkiye Cumhuriyeti 50. Yılı Takdirnamesi, İstanbul Üniversitesi Madal-

yası ve Macar Millî Müzesi Széchényi Madalyası gibi ödüllere layık görüldü. 1997 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti Liyakat Nişanı ile taltif edildi.

Başlıca eserleri:

XVI–XVII. Yüzyıllarda Macaristandaki Türk Zanaati. Estergon-Szenttamaşhegy'deki Türk Çanak-Çömlek Fırını. (Nándor Parádi ile) *Belleten* 24/96 (1960) 547–560.; XVI–XVII. Yüzyıllarda Macaristandaki Türk Sanatı. II. Estergon-Szenttamaşhegy'deki Yazıtlar. *Belleten* 26/104 (1962) 701–714.; La tente turque de Musée National Hongrois. *Folia Archaeologica* 13 (1961) 213–223.; Les Problèmes de poterie turque en Hongrie au XVIe–XVIIe siècles. *Rocznik Orientalistyczny* 28 (1964) 91–105.; Macaristan'daki Türk Kuyumculuk Yadıgârları. Balkanlar'daki Kuyumculuğa Türk Tesiri. *Türk Etnografya Dergisi* 7–8 (1964–1965) 19–37., lev. XVI–LXVII.; Esztergomi török vörösrézedények. *Komárom Megyei Múzeumok Közleményei* 1 (1968) 273–310.; Kanunî Sultan Süleyman preisende Inschriften zweier Buda stammender Renaissance Kunstgegenstände. In: *Kanunî armağanı*. Ankara, 1970, 203–206., lev. 1–10.; *Török kori iparművészeti alkotások*. (İngilizce, Fransızca ve Almanca da çıktı) Budapest, 1975.; *Török miniatürák a magyarországi hódoltság korából*. (İngilizce, Fransızca ve Almanca da çıktı) Budapest, 1975.; *A magyar történelem oszmán-török ábrázolásokban*. Budapest, 1982.; *Isztambul*. Budapest, 1993².; Balkáni és oszmán ötvösség. I. rész: ezüstcsészék. *Kéletkutatás* 1995. ősz 81–101., II. rész: a Magyar Nemzeti Múzeum írókészlete. *Kéletkutatás* 1996. ősz–2002. tavasz 103–127.

Eserlerinin bibliyografyası:

István Fodor, Fehér Géza szakirodalmi munkássága. *Folia Archaeologica* 52 (2005–2006) 12–19.

Kaynakça:

István Fodor, Dr. Fehér Géza (1917–2005). *Folia Archaeologica* 52 (2005–2006) 7–11.; Géza Dávid, Géza Fehér'in Ardından (1917–2005). *Belleten* 70/257 (2006) 333–334.

G. D.

FEKETE, LAJOS (12 Haziran 1891, Tardos – 16 Mayıs 1969, Budapeşte)

Osmanlı tarihçisi, arşivci, Osmanlı paleografyası ehli. Yüksek eğitimini Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde Tarih ve Latin Dili bölümlerinde tamamladı. Aynı yerde 1914 yılında *A vármegyei tiszttakar a XVI–XVII. században* adlı teziyle doktora ünvanını aldı. Birinci Dünya Savaşı'nda askere alınıp Doğu Cephesi'ne gönderildi. Bölüğüyle esir düştükten sonra Krasnoyarsk (Sibirya) yakınlarındaki bir esir kampına gönderildi. Buradayken bazı Osmanlı subaylarıyla temas kurup Türkçe öğrenmeye başladı. Memleketine 1920 yılında dönebildi. Osmanlı tarihi konusu o kadar ilgisini çekti ki Gyula Németh (→)'ten Türkçe öğrenimine devam etti; paleografyadaki tecrübesiniyse Viyana'da Friedrich Johann Kraelitz von Greifenhorst (1876–1932) Berlin'de ise Franz Babinger (1891–1967) ile genişletti.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Millî Arşiv'de (günümüzde: Macar Millî Arşivi Ulusal Arşivi) işe alındı. Buradaki görevinden de ayrılmadan 1939 yılından itibaren Türk Filolojisi Bölümünde de dersler vermeye başladı. 1952'de profesörlüğe getirildi. 1937'de Macar Bilimler Akademisi haberleşme üyesi, 1961'de ise aslı üye olarak seçildi. 1956 senesinde en yüksek rütbeli devlet ödülü olan Kossuth Ödülü'ne layık görüldü. Yurt dışındaki şöhretiniyse Türk Tarih Kurumunun şeref üyeliğine getirilmiş olması kanıtlar. 75 yaşındayken emekliğe ayrılıp üç sene sonra Budapeşte'de vefat etti. Vasiyeti üzerine Jászberény kasabasında toprağa verildi.

Fekete'nin arşivcilik alanındaki olağanüstü bilgileri Türk makamlarının dikkatini de çekti. Bu itibarla 1936–1937 yıllarında İstanbul'a davet edildi ve o zamanki adıyla Başvekâlet Arşivinde yapılan tasnif çalışmalarını öncekilerden daha sağlam temellere dayandırmak için öneri ve görüşlerine başvuruldu. Provonans ilkesini, yani arşiv malzemelerinin işlem gördükleri tarihlerdeki aslı düzeni içerisinde fonların parçalanmadan korunması sistemini savunan Macar uzmanının görüşleri o dönem tam anlamıyla kabul edilmediyse de bu esasa dayanarak küçük bir örnek tasnif gerçekleştirildi. Fekete tasnifi günümüze kadar kaldırıldı fakat 1956 yılının Haziran ayında başlatılan kataloglama faaliyeti bu prensibe göre yapılmaktadır.

Fekete'nin temel eserlerinden paleografya alanında ortaya koydukları en mühimdir. 1926'da çıkan *Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie der türkischen Botmäßigkeit in Ungarn* başlıklı Macarca da yayımlanmış ilk büyük kitabı Krae-

litz'in kendisinden kısa bir süre önce neşrettiği benzer yazısından çok daha geniş kapsamlıdır ve şimdiye kadar aşılmadı. O kadar ki daha sonra bu alanda yayımlanan bu tür çalışmalar genellikle onun sistemini benimseyip yalnız ufak ayrıntılarla zenginleştirdiler. 1955'te matbaadan çıkan *Die Siyāqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung* adlı iki ciltlik yapıtının ise ister sunulan belgelerin çeşit bolluğu, ister okumalardaki maharet, ister ilmî açıklamaların derinliği bakımından bugüne kadar benzeri seviyede olanı bile yapılmadı. Üçüncü yol gösterici, *Einführung in die persische Paläographie* başlıklı eseri ancak ölümünden sonra nihai şeklini almışsa da transkripsiyonun ustalığı kendi çalışmasının ürünüdür.

İzlediği bilimsel planların en ilgi çekicisi Budin defterhanesinde vaktiyle mevcut olan, Osmanlı Dönemi'nden sonra başta Viyana olmak üzere çeşitli ülkelerin koleksiyonlarına dağılmış malzemeyi mikrofilm ve fotokopi halinde tekrar birleştirmektir. Bu amaçla pek çok yabancı arşiv ve kütüphanede araştırma sürdürdü ve bunlardan Venedik, Berlin, Dresden ile İstanbul'daki tespitlerini geniş makalelerde özetledi. Ayrıca Macaristan'da muhafaza edilen Türk kaynaklarını tanıtan çok sayıda makalesi de çıktı (Zichy Ailesi özel koleksiyonu, Debrecen Kent Arşivi, Gyöngyös Şehir Arşivi ve Rákóczi-Aspremont Aile Arşivi ile ilgili yazıları *Levéltári Szemle* dergisinde yer alır). Bu alanda ortaya koyduğu en önemli yapıtı, *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy, 1606–1645*'tir. Bunun içinde 17. yüzyılın başta gelen Macar asilzade ailesinin eline geçen Osmanlı belgelerinden en dikkate değer olanlarının transkripsiyonunu ve Almanca çevirisini vererek geri kalanlarını özetledi.

İktisadî ve demografik alanda başta gelen kaynakların düzenli yayımlanmasında da öncülük etti. Bütün Osmanlı İmparatorluğu çapında ender olan, Vác şehriyle ilgili bir ev katasteri niteliğini taşıyan bir defteri erken keşfedip değerlendirmesiyle beraber küçük bir kitap halinde bastırdı. Bir yıl sonra Macaristan'la ilgili ilk bilimsel mufassal defteri neşrini gerçekleştirdi (*Az Esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása*). Adı geçen kitap Türkiye'de de büyük yankı uyandırdı ve Türk Tarih Kurumu, uzun süre boyunca pek verimli olmayan bir defter neşri projesini başlattı. Bu tür çalışmalara hayatının son yıllarında bir daha döndü ve Hatvan sancağının ilk mufassal defterini de Macarcaya "çevirdi". Budin mukataalarından günlük gümrük gelirlerini içeren 1550–1580 arasındaki yıllara ait kayıtları hem transkripsiyon, hem Macarca çevirisi şeklinde hazırladı ve bununla, o zamandan beri de pek üzerinde durulmayan fakat aslında birinci derecede önemi haiz bir defter türünü bilim dünyasına tanıttı.

Tam anlamıyla bir tarihçi olarak ortaya koyduğu eserlerinden en önemlisi, Macar başkenti ve Türk beylerbeyliği merkezi olan Buda/Budin ve daha

sonra bununla birleşen başka iki şehrin, Peşte ile Óbuda'nın Osmanlı dönemindeki tarihinin zengin arşiv malzemesine dayanan renkli tasviridir. I. Sultan Süleyman'ın hayatı hakkında kısa, fakat buna rağmen dikkate değer bir kitap hazırladı. Akademi üyeliğine seçildiğinde sunduğu tebliğiye Macaristan'daki Osmanlı idarî ve toprak sisteminin temel özellikleri üzerinde durdu.

Osmanlı Türkçesi kendisi için sadece bir araç değil; aynı zamanda bir araştırma konusu oldu. Macar önde gelen dilbilimi dergisi *Magyar Nyelv* (Macar Dili)'de ve başka dergilerde düzenli aralıklarla kısa makaleler yayımladı. Bunlar esas olarak yer ve isim bilimine odaklanır. Önce eylem, sonra sayı unsuru içeren, Osmanlı yer adlarını topladı; ardından vücudun bölümlerini içerenleri kapsayan bir listeyi yayımladı. Tüm bu çalışmalar başlıca olarak geç dönem Osmanlı haritalarına, ayrıca da arşiv verilerine dayandı. Bunların dışında 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlıca'daki Macarca'dan ödünç alınmış kelimelerin bir koleksiyonunu da hazırladı. Diğer iki çalışmasında Farsî paralellikleri bulunan Osmanlı formülleri üzerine odaklandı.

Başlıca eserleri:

Mehmed Chalife »Tárich«-ja az 1625–1664. évek eseményeiről. *Hadtörténelmi Közlemények* 26 (1925) 387–427.; *Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatiek der türkischen Botmäßigkeit in Ungarn / Bevezetés a magyarországi török hódoltság diplomatikájába*. Budapest, 1926.; *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy, 1606–1645*. Budapest, 1932.; A török levéltárügy. *Levéltári Közlemények* 15 (1937) 20–47.; Budavár 1684-ik évi ostroma. *Hadtörténelmi Közlemények* 39 (1938) 77–105, 205–228.; *Arşiv Meseleleri*. İstanbul, 1939.; *A törökkori Vác egy XVI. századi összeírás alapján*. Budapest, 1942.; *Az Esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása*. Budapest, 1943.; *Budapest a törökkerban*. Budapest, 1944. Kısa versiyonu: Buda and Pest under Turkish Rule. In: *Studia Turco-Hungarica III*. Ed.: Gyula Káldy-Nagy. Budapest, 1973.; Türk Vergi Tahrirleri. *Bellesten* 11 (1947) 299–328.; Osmanlı Türkleri ve Macarlar, 1366–1699. *Bellesten* 13/42 (1949) 663–744.; Zur Geschichte der Grusiner des 16. Jahrhunderts. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 1 (1950–1951) 93–133.; *Die Siyāqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung I–II*. (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 7.) Budapest, 1955.; *Das Heim eines türkischen Herrn von der Provinz im XVI. Jahrhundert*. (Studia Hungarica Academiae Scientiarum Hungaricae, 29.) Budapest, 1960.;

Budai török számadáskönyvek, 1550–1580. Rechnungsbücher türkischer Finanzstellen in Buda (Ofen), 1550–1580. (Gyula Káldy-Nagy ile birlikte) Budapest, 1962.; *A Hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása.* Jászberény, 1968.; *Einführung in die persische Paläographie.* Budapest, 1977.; *A hódoltság török levéltári forrásai nyomában.* (Budapest Oriental Reprints. Series A 6.) Ed.: Géza Dávid. Budapest, 1993.

Eserlerinin bibliografyası:

Lajos Fekete bibliografyası. In: *Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri.* Ankara 1994, 9–23.; Géza Dávid, A Bibliography of the Works of Professor Lajos Fekete. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54 (2001) 403–410.

Kaynakça:

Károly Czeglédy, Prof. L. Fekete. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 13 (1961) 3–8.; Gusztáv Bayerle, Lajos Fekete, 1891–1969. *Archivum Ottomanicum* 1 (1969) 303–316.; Lajos Ligeti – Barnabás Csongor – Gyula Káldy-Nagy, Búcsú Fekete Lajostól. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 26 (1969) 415–419.; Lajos Ligeti, Prof. L. Fekete, 1891–1969. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 22 (1969) 379–381.; Petar Mijatev, Lajos (Ludwig) Fekete (1891–1969). *Études balkaniques* 7 (1969) 144–146.; Klára Hegyi, Fekete Lajos (1891–1969). *Levéltári Közlemények* 41 (1970) 387–388.; Gyula Káldy-Nagy, † Lajos Fekete (1891–1969). *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 20 (1970) 407–410.; V. Stojanow, *Die Entstehung und Entwicklung der osmanisch-türkischen Paläographie und Diplomatie mit einer Bibliographie.* Berlin, 1983, 53–71, 112–117.; *Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri.* Ankara 1994.; Géza Dávid, Fekete, Lajos. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 12. İstanbul, 1995, 299–300.; Géza Dávid, Lajos Fekete Commemorated. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54 (2001) 399–401.; Géza Dávid – Nándor Erik Kovács, Fekete Lajos halálának 50. évfordulójára. *Keletkutatás* 2019. tavasz 135–137.

G. D.

FODOR, GÁBOR (6 Ağustos 1984, Budapeşte –)

Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi ve Tarih bölümlerinde 2005 yılında okumaya başladı. Hocaları arasında István Vásáry (→), Géza Dávid (→) ve Benedek Péri (→) vardı. 2009'da Türkolog György Hazai (→)'nin araştırma grubunda işe alındı. 2009 yılında Erasmus Projesi kapsamında Bilgi Üniversitesinde bir dönem geçirdi. Üniversiteden 2011'de mezun olmasının ardından Macar Bilimler Akademisi Dil Bilimleri Enstitüsü – Türkoloji Araştırma Grubunda resmî olarak işe başladı ve bir sene sonra adı geçen grup bünyesindeki Edebiyat Enstitüsüne geçti. Macar Bilimler Akademisi Genç Araştırmacı Burs Programına alınıp 2014 senesine kadar aynı kurumda çalışmalarına devam etti. 2014–2015 yılları arasında İbn-i Sina Ortadoğu Araştırma Merkezinde görev yaparken 2015 yılında Balassi Enstitüsü (günümüzde: Liszt Enstitüsü) İstanbul Macar Kültür Merkezi müdürü olarak İstanbul'a atandı. 2012 yılında ELTE Üniversitesi Tarih Doktora Programında başladığı doktora tezini 2018 yılında bitirdi.

Macaristan kültür diplomasisi kapsamındaki görevinin yanı sıra ilgi alanı olan 19–20. yüzyıl Türk–Macar ilişkileri üzerine tetkiklerde yoğunlaştı; araştırdığı konular arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Macarların hayat hikâyeleri, Macarca yazılmış seyahat defterleri, günlükler ve anılar vardır. 2013–2015 yılları arasında Macar–Türk Dostluk Derneği Genel Sekreteri olarak görev aldı.

Başlıca eserleri:

Arminius Vambery as a Public Figure. (Ferenc Csirkés ile) *Archivum Ottomanicum* 31 (2014) 53–59.; Mosony Lipót – Történeti kutatás és magyar kultúrpolitika Konstantinápolyban, 1914–1916. (György Csorba ile) *Századok* 152/2 (2018) 317–350. Türkçesi: Lipót Mosony: Osmanlı İstanbul’unda Macar Tarih Araştırmaları Ve Macar Kültür Siyaseti (1914–1916). (György Csorba ile) In: *Türk–Macar İlişkilerinin İzinde 20 Yıl. Prof. Dr. Melek Çolak Armağanı*. Ed.: Yücel Namal. İstanbul, 2020, 249–272.; *Látogatás az Oszmán Birodalomban. dr. Bozóky Dezső fotográfiai (1905–1906) / Visit to the Ottoman Empire. Dezső Bozóky’s Photographs (1905–1906)*. (Tatjana Kardos ile) Budapest, 2019.; *Between Empires, Beyond Borders. The Late Ottoman Empire and the Early Republican Era through the Lens of the Köpe Family*. Ed.: Gábor Fodor. Budapest, 2020.; Harp İstanbulu’nda Macar Arkeolojisi: Konstantinopolis Macar Bilim Enstitüsü (1916–1918). *Yıllık: Annual of Istanbul Studies* 2 (2020) 103–117.; Hungarian Accounts from the World War I Ottoman Fronts. *Archiv orientální* 88/3 (2020) 473–492.; La découverte et la réinhumation des cendres de François II Rákóczi et la Maison Rákóczi à Rodosto. In: Kálmán Thaly, *Rodosto et les tombes des émigrés*. Ed.: Ferenc Tóth. Budapest, 2021. 39–60.; Magyarok a Kelet kapujában: A Konstantinápolyi Magyar Egylet története (1850–1961). (György Csorba ile) *Pro Minoritate* 2021 nyár, 3–51.; *Magyar tudomány és régészet az Oszmán Birodalomban. A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet története (1916–1918)*. Budapest, 2021.

FODOR, PÁL (3 Şubat 1955, Aszófő –)

1979'da Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih ve Türkoloji bölümlerinden mezun oldu. 1980 ile 1991 arasında Macar Bilimler Akademisinin Dil Bilimleri Enstitüsünde, 1992 ile 2011 arasında Akademinin Tarih Enstitüsünde, 2012'den beri ise Akademi (2019'dan itibaren Eötvös Loránd Araştırma Ağı) Beşeri Bilimler Araştırma Merkezinde görev yapmaktadır. 2010–2011'de Macar Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsünün müdür yardımcısı. 2012 ve 2021 şubat arasında Eötvös Loránd Araştırma Ağı Beşeri Bilimler Araştırma Merkezinin genel müdürü, 2012 ile 2018 arasında ise merkeze bağlı Tarih Enstitüsünün müdürüydü. 1994 ile 2005 arasında Pázmány Péter Katolik Üniversitesinin öğretim üyesi. 1997–2002 yılları arasında Akademi Şarkiyat Komisyonunun sekreteri, 1994–1995'te başkan yardımcısı, 2005–2011 arasında ise başkanı. 1989'da *doctor universitatis*, 1993'te doktora tezini (PhD) savundu, 2007'de Macar Bilimler Akademisi doktoru unvanını aldı. 2021'de emekliğe ayrıldı.

1987 ve 1995 yılları arasında *Keletkutatás* (Doğu Araştırmaları) adlı derginin editörü, 1995'ten itibaren ortak baş editörü. 1991 ile 2021 arasında *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* adlı derginin yazı işleri heyetinin üyesi, 1994'ten itibaren *Journal of Turkish Studies* ve 2003'ten itibaren *Osmanlı Araştırmaları* adlı dergilerin yayın danışma kurulunda yer almaktadır. 2010 ile 2016 arasında *Archivum Ottomanicum*'un yazı işleri heyeti üyesi, 2017'den başlayarak ortak baş editörü. 2017'den beri *Tarih Dergisi/Turkish Journal of History*, 2021'den beri ise *OTAM* adlı dergilerin danışma kurullarının üyesi. 2012 ile 2019 yılları arasında Macar Bilimler Akademisi Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi Tarih Enstitüsünün bilimsel yayın organları olan *Történelmi Szemle* (Tarih İncelemeleri) ve 2012 ile 2021 yılları arasında kendisinin kurduğu *The Hungarian Historical Review* adlı dergilerin baş editörü. 2012 yılında Tarih Enstitüsünün *Monumenta Hungariae Historica* ve Beşeri Bilimler Araştırma Merkezinin *21st-Century Studies in Humanities* adlı kitap serilerini kurdu ve 2021 yılına kadar bunları tek başına yönetti. *Studien zur Sprache, Geschichte and Kultur der Türkvölker*, *Turkologischer Anzeiger*, *Mohács 1526–2026: Reconstruction and Remembrance*, *Szigetvár-könyvek* v.b. diziler dâhil olmak üzere birçok kitap serisinin editörü veya yazı işleri heyetinin üyesidir.

Bilimsel ve idarî faaliyetleri çok sayıda burs ve ödülle layık görülmüştür: *Maison des Sciences de l'Homme* Bursu (Paris, 1997), Mellon Bursu (İstanbul, 1999),

Széchenyi Profesörlük Bursu (2000–2003), *Pro Renovanda Cultura Hungariae* Vakfının Deák Ferenc Araştırma Ödülü (2001), Macar Bilimler Akademisi başkanlığının Akademi Ödülü (2004), Macaristan Cumhuriyeti Şövalye Erdem Haçı (2011), Macar Erdem Orta Haçı (2016), Széchenyi Ödülü (2019), Eötvös Loránd Araştırma Ağı Ödülü (2021). 2013 yılında Türk Tarih Kurumu şeref üyesi ve *Academia Europaea* üyesi, 2021’de ise Avusturya Bilimsel Akademisi haberleşme üyesi seçildi. 2019 yılında Ankara Üniversitesi tarafından fahrî doktora unvanı verildi.

Araştırma alanı 14–17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihi, özellikle imparatorluğun doğuşu ve yükselişi; 14–17. yüzyıl Osmanlı askerî ve idarî teşkilâtı, devlet ve siyaset anlayışı; 16. ve 17. yüzyıl dönüşümündeki idarî ve malî değişiklikler ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Macaristan’a karşı izlediği siyaset ve Macaristan’da Osmanlı idaresidir.

Başlıca eserleri:

Magyarország és a török hódítás, Budapest, 1991. İngilizcesi: Ottoman Policy towards Hungary, 1520–1541. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 45/2–3 (1991) 271–345. Türkçesi: Macaristan’a Yönelik Osmanlı Siyaseti, 1520–1541. Çev.: Özgür Kolçak. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 40 (2004) 11–85.; *In Quest of the Golden Apple: Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*. (Analecta Isisiana, 45.) İstanbul, 2000. Türkçesi: *Kızıl Elma*. Çev.: Özgür Kolçak. İstanbul, 2020.; *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. (The Ottoman Empire and Its Heritage. Politics, Society and Economy, 20.) Ed.: Géza Dávid – Pál Fodor. Leiden–Boston–Köln, 2000.; *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről*. Budapest, 2001.; *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth Centuries)*. (The Ottoman Empire and Its Heritage. Politics, Society and Economy, 37.) Ed.: Géza Dávid – Pál Fodor. Leiden–Boston, 2007.; „Az ország ügye mindenek előtt való”. *A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1544–1545, 1552)* / „Affairs of State Are Supreme”: *The Orders of the Ottoman Imperial Council Pertaining to Hungary (1544–1545, 1552)*. (Géza Dávid ile) Budapest, 2005.; *Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század fordulóján*. (História Könyvtár. Monográfiák, 21.) Budapest, 2006.; *Ottoman Warfare, 1300–1453*. In: *The Cambridge History of Turkey I. Byzantium to Turkey, 1071–1453*. Ed.: Kate Fleet. Cambridge, 2009, 192–226.; *The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe – A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)* Budapest, 2015, 2016². Lehçesi: *Nadluczki Ciężar Imperium. Osmanie w Europie Środkowej – Nieudana próba stworzenia monarchii uniwersalnej (1390–1566)*. Çev.: Piotr Tańkowski. Oświęcim, 2015. Türkçesi: *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı*. Çev.: Özgür Kolçak. İstanbul, 2016.; *The Business of State: Ottoman Finance Administration and Ruling Elites in Transition*. Berlin, 2018.;

The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrínyi (1566). Ed.: Pál Fodor. Budapest–Leiden–Boston, 2019.; *Turbék: Szulejmán szultán szigetvári Türbevárosa a 16–17. századi oszmán-török forrásokban*. Budapest, 2020. Türkçesi: *16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Sultan Süleyman'ın Sigetvar'daki Türbe Kasabası*. Çev: Erdal Şalikoğlu. İstanbul, 2021.; *On the Verge of a New Era: The Armies of Europe at the Time of the Battle of Mohács*. Ed.: Pál Fodor – János B. Szabó. Budapest, 2021.

GERELYES, İBOLYA (31 Ağustos 1952, Budapeşte –)

Tahsilini 1970–1975 arasında Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih ve Arkeoloji bölümlerinde, ayrıca da 1972–1977 yılları arasında Türk Filolojisi Bölümünde sürdürdü. 1982’de *doctor universitatis*, 1996’da doktora (PhD) derecesini kazandı. 1975’ten emekli olduğu 2015 yılına kadar Macaristan Millî Müzesinde çalıştı, 2011–2015 yılları arasında Arkeoloji Koleksiyonunun müdürü olarak görev yaptı. 1992 ile 2016 yılları arasında Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümünde misafir olarak İslam ve Osmanlı sanat tarihi, Osmanlı mimarîsi ve Osmanlı el sanatları konularında dersler verdi.

Araştırmalarını birbirine paralel olarak iki konuda sürdürdü. Kaynaklar dik-kate alındığında en çok Macaristan’daki Osmanlı hakimiyeti döneminde yaşayan Macarlardan ve Türklere kalan tereke kayıtlarından öğrenebileceklerini merak ediyordu. Arkeolog olarak ise Osmanlı’nın idaresine geçen kalelerin (Békés Palankası, Gyula Kalesi, Ozora Kalesi) kazılarında çalışmasının yanı sıra günümüze ulaşan Macaristan’daki Osmanlı sanat eserleriyle, özellikle arkeolojik bulgularla ilgilendi. *The Oxford Handbook of Islamic Archaeology* kitabının *Ottoman Europe* bölümünün baş editörlüğünü üstlendi ve *Hungarian Territories* adlı bölümünü kendisi yazdı.

Müzeci olarak birçok serginin gerçekleşmesinde rol aldı: *Kanuni Sultan Süleyman ve Çağı* (Macaristan Millî Müzesi, 1994); Üç Bölünen Ülke. Macaristan Millî Müzesi Daimî Tarih Sergisi’nin Osmanlı Macaristanı Dönemini anlatan kısmı (1996); *16–19. Yüzyıl Arasında Osmanlı Küyümcülüğü* (Macaristan Millî Müzesi, 1997); *Hungaria Regia (1000–1800). Fastes et défis.* (16–17. yüzyıl anlatan kısım. Palais des Beaux-Arts, Brüksel, 1998); *Miklós Zsolnay’nin Doğu Seramikleri Koleksiyonu* (Janus Pannonius Müzesi, Pécs – Macaristan Millî Müzesi, Budapeşte, 1999. – Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, İstanbul, 2000).

Konferanslar ve bir konuya odaklanan daha küçük uluslararası bilimsel atölyeler organize etmek de çalışmalarının önemli parçasıydı: *Osmanlı Macaristan'ın Arkeolojik Araştırması* (Macaristan Millî Müzesi, 2000); *Türk-Macar Kültürel İlişkileri* (Sárospatak, Rákóczi Müzesi, 2001); *Ottoman Metalwork in Hungary and in the Balkans* (Uluslararası Atölye, Macaristan Millî Müzesi, 2012). En önemlisi ise 2007'de Macaristan Millî Müzesi'nde düzenlediği *13. Uluslararası Türk Sanat Kongresi*'ydi.

Macaristan Bilimler Akademisi Kamu Kurulu üyesi, 1994–2014 arasında Şarkiyat Komisyonu üyesi, 2005–2011 arasında Komite Sekreteri olarak çalıştı. Macaristan Sanat Tarihi ve Arkeoloji Kurumunun yönetim kurulu üyesi. 2011'den beri dört senede bir düzenlenen *International Congress of Turkish Art*'ın Uluslararası Daimî Komitesi üyesidir.

Başlıca eserleri:

Inventories of Turkish Estates in Hungary in the Second Half of the 16th Century. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 39/2–3 (1985) 275–338.; *Török ékszerek*. (Évezredek, Évszázadok Kincsei, VII.) Budapest, 1994.; *Nagy Szulejman szultán és kora / Kanunî Sultan Süleyman ve Çağı*. Kiállítási katalógus. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta Ibolya Gerelyes. Budapest, 1994. *İngilizcesi: Süleyman the Magnificent and his Age*. Budapest 1994.; *Oszmán-török rézművesség (XVI–XIX. század) / Ottoman-Turkish Coppersmith's Art, 16th to 19th Centuries*. Budapest, 1997.; *Ottoman Social and Economic Life Unearthed. An Assessment of Ottoman Archaeological Finds in Hungary*. (Géza Dávid ile) In: *Studies in Ottoman Social and Economic Life. Studien zu Wirtschaft und Gesellschaft im Osmanischen Reich*. Ed.: Raoul Motika – Christoph Herzog – Michael Ursinus. Heidelberg, 1999, 43–79.; *Art Above Borders. Turkish Ceramics and Orientalism in the Zsolnay Collection*. (Orsolya Kovács ile) İstanbul, 2000.; *A hódoltság régészeti kutatása Magyarországon*. Budapest, 2002.; *Archaeology of the Ottoman Period in Hungary*. Ed.: Ibolya Gerelyes – Gyöngyi Kovács Budapest, 2003.; *Seeking the East in the West: The Zsolnay Phenomenon*. (Gyöngyi Kovács ile) *Muqarnas* 21 (2004) 139–151.; *Turkish Flowers. Studies on Ottoman Art in Hungary*. Ed.: Ibolya Gerelyes. Budapest, 2005.; *Thirteenth International Congress of Turkish Art. Proceedings*. Ed.: Géza Dávid – Ibolya Gerelyes. Budapest, 2009.; *Garrisons and the Local Population in Ottoman Hungary: the Testimony of the Archaeological Finds*. In: *Frontiers of the Ottoman World*. (Proceedings of the British Academy, 156.) Ed.: A. C. S. Peacock. New York, 2009, 385–401.; *Ottoman Metalwork in the Balkans and in Hungary*. Ed.: Ibolya Gerelyes – Maximilian Harthmuth. Budapest, 2015.; *Hungarian Territories*. In: *The Oxford Handbook of Islamic Archaeology*. Ed.: Bethany J. Walker – Timothy Insoll – Corisande Fenwick. Oxford, 225–229.

GERMANUS, GYULA (4 Kasım 1884, Budapeşte – 7 Kasım 1979, Budapeşte)

Şarkiyatçı, seyyar. Üniversite eğitimini Budapeşte'nin yanı sıra İstanbul, Viyana ve Leipzig'de tamamladı. Hocaları arasında Ármin Vámbéry (→), Ignác Goldziher ve Ignác Kúnos (→) vardı. 1907 yılında üniversite doktora (*doctor universitatis*) payesini aldı. 1908 ve 1911 yılları arasında Londra *British Museum* Ortadoğu Koleksiyonunda araştırmalar yaptı. Memleketine döndükten sonra Doğu Akademisinde bu okulun 1921 yılındaki kapanışına dek Arapça ve Türkçe okutmanı olarak çalıştı. Defalarca Balkanlar'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na seyahat etti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Macaristan'da Hilâl-i Ahmer Destekleme Komitesi Kurulu tarafından İstanbul'a yapılan yardım nakliyelerinde bu kurumu temsilen defalarca görev aldı. Çanakkale Cephesi'ne de katılıp kısa bir süreliğine İngilizlere esir düştü; daha sonra Mustafa Kemal (Atatürk) ile de tanıştı.

1921 yılı sonrasında yeniden düzenlenen Budapeşte Kamu İktisadî Üniversitesinde çoğunlukla Arap medeniyeti tarihi dersleri verdi. 1929 yılı sonrasında uzun yıllar Hindistan'da yaşadı. Burada İslam dinini kabul edip Abdulkerim ismini aldı. 1930'larda Arap memleketlerine de bilimsel geziler düzenledi (Mısır, Suudi Arabistan). 1941 yılında Macaristan'a dönerek Kamu İktisadî Üniversitesi Doğu Enstitüsünde göreve başladı. 1946'da profesörlüğe tayin edildi. İlgi alanı gitgide Arap halk ve kültürlerine doğru yöneldi. 1964 senesine değin uzun süre Eötvös Loránd Üniversitesi Arap Edebiyatı ve Medeniyeti Tarihi Bölümü başkanı olarak görev yaptı. 1952'de doktorasını (PhD); 1958'de ise akademi doktorasını aldı. Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Komisyonu ve Körösi Csoma Cemiyeti üyesiydi. Çok sayıda uluslararası İslam ve Arap bilimleri cemiyetinin ve Arap akademisinin onursal üyeliğine seçildi.

Erken dönem çalışmalarında Türkoloji konuları öne çıkmaktadır. İlk eserini Evliya Çelebi *Seyahatname*'sindeki 17. yüzyıl Osmanlı esnaflarıyla ilgili olarak yazdı. Osmanlı kaynakları temelinde Aşağı Tuna bölgesinde cereyan eden ilk Osmanlı–Macar çatışmaları hakkında da bir makale yayımladı. Sonralarında 19–20. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin güncel konuları ve Türk edebiyatıyla ilgilendi. Bir Türkçe dilbilgisi kitabı da yazdı. Hoş üslubu ve kendini empoze etme yeteneği sonucunda seyahatleriyle ilgili yazdığı eserleri zamanında büyük ilgi gördü.

Başlıca eserleri:

Evlja Cselebi a XVII. századbéli törökországi czéhekről. *Keleti Szemle* 8 (1907) 306–323.; 9 (1908) 95–126.; Osmanische Puristen. *Keleti Szemle* 11 (1910) 40–57.; A törökök első föllépése az Aldunán és az első török–magyar összeütközés. *Századok* 44 (1910) 41–49.; Kulturális problémák Törökországban. *Magyar Figyelő* 7 (1917) 251–261.; La langue et civilisation turque. *Revue de Hongrie* 9 (1918) 1–22.; *Török nyelvtan*. Budapest, 1925.; *Gondolatok Gül Baba sírjánál*. Budapest, 1928.; *Pensées sur la révolution turque*. Budapest, 1928.; *Lecture on Turkish Popular Literature*. Lahore, 1931.; The Awakening of Turkish Literature. *Islamic Culture* 7 (1933) 174–194, 353–378.; The Role of Turks in Islam. *Islamic Culture* 6 (1933) 519–532, 7 (1934) 1–14.; *A félhold fakó fényében*, Budapest, 1957 (ve sonraki 3 baski).

Eserlerinin bibliográfiája:

G[éza] Dávid, A Bibliography of the Works of Prof. J. Germanus. In: *The Middle East: Studies in Honour of J. Germanus*. Ed.: Gy. Káldy-Nagy. Budapest 1974, 253–264.

Kaynakça:

Gy. Káldy-Nagy, Julius Germanus. In: *The Middle East: Studies in Honour of J. Germanus*. Ed.: Gy. Káldy-Nagy. Budapest 1974, 7–10.; İsmail Durmuş, Germanus, Julius. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14. İstanbul, 1996, 31–32.; Ádám Mestyán, Materials for a History of Hungarian Academic Orientalism: The Case of Gyula Germanus. *Die Welt des Islam* 54 (2014) 4–33.; Dávid Sándor Kiss, Germanus Gyula. <https://eltearabszak.hu/wp-content/uploads/2017/01/Germanus-Gyula-%C3%A9lete.pdf> **G. D. – G. F.**

GERŐ, GYŐZŐ (16 Mayıs 1924, Budapeşte – 11 Ekim 2011, Budapeşte)

Arkeolog, Macaristan'ın Osmanlı dönemi mimarîsi uzmanı. 1952'de Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden üniversite diplomasını aldı. O zamanlarda hâlihazırda bilimsel asistan olarak Budapeşte Tarih Müzesinde çalışmaktaydı. 1987'de kıdemli araştırmacı konumunda emekli olana kadar aynı yerde faaliyet gösterdi. Aynı zamanda mezun olduğu okulda Osmanlı dönemi arkeolojisi dersi vererek fahri doçent unvanı kazandı.

Başlıca araştırma alanı Macaristan'daki Osmanlı dönemi arkeolojisi olan Gerő ağırlıklı olarak mimariye eğildi. Çalışmaları iki coğrafi alana, bugünkü Budapeşte ve Tuna Ötesi (Transdanubya) bölgesine odaklandı. Buda'da özellikle Gül Baba Türbesi, Király Kaplıcası (Horozkapı Kaplıcası) ve Rác Kaplıcası'yla ilgilendi. Buda Kalesi surları ile Buda paşalarının saray ve hamam duvarları ve Buda Kalesi'ndeki konut yapılarının Osmanlı unsurlarının haritalanması ve kazılarında yer aldı. Kısa süre sonra bu kazılarla ilgili neticelerini süreli yayınlarda makaleler yayımlanarak aktardı ve aynı zamanda 1957 gibi erken bir tarihte Osmanlı Buda/Budin vilayetinin bir zamanlar idari merkezinin başlıca anıtları hakkında ince ama faydalı bir cilt derledi.

Gerő, özellikle Macaristan'ın Güneybatısında bulunan Baranya ilindeki Osmanlı anıtlarıyla ilgilendi. Pécs/Peçuy'daki Yakovalı Hasan Paşa Camii ve İdris Baba Türbesi'nin restorasyonunda görev aldı, Memi Paşa Hamamı kalıntılarını ortaya çıkardı ve cami ile tekke kalıntılarının bulunmasına öncülük etti. Szigetvár'da hem I. Sultan Süleyman Camii'ni hem de Ali Paşa Camii'ni araştırdı. Macaristan'ın Kuzey kesiminde Eger Valide Sultan Hamamı'nı daha fazla bozulmadan koruma altına almaya çalıştı.

Daha önce sadece gravürler ve baskılardan tanımlanabilen üç binanın bulabilmesi özel dikkate değerdir. Bunlardan ikisi Baranya ilinde ve biri Komárom-Esztergom ili, Esztergom'dadır. Bu yapılardan en büyük ustalıklı tespit edileni Siklós'taki Malkoç Bey Camii'dir. Yapının birinci derece restorasyonu sayesinde (bu iş Avrupa Nostra Ödülü kazanmıştır) bu şehrin fahri hemşehrisi yapılmıştır. İkinci önemli keşfi Osmanlı döneminde nahiye merkezi karargâhı olarak kullanılmış Szászvár Kalesi'nin istihkâm kısımlarıydı; o döneme kadar uzmanlar böyle bir yapının varlığından dahi haberdar değillerdi.

Gerő'nün üçüncü başarısıysa, Tuna nehri kıyısındaki bir ikametgâhın dökülen sıvalarının görülebilen kısımlarından Uziçeli Hacı İbrahim Camii'nin orijinal işlevini ortaya çıkarmasıdır.

Gerő, Macaristan'daki üç ana tür Türk mimarî eseri, yani camiler, türbeler ve hamamlar üzerinde yazdığı çalışmasıyla 1975'te doktorasını (PhD) tamamladı. Kariyerinin bu kapsamlı eseri birkaç yıl sonra yayımlandı. Yukarıda zikredilen eserlerinin dışında Macaristan'da ve yurt dışında, Türk seramiği üzerine eserler de dahil olmak üzere birçok başka ilmî makale yayımlamıştır. Çalışmalarından dolayı Ferenc Móra Ödülü, Macar Tarihi Anıt Koruma Ödülü, *Pro Communitate* Pécs Ödülü ve Baranya İli Bilimsel Ödülü'nü aldı. 1997 yılında Türkiye Cumhuriyeti Liyakat Nişanı'na layık görüldü.

Başlıca eserleri:

Buda török műemlékei. Budapest, 1957.; *Pécs törökkori emlékei.* Budapest, 1962.; *Török építészeti emlékek Magyarországon.* Budapest, 1976.; *A Jakováli Haszán Pasa Dzsámi és Múzeum kiállítási vezetője.* Pécs, 1979.; *Az oszmán-török építészet Magyarországon: dzsámik, türbék, fürdők.* (Művészettörténeti Füzetek, 12.) Budapest, 1980.; *Türkische Keramik in Ungarn, einheimische und importierte Waren.* In: *Fifth International Congress of Turkish Art.* Ed.: Géza Fehér. Budapest, 1978, 347–361.; *Siedlungsgeschichte und Baugeschichte der bischöflichen Burg zu Szászvár / Szászvár – a püspöki vár településtörténete és építéstörténete.* Die Bischofsburg zu Pécs. *Archäologie und Bauforschung / Pécs püspökvár. Régészet és épületkutatás.* In: *ICOMOS Hefte des Deutschen Nationalkomitees 22.* [Budapest, 1999], 109–143.; *The Place of Esztergom’s Öziçeli Hacı İbrahim Cami in the Ottoman Architecture of Hungary.* In: *Thirteenth International Congress of Turkish Art. Proceedings.* Ed.: Géza Dávid – Ibolya Gerelyes. Budapest, 2009, 253–263.

Eserlerinin bibliyografyası:

Békésiné Wellisch Márta, Gerő Győző (1924–) műveinek bibliográfiája. *Budapest Régiségei. Tanulmányok dr. Gerő Győző tiszteletére* 38 (2004) 317–323.

Kaynakça:

Gerő Győzőnek a BTM régészeti adattárában nyilvántartott dokumentációi. *Budapest Régiségei. Tanulmányok dr. Gerő Győző tiszteletére* 38 (2004) 325–327.; Ilona Valter, Juszuf elment. *Örökség* 15 (2011/11) 10–11.; Gyöngyi Kovács, In *Memoriam Gerő Győző (1924–2011). Kéletkutatás* 2011. ősz 140–141.; Géza Dávid, Gerő Győző, 1924–2011. *Archaeologiai Értesítő* 137 (2012) 262–263.; Géza Dávid, In *Memoriam: Győző Gerő (1924–2011). Muqarnas* 33 (2016) vii–ix. **G. D.**

GÉVAY, ANTAL (6 Haziran 1797, Komárom [günümüzde: Komarno, Slovakya] – 9 Haziran 1845, Viyana, Avusturya)

Arşivci, Osmanlı tarihi uzmanı. Felsefe ve hukuk alanlarında tahsil görüp hukuk eğitimini yarıda bırakarak 9 yıl boyunca Kont Pál Széchényi (1789–1871)'nin çocuklarının hocası oldu. 1823 yılında kısa bir süre, 1826'dan itibaren bir yıl boyunca Viyana Yüksek Saray Posta İdaresi (Obersthofpostamt)'nde stajyerlik yaptı. 1827 yılı Aralık ayından itibaren Saray Kütüphanesi (Hofbibliothek)'nin dördüncü katibi (*scriptor*) oldu. İşe alınmasında olağanüstü dil yeteneğinin de etkisi olmuştu: Latince, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce konuşurken, biraz Portekizce ve İsveççe de anlıyor; sözlük yardımıyla Danimarkaca, Hollandaca ve modern Grekçe de okuyordu. Farsça bilmekle beraber o dönemde bir senedir Türkçe de öğreniyordu (Joseph Hammer-Purgstall (1774–1856) da kendisi hakkında çok olumlu bir rapor hazırlamıştı). 1831 yılının başında Macar Bilimler Akademisine haberleşme üyesi seçilip kendisine 1832'de Saray Kütüphanesindeki Macar konulu tarihî kaynakların araştırılması görevi verildi. 1838–1841 yılları arasında kütüphanenin üçüncü katibiydi. 1830'larda muhtemelen Sarayın sansür ve gizli polis teşkilatlarıyla da irtibat içerisindeydi. Bu dönemde 16–17. yüzyıl Habsburg–Osmanlı–Macar diplomatik ilişkileri konulu kaynaklarının araştırıp derlemesine başladı. Aynı zamanda Viyanalı ve Macar bilimsel dergilerinde de makaleleri çıktı. 1836–1841 yılları arasında Avusturya Devlet ve Saray Arşivinde (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) muavin memur; 7 Ocak 1841 tarihinden itibaren de ikinci arşivci oldu. Fakat bu dönemde daha sık hastalanır oldu ve 1844 yaz aylarında uzun bir tedaviye gitti. Ancak, bir sonraki sene vefat etti.

Arşivci olarak Avusturya Devlet ve Saray Arşivinde birbirine birçok noktada bağlı iki fon serisini (*Ungarische Akten* ve *Turcica (Staatenabteilungen Türkei I.)*) ayrı ayrı tasniflere bölünmesini başlatan isim oldu. Tarihçi olarak da birçok yenilikçi inceleme girişiminde bulundu. Habsburg Monarşisi ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkilerini konu alan araştırması için yaptığı ve bir ön araştırma eseri olarak katalog fişleri şeklinde hazırlanmış 1587'e kadar uzanan “tarih kronolojisi” hâlâ kullanılabilir. *Ungarische Akten* derlemesi sırasında yazarlarla ilgili tuttuğu notlar neticesinde I. Ferdinand döneminde birçok önde gelen şahsiyetin güzergâhlarının tespitine başladı. Bu girişiminin sonucu olarak I. Ferdinand'ın güzergâhlarıyla ilgili hazırladığı yayını 1843'te çıktı.

Aynı zamanda Macaristan'daki kale komutanlıkları ve 16. yüzyıl diplomatları konusunda da derlemeler yaptı. Kariyerinin en önemli, örnek niteliğindeki ve hâlâ birçok araştırmacılar tarafından atf yapılan eseri Habsburg–Osmanlı diplomatik ilişkileri konusunda 1838–1842 arasında üç cilt olarak yayımladığı ve 11 defterden oluşan kitabıdır. Fakat 90 defter uzunluğunda planladığı eser fazla büyük ilgi uyandırmadı; ilk ciltten sadece 7 adet satıldıktan sonra Macarca kapağın yanına bir de Almanca kapak daha eklemek gerektiği kanısına vardı. Macaristan için kader anı olarak bilinen 1526 yılıyla ilgili ayrıca bir kaynak derlemesi hazırlamasına rağmen bu çalışması hiç basılmamıştır (sonralarında Macar tarihçi Pál Jászai (1809–1852) bu kaynağa dikkat çekmiş ve bir eserinde bunu kullanmıştı). Habsburg, Macar ve Osmanlı kaynaklarına dayanarak Buda/Budin paşalarının ilk listesi ve özgeçmişi için de Gévay'ye borçluyuz. Bu eser hâlâ güncelliğini koruyup Osmanlı tarihçileri için vazgeçilmez bir el kitabıdır. Yine, Macar kralları II. Lajos ve János Szapolyai'nin saray papazı György Szerémi (tahm. 1490–1548)'nin kayıp zannedilen ve 16. yüzyılın ilk yarısının çok önemli bir Macar kaynağı olarak kabul edilen el yazmasını da Gévay buldu.

Başlıca eserleri:

Itinerar Kaiser Ferdinand's I. 1521–1544. Wien, 1843.; *Az 1625-diki május' 26-dikán költ gyarmati békekötés' czikkelyei, deákul, magyarúl és törökül.* Bécsben, 1837.; *Az 1627-dik évi september' 13-dikán költ szónyi békekötés czikkelyei deákul, magyarúl, törökül.* Bécs, 1837.; *Legatio Joannis Hoberdancz et Sigismundi Weichselberger ad Suleimanum I. imp. Turcarum iussu Ferdinandi I. regis Hung. et Boh. etc. obita anno MDXXVIII.* Wien, 1837.; *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte. Aus Archiven und Bibliotheken. I–III.* Wien, 1838–1842 (birinci cild içerisinde 5 adet defter var: I. 1527–1532. Wien, 1838–1840.; ikinci cild üç defterden oluşmaktadır: II. 1532–1536. Wien, 1838–1839.; üçüncü cild de üç defter kapsıyor: III. 1536–1541. Wien, 1842.); *A' budai pasák.* Bécsben, 1841.; *Versuch eines chronologischen Verzeichnisses der türkischen Statthalter von Ofen. Österreichischer Geschichtsforscher 2 (1841) 57–90.*; *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte von Ungarn im Jahre 1526. Aus dem k.k. geh. Haus-Archive herausgegeben von Archivar Gévay. 1845. Gedruckt bei Strauss und Sommer.* Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Quart. Lat. 2253 (yayımlanmayıp el yazması halinde kalmıştır).

Kaynakça:

Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs 1–5. (Inventare österreichischer staatlicher Archive, V.) Ed.: Ludwig Bittner. Wien, 1936–1940, 1: 41–42.; Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich 5.* Wien, 1859, 164.; József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái 3.* Budapest, 1894, 1394–1395.; István Fazekas, Magyar levéltárosok Bécsben 1841–1918. In: *Magyar levéltáros életpályák a XIX–XX. században.* Ed.: András Sipos. Budapest, 2004, 59–85, 79–80.; István Fazekas, *A Haus-, Hof- und Staatsarchiv magyar vonatkozású iratai.* (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Kiadványai, I; Levéltári Leltárak, 10.) Budapest, 2005, 14–16.; Péter Kozák, Gévy Antal, rajkai. *Névpont*, <https://www.nevpont.hu/palyakep/gevay-antal-4df5b> (Gévy'ın doğum tarihini netleştirdi). **P. F.**

GOMBOCZ, ZOLTÁN (18 Haziran 1877, Sopron – 2 Mayıs 1935, Budapeşte)

Dilbilimci, Türk–Macar dil ilişkileri uzmanı. Orta öğreniminin ardından 1895’te Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’nden Macar ve Fransız dili ve edebiyatı alanlarında diploma aldı. Paris, Leipzig, Finlandiya ve İsveç’teki tetkiklerinin ardından 1900 yılında doktorasını aldı. Bundan on sene sonra *Eötvös Collegium*’da Fransızca öğretmeni oldu. 1914’te Kolozsvár Üniversitesine Ural-Altay karşılaştırmalı dilbilimi uzmanı olarak atandı. 1927’den bir kereliğine *Eötvös Collegium*’un müdürlüğünü ve Macar Bilimler Akademisi I. Şubesinin başkanlığını yaptı. Uzun yıllar boyunca memleketin bugüne kadarki en itibarlı dilbilimi konulu süreli yayımları olan *Magyar Nyelv* (Macar Dili) ve *Nyelvtudományi Közlemények* (Dilbilimi Bildirileri) mecmualarının editörlüğünü üstlendi.

Gombocz’un sayısız ilgi alanlarında genel dilbilimi, Macar ve Fin-Ugor dilleri ve doğal olarak Türkoloji ve Altayistik de – esas ağırlık noktası dil tarihiydi – yer işgal eder. Altay dilleri tarihi fonetiği üzerine yazdığı çalışması, 19. yüzyılın ikinci yarısında hâkim olan Ural-Altay teorisini terketmesi ve Türk, Moğol ve Tunguz halklarını Altay dilleri olarak müstakil olarak nitelendirmesi bakımından bugüne kadar orijinallliğini korudu. Esaslı karşılaştırmalı yöntemi Türkolojiye bu yeni döneminde yeni ufuklar kazandırdı. Bununla beraber Gombocz’un Türkoloji alanındaki faaliyetlerinin merkezinde eski, 10. yüzyıl öncesi Türk–Macar dil ilişkileri vardır. 19. yüzyılın son on yılında Macar dilindeki Türk sözcük unsurları tam olarak ortaya konulmazsa da dilbilimcilerin karar verici çoğunluğu Macar dilinin Fin-Ugor kökenini kabul etmişti. Gombocz ilk olarak bu sözcükleri bir araya topladı ve Türk etimolojisinin özenli bir eleştirel tetkikinin ardından ilk önce Macarca, daha sonra genişletilmiş haliyle Almanca yayımlayarak yeni bir teklif getirdi. *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* başlıklı bu ikinci monografisi yüz yılı aşkın süredir literatürde bir klasiktir ve sadece 2011’de András Róna-Tas (→) ve Árpád Bertta (→)’nın monografisinde üzerinden geçilmiştir. Gombocz ilk olarak kadim Macar dilindeki Türk dil ve lehçelerinden ödünç alınan sözcüklerin çoğunluğunun Bulgar veya Bulgar-Türk gibi benzeştirebileceğimiz eski Çuvaş formunda dile yerleştiğini tesis etti. Bazı tartışılabilir kısımlarını ve – âlimler için ulaşılabılır sözlüksel malzemenin darlığından kaynaklanan – eksikliği dikkate alınmazsa Gombocz’un monografisi Macar ve Türk dilbilimi çalışmalarında

geniş menzilli bir etkiye sahip oldu. Bu çalışmanın A'dan G'ye kadar uzanan, genişletilmiş kısmı Macar Etimolojik Sözlüğü'nde kısmen kullanılmıştır, fakat bu eser hiç bitirilemedi. Yine de bu nispeten kısa ve özlü monografiyi bugüne kadar aşmak mümkün olmadı.

Başlıca eserleri:

Honfoglalás előtti török jövevényiszavaink. Budapest, 1908.; *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache.* Helsinki, 1912.; *Zur Lautgeschichte der altaischen Sprachen.* *Keleti Szemle* 13 (1912–1913) 1–37.; *Árpádkori török személyneveink.* Budapest, 1915.; *Über den Volksnamen Besenyő.* In: *Gombocz Zoltán összegyűjtött művei 1.* Ed.: M. Zsirai. Budapest, 1938, 46–52.; *Das tschuwassische Praesens-futurum.* In: *Gombocz Zoltán összegyűjtött művei 1.* Ed.: M. Zsirai. Budapest, 1938, 74–77.; *Observations sur le consonantisme des mots d'emprunt turks en hongrois.* In: *Gombocz Zoltán összegyűjtött művei 1.* Ed.: M. Zsirai. Budapest, 1938, 113–117.; *Gombocz Zoltán összegyűjtött művei 1.* Ed.: M. Zsirai. Budapest 1938.; *Magyar etymologiai szótár I–II.* (János Melich ile) Budapest, 1914–1944.

Kaynakça:

Nicolaus Zsirai, Zoltán von Gombocz. 1877–1935. *Ungarische Jahrbücher* 15 (1936) 367–375.; N. Zsirai, Bibliographie der Arbeiten von Professor Zoltán von Gombocz. *Ungarische Jahrbücher* 15 (1936) 376–384.; Gyula Németh, *Gombocz Zoltán.* Budapest, 1972.; Julius Németh, Zoltán Gombocz. Ein ungarischer Sprachforscher (1877–1935). *Acta Linguistica Hungarica Scientiarum Hungaricae* 22 (1972) 1–40.; Lajos Ligeti, Zoltán Gombocz als Turkologe. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Linguistica* 9 (1979) 15–23.; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar.* (Türk Dil Kurumu Yayınları, 705.) Ankara, 1988, 164–167.; Sándor András Kicsi, *Gombocz Zoltán 1877–1935. Életrajz és pályakép.* Budapest, 2006.; Jenő Kiss, Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati.* Ed.: L. Horváth et al. Budapest, 2011, 103–112. **I. V.**

HADNAGY, SZABOLCS (4 Ağustos 1979, Zirc –)

Üniversite tahsillerini József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde tamamladı. Sándor Papp (→) ve Sándor László Tóth'tan aldığı dersler sırasında Osmanlı dünyasıyla ilgilenerek Türkçe öğrenmeye başladı. 2002'de yazdığı tezi, Habsburg–Osmanlı barış müzakerelerine odaklanarak Osmanlı–Avusturya Savaşı (1593–1606) esnasında 1601'de vuku bulan olayları üzerindedir. Mezuniyetinin ardından Szeged Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünün Modern Çağ Doktora Programına kabul edildi. 2005 ve 2006 yıllarında üniversite öğrencilerine 16–17. yüzyıl Erdel ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi üzerine dersler verdi. 2004–2007 yılları arasında burslu olarak, İstanbul Başbakanlık (günümüzde: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) Osmanlı Arşivinde bilimsel araştırmalarını sürdürüp Türkçe ve Osmanlıca bilgilerini geliştirdi. Budapeşte, Bükreş ve İstanbul'daki uluslararası konferanslarda konuşmacı olarak yer aldı. 2016 yılında Osmanlı Ordusu'nun iâşe sistemi ve 1658 seferi üzerine hazırladığı doktora tezini (Phd) savundu. 2017 yılından beri Sándor Papp'ın yönettiği Macar Bilimler Akademisi–Szeged Üniversitesi Osmanlı Dönemi Araştırma Grubunun üyesi olarak çalışmaktadır.

Başlıca eserleri:

Békekötési kísérlet a tizenöt éves háború idején, 1601-ben. (Sándor Papp ile). *Aetas* 2 (2003) 118–153.; Köprülü Mehmed Paşa'nın Eğri Valiliği: Bir Osmanlı Devlet Adamının İdarecilik Hayatından Soru İşaretleri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 25/1 (2014) 25–34.; Transylvania or Venice? The Ottoman Military Campaign in 1658. In: *Turkey and Romania. A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*. Ed: Florentina Nitu – Cosmin Ioniță – Metin Ünver. İstanbul, 2016, 331–339.; 1658 Erdel Seferi'ne Yönelik Planlar ve Hayata Geçirilişi. In: *Halil İnalçık Armağanı IV* Ed.: Ahmet Özcan. İstanbul, 2018, 93–114.; *A szultán hadainak tápláléka. Az oszmán sereg élelemellátási rendszere az 1658. évi hadjárat tükrében*. Szeged, 2021.

HALASI-KUN, TIBOR (19 Ocak 1914, Zagreb, Hırvatistan – 19 Ekim 1991, New Milford, CT, ABD)

Gyula Németh (→)'in en iyi öğrencisi, Amerikan Türkolojisinin kurucusu, üniversite öğretim üyesi ve Macaristan Bilimler Akademisinin onursal üyesi. Budapeşte Lónya Sokağı Kalvinist Lisesinden mezun olduktan sonra Budapeşte Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde Türkoloji okudu. 1936'da mezun olduktan hemen sonra Gyula Németh'in asistanı olarak öğretim üyesi oldu, Németh'in hayatının sonuna dek en sevdiği öğrencilerden biri oldu. İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsünde iki sene (1941–1943) çalıştıktan sonra Türk Hükûmeti kendisini Ankara Hungaroloji Enstitüsüne hocalık yapmaya davet etti. Atatürk, enstitünün ilk müdürü László Rásonyi (→)'yi 1936 yılında bu enstitü kurulduğunda kürsüye davet etmişti; Tibor Halasi-Kun ise ondan hemen sonra gelerek enstitüyü 1951'e kadar yönetti. Memleketinde komünistlerin hükûmeti devralmalarının ardından Macaristan'a dönmeyip Türkiye'de kaldı. 1951'de New York Columbia Üniversitesine davet edildi ve bu andan itibaren otuz seneden fazla orada hoca, idareci ve araştırmacı olarak çalıştı ve her görevinde olağanüstü katkılarda bulundu. Cana yakın karakteri sayesinde Ortadoğu bilimleri ve Türkoloji dalında birçok üst düzey araştırmacı yetiştirdi; öğrencilerinin büyük kısmı hâlâ çeşitli Amerikan üniversitelerinde görev yapmaktadır. Örgütlemeye de yılmadan devam etti: *Near and Middle East Institute* ve *Center for Turkish Studies*'i kurdu; ikisinin de yıllarca müdürü olarak görev yaptı. Ayrıca Türkiye'deki Amerikan Araştırma Enstitüsü (*American Research Institute in Turkey*)'nün de temellerini attı. Bunun yanı sıra 1969'da *Archivum Ottomanicum*, 1975'te ise *Archivum Eurasiae Medii Aevi* dergilerinin de kurucusu oldu. 1980'den sonra memleketine sık sık uzun araştırma seyahatleri yaptı. 1986 yılında Macaristan Bilim Akademisinin onursal üyesi seçildi.

Bilimsel ilgisinde Gyula Németh'in gerçek bir takipçisi oldu: hem Osmanlıca hem genel Türkçe ile, özellikle de Kıpçak filolojisi ile ilgilendi. Kariyerine Osmanlı dili ve kültürüyle başladı: seçkin doktora tezi Gennadios Scholarios'un Fatih Sultan Mehmet'in emriyle İstanbul'un 1453'teki fethinden sonra Türkçe yazdığı İtirafları ile ilgiliydi. Yunan alfabesiyle Türkçe yazılan eser, Türk dili tarihinin değerli bir kaynağıdır. 1970'lerde yine Osmanlı konularına dönüp *Ottoman Doomsday* (Osmanlı Vergi Toplama Defterleri) adında iki tane etkinlik

düzenledi. Bunun sonucunda 16. yüzyılın sonuna ait dört adet Osmanlı defteri işlenip kısmen yayımlandı. Konuyla ilgili birçok makale yazdı, ve bunlarla Orta Çağ'ın tarihî coğrafyasına yeni yollar açtı, özellikle tarihi Macaristan'ın Güney Tuna havzasındaki yer adlarıyla ilgi bilgilerimizi genişletti. İstanbul'da ve Yemen'de daha önce bilinmeyen yazma eserler bulduğu için Kıpçak filolojisiyle ilgili keşifleri özellikle önemlidir. *Al-tuhfat al-zakiyya fî'l-lughat al-turkiyya*, Arap harflerle yazılan bir Memlükçe–Kıpçakça sözlükken, *Resuli Hexaglott* ise Yemen'deki Resuli Hanedanının altıncı padişahı al-Malik al-Afzal al-Abbās (1363–1377) için hazırlanan altı dilli bir lügattı. Lügatta önce Arapça, sonra Farsça, Türkçe, Rumca, Batı (Kilikyalı) Ermenice, sonunda da Moğolca lehçelerinde kelimeler yer alıyordu. Bu müstesna eseri çağının en iyi uzmanları yayımladı, Türkçe (esas olarak Kıpçakça) kısmını Halasi-Kun kendi hazırladı.

Başlıca eserleri:

Gennadios török hitvallása. *Körösi Csoma Archivum* 1. kieg. kötet (1936) 139–247. İngilizcesi: Gennadios' Turkish Confession of Faith. *Archivum Ottomanicum* 12 (1987–1992) 5–13.; *At-Tuhfat. La langue des Kiptchaks après un manuscrit arabe d'Istanbul.* Budapest, 1942.; Monuments de la langue tatare de Kazan. In: *Analecta Orientalia memoriae Alexandri Csoma de Körös dicata.* Ed.: Lajos Ligeti. Budapest, 1942–1947, 138–155.; Philologica III: Kazan Türkçesine Ait Dil Yâdigârları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 7 (1949) 690–740.; Sixteenth-Century Turkish Settlements in Hungary. *Bellethen* 28 (1965) 1–72.; The Ottoman Elements in the Syrian Dialects. *Archivum Ottomanicum* 1 (1969) 14–91; 5 (1973), 17–95; 7 (1982), 117–267.; Unidentified Medieval Settlements in Southern Hungary, Ottoman: nezd-i... et socii. *Archivum Ottomanicum* 3 (1971) 5–169.; Kipchak Philology and the Turkic Loanwords in Hungarian. *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 1 (1975) 155–210.; The Rumanians of Districti Volahales Monostor and Sugya. *Archivum Ottomanicum* 8 (1983) 251–306.; *The King's Dictionary: The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol.* (Handbuch der Orientalistik, VIII/4.) Ed.: Peter B. Golden et al. Leiden, 2000 (Türkçe kısmı Tibor Halasi-Kun tarafından çevrildi).

Eserlerinin bibliyografyası:

György Hazai, Bibliography of the Publications of Tibor Halasi-Kun. *Archivum Ottomanicum* 13 (1993–1994) 45–53.

Kaynakça:

Pierre Oberling, Introduction and Bibliography of Works by Tibor Halasi-Kun. In: *Turks, Hungarians and Kıpçaks: A Festschrift in Honor of Tibor Halasi-Kun*. (Journal of Turkish Studies, 8.) Ed.: P. Oberling P. – G. C. Butash. Cambridge, MA, 1984, iii–ix.; György Hazai, Halasi-Kun Tibor. *Magyar Tudomány* 4 (1992) 503–504.; Ödön Schütz, In Memoriam Halasi-Kun Tibor (1914–1991). *Keletkutatás* 1992. ősz 3–10. **I. V.**

HAZAI, GYÖRGY (30 Nisan 1932, Budapeşte – 7 Ocak 2016, Budapeşte)

Dilbilimci, üniversite öğretim üyesi, Türk Bilimler Akademisi şeref üyesi. Eötvös Loránd Üniversitesinde Türk Filolojisi ve Tarih bölümlerinden Gyula Németh (→), Lajos Ligeti (→) ve Lajos Fekete (→) gibi hocalardan ders alarak mezun oldu. Diplomasını aldıktan sonra doktorası için tecrübe kazanmak üzere kısa bir süre Sofya’da çalıştı. Macaristan’a döndükten sonra Macar Bilimler Akademisi Dil Bilimleri Enstitüsünde işe başladı. 1959’da doktora (PhD) tezini başarıyla savundu. 1963’te Doğu-Berlin’e giderek Humboldt Üniversitesinde doçent, sonralarında ise profesör olarak çalıştı. Burada yürüttüğü çalışmaları esnasında 1965’te Wolfgang Steinitz ile beraber Alman Demokratik Cumhuriyeti Bilimler Akademisi içerisinde Turfan adında bir araştırma grubu kurup öğrencisi Alman Türkolog Peter Zieme ile bu koleksiyonun derlemesine ve *Berliner Turfantexte* adlı seride yayımlamasına başladı. O esnada, 1966’da akademi doktorasını da aldı. Almanya’daki görevi 1982’de sona erdi; aynı yıl içerisinde Macar Bilimler Akademisi haberleşme üyeliğine seçildi; 1995’te aslı üye oldu. 1984–1990 yılları arasında Akademi Yayınevi genel müdürüydü. 1991’den emekliye ayrılmasına dek Macar Bilimler Akademisi Dil Bilimleri Enstitüsü, sonralarındaysa Edebiyat Enstitüsüne bağlı, birkaç kişiden oluşan bir Türkoloji Çalışma Grubunun başında bazı projeleri gerçekleştirdi. Ağırlık verdiği konular arasında Osmanlı dil tarihi bakımından önemli ve nadir eserlerin sadeleştirilmesi ve yayımlanması ile Osmanlı bibliyografyası üzerinde yoğunlaşan ve editörlüğü Viyana’da sonradan Budapeşte’de bulunan *Turkologischer Anzeiger*’in redaksiyon işlerinin yapılmasıydı. 1989’de *University of Cyprus* (Güney Kıbrıs Üniversitesi)’ta Türkoloji eğitiminin başlatması işini kabul etti. 2000’deki kuruluşundan 2003 senesine dek Budapeşte [Gyula] Andrassy (Alman Dili) Üniversitesi rektörüyüdü.

Başlıca araştırma alanı Türk halkları ile Türk dilleriydi. Bunun içerisinde özellikle Balkan Türk dilleri ve onların etkileşimlerinin incelenmesi ön plana çıktı. Bölgesel varyantlara dayalı yeni gelişim safhalarını, böylece Türk dil gelişimi periyodizasyonunda yeni kriterlerin geliştirilmesine katkıda bulundu. Bilimsel çalışmalarının bir diğer ana akımıysa erken Osmanlıca el yazmalarının keşfi, yayımlanması ve dilbilimsel araştırılmasıydı. Bunun asıl hedefi ise dil varyantlarının ve kendine has Osmanlı kültürünün gelişme aşamalarını daha iyi

anlayabilmekti. Erken dönem kaynakların incelenmesinde ilk defa kullandığı numerik/sayısal yöntem sonralarında birçok kişi tarafından takip edildi. Ele aldığı üçüncü büyük alan ise Latin ve Kiril alfabeleriyle yazılmış Türk metinlerinin keşfiyle derlemesine yönelikti, bu sahada da yeni bir branşı ve ekolün öncüsü olmuştur. Türk dil tarihi ve dilbilimi çalışmalarının monografik irde-lenmesi (ilk olarak Almanca, günümüzdeyse Türkçe) de kendisinin girişimiyle başlamıştır.

György Hazai'nin edebiyatla ilgili – özellikle birebir ve edebî çeviriler, tanıtım-ların hazırlanması ve leksikon maddelerinin yazılmasıyla vücut bulan – faliye-tini da göz ardı edemeyiz. Yine büyük sayıda kaleme aldığı ön- ve sonsözler, açıklayıcı dipnotlar ve birçok Türk edebiyat antolojilerinde yaptığı editörlük ve yayına hazırlama görevlerine de dikkat çekmeliyiz.

Nice el kitabı niteliğindeki eserin hayata geçirilmesinde yer aldı. Bunlardan meslektaşlarıyla beraber eş editörlüğünü üstelediği ve bazı bölümlerini kendi yazdığı *Philologiae Turcicae Fundamenta* ön plana çıkmaktadır. Yine Barbara Kel-ner-Heinkele ile hazırladığı ve Hazai'nin en çok beğendiği bibliyografi tarzı eserlerden *Bibliographisches Handbuch der Turkologie* adlı cilt de bahse değerdir. Ármin Vámbéry (→)'nin kişiliği de ona yakındı: bir biyografinin yanı sıra onun hakkında kısa ve uzun makaleler yazdı ve Dunaszerdahely (günümüzde: Dunajs-ka Streda, Slovakya) Ármin Vámbéry Derneğinin başkanı olarak Vámbéry'yi öne çıkaran konferans ve yayınlarda da görev aldı. Türk edebiyat tarihçisi İsmail Parlatır ile Macar Bilimler Akademisi Türk elyazmaları koleksiyonunun katalogunu da hazırladı.

Bibliotheca Orientalis Hungarica ve de *Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvölker* adlı dizilerin editörüydü. Birçok derginin başeditörü (örneğin *Archivum Ottomanicum*) ve yayın kurulu üyesiydi. Şarkiyatçıların çeşitli kuruluşların-da görev yaptı. Körösi Csoma Cemiyetinin dokuz yıl boyunca başkanı, sonra onursal başkanı oldu. Meslektaşları ve arkadaşlarıyla beraber büyük itibar ka-zanmış *Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes* adlı uluslararası bilimsel derneğin ve bugünlere kadar süren konferans serisinin de kurucuların-dandı. Şarkiyatçıların en önemli kuruluşlarından *International Union of Oriental and Asian Studies*'in genel sekreterliği (1991), sonralarında ise başkanlık (2007) görevini üstlendi.

Türk Dil Kurumu haberleşme (1957), sonrasında şeref üyeliğine (1982) seçildi, Türk Tarih Kurumunun ise haberleşme üyesi (1979) oldu. 1988'de Eötvös Loránd Üniversitesinden fahri doktorasını aldıktan sonra Ankara (1991) ve İstanbul (2013) üniversiteleri de kendisini aynı şerefe layık gördü. *Academia Europaea* üyesi (1990), Türk Bilimler Akademisi şeref üyesi (2001), *Société Finno-Ougrienne* haberleşme (1978), sonralarında onursal üyesi (2007), *Südosteuropa-Gesellschaft* haberleşme üyesi (2001), Rus Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü fahri profesörü (2005), *Deutsche Morgenländische Gesellschaft* onursal üyesiydi (2010). Macaristan'da Andrassy Gyula Ödülü ile (2002), Macaristan Cumhuriyeti Orta Erdem Haçı ile (2005), Almanya'da *Das große Verdienstkreuz des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland* Nişanı ile (2004), Fransa'da *Ordre national de Mérite grade de Commandeur* Nişanı ile (2012), Türkiye'de ise Türkiye Cumhuriyeti Liyakat Nişanı ile (2014) taltif edildi.

Başlıca eserleri:

Ármin Vámbéry 1832–1913. A Biobibliography. Budapest, 1963.; *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 18.) Budapest, 1973.; *Kurze Einführung in das Studium der türkischen Sprache.* Budapest–Wiesbaden, 1978.; *Fejlődési korszaktípusok és területi variánsok viszonya a török nyelv történetében.* Akadémiai székfoglaló, 1983. május 23. Budapest, 1984.; *Bibliographisches Handbuch der Turkologie. Eine Bibliographie der Bibliographien vom 18. Jahrhundert bis 1979. 1.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 18.) Yayıncı hazırlayan: György Hazai – Barbara Kellner-Heinkele. Budapest–Wiesbaden, 1986.; *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft 1.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 18.) Ed.: György Hazai. Budapest–Wiesbaden, 1990.; *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu.* (Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 13.) (İsmail Parlatır ile) Ankara, 2007.; *Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Tazkaratu l-Awliyā von Fariduddīn ʿĀttār. Edition der Handschrift der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.* 1.: Text; 2.: Faksimiles. (Studien zur Geschichte, Sprache und Kultur der Türkvolker, 6.1, 6.2.) Berlin, 2008.; *Ferec bā d eṣ-ṣidde. “Freud nach Leid”. Ein frühosmanisches Geschichtenbuch.* 1.: Text. 2.: Facsimiles. (Studien zur Geschichte, Sprache und Kultur der Türkvolker, 5.1, 5.2.) Ed.: György Hazai – Andreas Tietze. Berlin, 2008.; *Die Geschichte der Ungarn in einer osmanischen Chronik des 16.*

Jahrhunderts: Tercümân Mahmûds Târîh Ungurus. Edition der Handschrift der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. (Studien zur Geschichte, Sprache und Kultur der Türkvölker, 8.) Berlin, 2009.; *Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü. Türk Dili Araştırmalarına Kısa Bir Giriş.* (Türk Dil Kurumu Yayınları, 1048.) Çev.: Tevfik Turan. Ankara, 2012.; *Monumenta et Studia Turcologica. Ausgewählte Schriften von György Hazai.* (Studien zur Geschichte, Sprache und Kultur der Türkvölker, 14.) Berlin, 2012.

Eserlerinin bibliyografyası:

https://vambery.sk/wp-content/uploads/2021/02/hazai_bibl.pdf

Kaynakça:

Studia Ottomanica, Festgabe für György Hazai zum 65. Geburtstag Ed.: Barbara Kellner-Heinkele – Peter Zieme. Wiesbaden, 1997.; *Opuscula György Hazai Dicata. Beiträge zum Deutsch–Ungarischen Workshop aus Anlass des 80. Geburtstages von György Hazai.* (Studien zur Geschichte, Sprache und Kultur der Türkvölker, 19.) Ed.: Barbara Kellner-Heinkele – Simone-Christiane Raschmann. Berlin, 2015.; Géza Dávid, In Memoriam Hazai György (1932–2016). *Keletkutatás* 2016. ősz 133–135.; Peter Zieme, In Memoriam György Hazai (30.04.1932 – 07.01.2016). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 69/2 (2016) 221–225.

G. D. – P. F.

HEGYI, KLÁRA (27 Aralık 1940, Budapeşte –)

Lise eğitimin başkentte bitirip Eötvös Loránd Üniversitesi Tarih ve Türk Filolojisi bölümlerine kayıt oldu. Osmanlı tarihi eğitimini Lajos Fekete (→), Gyula Németh (→) és Gyula Káldy-Nagy (→)'in yönlendirmesiyle sürdürüp 1963'te mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Macar Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsünde işe başladı. Araştırmacı olarak kariyer basamaklarını tamamlayıp 2012'de emekliye ayrıldı. Macar Bilimler Akademisi doktoru, Tarih Enstitüsü emeritus profesörü. 1991–1996 arasında Miskolc Üniversitesinde ders vermesinden sonra 2006 senesi itibariyle Pázmány Péter Katolik Üniversitesi doktora okulunda eğitmen oldu. 1991–1999 arası Macar Tarih Derneği genel sekreterydi. Araştırmaları ve yayınları üç ana tema üzerindedir: erken yazıları özellikle 16–17. yüzyılda Osmanlı idaresi altına giren ve Osmanlılar tarafından onlara verilen vesikalara ve kendi otonomileri içerisinde düzenledikleri belgelere dayanarak Macar şehirlerin durumunu inceledi. İkinci konusu Orta-Macaristan'da fethe edilen veya inşa edilen Osmanlı kale sisteminin ve neferlerinin sayısının biçilmesi, takviyeleri, kökenleri, kale mustahfizlarının yapısı ve bütün bu savunma sisteminin inşası ile yapısına yönelikti. Son zamanlarda ilgisi gitgide Osmanlı İmparatorluğu ile Macar Krallığı'nın sınırındaki ve her iki ülke tarafından kendilerine ait olduğu iddia edilen, onların uğruna savaştıkları, idare ettikleri ve vergilendirdikleri Kuzeydeki sancaklara doğru yöneldi. Osmanlı–Macar çifte idare altındaki sınır bölgelerinin evrakları da aynı nedenlerden ötürü iki dilli olmasından dolayı hem karşılaştırma hem kontrol etmek için uygundur. Yukarıda bahsedilen üç ana tema dışında Osmanlı Macaristanı üzerinde iki monografi neşretti. Osmanlı belge derlemeleri ise üç cilt halinde yayımlandı.

Başlıca eserleri:

Egy világbirodalom végvidékén. Budapest 1976, 1982².; A török birodalom magyarországi jövedelemforrásai. *Századok* 117/2 (1983) 346–383.; Török közigazgatás és jogszolgáltatás – magyar városi autonómia. *Történelmi Szemle* 27 (1985) 227–257.; A török adminisztráció és az alföldi mezővárosok. In: *Falvak, mezővárosok az Alföldön.* Ed.: László Novák – László Selmeczi. Nagykovács, 1986, 307–323.; *Az Oszmán Birodalom Európában.* Budapest, 1986. Almancsai: *Muslims and Christen. Das Osmanische Reich in Europa.* Budapest, 1988. İngilizcesi: *The Ottoman Empire in Europe.* Budapest, 1989.; Türkische Handwerker unter der Osmanenherrschaft in Ungarn. In: *Handwerksgeschichte in Ungarn: vom ausgehenden 16. bis zum frühen 19. Jahrhundert.* Ed.: Rainer S. Elkar – Péter Nagybakay. Bochum, 1989, 98–114.; The Ottoman Military Force in Hungary. In: *Hungarian–Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent.* Ed.: Géza Dávid – Pál Fodor. Budapest, 1994, 131–148.; *Török berendezkedés Magyarországon.* Budapest, 1995.; Etnikum, vallás, iszlamizáció. A budai vilájet várkatonaságának eredete és utánpótlása. *Történelmi Szemle* 40/3–4 (1998) 229–259.; The Ottoman Network of Fortresses in Hungary. In: *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest.* Ed.: Géza Dávid – Pál Fodor. Leiden–Boston–Köln, 2000, 163–193.; Macar Krallığı'nda Osmanlı Vergilendirilmesi. In: *Osmanlı III.* İstanbul, 2000, 142–149.; Az oszmán hatalom berendezkedése és működése. In: *Pest megye monográfiája I/2.* Ed.: Ferenc Szakály. Budapest, 2001, 255–328.; Bács: A Balkan-Turkish Town in Hungary. *Acta Orientalia* 54/4 (2001) 471–483.; Balkan Garrison Troops and Soldier-peasants in the Vilayet of Buda. In: *Archaeology of the Ottoman Period in Hungary.* Ed.: Ibolya Gerelyes – Gyöngyi Kovács. Budapest, 2003, 23–40.; A temesvári vilájet népessége és katonaparaszjtjai. *Történelmi Szemle* 67/3–4 (2005) 297–314.; *A török hódoltság várjai és várkatonasága I–III.* Budapest, 2007.; Freed Slaves as Soldiers in the Ottoman Fortresses in Hungary. In: *Ransom Slavery along the Ottoman Borders.* Ed.: Géza Dávid – Pál Fodor. Leiden–Boston, 2007, 85–91.; Voinski formirovania ot Balkanite v Ungaria prez XVI–XVII. v. In: *Ot Nikopol do Viena 1396–1683.* Sofia, 2008, 111–152.; Vác in the Ottoman Era. In: *Vác. The Heart of the Danube Bend: a Historical Guide for Residents and Globetrotters.* Ed.: Ferenc M. Horváth. Vác, 2009, 85–105.; *Török források Pécs 16. századi történetéhez.* Pécs, 2010.; Soldaten aus dem Balkan in der türkisch besetzten Burgen Ungarns im 16. Jahrhundert. In: *Lajos Thallóczy, der Historiker und Politiker.* Ed.: Dževad Juzbašić – Imre Ress – Andreas Gottsmann. Sarajevo–Budapest, 2010, 191–201.; Adatok Szokollu Musztafa és Kara Üvejsz budai pasák konszolidációs kísérletéhez. *Történelmi Szemle* 54/2 (2012) 188–217.; *The Ottoman Military Organization in Hungary. Fortresses, Fortress Garrisons and Finances.* (Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvolker, 25.) Berlin, 2018.; *A füleki szandzsák.* Budapest, 2019.

HÓVÁRI, JÁNOS (9 Mayıs 1955, Kiskorpad –)

Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesin Tarih ve Kütüphanelik bölümlerinde 1974’de yüksek eğitimine başladı. Aynı yıl *Eötvös Collegium*’a kabul edildi. 1979 yılında mezun olarak diplomasını aldı. Üniversite yıllarında Gyula Káldy-Nagy (→) ve Géza Dávid (→)’in yönlendirmesiyle 15–17. yüzyıl Osmanlı tarihi uzmanı oldu.

1979–1992 yılları arasında Macar Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsünde önce bilimsel araştırma bursiyeri sonrasında sözleşmeli ve daha sonra da kadrolu olarak çalıştı. Bu dönemdeki araştırma konuları şunlar oldu: Levanten ticareti, Güneydoğu Avrupa tarihi, Tuna kenarındaki (Semendire’den Karadenize kadar) Osmanlı toplumunun ekonomik yapılanması, 16. yüzyılda Macar ve Osmanlı ilişkileri ve Macar–Türk ilişkileri genel tarihi. György Hazai (→) yanında 1983–1992 yılları arasında Macar–Türk Tarihçileri Karma Komisyonunun ve *Associaion Internationale d’Études du Sud-Est Européen* Macar Millî Komisyonunun sekreteri olarak çalıştı. 1984–1992 yılları arasında ek iş olarak Pécs şehrindeki Janus Pannonius Üniversitesi (günümüzde: Pécs Üniversitesi)’nde bugün hâlâ faaliyetine devam eden Doğu Akdeniz ve Balkanlar Araştırma Merkezini kurdu. 1990 yılında *International Research & Echanges Board* tarafından verilen bir bursla Amerika Birleşik Devletleri’nde New York Columbia Üniversitesinde, Boston Harvard Üniversitesinde ve Bloomington Indiana Üniversitesinde bulundu. 1991 yılından itibaren bir yıl boyunca Başbakanlık (günümüzde: T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) Osmanlı Arşivinde araştırmalar yaptı. *Aşağı Tuna havzasında 1496–1517 yıllarında Osmanlı Toplumunun Ekonomik Yapısı* adlı tezini 1997’de savundu ve böylece tarih bilimleri alanında doktorasını (PhD) aldı.

1989’da Macar–Türk Dostluk Derneği kurucu üyesi, 1992 yılına kadar genel sekreteriydi. 1992–2014 yılları arasında Dışişleri Bakanlığında sözcü, daire memuru, müsteşar vekilliği görevlerinde bulundu. 2012–2014 yılları arasında Ankara’da büyükelçi olarak görev yaptı. Diplomatik faaliyetlerinin yanı sıra Türkoloji, Ortadoğu ve Macar tarihi üzerine çok sayıda makale yayımladı. Pécs Üniversitesinde ve Budapeşte Corvinus Üniversitesinde ders verdi.

2015 yılından itibaren Károli Gáspár Protestan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsünde tarih dersleri vermektedir. 2016 yılında Miklós Zrín-

yi–Zigetvar 2016 Anma Yılı Anma Komisyonunda komisyon başkanı olarak çalışarak I. Sultan Süleyman’ın bir zamanlar Szigetvár’ın Türbék mevkiinde bulunan türbesi ile ilgili araştırma faaliyetlerinin yöneticiliğini yaptı. Szigetvár’da fahrî hemşehrîsi yapıldı. 2018 yılından bu yana Macaristan ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi arasındaki ilişkilerin koordinatörü olarak görev yapmaktadır. 2020 yılından bu yana diplomat/büyükelçi olarak Türk Konseyi/Türk Devletleri Teşkilatı’nın Budapeşte Temsilciliği Bürosunun başkanlığını yapmaktadır.

Başlıca eserleri:

Customs Register of Tulca (Tulcea): 1515–1517. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 38/1–2 (1984) 115–141.; The Transylvanian Kanthner and the Balkan Kantar: An Inquiry Into the Metrology of the Turn of the 15th–16th Centuries. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 39/2–3 (1985) 259–273.; The Transylvanian Salt in the Ottoman Semendire/Smederevo, 1514–1516. *Archivum Ottomanicum* 13 (1994) 143–168.; *Rodostói emlékek és tanulságok: Beszédés Kálmán, Rodostó magyar képirója*. Budapest, 2009.; Thököly Imre és Zrínyi Ilona Izmitben. *Magyar Tudomány* 175/9 (2014) 1062–1076.; Gondolatok a 16–17. századi magyar–török kapcsolatok 21. századi értelmezéséhez a szigetvári oszmán–török múlt kapcsán / Sigetvar’daki Osmanlı–Türk Geçmişi Bağlamında 16–17. yüzyıl Macar–Türk İlişkilerinin 21. Yüzyılda Yorumlanması İçin Düşünceler. *Mediterrán és Balkán Fórum* 8 (2014) 11–21.: *Türkiye’deki Macar izleri*. (Tamás Pintér K. ile) Budapest, 2015.; Fiala János 1899. évi levele Bem apó haláláról. (Lajos Szalai ile) In: *A híd, ami összeköt: ünnepi tanulmányok Kovács István 75. születésnapjára: 1848–1849 és a magyar–lengyel kapcsolatok története a XIX–XX. században*. Ed.: Attila Seres. Budapest, 2020, 201–244.; The Emergence of the Turkish Political and Military Resistance to Great Britain and its Allies (1919). In: *Vom Nachkrieg zum Vorkrieg: die Pariser Friedensverträge und die internationale Ordnung der Zwischenkriegszeit*. Ed.: Ulrich Schlie – Miklos Lojko – Thomas Weber. Baden-Baden, 2020, 109–136.; Kars’ın Macar Savunucuları (1854–55): Kırım Savaşı’nın Macar–Türk Müşterek Mirası. In: *Kars’ın Macar Kahramanları: Sergi Kataloğu*. Ed.: Klára Radnóti. Budapest, 2021, 10–21.; *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*. (Katalin Czizy ile) Budapest, 2021.

IVANICS, MÁRIA (31 Ağustos 1950, Budapeşte -)

Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı ve Türk Filolojisi bölümlerinden 1973'te mezun oldu. Hocaları arasında Zsuzsa Kakuk (→), Gyula Káldy-Nagy (→) ve Lajos Ligeti (→) gibi isimler vardı. Üniversitedeyken *Eötvös Collegium*'un bir üyesiydi. 1973–1974 arasında lisede Rus dili öğretmenliği yapmasının bir yıl sonrasında emekliliğe ayrılmasına dek (2020) József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Altayistik Bölümünde görev yaptı. *Doctor universitatis* tezinde (1977) Macar arşivlerinde muhafaza edilen Kırım Tatarlarına ait evraklarını inceledi. 1980–1986 yılları arasında eşinin görevinden dolayı ailesiyle Avusturya'da yaşayarak A. C. Schaendlinger'in danışmanlığında Viyana Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsünde Osmanlı tarihi konusunda tahsil hayatına devam etti. *A Krimî Kánság a tizenöt éves háborúban (1591–1606)* (Osmanlı–Avusturya Savaşı'nda Kırım Hanlığı (1591–1606)) başlığını taşıyan doktora (PhD) tezini 1992 senesinde başarıyla savundu. 2009'da adlı *Dzsingisz-legendá könyvének nomád fejedelme* (Defter-i Cengiz-Name'de Bir Göçebe Hanı) adlı teziyle Macar Bilimler Akademisi doktora ünvanına layık görüldü.

Araştırma alanları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Avrupa devletleriyle özellikle Kırım Hanlığı ve Erdel Prensiği'nin tarihi, Altın Ordu'nun halefi devletlerin tarihi, bozkırdaki sözlü tarih kaynaklarının yayımlanması ve Tatarca yazılı kaynakların paleografyası ön plana çıkmaktadır. Tataristan ve Kazakistan'daki üniversitelerle samimî ilişkiler kurdu. M. A. Usmanov ile Volga Bölgesi'ndeki en önemli yazılı kaynaklarının yayımlanmasında yer aldı.

2008–2015 arasında Altayistik Bölüm başkanı ve uluslararası *Studia Uralo-Altaica* yayın serisinin editörlerindendi. 2009–2017 arasında Macar Bilimler Akademisi ve Szeged Üniversitesinin ortak kurduğu Türkoloji Araştırma Grubu başkanı olarak *Türk Halklarının Kültürel Mirası* konusu üzerinde çalışan genç Türkologların danışmanlığını yaptı.

1989'dan itibaren Macar Doğu bilimleri uzmanlarını biraraya getiren Körösi Csoma Cemiyeti Temsilciler Kurulu, 2009'dan itibaren Macar Bilimler Akademisi Kamu Kurulu üyesidir. 2008 ve 2017 yılları arasında Macar–Türk Dostluk Derneği başkan yardımcılığı yaptı. 2021'den itibaren Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Komisyonu başkanıdır.

1995'te G6za Kuun 6d6l6, 1998–2001 yılları arasında Sz6chenyi Profes6rl6k Bursu'na, 2007'de ise Ferenc Szak6ly 6d6l6'ne layık g6r6ld6. Onyıllar boyunca s6rd6rd6đ6 eğitmenliği nedeniyle 2008 yılında Macar Y6ksek 6đretim 6d6l6 ile taltif edildi.

Başlıca eserleri:

Formal and Linguistic Peculiarities of 17th-Century Crimean Tatar Letters Addressed to Princes of Transylvania. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 29 (1975) 213–224.; Der Bündnisplan zwischen dem Chan Gazi Giray II und dem Fürsten Sigismund Báthory aus dem Jahre 1598. In: *Hungarian–Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*. Ed.: Géza Dávid – Pál Fodor. Budapest, 1994, 183–198.; *Das Buch der Dschingis-Legende (Däftär-i Ćingiz-nāmā) I*. (M. A. Usmanov ile) (*Studia uralo-altaica*, 44.) Szeged, 2002.; «Дафтар-и Чингиз-наме» как источник по истории кочевых обществ. *Источниковедение истории Улуса Джучи (Золотой Орды) От Калки до Астрахани 1223–1556*. Казань, 2002. 314–327.; Удостоверительные знаки крымских ярлыков XVII века In: *А Источники и исследования по истории татарского народа*.: Материалы к учебным курсам в честь юбилея академика АН РТ, М. А. Усманова. Ed: Усманова, Д М, Мустафина, Д. Kazan, 2006, 168–180.; Enslavement, Slave Labour and Treatment of Captives in the Crimean Khanate. In: *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Seventeenth Centuries)*. (The Ottoman Empire and its Heritage, 37.) Ed.: Pál Fodor – Géza Dávid. Leiden–Boston, 2007, 193–218.; Krimtatarische Spionage im Osmanisch–habsburgischen Grenzgebiet Während des Feldzuges im Jahre 1663. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 61/1–2 (2008) 119–133.; Die Şirin. Abstammung und Aufstieg einer Sippe in der Steppe. In: *The Crimean Khanate between East and West (15th–18th Century)*. Ed.: D. Klein. Wiesbaden, 2012, 27–44.; Bozkırdaki Bir Kabilenin Kökeni ve Yükselişi: Şirinler. In: *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım*. Ed.: Yücel Öztürk. İstanbul, 2015, 53–74.; Giray Sülale Adı Hakkında Bazı Düşünceler. In: *Moştenirea istorică a tătarilor II*. Ed.: T. Gemil – N. Pienaru Bucuresti. 2012, 469–476.; The Military Co-operation of the Crimean Khanate with the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Ed.: G. Kármán – L. Kunčević. Leiden–Boston, 2013, 275–299.; Memories of Statehood in the Defter-i Genghis-name. *Žolotoordynskoe Obozrenie/Golden Horde Review* 4/3 (2016) 570–579.; *Hatalomgyakorlás a steppén. A Dzsingisz-náme nomád világa*. Budapest, 2017.; Auf dem Wege der imperialen Eingliederung: Das Testament von ‘Alıkey Atalıq aus dem Jahre 1639. In:

Historical Linguistics and Philology of Central Asia. Festschrift Dedicated to Professor András Róna-Tas. Ed.: Bayarma Khabtagaeva. Leiden–Boston, 2022, 90–118.

Каунакча:

Ottomans – Cimea – Jochids. Studies in Honour of Mária Ivanics. Ed.: István Zimonyi. Szeged, 2020.; Гулдана Тогабаева, О торжественном мероприятии, посвященном 70-летию Марии Иванич. *Золотоордынское Обозрение/Golden Horde Review* 8/4 (2020) 838–843.

KAKUK, ZSUZSA (13 Ağustos 1925, Nagytálya –)

Debrecen Üniversitesinin Macar Dili ve Edebiyatı, ayrıca Latince bölümlerinden 1949'da mezun olup Macar Bilimler Akademisinin Dil Bilimleri Enstitüsünde çalışmaya başladıktan sonra 1951'den Eötvös Loránd Üniversitesinde (ELTE) Gyula Németh (→)'in yönetiminde Macarcaya Osmalıcadan gelen alıntı sözcüklerine yöneldi; maddî kültür çerçevesine giren alıntıları 1955'te doktora (PhD) tezinde inceledi. *Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise* adlı eserinde konuyu geliştirdi; kitap daha sonra Macarca da yayımlandı. 1958'de ELTE Türk Filolojisi Bölümünde yardımcı doçent, 1965'te doçent, 1977'de bölüm başkanı, 1977'den 1995'e kadar profesör olarak çalıştı. Macar Bilimler Akademisi doktoru unvanını 1969'da aldı. 1970'te Türk Dil Kurumu şeref üyeliğine seçilmiştir. Lajos Kossuth'un Türk diliyle ilgili not ve yazılarını yayımladı, Kelemen Mikes'in kullandığı Türk sözcüklerini inceledi (*Mikes Kelemen török szókincstára*). Dil bilimi alanında özellikle Bulgaristan ve Makedonya Türk ağızları üzerinde durdu. 1960'da Çin'de bir araştırma gezisi yapıp Salar ve Uygur ağızları üzerinde çalıştı. Macar Dili Tarihî-Etimolojik Sözlüğü'nün değişik Türk dil ve lehçeleri alıntılarıyla ilgili maddelerini yazdı. Ignác Kúnos (→)'un Birinci Dünya Savaşı Türk esirleri arasında yaptığı dil ve folklor derlemelerini ele alarak kitaplar yayımladı. Birçok önemli makale de kaleme alan Zsuzsa Kakuk, ilk kapsamlı Macarca–Türkçe Sözlük'ün çalışmalarını yönetti; aynı ekiple hazırladığı Türkçe–Macarca Sözlük 2013'te çıktı. 1964'den bu yana Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Komisyonu üyesi (1985 ile 1990 arasında başkanlığıydı). On yıl boyunca Macar Doğu bilimcilerinin derneği olan Körösi Csoma Cemiyeti başkan yardımcısıydı. 1986 ile 1994 yılları arasında *Keletkutató* (Doğu Araştırmaları) dergisinin baş editörlüğünü üstlendi. Vámbéry Madalyası (1982), Macar Gümüş Liyakat Nişanı (1986); *Pro Universitate* Hatıra Madalyası (2007) ve Slovakya'da Vámbéry Ödülü'ne (2010) lâyık görülmüştür.

Başlıca eserleri:

Kossuth kéziratai a török nyelvről. Budapest, 1967.; *Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlies de la langue hongrois.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 19.) Budapest, 1973.; *Kazantatarische Volksmärchen. Auf Grund der Sammlung von Ignác Kúnos.* Ed.: Zsuzsa Kakuk – Imre Baski. Budapest, 1980.; *Örök kőbe vésvé. A régi török népek irodalmának kistükre a VII-től a XV. századig* Budapest, 1984.; *Kazantatarische Volksmärchen. Auf Grund der Sammlung von Ignác Kúnos.* Ed: Zsuzsa Kakuk – Imre Baski. Budapest, 1989.; *Kırım Tatar Şarkıları. I. Kúnos derlemesinden.* Ankara, 1993.; *A török kor emléke a magyar szókincsben.* Budapest, 1996.; *Mischärische Texte und Wörterverzeichnis. Aufgrund der Sammlung von I. Kúnos herausgegeben.* Szeged, 1996.; *Kasantatarisches Wörterverzeichnis, Aufgrund der Sammlung von I. Kúnos herausgegeben.* Ed.: Zsuzsa Kakuk – Imre Baski. Ankara, 1999.; *Magyar–török szótár.* (Gün Benderli, Yılmaz Gülen ve Edit Tasnádi ile) Budapest, 2002.; *Török–magyar szótár.* (Gün Benderli, Yılmaz Gülen ve Edit Tasnádi ile) Budapest, 2013.

KÁLDY-NAGY, GYULA (14 Temmuz 1927, Nagydém – 24 Ekim 2011, Budapeşte)

Osmanlı tarihçisi, Osmanlı kaynakları uzamanı, Türk Tarih Kurumu şeref üyesi. Üniversite tahsiline zor zamanlarda, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında başladı. O zamanlar pek çokları gibi, Budapeşte Macar Kraliyet Pázmány Péter, 1950'den Eötvös Loránd Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydoldu ama bunun ilgi alanını tam anlamında karşılamadığını kısa sürede kavradı. Alanını değiştirmeye ve üniversitenin daha sakin bir bölümü olan Türkolojiyi bünyesinde barındıran Edebiyat Fakültesine geçti. Babası toprak sahibi zengin bir çiftçi olarak yaftalandı ve bu nedenle kendisi de bir süreliğine üniversiteden uzaklaştırıldı. Bu durum 1956 İhtilali öncesinde sona erdi ve bunun hemen sonrasında 1957'de Türk Filolojisi Bölümüne asistan olarak döndü. Yine de hızlı yükselmesine müsaade etmeyen koşullar olabiliirdi, keza Komünist Partiye asla girmemişti. Yumuşama sürecinin ardından kariyeri kesintisiz ilerledi: 1963'te yardımcı doçent, 1969'da doçent ve 1981'de profesör oldu. 1990 yılında bölüm başkanı olarak seçildi. 1997 yılındaki emekliliğinin ardından kendisinden emeritüs profesör olarak üniversitede ders vermeye devam etti, daha sonra doktora öğrencilerine danışmanlık yaptı.

Bilimsel dağarcığını iki seçkin ustanan, Gyula Németh (→)'ten ve Lajos Fekete (→)'den aldı. İki uzmanlık alanı Türkçe dil bilimi ve Osmanlı tarihi arasında özellikle ikincisi Káldy-Nagy'in dikkatini çekti. Bunun izinde kendisini ömrünün geri kalanı boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişini, bilhassa Macaristan'daki Osmanlı egemenliğini tetkik etmeye adanmıştı.

Çalışmalarının esas yönlerinden biri Macar topraklarıyla ilgili Türk kaynaklarının yayımlanması ve değerlendirmesi oldu. Öncelikle ülkenin başkenti Buda/Budin ve çevresindeki sancaklara ilişkin yazışmaları topladı. Ancak başka idarî yapılanmaların (Mohács, Szeged, Gyula ve Csanád) farklı belgeleri üzerine de çalıştı. Kaynaklara dayalı bu faaliyetlerin sonucunda ortaya çoğu kalınca (aralarında biri Lajos Fekete ile ortak olarak hazırlanmış), titizliği ve güvenilirliği açısından temel eserler niteliğindeki dokuz kitabı çıktı. Yerleşim yerlerinin isimlerini tespit etmesine ve şahıs adlarının okunmasına da büyük önem gösterdi.

16. yüzyılda Macaristan'daki büyükbaş hayvan, özellikle sığır ticaretinden kalan verileri yayımlaması için kendisine teşekkür edebiliriz. Seçkin zengin kaynaklara dayalı iki kitabı da Macar konuludur: *Magyarországi török adósszétrások, Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon.*

Osmanlı İmparatorluğu'nun genel meseleleriyle ilgilenen eserleri ikinci ana çalışma konusu olarak sıralanabilir. Memleketimizin kaderinde belirleyici rol oynayan I. Sultan Süleyman'ı ele alan bir monografiyle kuruluş dönemi Osmanlı tarihi ile askerî yapılanmasının temel meselelerini irdeleyen çok sayıda makale yazdı.

1960'lı ve 1970'li yıllarda büyük sayıda, başlıca olarak Macaristan'daki Osmanlı hakimiyetiyle ilgili Osmanlı belgelerinin mikrofilmlerini temin ederek Macar bilim dünyası için kayda değer hizmette bulundu. Daha sonra bunların fotokopilerinin Türkoloji Bölümünde olması için olanak yarattı. Böylece, Lajos Fekete tarafından suretleri alınan evrakla beraber dünyada eşine az rastlanır bir koleksiyon oluşturdu.

Macar araştırmacıların sınırların ötesinde de iyice tanınmalarını sağlayan *Studia Turco-Hungarica* serisinin beş cildini yayımladı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Kürsüsünde iki dönem Macarca dersler verdi, daha sonra Kopenhag, Viyana ve New York Columbia üniversitelerinden kısmen eğitim amaçlı kısmen de bilimsel iş birliği kapsamında daha uzun süreli davetler aldı.

Macaristan'ın en yüksek bilimsel nişanı olan Széchenyi Ödülü'nü aldı. Türk Tarih Kurumu kendisini 1982'de şeref üyesi olarak seçti.

Başlıca eserleri:

Baranyamegye XVI. századi török adóösszeírásai. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 103.) Budapest, 1960.; *Budai török számadáskönyvek 1550–1580. / Rechnungsbücher türkischen Finanzstellen in Buda (Ofen) 1550–1580.* (Lajos Fekete ile) Budapest, 1962.; *Magyarországi török adóösszeírások.* (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből, 52.) Budapest, 1970.; *Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon.* (Körösi Csoma Kiskönyvtár, 9.) Budapest, 1970.; *Kanuni devri Budin tahrir defteri (1546–1562).* (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 177.) Ankara, 1971.; *Szulejmán.* Budapest 1974.; *A Budai szandzsák 1559. évi összeírása.* (Pest Megye Múltjából, 3.) Budapest, 1977.; *A Gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása.* (Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból, 10.) Békéscsaba, 1982.; *A Budai szandzsák 1546–1590. évi összeírásai. Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok.* (Pest Megye Múltjából, 6.) Budapest, 1985.; *A Csanádi szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása.* (Dél-alföldi Évszázadok, 15.) Szeged, 2000.; *Szegedi török számadáskönyvek az 1585–1588-as és az 1670-es évekből.* (Dél-alföldi Évszázadok, 18.) Szeged, 2002.; *A Szegedi szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben.* (Dél-alföldi Évszázadok, 24.) Szeged, 2008.

Eserlerinin bibliyografyası:

Nándor Erik Kovács, Bibliography of Professor Gyula Káldy-Nagy. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 61 (2008) 7–15.

Kaynakça:

Géza Dávid, Professor Gyula Káldy-Nagy. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 61 (2008) 1–4.; Géza Dávid, In Memoriam Káldy-Nagy Gyula. *Keletkutatás* 2011. ősz 137–139. **G. D.**

KARÁCSON, İMRE (19 Şubat 1863, Torna – 2 Mayıs 1911, İstanbul, Türkiye)

Osmanlı tarihçisi, Osmanlı arşiv çalışmalarının öncüsü, din adamı. Orta öğrenimini Veszprém, Sopron ve Győr'de; teoloji eğitimini de Budapeşte Merkez Papaz Yetiştirme Enstitüsünde tamamladı. 1885 yılının Temmuz ayında Győr'de Katolik papaz olarak takdis edildi. 1888'de teoloji doktoru oldu; bir sene sonra Győr Kraliyet Katolik Öğretmen Okuluna öğretmen (1889); daha sonra 1891'de ise aynı kuruma müdür olarak atandı. 1900'lerin başında kendi isteğiyle Pér köyü kilisesinin papazı oldu. 1906'da Győr Küçük İlahiyat Enstitüsüne atandı. Imre Karácson'da – o zamanki birçok yurttaşı gibi – 1877–1878'de Macaristan'ı kasıp kavuran Türk dostluğu Türkojolojiye ilgi uyandırdı. O dönemde Türk diliyle ve genelde Doğu tarihiyle ilgilenmeye başladı. 1890'lı yıllarda çok defa Balkanlar'a ve Anadolu'ya seyahat etti; bu arada iyi Türkçe öğrendi. Türk kaynaklarını Macarcaya çevirmesinde ve neşretmesinde ciddi rol oynayan meşhur Ármín Vámbéry (→) ile temasa geçti. Vámbéry'nin teklifiyle Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nin 6. cildin neşrine dahil olup İstanbul baskısına katıldı. 1902'de Macar Bilimler Akademisi kendisine bu cildin Macarcaya tercümesi görevini verdi, bu eseri 1904'te yayımlandı. Aynı dönemde Osmanlı ve Macar hükümetleri arasında Türk topraklarında ölen Ferenc Rákóczi'nin naaşının 1906 yılında eve getirilmesi üzerine müzakereler başlamıştı. Bu dostane atmosferde Sultan II. Abdülhamit, Macar bir heyetin Türk–Macar ilişkileri, bilhassa Rákóczi ve Thököly mültecileriyle ilgili olarak İstanbul'da arşiv araştırmaları yapmasına yönelik Macar ricasını onayladı. Macar Hükûmeti, Balkan uzmanı Lajos Thallóczy'nin teklifi üzerine bu görevi Imre Karácson'a tevdi etti. Karácson, 6 Nisan 1907'de İstanbul'a geldi ve orada çeşitli arşivlerle kütüphanelerde 2 Mayıs 1911'deki ölümüne dek araştırmalarda bulundu. Cenazesi Macar devleti tarafından memleketine getirildi; Győr şehri ise 14 Mayıs günü kendisine bir cenaze töreni düzenledi.

Karácson, Avrupa tipi arşiv araştırmalarıyla acınacak haldeki İstanbul arşivlerinin düzenlenmesini teşvik etti; tarih yazımı faaliyetleri ve Türk fikir hayatıyla sürdürdüğü ilişkileriyle ise çağdaş Türk tarih yazımının kurumsal düzeninin doğmasına yardım etti. Tarih-i Osmanî Encümeni çalışmalarına haricî üye olarak katıldı. Kurumun süreli yayını *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*'nın çıkmasına (Nisan 1910) katkıda bulundu ve dergiye aralarında Türk matbaasının

kurucusu İbrahim Müteferrika hakkındaki de olmak üzere çok sayıda makale yazdı. İkdam gazetesinin editörü Ahmet Cevdet, Ahmet Midhat Efendi ve Ahmet Refik gibi isimlerle yakın ilişkiler geliştirdi.

Araştırmaları esas olarak Rákóczi'nin ilticasıyla ve Osmanlı Macaristanı dönemiyle ilgili Osmanlı arşiv belgelerin ortaya çıkarılmasına yönelmiştir, ama çeşitli zorluklar ve engellerden ötürü bu araştırmalarına ara vermek zorunda kaldığı dönemde Macarlar açısından önemli kaynaklar buldu. (Bunlar daha sonra ayrı ciltler olarak yayımlandı). Arşivden gelecek izni beklerken Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nin o zamanlar henüz yayımlanmamış 7. cildini, kısmen özetleyerek Macarcaya çevirdi; Macar Bilimler Akademisi bu cildi 1908'de yayımladı. Ayrıca İbrahim Peçevî ve Katip Çelebi gibi önemli Osmanlı tarih yazarlarının kroniklerini ve kronik bölümlerini de Macarcaya tercüme etti. Bu çalışması, eserlerinin çoğunluğuyla benzer olarak, ancak vefatının ardından yayımlanabildi. İstanbul'daki ikameti sırasında yaşananlar ve araştırmaları hakkında düzenli olarak Macar bilimsel dergilerinde değerlendirmelerde bulundu. Macar hükümetinin ricasıyla Bosna'nın ilhakından ötürü infiale kapılan Türk kamuoyunun yatıştırılması gibi bazı diplomatik görevler de yerine getirdi. 1908 Temmuz Jön Türk Devrimi'nin ve sonrasında vuku bulan büyük değişimin tamğı oldu. Türkiye anılarını ve tecrübelerini günlüğünde ve çok sayıda özel ve resmî mektuplarında miras bıraktı – bunlar Türkiye ve Türkiye'nin yazgı döndüren zamanlarına ait orijinal ve birincil kaynaklardır. İlk defa İstanbul'da bir Macar bilim enstitüsünün kurulmasına yönelik ihtiyacı dile getirdi. Haklı biçimde, kendi neslinden sonra gelen çağdaş Türk-Macar bilimsel ve siyasî ilişkilerinin kurucularından biri olarak unutulmadı.

Başlıca eserleri:

Evlia Cselebi török világotutató magyarországi utazásai 1660–1664. (Török-magyarkori Történelmi Emlékek. Második osztály: Írók.) A M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából fordította és jegyzetekkel kísérte dr. Karácson Imre. Budapest, 1904.; *Evlia Cselebi török világotutató magyarországi utazásai 1664–1666.* A. M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából fordította és jegyzetekkel kísérte dr. Karácson Imre. Budapest, 1908.; *Az egri török emlékirat a kormányzás módjáról. Eger vára elfoglalása alkalmával az 1596. évben írta Molla Haszán Elkjáfi.* A török kéziratból fordította és magyarozatát írta Karácson Imre. – Felolv. a Tud. és Irod. osztály 1908. november 26-án tartott ülésén. Budapest, 1909.; *A Rákóczi-emigráció török okmányai. 1717–1803.* A konstantinápolyi levéltárakból összegyűjtötte és fordította dr. Karácson Imre. Az előszót írta dr. Thallóczy Lajos. Budapest, 1911.; *Török-magyar oklevéltár 1533–1789.* A konstantinápolyi levéltárakban gyűjtötte és magyarra fordította néhai Karácson Imre. A magyar kir. miniszterelnökség megbízásából szerkesztették Thallóczy Lajos, Kracsmarik János, Szekfü Gyula. Budapest, 1914.; *Török történetírók.* (Török-magyarkori történelmi emlékek. Második osztály: Írók) A M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából fordította és jegyzetekkel kísérte Karácson Imre. III. 1566–1659. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Szekfü Gyula. Budapest, 1916.

Kaynakça:

István Bene, *Karácson Imre élete és művei (1869–1911)*. Győr, 1936.; Iván Dévényi, A török levéltárak legnagyobb magyar ismerője. *Vigília* 29/1 (1964) 62–64.; Pál Fodor, Karácson Imre (születésének 125. évfordulóján). *Keletkutatás* 1989. tavasz 109–114.; Ildikó Arbanász – György Csorba, Magyar kutatók isztambuli levél- és könyvtárakban a második világháború előtt. In: *A kísérlet folytatódik. A II. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Ed.: Mihály Dobrovits. Dunaszerdahely, 2005, 23–31.; Sándor Papp, „Rendkívül felemelő és megindító látvány ennek a rabságból felszabadult keleti népnek a lelkesedése”. Forradalom és alkotmányosság a 20. század eleji Isztambulban egy magánszemély és a hivatalos diplomácia szemszögéből. *Aetas* 35/3 (2020) 87–112. **P. F.**

KARA, GYÖRGY (23 Haziran 1935, Budapeşte –)

Şarkiyatçı, Orta Asya, Moğol, Türk ve Mançu-Tunguz filolojisi üstadı. Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesinde Lajos Ligeti (→) ve Gyula Németh (→)'in öğrencisi oldu (1953–1958), daha sonra aynı üniversitenin Orta Asya Bölümünde okutmanlık yaptı; 1961'de asistan, 1964'te yardımcı doçent, 1970'te doçent oldu. 1974 senesinde bölüm başkanlığını devr alıp 1978'de profesörlüğe tayin edildi. 1975'te Macar Bilimler Akademisi Altayistik Araştırma Grubu başkanı olup Orta Asya Bölümüyle beraber bunu 2000 senesine kadar yönetti. 2005'ten itibaren emekli öğretim üyesi.

1967–1968 arasında Leningrad (günümüzde: Sankt Petersburg) Akademisi Şarkiyat Enstitüsünde çalıştı. 1984'te Hokkaido Üniversitesi (Japonya), 1990'dan itibaren ise de Indiana Üniversitesi (Bloomington, ABD) hocası oldu. Dénes Sinor (→)'un kurduğu Orta Asya Araştırmaları Bölümünde profesörlüğe tayin edildi.

1967 senesinde dil bilimleri konusunda yazdığı doktora tezini (PhD) savundu, 1975'te ise Macar Bilimler Akademisi doktorasını bitirdi. Akademi Şarkiyat Komisyonu üyesi, sonralarındaysa Doktora Komitesi üyesi oldu. 2001'de Akademinin haberleşme üyesi olarak seçildi. 1968 ve 1997 yılları arasında Körösi Csoma Cemiyeti genel sekreteri olup *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* dergisi editör kurulunda da yer aldı. Moğolistan ve Çin'e defalarca tetkikler yapmak üzere uzun seyahatler gerçekleştirdi.

Başlıca araştırdığı konular arasında Orta Asya filolojisi, eski ve güncel Moğol, Uygur ve Tibet lehçeleri ile kültürü önplana çıkmaktadır. Altay dilleri konusuyla da ilgilendi. Bazı Moğol, Türk ve Mançu dil kaynaklarını ilk olarak yayımladı.

Başlıca eserleri:

Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung. Berliner Turfantexte VII. Berlin, 1976.; *Petites inscriptions ouigoures de Touen-houang.* (Peter Zieme ile) In: *Hungaro-Turcica.* Ed.: L. Ligeti. Budapest, 1976, 55–59.; *A magyar őstörténet altaji hátteréhez.* In: *Magyar őstörténeti tanulmányok.* Ed.: Antal Bartha – Károly Czeplédy – András Róna-Tas. Budapest, 1977, 183–187.; *Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang, British Museum 8212 (109).* (Peter Zieme ile) (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 12.) Budapest, 1978.; *Uiguro-Tibetica.* In: *Proceedings of the Csoma de Kőrös Memorial Symposium.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 23.) Budapest, 161–167.; *Die uigurische Übersetzung des apokryphen Sūtra “Fò ding xin da tuoluoni.”* (Peter Zieme ile) *Altorientalische Forschungen* 13 (1986) 318–376.; *Török urī, magyar úr.* *Magyar Nyelv* 91 (1995) 65–68.; *Late Mediaeval Turkic Elements in Mongolian.* In: *De Dunhuang à Istanbul. Hommage à Russel Hamilton. Silk Road Studies V.* Ed.: L. Bazin – P. Zieme. Turnhout, 2001, 73–119.; *Some Passages of the Uygur Antarābhava-Treatise Revisited.* In: *Splitter aus der Gegend von Turfan. Festschrift für Peter Zieme anlässlich seines 60. Geburtstag* (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 35.) Ed.: Mehmet Ölmez – Simone-Christiane Raschmann. İstanbul–Berlin, 2002, 93–101.; *Uygur Verbs of Compassion.* In: *Aspects of Research into Central Asian Buddhism.* Ed.: Peter Zieme. Turnhout, 2008, 69–76.; *On a Turkic Word in the Old Tibetan Account of the Hor Envoys about the Kings of the North.* In: *A Window onto the Other.* Ed.: Agata Bareja-Starzyńska et al. Warsaw, 2014, 160–167.; *A Long Note on Turkic kǎrgāk and Mongol kereg.* *Mongolian Studies* 35 (2013) 135–179.; *A Fragment of a Leaf with Uygur-script Turkic Manuscript Reused for Uygur-script Mongol Lines: U 5515 of the Berlin Turfan Collection.* In: *Prof. Dr. Talat Tekin Hatıra Kütabı.* İstanbul, 2017, 477–485.; *Turkic yal- ‘to blaze’, yaşu- ‘to flash, shine’ and Mongol gilayi- ‘to shine’, gilba-/gilbe- ‘to flash’.* In: *Unter dem Bodhi-Baum. Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich des 80. Geburtstags überreicht von Kollegen, Freunden und Schülern.* Ed.: Z. Özertural – G. Şilfeler. Göttingen, 2019, 135–146.

KÁROLY, LÁSZLÓ (10 Haziran 1974, Pécs –)

Yüksek öğrenimine 1993'te Pécs Janus Pannonius Üniversitesi (günümüzde: Pécs Üniversitesi) Matematik–Teknik bölümlerinde başladı. Bu dönemde Doğu bilimlerine yönelik ilgisi başladı. 1997–2002 yılları arasında Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Altayistik Bölümünde öğrenciyken Árpád Berta (→), András Róna-Tas (→) ve Mária Ivanics (→)'in derslerine katılarak Türkoloji ve Altayistik biliminin temellerini öğrendi. Szeged Üniversitesi Dil Bilimleri Doktora Okulunda 2008'de Yakut dilinin türevsel morfolojisi üzerinde yazdığı tezini başarıyla savundu. Hocaları yanında *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian* adlı iki ciltlik monografi çalışmalarına katkıda bulundu.

2008–2011 yılları arasında Frankfurt Goethe Üniversitesi Türkoloji Bölümünde asistan olarak ders vermeye başladı. 2009'dan itibaren Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Doğu Bilimleri Seminerine Humboldt Bursu'yla katıldı. 2011'den itibaren aynı kurumda genç profesör (*junior professor*) olarak çalışmaya devam etti. 2016 senesi itibarıyla Uppsala Üniversitesi Dil Bilimleri ve Filoloji Enstitüsünde profesör olarak Türk Dili Bölümünün başkanıdır.

Bilimsel çalışmaları şu alanları kapsamaktadır: eski Türk runik yazısı, Çağatay kaynakları, Yakut dili tarihi, karşılaştırmalı tarihi Türkoloji ve Altayistik, Türkçe dilbilgisi, Macarcada Türk dil ve lehçelerinden ödünç alınan sözcükler, Türk halklarının tıp tarihi. *Orientalia Suecana* dergisi yayın kurulu üyesi, *Bibliotheca Turcica* serisinin editörü. Uppsala Kraliyet Beşeri Bilimler Derneği üyesidir.

Başlıca eserleri:

A Turkic Medical Treatise from Islamic Central Asia. A Critical Edition of a Seventeenth-Century Chagatay Work by Subhān Qulī Khan. (Brill's Inner Asian Series, 32.) Leiden–Boston, 2015.; *Deverbal Nominals in Yakut. A Historical Approach.* (Turcologica, 96.) Wiesbaden, 2013.; Prototypical Adjectives in Turkic. *Turkic Languages* 20 (2016) 74–89.; Deverbal Nominals in Altaic. In Search of a Framework (Not Only) for Reconstruction. *Turkic Languages* 18 (2014) 54–72.; Runiform Fragments of the Late Avar Period from Hungary. (Csaba Szalontai ile) *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 66 (2013) 365–396.; History of the Intervocalic Velars in the Turkic Languages. *Turkic Languages* 16 (2012) 3–24.; Panaceas and Other Miraculous Cures in Middle Turkic Medical Writings. *Shaman* 20 (2012) 5–21.; Yakut Names for Animals in Pallas's Zoographia. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 61 (2008) 295–323.

KATKÓ, GÁSPÁR (18 Aralık 1981, Budapeşte –)

Orta öğreniminin bitirdikten sonra Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi ve Tarih bölümlerine kabul edildi. Doktora programını ELTE Tarih Doktora Okulunda Géza Dávid (→)'in danışmanlığında bitirdi. Başlıca araştırma alanları arasında 16–17. yüzyıl Erdel, Kırım Tatarları, Leh ve Osmanlı ilişkileri gibi konular ön plana çıkmaktadır. Geçmiş yıllarda Polonya ve Türkiye'deki arşivlerde defalarca araştırma yürütmüştür. 2022 senesinden itibaren Macaristan İstanbul Başkonsolosluğu'nda arşiv ataşesi olarak görev yapmaktadır.

Başlıca eserleri:

A krími tatárok fogságába esett erdélyi sereg története (1657–1675) In: *Szerencsének elegyes forgása: II. Rákóczi György és kora*. Ed.: Gábor Kármán – András Péter Szabó. Budapest, 2009, 205–240.; A zaporozsjei kozákok hadjáratai a 16–17. században az Oszmán Birodalom ellen. *Kéletkutatás* 2010. ősz 35–52.; Campaigns of Zaporozhian Cossacks against the Ottoman Empire between 1492 and 1642. In: *Rzeczpospolita wobec orientu w epoce nowożytnej*. Ed.: Dariusz Milewski. Zarbze, 2011, 38–53.; Redemption of the Transylvanian Army Captured by the Crimean Tatars in 1657. In: *The Crimean Khanate between East and West (15th–18th Century)*. (Forschungen zur osteuropäischen Geschichte, 78.) Ed.: Denise Klein. Wiesbaden, 2012, 91–106.; A budzsaki tatárok a lengyel–oszmán határvidéken. *Kéletkutatás* 2015. tavasz 63–80.; *Tatárok a lengyel–oszmán határvidéken*. Budapest, 2021.

K. PALLÓ, MARGIT (1897, Bojtorjános [günümüzde: Scăiuş, Romanya] – 3 Eylül 1984, Budapeşte)

Dilbilimci. Kolozsvár Üniversitesinde okudu, ilgisi başlangıçta, hiç de az olmayan ölçekte hocası Zoltán Gombocz (→)'un etkisiyle Macar dilbilimi ve Türkoloji yönüne döndü. 1920'de Kolozsvár (günümüzde: Cluj-Napoca, Romanya)'daki tahsillerini bitirdi, daha sonra öğretmenlik diplomasının meyvelerinin Székesfehérvár Lisesinde öğretmenlik yaparak topladı. Eğitimini 1922–1923 yıllarında Berlin Humboldt Üniversitesinde ünlü Türkolog Willi Bang-Kaup (1869–1934)'un danışmanlığında sürdürdü. Bu sırada eski Türk filolojisi alanında hatırı sayılır bilgi edindi; o zamanlarda Berlin'de gelişen Uygur yazılı metinleri ve filolojisi meselelerine aşına oldu. Eve dönüşünün ardından uzun süre yuva kurması, daha sonra da üç evladını yetiştirmesi, akademik faaliyetlerini sürdürmesinin önüne set çekti ve buna ancak 50 yaşından sonra geri dönebildi. Uzmanlık alanı eski Türk–Macar ilişkilerini, bilhassa Türk menşeli Macarca sözcüklerinin tetkikini kapsıyordu. Bu konu üzerine *Nyelvtudományi Közlemények* (Dilbilimi Bildirileri), *Magyar Nyelv* (Macar Dili), *Magyar Nyelvőr* (Macar Dil Muhafızı) ve *Ural-Altäische Jahrbücher* sütunlarında çok sayıda makale yayımladı. Makalelerinde büyük keşifler, çok iyi etimolojik fikirler vardı, ama etimolojilerinin küçük bir kısmı eleştiri süzgecinden geçtikten sonra yere döktüler. Tek monografisi Szeged'de Macar dilinin Türk menşeli fiilleri üzerine çıktı; bunda yeni etimolojik teklifler getirdi, aralarında çok sayıda geçerliliği doğrulanmış olanı bulunmaktadır

Başlıca eserleri:

Régi török eredetű igéink (Studia Uralo-Altaica, Supplementum, 1.). Szeged, 1982.

Kaynakça:

Magyar életrajzi lexikon. In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pallo-margit-k-772A2/>

I. V.

KENESSEY, MÁRIA (1 Nisan 1946, Budapeşte –)

Lisedeki Rusça eğitimi sırasında, o zamanki Sovyetler Birliği'ne mensup diğer halkların coğrafyası, tarihi ve edebiyatıyla tanıştı. İlgisi orada yaşayan Türkçe konuşan halklar üzerinde yoğunlaştı. 1964 yılında liseden mezun olduktan sonra Bakü Devlet Üniversitesi Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Fakültesi Azerbaycan Dili Bölümüne kabul edildi. Üniversitede danışmanları şair, edebiyatçı Behtiyar Vahabzade ve akademisyen dil bilimci Ağamusa Ahundov'un yanı sıra Türkolog ve Macar Bilimler Akademisi üyesi György Hazai (→) idi. Mezuniyetinin ardından Eötvös Loránd Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümünde Türk ve Azerbaycan Dili ve Edebiyatı dersleri verdi. Ana faaliyet alanı Azerbaycan kültürüdür. Azerbaycan Yazarlar Derneğinin onursal üyesidir.

Başlıca eserleri:

Turkish Grammar from the 17th century. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 23 (1974) 119–125.; *Török társalgás*. (Cemil Öztürk ile). Budapest, 1988.; *Török nyelvtan és társalgás*. Budapest, 1992.; Az azerbajdzsáni irodalom Magyarországon. In: *Magyarország és Azerbajdzsán: A kultúrák párbeszéde*. Budapest, 2008, 269–275.; *Azerbajdzsáni–magyar társalgás*. Budapest, 2010.; *Beszéljünk azerbajdzsániul. Egy ország és annak nyelve*. (Kamal Abdulla ile). Ed.: György Hazai. Budapest, 2011.; *Anar. Válogatott művei*. Ed.: Mária Kenessey. Budapest, 2015.; İmre Madaç, İnsanmı faciəsi. Çev.: Rasim Muzafferli. Ed.: Mária Kenessey. Bakı, 2017.; Azərbaycan–Macar Mədəni Əlaqələrində Kamal Abdullanın Rolu. In: *Mitolojinin Elçisi Kamal Abdulla Armağanı*. İstanbul, 2020, 209–211.

Başlıca çevirileri:

Juszif Szemedoglu, A bölcső. In: *Repülő csészealj (mai azerbajdzsán elbeszélők)*. Budapest, 1977, 349–359.; M. F. Ahundov, Kijátszott csillagok. *Keletkutatás* (1976–1977) 175–191.; M. F. Ahundov, Vers és próza. *Helikon-Világirodalmi Fügylő* (1979) 201–205.; *Júnusz Emre emlékkönyv*. Ed.: Edit Tasnádi. (Şiir çevirileri) Budapest, 1993, 66–71.; Selim Babullaoglu, *Egy esős éjszaka*. Budapest, 2009.; Celil Memmedquluzade, *Válogatott novellák*. Ed.: Isa Hebibbeyli. Budapest, 2011.; M. F. Ahundzade, *Komédiák és próza*. Budapest, 2012.; Ebdürrehim Bey Haqverdiyev, *A hegy tetején*. Ed.: Asif Rustamli. Budapest, 2020.

KINCSES-NAGY, ÉVA (6 Haziran 1955, Hódmezővásárhely –)

Éva Kincses-Nagy, József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)'nde Macar Dili ve Edebiyatı, Tarih ve Altayistik bölümlerinde tahsilini bitirip mezun oldu. Hocaları arasında András Róna-Tas (→), Árpád Berta (→), István Vásáry (→) gibi ünlü Türkologlar vardı. Mezun olduktan sonra aynı üniversitede András Róna-Tas'ın yönettiği Macar Bilimler Akademisinin Kadim Macar Tarihi Araştırma Grubunda çalışmaya başladı; Turancılık ve Macarca'daki eski Türk dil ve lehçeleri alıntı sözcüklerin etimolojisi üzerine çalıştı. Bunun yanı sıra aynı bölümde dersler vermeye başladı. Doktorasını da Altayistik Bölümünde tamamladı ve doktora (PhD) unvanını Çağatayca'daki Moğolca unsurlar konulu çalışmasıyla aldı. 1997 yılından itibaren bölümün kadrolu öğretim üyesidir; hem lisans ve yüksek lisans, hem de doktora programında dersler vermektedir. Dersleri arasında Türkoloji ve Moğol bilim ile ilgili çeşitli dersler bulunur. Yurt içi ve yurt dışı konferanslara ve uluslararası eğitim programlarına (Erasmus) sık sık katılmaktadır. Kincses-Nagy'in özellikle Türk dillerinin tarihi, Türk-Moğol dil ilişkileri, Türkçe konuşan halkların kültür tarihiyle ilgili Macarca, İngilizce ve Türkçe makaleleri bulunmaktadır.

Başlıca eserleri:

A turáni gondolat In: *Óstörténet és nemzettudat 1919–1931*. (Magyar Óstörténeti Könyvtár, 1.) Ed.: Éva Kincses-Nagy. Szeged, 1991, 44–49.; Budapest Széchényi Milli Kütüphanesi'ndeki Navā'ī Külliyyatı. In: *Ali Şir Nevā'î'nin 560. Doğum, 500. Ölüm Yıl Dönümlerini Anna Toplantısı Bildirileri. 24–25 Eylül 2001*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, 825.) Ed.: Ş. H. Akalın. Ankara, 2004, 85–95.; İki Taşla Bir Kuş... Çağataycada Hendiadyoin. In: *Türk Dili Kurultayı Bildirileri I. V Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara, 20–26 Eylül 2004*. Ankara, 2005, 1125–1136.; Expressions Pertaining to Pregnancy in Turkic Languages. In: *Turks and Non-Turks. Studies on the History of Linguistic and Cultural Contacts*. (Studia Turcologica Cracoviensia, 10.) Ed.: E. Siemieniec-Gołasz – M. Pomorska. Krakow, 2005, 165–183.; Çağatayça +(X)mtUl Yapım Eki Hakkında. *Ankara Üniversitesi Dil- ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 19/1 (2012) 33–42.; *Mongolic Copies in Chaghatay*. (Turcologica, 115.) Wiesbaden, 2018.

KOVÁCS, GYÖNGYI (3 Kasım 1957, Esztergom –)

Lise ve üniversite eğitimini Budapeşte’de tamamladı, 1981 yılında Eötvös Loránd Üniversitesinin Arkeoloji ve Türk Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. Doktorasını (PhD) 1997 yılında bitirdi. 1980–1986 yılları arasında Szolnok şehri Damjanich Müzesinde Türkolog–arkeolog, 1985 yılında Ankara Üniversitesi Hungaroloji Bölümünde misafir okutman olarak çalıştı. 1987’de Macar Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsüne (bugünlerde: Beşeri Bilimler Araştırma Enstitüsü Arkeoloji Enstitüsü, Eötvös Loránd Araştırma Ağı) katıldı, 1997’den itibaren bu kurumda kıdemli araştırmacıdır. 2012–2021 yılları arasında Arkeoloji Enstitüsünün müdür yardımcısıydı. Başlıca araştırma alanı Macaristan’daki Osmanlı-Türk dönemi arkeolojisidir. Orta Çağ ve Türk yerleşim yerlerinde ve kalelerde (Barcs, Bajcsavár, Csókakő) kazılar yaparken bilimsel projelerin lideriydi. Osmanlı Dönemi’nin maddî kültürü üzerine Macarca ve yabancı dillerde birçok makaleleri ve çalışmaları yayımlandı. Üniversiteler de dahil olmak üzere çeşitli forumlarda dersler, konferanslar verdi. Eş editör olarak bilimsel yayınların editörlüğünü yaptı, *Hereditas Archaeologica Hungariae* adlı iki dilli kitap serisinin dizi editörlerinden biri. 2016 yılında arkeolojik faaliyetleri nedeniyle Schönvisner István Ödülü’ne layık görüldü. 2017 yılından itibaren Macar Bilimler Akademisi Arkeoloji Bilimsel Komitesinin üyesidir.

Başlıca eserleri:

A barcsi török palánkvár. (Rózsás M. ile) *Somogyi Múzeumok Közleményei* 12 (1996) 163–182.; *Weitschawar / Bajcsa-Vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében*. Ed.: Gyöngyi Kovács. Zalaegerszeg, 2002.; *Archaeology of the Ottoman Period in Hungary*. (Opuscula Hungarica, III.) Ed.: Ibolya Gerelyes – Gyöngyi Kovács. Budapest, 2003.; *Iznik Pottery in Hungarian Archaeological Research*. In: *Turkish Flowers. Studies on Ottoman Art in Hungary*. Ed.: Ibolya Gerelyes. Budapest, 2005, 69–86.; *Ottoman Military Architecture in Hungary*. In: *Thirteenth International Congress of Turkish Art*. Ed.: Géza Dávid – Ibolya Gerelyes. Budapest, 2009, 375–392.; A magyarországi oszmán-török régészet új eredményei: áttekintés a Dráva menti kutatások kapcsán. In: *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon / Archaeology of the Middle Ages and Early Modern Period in Hungary*. Ed.: E. Benkő – Gyöngyi Kovács. Budapest, 2010. II: 757–781.; Palánkvárak, fák, erdők. Régészeti és környezettörténeti adatok a török kori palánkvárak faanyag-felhasználásához. (Pál Sümegi ile): In: *Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*. Ed.: Gy. Terei – Gy. Kovács – Gy. Domokos – Zs. Miklós – M. Mordovin. Budapest, 2011, 113–120.; A Walrus-tusk Belt Plaque from an Ottoman-Turkish Castle at Barcs, Hungary. (E. Gál ile) *Antiquity* 85/329: Project Gallery (Eylül 2011). <http://antiquity.ac.uk/projgall/gal329>; A kora újkori kerámia változásaihoz. Régi és új elemek a székesfehérvári Hiemer-ház leletanyagában. In: *Mesterségek és műhelyek a középkori és kora újkori Magyarországon. Tanulmányok Holl Imre emlékére / Crafts and Workshops in Hungary during the Middle Ages and the Early Modern Period. Studies in Memory of Imre Holl*. Ed.: E. Benkő – Gy. Kovács – K. Orosz. Budapest, 2017, 325–351.; Soldiers of the Sultan in Ottoman Hungary. The Testimony of the Archaeological Finds. In: *Şerefê. Studies in Honour of prof. Géza Dávid On His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Erik Nándor Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 211–230.

KOVÁCS, NÁNDOR ÉRIK (9 Ağustos 1980, Budapeşte –)

2005 yılında Eötvös Loránd Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 2000–2005 yılları arasında Türk Filolojisi Bölümünün Osmanlı Tarihi dalında Géza Dávid (→) ve Gyula Káldy-Nagy (→)'ın öğrencisi oldu. Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesinin Şarkiyat Koleksiyonundaki Türkçe el yazma eserlerinin küratörü olarak 2005 yılından bu yana Macaristan'daki Türkçe el yazması hazinesinin bakımıyla ilgili görevleri yerine getirirken eski Osmanlı eserlerinin düzenlenmesine ve kataloglanmasına katkıda bulundu. 2013 yılında savunduğu doktora tezinde Divan-i Hümayun'un 17. yüzyıla ait olan şikâyet defterlerini incelemiştir. Eötvös Loránd Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümünde öğretim görevlisi olarak, 2007'den itibaren ağırlıklı olarak kaynak bilgisi ve paleografya dersleri vermektedir. Başlıca araştırma alanları Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. ve 17. yüzyıl siyasi, sosyal ve ideolojik tarihidir.

Başlıca eserleri:

„Panaszok könyve.” Szempontok a sikájet defterik meghatározásához. *Kélelkkutatás* 2011. ősz 65–90.; The Legal Status of the Danubian Principalities in the 17th-Century as Reflected in the Şikayet Defteris. *Journal of South-Eastern European Studies* 8/25 (2014) 1–23.; Győztes hadsereg vesztes vitézei. Pillanatképek az 1672. évi kamenyec-podolszkiji hadjárat idejéből. *Kélelkkutatás* 2015. tavasz 81–91.; Hungarian Turkophils in 19th-Century Istanbul and Their Bequests in the Library of the Hungarian Academy of Sciences. In: *Osmanlı İstanbulu IV. IV. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri, İstanbul*. Ed.: Feridun Emecen – Ali Akyıldız – Emrah Safa Gürkan. İstanbul, 2017, 453–472.; “Nehogy ismét panaszt kelljen tenniük!” : A szultáni tanács jogorvoslati szerepének 17. századi változásai a sikájet defterik tükrében. Budapest, 2019.; Eschatology as an Instrument of Ottoman Imperial Propaganda in the Early Eighteenth Century. Some Remarks on the Treatise of İbrahim Müteferrika. In: *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 481–501.

KÖVECSI-OLÁH, PÉTER (13 Aralık 1984, Budapeşte –)

Derslerini István Vásáry (→) ve Benedek Péri (→) gibi önde gelen Türkologlardan alarak, Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesi Tarih ve Türk Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. 2009 yılında burslu olarak Bilgi Üniversitesinde eğitim aldı. Mezun olduktan sonra – yüksek lisans tezinde Türk ile Macar Turancılığını karşılaştırdı – 2011’de aynı üniversitede, Osmanlı İmparatorluğu ve Macaristan’daki Osmanlı hakimiyeti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi isimli doktora programına katıldı. Bu dönemde hocaları arasında Géza David (→)’in isminin altını çizmek gerekmektedir. 2012’den sonra aynı üniversitede Türk dili ve 19–20. yüzyılın Türk tarihi gibi konularda ders vermeye başladı. Macaristan’daki arşivler dışında 2013 senesinde Ankara Cumhuriyet Arşivinde de araştırmalar gerçekleştirdi. Aynı yıl ELTE Yabancı Dil Sınav Merkezinde çalışmaya başladı. 2015 ile 2019 yılları arasında uluslararası konferanslara katıldığı ve aralarında Paris, Kaunas ve Ankara gibi şehirlerin bulunduğu çeşitli yerlerden gelen davetler üzerine sunumlar yaptı. 20. yüzyılın Türkiye–Macaristan diplomatik ilişkileri konusunda yazdığı doktora tezini 2018’de savundu. 2019’da kurulan Modern Türk Dünyası Araştırma Merkezinde araştırma yardımcısı olarak görev yaptı. 2020’den itibaren Macaristan’ın Ankara Büyükelçiliğinde diplomat olarak görev yapmaktadır.

Başlıca eserleri:

A török és a magyar turanizmus kapcsolata a 20. század első felében. *Keletkutatás* 2012. tavasz 67–87.; Behics Erkin török követ budapesti tevékenysége (1928–1939). *Keletkutatás* 2014. ősz 115–127.; A török–magyar kapcsolatok alakulása egy diplomata szemével – Tahy László ankarai követ munkássága (1924–1933). *Keletkutatás* 2015. tavasz 93–105.; Sévres-től Lausanne-ig. *Rubicon* 28/7–8 (2017) 11–17.; Ortak Kader, Farklı Tepkiler – Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk ve Macar Ulus İnşa Sürecindeki Benzerlik ve Farklılıklar. In: *'19 Mayıs'ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklali' Uluslararası Sempozyumu, Ankara*. Ankara, 2019, 246–254.; Az 1960-as törökországi puccs a korabeli magyar diplomáciai források fényében. *Keletkutatás* 2020. tavasz 131–142.

KRCSMÁRIK, JÁNOS (20 Şubat 1857, Szarvas – 14 Ekim 1945, Budapeşte)

Doğu dilleri ve hukuk uzmanı. Tahsilini Szarvas'ta, Új-Verbász (günümüzde: Vrbas, Sırbistan)'ta ve Budapeşte'de sürdürdü; daha sonra Peşte Kraliyet Üniversitesi (bugünlerde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde Doğu dilleri, hukuk ve siyâsî bilimler okudu. Hukuk stajını 1883–1890 yılları arasında Saraybosna'daki hükûmet içişleri biriminde Türk işleri sözcüsü olarak yaptı. Devlet vakıflar komisyonu hükûmet komiseri olarak atandı. Bu görevde Doğu dilleri ve İslam'la ilgili bilgisinden iyice yararlanma olanağı buldu. 1878 ve 1900 yılları arasında Türkolojiyle bağlantılı edebî faaliyetlerini Macar ve Alman süreli yayınlarında ortaya çıkardı. Literatürde vakıflar hukukuyla ilgili daha uzun değerlendirmeleri akla gelir. 1891'den itibaren doğumyeri Szarvas'ta emniyet müdürü olarak görev yaptı, 1905–1906'da ise Békés ilinin Kral Temsilcisi (*főispán*) oldu. Bundan sonra – bildiğimiz kadarıyla – Türkolojiyle ilgili herhangi bir bilimsel faaliyette bulunmadı.

Başlıca eserleri:

Egy csagatáj kézirat a M. Nemzeti Muzeum könyvtárában. *Magyar Könyvszemle* 3 (1878) 328–331.; A török költészetéről. *Fővárosi Lapok* 22 (1878) 104–105.; A török költészet fénykoráról. *Fővárosi Lapok* 102 (1878) 498–499.; *A török népdalról*. Budapest, 1879.; Das Waqferecht vom Standpunkte des Šari‘atrechtes nach der hanefitischen Schule. Ein Beitrag zum Studium des islamitischen Rechtes. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 45 (1891) 511–576.; A török jogrendszer s igazságszolgáltatás. *Budapesti Szemle* 97 (1899) 44–76.

Kaynakça:

József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái VII*. Budapest, 1900, 246. **I. V.**

KÚNOS, IGNÁC (22 Eylül 1860, Hajdúsámson – 12 Ocak 1945, Budapeşte)

Dilbilimci ve halkbilimci; Türk halkbilim araştırmalarının kurucusu. Debrecen Kalvinist Lisesinden mezun olduktan sonra 1879–1882 yılları arasında Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde Doğu bilimleri okudu. Ármin Vámbéry (→)'nin önerisi ve Macaristan Bilimler Akademisi ile Budapeşte Yahudi cemaatinin desteğiyle 1885'te İstanbul'u ziyaret edip Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok bölgesine seyahat etti: Anadolu, Rumeli, Suriye, Filistin ve Mısır'da da bulundu. Beş yıllık Türkiye ikâmeti sırasında farklı bölgelerin folklorunu devamlı derledi. 1890'de Budapeşte'ye döndükten sonra Budapeşte Üniversitesine Türk dili hocası olarak atandı. Avusturya–Macaristan'ın Doğu ile ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'yla olan ticarî ilişkilerini geliştirmek amacıyla 1899'de kurulan Doğu Ticaret Akademisi açıldığında bu yeni enstitünün profesörü ve müdürü olarak çağrıldı; bu görevine Akademinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1919'daki kapanışına kadar devam etti. Bundan sonra Budapeşte Kamu İktisadî Üniversitesinde Türkçe öğretmenliği yaptı. 1925 ve 1926'da Türkiye Cumhuriyeti kendisini misafir öğretmen olarak Ankara'ya ve İstanbul'a davet etti, aynı dönem İstanbul Üniversitesinin Halk Bilimi Bölümünün kurulmasında öncülük etti.

Erken yaşta Türkçe ve Macarca dilbilimi ve filoloji ile ilgilenmişse de hocası Ármin Vámbéry'nin sayesinde, çalışmalarının esas alanı halkbilimidir. Kúnos'un Türk folkloru üzerine çalışmaya başladığı 1880'li yıllarda bilimsel araştırmalarda Türk halk şiiri ve halk masalları hakkında neredeyse hiç bir şey bilinmiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın konuştuğu Türkçe, edebî ve Arapça, Farsça kelimelerle dolu Osmanlıca'ya karşı aşağılanıyordu. Günlük konuşulan ve halk şiirinin dili olan *kaba dil* ile kimse ilgilenmezdi. Kulaktan kulağa yayılan halk edebiyatı çok nadiren kaleme alınmıştı. Kúnos, dört dizelik *mani* şiirlerinden halk masallarına, Nasreddin Hoca hikayelerinden Karagöz oyunlarıyla Orta oyununa kadar Türk halk edebiyatının birçok dalını araştırıp yayımladı.

Kúnos, vardığı sonuçları sadece Macarca değil, Türkçe, Almanca ve İngilizce olarak da çok sayıda eserinde yazdı. Türk folklor araştırmalarından dolayı kısa sürede geniş bir çevrede tanındı. Wilhelm Radloff (1837–1918)'un Türk halklarının edebiyatı hakkındaki muazzam serisinde (*Proben der Volksliteratur der*

türkischen Stämme 1–10. St. Petersburg, 1866–1907.) Kúnos'un Anadolu ve Rumeli folklorü hakkında yazılan koleksiyonunun da yer alması da tesadüf değildir: Kúnos'un eseri *Mundarten der Osmanen* başlığıyla serinin altıncı kitabı olarak yayımlandı.

Demirkapı girişindeki Ada Kale'de yaşamış Türkler arasında derlediği halk masalları ve hikâyeleri özel önem taşır. Ada ahâlisi, Tuna nehri üzerinde inşa edilen bir baraj çalışması yüzünden 1970'te Türkiye'ye yerleştirildi. Kúnos'un derlemeleri bu şekilde Türk folklorunun yarı yüzyıla kesinlikle kaybolacak bir kısmını kurtardı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Macaristan'ın farklı noktalarındaki kamplarında esir düşmüş binlerce Rus askeri vardı. Kúnos birkaç meslektaşıyla buralara giriş izni alarak özellikle Tatar, Mişer ve Başkurt askerlerin lehçelerini ve folklor malzemelerini araştırdı.

Ignác Kúnos, Türk folklor ve lehçe araştırmalarının öncüsüydü. Yayımlanmış eserleriyle modernleşme süresinde tamamen unutulmaya uğrayacak son anlarda büyük miktarda eser kurtardı.

Başlıca eserleri:

Három karagöz játék. Budapest, 1886.; *Oszmán török népköltési gyűjtemény I–II.* Budapest, 1887–1889.; *Orta-Ojunu. Török népszínhjáték.* Budapest, 1889.; *Turkish Fairy Tales and Folk Tales.* London, 1896.; *Scheich Sulejman efendi's Tschagataj-osmanisches Wörterbuch.* Budapest, 1902.; *Türkische Volkserzählungen.* Leiden, 1905.; *Türkische Volksmärchen aus Stambul.* Leiden, 1905.; *Beiträge zum Studium der türkischen Sprache und Literatur.* Leipzig, 1907.; *Türkische Volksmärchen aus Adakale.* Leipzig, 1907.; *Türkisches Volksschauspiel.* Leipzig, 1908.; *Forty-Four Turkish Fairy Tales.* Illustrated by Willy Pogany. London, 1914.; *Türk Halk Edebiyatı.* İstanbul, 1925.; *Kasantatarische Volkslieder.* Ed.: Zsuzsa Kakuk. Budapest, 1980.; *Kasantatarische Volksmärchen.* Ed.: Zsuzsa Kakuk. Budapest, 1989.; *Mischärtatarische Texte mit Wörterverzeichnis.* Ed.: Zsuzsa Kakuk. Szeged, 1996.; *Gül Baba ve Masalları (Türk–Macar Dostluk Derneği Yayınları, 6.)* Ed.: İsmail Tosun Saral – Emre Saral. Ankara, 2008.; Meral Ozan, *Ocaktan Gelen Haber. 1887 ve 1889 Tarihli Ignác Kúnos Derlemesi, Török népmesék.* Ankara, 2018.

Kaynakça:

Magyar zsidó lexikon. Budapest, 1929. 538.; *Magyar életrajzi lexikon.* In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kunos-ignac-767DF/> **I. V.**

KUUN, GÉZA KONT (29 Aralık 1838, Nagyszeben [günümüzde: Sibiu, Romanya] – 10 Nisan 1895, Budapeşte)

Dilbilimci, tarihçi, şarkiyatçı. Erdel’de soylu Kalvinist bir ailede (Kuun de Oszdola) doğdu. Evinde aldığı eğitimden sonra kısa süre Peşte ve Göttingen’de eğitimine devam etti; ardından Batı Avrupa’da uzun eğitim seyahatleri yaparak hemen hemen her ülkede bulundu. Geniş dil ve filoloji bilgisini burada edindi; Latince dışında bütün önemli Batı dillerini de konuştu, ayrıca birçok bilim adamıyla iletişim kurdu. İlgisini Samî filolojisi çekti, İbranice ve Arapçayı iyi biliyordu, ama Farsça ve Türkçe ile de ilgileniyordu. Birçok kamu görevi üstlendi: Macaristan Bilimler Akademisi üyesi, sonra İdare Kurulu üyesi, ayrıca Kalvinist Kilise Bölge Başkanı oldu. Bunun dışında çok sayıda Macar ve yurt dışındaki bilim kurumu da kendisini üye veya onursal üye olarak seçti.

Bilimsel ilgisi çok sayıda alana bölünmüştür. Türkoloji açısından en önemli araştırmaları *Codex Cumanicus* ve Kumanların tarihiyle ilgilidir. Venedik’teki meşhur *Codex Cumanicus*’u 1880 ve 1883 yılında ilk defa Kuun yayımlayıp yorumladı. Çağın imkanları şimdiki bilgilerimiz kadar ince yorumlamaya izin vermezse de Géza Kuun’un öncü liyakatı tartışılmazdır; yayınının 100. yıldönümünde Macaristan Bilimler Akademisi tarafından Lajos Ligeti (→)’nin bu eserin bilim tarihindeki yeriyle ilgili özlü değerlendirmesiyle tıpkıbasım olarak yeniden yayımlaması da bunun bir kanıtıdır. Kuun, 14. yüzyıl Kırım tarihi ve oradaki İtalyan kolonilerinin tarihine de değerli yorumlar ekledi.

Bilimsel ilgi alanının diğeriye 9–10. yüzyıl kadim Macar tarihi ile ilgili Arapça ve Farsça kaynaklarının incelemesiydi. *A magyar honfoglalás kútfoi* (Yurt Tutuşunun Kaynakları) adlı kitabında o dönemin bilinen İslâm kaynaklarını çevirdi, yorumladı ve yayımladı ve dönemin bilim standartlarına uyarak bunları adil bir şekilde izah etti. Farslı Gardizi’nin 11. yüzyılda yazılan tarihî eserinin Türklerle ilgili bölümde Macarlardan da bahseden, Türklerle, Tibetlilerle ve Çinlerle ilgili kısmı ancak vefatından sonra yayımlandı. Farsça metnin yanında Macarca çeviri ve yorumlar da mevcut. *Codex Cumanicus*’un ortaya çıkarması gibi bu eseri de öncülük taşıdı: okurların ellerine Gardizi’nin eserinin Farsça metnini modern çevirisiyle bir daha ancak elli sene sonra ulaşabildi.

Başlıca eserleri:

Adalékok Krim történetéhez. (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből, III. 10.) Budapest, 1873.; *Codex Cumanicus bibliothecae ad templum divi Marci Venetiarum.* Primum ex integro edidit, prolegomenis, notis et compluribus glossariis instruxit. Budapest, 1880.; *Additamentorum ad codicem cumanicum nova series.* Budapest, 1883.; *A kunok nyelvéről és nemzetiségéről.* (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből, XII. 11.) Budapest, 1885.; *Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima I–II.* Claudiopoli [Kolozsvár], 1892, 1895.; Keleti kútfők. In: *A magyar honfoglalás kútfői.* Ed.: Gy. Pauler – S. Szilágyi Budapest, 1898, 137–284.; *Gardēzi kézirati munkájának a törökökről, tibetiekről és sinaiakról írt fejezetei.* (A Magyar Néprajzi Társaság Keleti Szakosztályának Kiadványai, IV.) Budapest, 1903.

Kaynakça:

József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái VII.* Budapest, 1900, 558–564.; Lajos Ligeti, Prolegomena to the Codex Cumanicus. In: *Codex Cumanicus.* Ed.: G. Kuun. Budapest, 1981 (Orijinal, 1880'lı yayının reprinti), 1–54.; Lajos Ligeti, *A Codex Cumanicus mai kérdései.* Budapest, 1985. **I. V.**

LIGETI, LAJOS (28 Ekim 1902, Balassagyarmat – 24 Mayıs 1987, Budapeşte)

Moğol bilimcisi, Altay dilleri ve filolojisi araştırmacısı. Gyula Németh (→) ile birlikte 20. yüzyılın en önemli Türkologu. Balassagyarmat Lisesinden mezun olduktan sonra 1921’de Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’ne kayıt oldu ve *Eötvös Collegium*’a da katıldı. Yunan ve Latin dillerinden mezun oldu, ama kendisinden sadece 12 yaş büyük Gyula Németh (→) ile Türkoloji de çalıştı, ayrıca Zoltán Gombocz (→)’tan genel dilbilimi, Macar dil tarihi ve eski Türk–Macar dil ilişkilerini, János Melich (1872–1963)’ten ise Slav bilimleri okudu. Üniversiteden mezun olduktan sonra Paris Sorbonne Üniversitesine üç yıllık bir burs kazandı, burada Jacques Bacot (1877–1966)’dan Tibetçe, Henri Maspero (1883–1945) ve Paul Pelliot (1878–1945)’dan Çince dersler aldı. Bilimsel ilgisini ve çalışmalarını özellikle dünyaca meşhur Pelliot etkiledi. Paris’te kazandığı geniş dil bilgileri vesilesiyle Orta Asya filolojisinin birçok açısına odaklanabildi. Bu süreç genç bilim adamına büyük etki yarattı: Macarca dışında genelde Fransızca yazdı ve büyük ustaya olan hayranlığını her zaman ifade etti.

Paris’teki yıllarında sonra 1928’de Çin’e, İç Moğolistan’a uzun bir araştırma gezisine çıktı. Moğol Budist manastırlarında üç sene geçirip yazılı Moğol edebiyatı ve Moğolca lehçelerini araştırdı. Moğolca Kancur hakkında detaylı bir katalog hazırladı, bunu daha sonra 1942 ve 1944’te yayımladı. Doğu’ya iki defa daha uzun araştırma gezisi yaptı: 1936–1937’de İran’a, 1940’ta ise Japonya’ya gitti. Tecrübelerini iki muhteşem gezi kitabında Macar okurlarla paylaştı, başka bir kitabında ise Orta Asya medeniyetlerini genel olarak anlattı.

1931’de İç Moğolistan’dan döndükten sonra Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesinde çeşitli pozisyonlarda görev yaptı ve 1934–1935 yıllarında iki üniversite dönemi *Ecole des Langues Orientales*’da Moğolca filoloji okuttu. Fransa’da kalma fırsatı vardı, ama memleketine dönmeye karar verdi. 1941’de başkent üniversitesinde Orta Asya (Moğol ve Tibet) bilimlerinin profesörü oldu. 1942’den itibaren onlarca yıl boyunca Çin ve Mençu bilimleri için sorumluydu, ayrıca Gyula Németh emekli olduktan sonra altı yıl boyunca Türk Filolojisi Bölümünün de başındaydı (1965–1971). 1969’da Orta Asya Filoloji Bölümüne bağlı olarak Altay Bilimleri Çalışma Grubunu kurdu. Dünya çapında birçok bilim kurumunun üyesi, Budapeşte (1982) ve Szeged (1984) üniversitelerinin

onursal doktoruydu. Türkiye Cumhuriyeti 50. Yılı Takdirnamesine layık görüldü.

Lajos Ligeti'nin aktif organizasyon çalışmaları Macaristan'daki şarkiyat araştırmalarının kurumsallaşmasında önemli rol alır. 1938'de *Bibliotheca Orientalis Hungarica* adlı kitap serisini, 1950'de ise *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* adlı dergiyi başlattı, bunun 74 cildi uluslararası şarkiyat bilimlerinin hatırı sayılır önemli periyodığıdır. 1949–1970 arasında Macaristan Bilim Akademisinin başkan yardımcısıydı, ve sosyalist hükümetin işlere devamlı karşmasına rağmen Macar oryantalizmin geleneksel değerini kaybetmemesinde önemli rol aldı. İlk yöneticisi András Róna-Tas (→) olan, Szeged Üniversitesinde 1974'te kurulan Altayistik Bölümünün kurulması çabalarında da yer aldı.

Uluslararası kamuoyu Lajos Ligeti öncelikli olarak Moğol bilimci ve Altay filolojisinin ustası olarak bilinirse ve eserlerinin çoğu Moğol ve Mençu konuluysa da Türkoloji onun için her zaman önemli kaldı. Türkoloji alanında özellikle 14. yüzyıl öncesi Türkçe–Macarca ilişkileriyle ilgilendi. Macarcanın eski Türk dilinden alıntı sözcüklerine birçok makalesinde değindi, bunların tıpkıbasımı iki ciltte yayımlandı. Bununla ilgili araştırmalarını Macarcanın eski Türkçe kökenlerini açıklayan muazzam eseriyle taçlandırdı.

Başlıca eserleri:

Les voyelles longues en turc. *Journal Asiatique* 230 (1938) 177–204.; A propos des éléments “altaïques” de la langue hongroise. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 11 (1961) 15–42.; Un vocabulaire sino-ouïgour des Ming. Le Kao-tch’ang-kouan yi-chou du Bureau des Traducteurs. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 19 (1966) 117–199, 257–316.; Documents sino-ouïgours du Bureau des Traducteurs. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 20 (1967) 253–306; 21 (1968) 45–108.; Glossaire supplémentaire au Vocabulaire sino-ouïgour du Bureau des Traducteurs. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 22 (1969) 1–49, 191–243.; La théorie altaïque et la lexico-statistique. In: *Researches in Altaic Languages. Papers Read at the 14th Meeting of the Permanent International Altaistic Conference held in Szeged, August 22–28, 1971*. Ed.: L. Ligeti. Budapest, 1971, 99–115.; *A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van I–II*. Budapest, 1977, 1979².; A propos du rhotacisme et du lambdacisme. *Central Asiatic Journal* 24 (1980) 222–250.; Prolegomena to the Codex Cumanicus. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 35 (1981) 1–54.; *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Budapest, 1986.

Kaynakça:

György Kara, Louis Ligeti, 1902–1987. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 41/1 (1987) 3–6.; András Róna-Tas, Ligeti Lajos, 1902–1987. *Kélelkkutatás* 1987. ősz 3–11.; Denis Sinor, Louis Ligeti (1902–1987). *Ural-Altäische Jahrbücher* 60 (1988) 195–196.; Françoise Aubin, Louis Ligeti. *Journal Asiatique* 276/1–2 (1988) 1–22.; András Róna-Tas, Lajos Ligeti. *Ural-Altäische Jahrbücher* 8 (1988) 183–186.; Ödön Schütz, Ligeti Lajos, 1902–1987. *Magyar Nyelv* 84 (1988) 373–378.; Günay Karaağaç, Louis Ligeti, 1902–1987. *Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi* 5 (1989) 153–170.; András Róna-Tas, *Ligeti Lajos. Emlébeszédék az MTA elhunyt tagjai felett*. Budapest, 2006. **I. V.**

MÁNDOKY KONGUR, ISTVÁN (10 Şubat 1944, Karcag – 22 Ağustos 1992, Mahaçkala, Rusya)

Dilbilimci, Orta Asya uzmanı. Baba ve anne soyundan da dört göbekten Kuman kökenlidir. Bu nedenle kendisinde erken yaşta Türklere karşı merak uyanmasının yanı sıra yine Kuman kökenli etnolog István Györffy (1884–1939) ve Türkolog Gyula Németh (→) örnekleri de motivasyonunu arttırdı. 1963–1968 yılları arasında yüksek öğrenimini Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Filolojisi ve Rus Dili bölümlerinde sürdürdü. Üniversiteyi bitirdikten sonra kısa bir süreliğine 1968’de tekrar faaliyete başlayan Körösi Csoma Cemiyeti sekreteri olarak çalıştı, ardından 1970 yılı itibariyle Lajos Ligeti (→) sayesinde ve onun yönettiği Altayistik Araştırma Grubunda araştırma görevlisi; sonra tam kadrolu araştırmacı oldu. 1971’de *doctor universitatis* unvanını *Dobruzsai tatár nyelvtanulmányok* (Dobruca Tatarlarının Dil İncelemeleri) adlı teziyle, 1981’de ise *A magyarországi kun nyelv emlékei* (Macaristan Kuman Dili Yadıgârları) başlıklı teziyle doktorasını (PhD) aldı. Bu ikinci eserin gözden geçirilmiş versiyonu ancak ölümünün ardından, Karcag’ta 1993’te yayımlandı. Seyahat etmeyi çok severdi, özellikle Romanya ve Bulgaristan sınırdaki Dobruca’ya, sonralarındaysa çoğu kez Sovyetler Birliği’ndeki Türk halklarının yaşadığı Kazakistan’a, ve de Kırgızistan, Kafkasya’daki Türk bölgeleri, Volga Tatarları ve Başkırtlar’ın yaşadığı alanlar, Moğol Kazakları’nın ve hatta Çin’deki Uygur Türkleri’nin yaşadığı bölgelere de gitme fırsatı oldu. Kazak kökenli eşiyile de bir yolculuk esnasında tanıştı.

Araştırdığı başlıca konular arasında Kumanlar ve Kuman–Macar ilişkileri ön plana çıkmaktadır. İlgişi üç ana konu üzerinde yoğunlaştı: Kıpçak Türk filolojisi ve etnolojisi, Macaristan Kumanları ve Macarların kadim tarihi. Kıpçak filolojisi konusunda özellikle Dobruca Tatarları ve Nogay Türkleri arasında yaptığı derlemeleri vurgulanmalıdır. Geniş Dobruca Kırım Tatar Ağzı sözlüğünü hiç bir zaman yayımlamadı; Kazak, Karakalpak, Karaçay, Kalmuk, Tatar ve Çuvaşlar arasında da derlemeler yapsa da bunlardan da az yayın üretti. Gerçek bir dil ve etnografya derlemecisiydi, 50 yaşlarına kadar sürekli bilgi toplamaya çalışıp sonralarında bunları yayımlamaya gayret etti. Ne yazık ki derlediği bilgilerin bir kısmı kayboldu ya da bir yerde muhafaza edilmektedir.

En önemli eseri Macaristan Kuman dili hakkında yazdığı çalışmasıdır. İlk olarak metinleri, sonralarıdaysa Macar metinlerde muhafaza edilmiş dağınık Kuman kelimelerini sıraladı. Metin sırasına meşhur *Kun Miatyánk* (çok tanınmış Hristiyan dua *Bizim Atamız*'ın Kumanca tercümesi) ile başladı, bundan arda kalan metinler temelinde Kıpçakça'nın özelliklerini ortaya çıkarttı ve rekonstrüksiyonunu yaptı. Bundan sonra anlaşılamayacak değişikliğe uğramış tekerlemeleri inceledi; dillerini tekrar birleştirip diğer Türk halklarının benzer tekerlemeleriyle karşılaştırdı. Başka dilden geçmiş kelimeler arasında kadim Macarca'nın Kumanca alıntı sözcüklerini inceledi, sonrasında ise Kuman kökenli bölgesel sözcük varyantlarını ele aldı.

István Mándoky, Macarların kadim tarihinin Türk bağlantıları hakkında da birkaç önemli eser üretti. Gyula Németh'in Başkurt boy adlarının Macar boy adlarıyla eşleştirmesi konusundaki iddiasının doğru olmadığını etkin bir şekilde ortaya çıkardı. Sonuç itibarıyla ancak *Gyarmat* boy adının Başkurtça *Yurmatı* karşılığının doğru bir eşleşme olduğunu kanıtladı. Bunun dışında, Macar dilinin eski Türk alıntı sözcükleriyle ilgili de birkaç makale yazdı.

Başlıca eserleri:

A kun nyelv magyarországi emlékei. Sajtó alá rendezte: Júlia Ökrösné Bartha. Karcag, 1993.; *Kunok és magyarok.* Közzéteszi: Ádám Molnár. (Török–Magyar Könyvtár, I.) Budapest, 2012. Íngilizcesi: *Newcomers from the East – Hungarians and Kypchak-Turks in Europe* (Bibliotheca Turcica, 1.). Ed.: Ádám Molnár. Budapest, 2017.

Eserlerin bibliyografyası:

Kunok és magyarok. Közzéteszi: Ádám Molnár. (Török–Magyar Könyvtár, I.). Budapest, 2012.

Kaynakça:

Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, 705.) Ankara, 1988, 216–218; István Vásáry, A turkológus Mándoky Kongur István. In: *Kunok és magyarok*. Közzéteszi: Ádám Molnár (Török–Magyar Könyvtár, I.). Budapest, 2012, 9–16. Gábor Ágoston, In Memoriam Mándoky Kongur István (1944– 1992). *Kéletkutatás* 1993. ősz 5–11.; Henryk Jankowski, In Memoriam István Mándoky Kongur (1944–1992). *Journal of Turkology* 1/2 (1993) 327–332.

I. V.

**MÁRTON, ALFRÉD (21 Ekim 1959, Nagykanizsa –
3 Mart 2017, Budapeşte)**

Orta Asya uzmanı, eğitimci. 1978'de József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)'nde Tarih ve Macar Dili ve Edebiyatı bölümlerinde tahsiline başladı. 1980'de üçüncü uzmanlık olarak Altayistiğe girdi. 1986–1994 arasında Altayistik Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı, *Ethnomyia Turcica* projesine katıldı, dahası, *Korai magyar történeti lexikon* (Erken Macar Tarihi Leksikonu)'na Türklerle ilgili maddeler yazdı. 1994 güz döneminde Orta Çağ ve Erken Yeni Çağ Dünya Tarihi Bölümüne asistan oldu, bozkırların tarihi alanında dersler verdi. Araştırmaları da bu yönde ilerledi. 2001'de yetiştiği okula geri döndü ve lise tarih öğretmeni olarak görev yaptı.

Başlıca eserleri:

Korai magyar történeli lexikon (9.–14. század). Baş ed.: Gyula Kristó. Ed.: Pál Engel – Ferenc Makk. Budapest, 1994, 117, 126, 132, 166, 186, 245, 269, 288, 298–299, 309, 312, 324, 327–329, 335, 384, 389, 503, 614–615, 661, 692, 694, 714.; Szakralitás és hatalom a türköknél. *Aetas* 12/2 (1997) 72–79.; *A katonai kíséret és az ótörök bujruk tisztségnev viszonya a kora-középkori steppén*. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica* 106 (1998) 39–44.; A steppe. In: *Európa és Magyarország Szent István korában*. Ed.: Gyula Kristó – Ferenc Makk – László Blazovich – Endre Gaál. Szeged, 2000, 273–286.; *A Kárpát-medence és a steppe*. Ed.: A. Márton. (Magyar Őstörténeli Könyvtár, 14.) Budapest, 2001.; Szakralitás és hatalom a türköknél. In: *Csodaszarvas III*. Ed.: Ádám Molnár. Budapest, 2009, 27–36. **M. I.**

MATUZ, JÓZSEF (25 Ekim 1927, Budapeşte – 20 Aralık 1992, Freiburg im Breisgau, Almanya)

Osmanlı tarihçisi, üniversite öğretim üyesi. Asıl soyadı Wágner iken sonralarında üvey babasının Matuz olan soyadıyla değiştirmiştir. 1945 yılında Budapeşte Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi) Edebiyat Fakültesine kaydolup Tarih ve Macar Edebiyatı Pedagojisi bölümlerinin yanı sıra Doğu bilimleri konusunda da dersler aldı. Türk Filolojisi ve Kadim Macar Tarihi Enstitüsünde dilbilimci Gyula Németh (→) ve Osmanlı tarihi uzmanı Lajos Fekete (→)'nin verdiği kursların yanı sıra Moğol tarihi ve Orta Asya uzmanı Lajos Ligeti (→)'nin derslerine de katıldı. Türkçe'nin dışında temel seviyede Farsça ve Arapça da öğrendi. Ailevî sebeplerden dolayı eğitimini yarıda kesip 1948 senesinde Milli Savunma Bakanlığında çalışmaya başladı; 1951–1953 yılları arasında ise Askerî Tarih Arşivine siyasi görevli olarak atandı. 1953'te silahlı kuvvetlerden ayrılıp Toplum ve Fen Bilimleri Tanıtım Derneğinde iş buldu. 1954 yılında lise öğretmenini olarak üniversite diplomasını aldı. 1956 Macar İhtilali'nde ihtilal konseylerinde görev aldığı için Avusturya'ya, sonralarında ise Batı Almanya'ya iltica etti.

Doğu bilimleri konusundaki eğitimini Frankfurt, Freiburg ve Strasbourg üniversitelerinde René Giraud (1906–1968), Hans-Robert Roemer (1915–1997) ve Claude Cahen (1909–1991) gibi hocalarla sürdürdü; son tezinin danışmanı da Claude Cahen oldu. Doktora eğitimini 1965'te 16. yüzyılın son döneminden kalma bir Osmanlı-Türk yazarının kozmografisi üzerinde Fransızca yazdığı bir eleştiri yayınıyla Strasbourg Üniversitesinde tamamladı. Sonralarında Freiburg Albert Ludwig Üniversitesinde okutman olarak çalışmaya başlayıp 1972 senesinde Divan-i Hümayun kalemleri ve işleyişi konusunda yazdığı eseriyle Osmanlı tarihi ve Türkoloji alanındaki habilitasyon tezini bitirdi. 1975–1976 yılları arasındaki bir buçuk sene boyunca *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*'in Beyrut'taki enstitüsünde dersler verdi. Arşiv çalışmalarını Türkiye, Suriye, Mısır ve Irak olmak üzere birçok ülkede devam ettirdi. Freiburg'a dönmesinin ardından doçent, 1979'dan emekliliğe ayrılmasına kadarsa (1990) üniversite profesörü olarak dersler verdi. Araştırmalarını özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve iktisadî tarihi, Osmanlı paleografyası, Kırım Hanlığı'nın tarihi ve diplomasisiyle Osmanlı Macaristanı'nın tarihi gibi konular üzerinde yoğunlaştırdı.

Başlıca eserleri:

L'ouvrage de Seyfi Celebi, historien ottoman du XVIe siècle. Edition critique, traduction et commentaires. (Bibliothèque archéologique et historique de l'Institut français d'archéologie d'Istanbul, XX.) Paris, 1968.; *Herrscherurkunden des Osmanensultans Suleyman des Prächtigen. Ein chronologisches Verzeichnis.* (Islamkundliche Materialien, 1.) Freiburg i. Br., 1971.; *Das Kanzleiwesen Sultan Süleymāns des Prächtigen.* (Freiburger Islamstudien, V.) Wiesbaden, 1974.; *Der Verzicht Süleymāns des Prächtigen auf die Annexion Ungarns. Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete* 6 (1974) 38–46.; *Krimitatarische Urkunden im Reichsarchiv zu Kopenhagen, mit historisch-diplomatischen und sprachlichen Untersuchungen.* (Islamkundliche Untersuchungen, 37.) Freiburg i. Br., 1976.; *Das Osmanische Reich. Grundlinien seiner Geschichte.* Darmstadt, 1985.; *Die Steuerkonskription des Sandschaks Stuhlweissenburg aus den Jahren 1563 bis 1656 / A székesfehérvári szandzsák 1563–1565. évi adóösszeírása.* (István Hunyadi ile) (Islamwissenschaftliche Quellen und Texte aus deutschen Bibliotheken, 3.) Bamberg, 1986.; *Az Oszmán Birodalom története.* Budapest, 1990.

Eserlerinin bibliyografyası:

Sándor Papp, Matuz József műveinek bibliográfiája. *Aetas* 7/3 (1992) 112–114.

Kaynakça:

József Matuz, Egy magyar keletkutató Németországban. *Aetas* 7/3 (1992) 106–111.; Mária Ivanics, Obituary: Josef Matuz. Budapest, 25. Oktober 1927 – Freiburg, 20. Dezember 1992. *Tulip: Turkish Linguistics Post* 6 (1993) 2–3.; Michael Ursinus, Josef Eugen Matuz zum Gedenken. *Freiburger Universitätsblätter* 120/2 (1993) 7–8.

M. I.

MÉSZÁROS, GYULA (28 Mart 1883, Szakcs – 25 Mayıs 1957, New York, NY, ABD)

Etnograf ve şarkiyatçı. 1904–1906 yılları arasında dil bilgisini geliştirmek üzere İstanbul’da bulunup eğitimini Darülfünunda devam ettirdi. Bundan sonra bir buçuk sene boyunca dillerini ve halk geleneklerini incelemek üzere Orta Volga bölgesinde yaşayan Çuvaşlar ve Tatarlarla beraber yaşadı.

1909 senesinde Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’nde Türk ve Tatar dilleri konusunda doktorasını bitirip 1909–1915 yılları arasında Macar Etnografya Müzesi Etnografya Bölümünde çalıştı. Bu nedenle Başkurdistan’da (1909), İstanbul çevresinde ve Anadolu’da (1910) yaptığı derleme seyahatlerinde topladığı eserler de müze envanterine girdi. 1916–1919 yılları arasında Darülfünun Macar Edebiyatı ve Etnoloji Bölümü başkanıydı. 1920’li yılların ortasında Türkiye’ye dönüp Ankara Etnografya Müzesinin müdürü oldu. 1930’lu yılların başında Atatürk’ün daveti üzerinde Ankara Üniversitesinde hocalık yaptı. 1930–1931 yılları arasında Kafkasya kökenli, Kuzeybatı Anadolu’da yerleşmiş Ubıhların dilini inceleyerek Hatti, yani eski Hititler öncesi bir dilin varisi olarak tespit etti. Bu incelemeleri ancak sonralarında yayımlanıp (Chicago, 1934) uluslararası arenada sınırlı bir ün kazanmasına neden olmuş. 1932’de memleketine dönüp Ulusal Anıtlar Kurulu genel sekreterliğini üstlendi. 1943–1944 arasında Újvidék (günümüzde: Novy Sad, Sırbistan) Doğu Ticaret Yüksek Okulunda öğretmen olarak çalıştıktan sonra yine Türkiye’ye yol tuttu. Son olarak 1951 yılında ABD’ye göç etti ve 1957 senesinde New York’ta vefat etti.

Gyula Mészáros ilk başta Türkolog olarak çalışmalarına başladı; Çuvaş halk masallarına yönelik derlemeleri büyük öneme sahipken Başkurt–Macar ilişkileri üzerinde yazdığı kitabı (1910) de dikkate değerdir. 1920’li yıllarından itibaren ilgisi gitgide Hititler ve İskitlere yönelirken bu konularda ürettiği eserlerin (1934, 1938) değerlendirmesi hâlâ tartışma konusudur.

Başlıca eserleri:

Csuvas népköltési gyűjtemény, I–II. Budapest, 1909–1912.; *Török költők.* Műfordítások. Budapest, 1910.; *Magna Ungaria, a baskír–magyar kérdés.* Budapest, 1910.; *A Boszporusz-partján (útirajzok).* Budapest, 1911.; *Die Päkly-Sprache.* Chicago, 1934.; Kelet–Európa néptörténete II: Chattiak és skythák 1. füzet. *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Tudományos Közleményei: a Földrajz és Történettudományok Köréből* 5/1 (1938) 1–136.

Kaynakça:

Magyar életrajzi lexikon In: In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/meszaros-gyula-76D9C/> **I. V.**

MOLNÁR ÁDÁM (2 Ağustos 1951, Budapeşte –)

Üniversite eğitimini József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Altayistik Bölümünde bitirip Macar Bilimler Akademisi Kadim Macar Tarihi Araştırma Gurubunda 1979–1993 arasında çalıştı. 1980'lı yıllar Eötvös Loránd Üniversitesi İranistik Bölümünde de eğitim gördü. Başlıca ilgi alanları arasında eski Türk lehçeleri, Türk halklarının mitolojisi, Şamanizm, Türk–İran ilişkileri ve Macaristan'daki Kumanlar ön plana çıkmaktadır. *Journal of Turkology* (1993–1994) dergisinin, *Török–Magyar Könyvtár* (Türk–Macar Kütüphanesi) dizisinin (2012'den beri) ve *Bibliotheca Turcica* serisinin (2021'den itibaren) kurucusu ve yayımcısıdır.

Başlıca eserleri:

An Agricultural Term in an Old Uighur Description of Hell. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 34 (1980) 163–170.; The Plough and Ploughing among the Altaic Peoples. *Central Asiatic Journal* 26 (1982) 215–224.; *Qām, Yātē* and *Bügü*: Notes on Old Turkic Shamanism. In: *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul, 23–28 Eylül 1985. Tebliğler I. Türk Dili, 1.* İstanbul, 1985, 197–204.; Ein weiterer uigurischer Erntesege. (Peter Zieme ile) *Altorientalische Forschungen* (1989) 140–152.; *A sámánhit emlékei. Török népek.* Ed.: Ádám Molnár. Budapest, 2003.; *Weather-Magic in Inner Asia.* (Indiana University Uralic and Altaic Series, 158.) Ed.: Denis Sinor. Bloomington, IN, 2004.

MOLNÁR, JÓZSEF (21 Şubat 1902, Szombathely – 16 Mayıs 1983, Budapeşte)

Mimar, Macaristan'ın Osmanlı dönemi mimarîsi uzmanı. Eğitimini mimarlık alanında Budapeşte ve Paris'te bitirdi. Memleketine döndükten sonra Farkas Molnár ile ortak bir mimarlık ofisi açtı. *Comité Internationale d'Architecture Moderne* Macar bölümü kurucularındandı. Türkiye'de bina tasarımlarını üstlenen İstván Janáky atölyesinde de bir süre çalıştı. Bilimsel çalışmaları özellikle Macaristan'daki Osmanlı mimarîsi ile sanat tarihine yönelikti. Birçok Macar şehrin Osmanlı dönemi yapılarını ile ayakta kalan binaları kısa kitaplarda tanıttı. Bu konuda yazdığı ve bir özet niteliğindeki eseri Türkiye'de çift dilde (Türkçe ve Fransızca) yayımlandı. Bu kitap birkaç yılın ardından Macaristan'da da basıldı.

Başlıca eserleri:

Szigetvár török műemlékei. Budapest, 1958.; *Az iszlám művészete.* (Edit Egyed ile) Budapest, 1959.; *Eger török műemlékei.* Budapest, 1961.; *Macaristan'daki Türk Anıtları.* Ankara, 1973.; *A török világ emlékei Magyarországon.* Budapest, 1976.

Kaynakça:

Éva Horváth, Molnár József. *Magyar Építőművészet* 1 (1984) 60. **G. D. – G. F.**

MUNKÁCSI, BERNÁT (12 Mart 1860, Nagyvárad [günümüzde: Oradea, Romanya] – 21 Eylül 1937, Budapeşte)

Dilbilimci, Fin-Ugor dillerinin araştırmacısı, halkbilimci. Nagyváradlı Yahudi tüccar ve ilahiyatçı Adolf Munk'un ođlu, ismini 1881'de Munkácsi olarak Macarlaştırdı. Genç yaştan itibaren Macarların kadim tarihi ve dili ilgisini çekti. Üniversitede József Budenz (1835–1892), Zsigmond Simonyi (1853–1919) ve Ármin Vámbéry (→) üstatlardan dersler alarak hem Fin-Ugor karşılaştırmalı dil biliminde, hem Macar dil biliminde hem de Türkolojide uzmanlaştı. Fin-Ugor ve Türk dillerini tetkik etti; aynı zamanda bu dillerin araştırılması için çok önemli olan Rusçayı da iyi derecede öğrendi. Budenz ile Vámbéry ve öğrencilerinin birbirleriyle karşı karşıya geldikleri “Ugor–Türk Savaşı”nda Munkácsi, Fin-Ugor tarafını seçti, fakat Türkoloji ile Türk–Macar dil bağlarını incelemeye bütün hayatı boyunca devam etti.

Sonunda Munkácsi'nin en önemli araştırma alanı Fin-Ugor karşılaştırmalı dilbilimi oldu ve bu konudaki en iyi bilim adamı haline geldi. Yoğun çalışma alanı filolojide derinleşti. Etkili eserlerinden Votyak (Udmurt) ve Vogul (Manři) dillerinin yerinde derlemesi ve yayımlaması öne çıkar. Antal Reguly'nin derlediği arşaik Vogulca metinlerini nihayet Munkácsi çözmeyi başardı. Ugor ve Perm dilbiliminin bugüne dek en büyük karakteri oldu. Dilbiliminin yanı sıra etnolojik ve halk bilimsel detaylara da her zaman önem verdi. Macar Halkbilim Cemiyeti bu itibarla 1892'de kendisini başkan yardımcısı olarak seçti; 1894–1910 yılları arasında *Ethnographia* dergisinin editörüydü, 1900'den vefatına kadar ise *Kéleti Szemle* (Doğu İncelemesi)'nin editörlerinden biriydi. Macar Bilimler Akademisi baştan itibaren Munkácsi'nin değerli işlerini övdü; kendisini 1890'da haberleşme üyesi, 1910'da ise aslı üye olarak seçti. Aynı zamanda üniversiteye asla giremedi ve 1890–1930 yılları arasında Peşte Neolog Yahudi Cemaatinin öğretim görevlisi olarak geçindi.

Munkácsi daha çok Fin-Ugor ve Macar dilbilimi tarihinde yer alsa da Macar Türkolojisinin gelişmesine de önemli katkılarda bulundu. Fin-Ugor temelli Macar dilinde yüzlerce Türk kökenli sözcüğün nedenini ve bunların Macarca'ya nasıl girdiklerini hep merak etti. Geniş dil bilgisine ve yaratıcılığına dayanarak Macarca'nın Türk kökenli kelimelerine dair onlarca makale yazdı, bu yazılarda vardığı sonuçların çoğu hâlâ geçerliliğini korur. Nihayet kendisinden bir nesil daha genç olan Zoltán Gombocz (→) bu yaratıcı fikirleri değerlinde-

rerek, Macar dilinin erken Türk alıntı sözcükleri ile ilgili bugüne kadar geçerliliğini kaybetmeyen monografisine ekledi.

Başlıca eserleri:

Csuvas és kazáni-tatár nyelvmutatvány. *Nyelvtudományi Közlemények* 16 (1881) 313–320.; Török kölcsönszók: szőlő, hangya. *Magyar Nyelvőr* 11 (1882) 56–61, 193–197.; Az altaji nyelvek számképzése. In: *Budenz-album*. Budapest, 1884, 234–314.; Csuvas nyelvészeti jegyzetek. *Nyelvtudományi Közlemények* 21 (1887) 1–44.; Újabb adalékok a magyar nyelv török elemeihez. *Nyelvtudományi Közlemények* 21 (1887) 115–129.; Török eredetű-e a magyar nemzet? *Ethnographia* 6 (1895) 1–73.; *Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben 1*. Budapest, 1901.; Adalékok a magyar nyelv régi török és mongol elemeihez. *Nyelvtudományi Közlemények* 32 (1902) 271–302, 369–398.; A magyar őshaza kérdése. *Ethnographia* 16 (1905) 65–87.

Kaynakça:

József Szinnyei, *Magyar írok élete és munkája IX*. Budapest, 1903, 379–385.; Margit K. Palló, Munkácsi Bernát jelentősége a magyar turkológiában. *Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 16 (1960) 397–402.; Béla Kálmán, *Munkácsi Bernát*. Budapest, 1981.; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, 705.) Ankara, 1988, 229–230.; István Kozmács, *The Life of Bernát Munkácsi*. Budapest, 2011.; István Kozmács, *Munkácsi Bernát élete*. Bratislava, 2012.; Yitzhak Kashti, Munkácsi, Bernát. In: https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Munkacsi_Bernat **I. V.**

NÉMETH, GYULA (2 Kasım 1890, Karcag – 14 Aralık 1976, Budapeşte)

Macar Türkolojisinin önde gelen ismi, 47 sene boyunca Budapeşte Üniversitesinin Türk Filolojisi Bölümünün başkanıydı. Kişiliği ve faaliyetleri Macar Türkolojinin en verimli dönemini yansıtır. Yöneliminde Ármin Vámbéry (→)'nin iki yönlü ilgisini takip etti: Türk filolojisi ve dilbilimi meşguliyetinin yanında farklı çağların Türk–Macar ilişkilerini de tetkik etti. Kendisini dünyanın birçok yerinde profesörlük yapan ustaları yetiştiren Türkolojinin Budapeşte ekolünün kurucusu olarak tanıtmak abartılı olmaz.

Türkiye ve Türkler genç yaşında ilgisini çekti: ilk seyahatini 17 yaşında İstanbul'a gerçekleştirdi; bunu takiben 1908'de Aydın ve İzmir'i ziyaret etti. 1909'dan itibaren Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde *Eötvös Collegium*'un bir üyesi olarak tahsil gördü. Zoltán Gombocz (→), Bernát Munkácsi (→), Ármin Vámbéry ve Ignác Goldziher (1850–1921) gibi dünyaca ünlü profesörlerden dersler aldı. 1911–1914 yılları arasında Leipzig, Kiel ve Berlin'de araştırmalarda bulundu. 1915'da habilitasyonunu tamamlayınca önce olağanüstü, sonra kadrolu öğretim üyesi oldu. 1930'da Türk Filolojisi ve Kadim Macar Tarihi Bölümünü kurdu. 1932–1935 arasında Edebiyat Fakültesinin dekanı, 1947–1949 yılları arasında üniversitenin rektörü oldu. 1922'de Macar Bilimler Akademisinin haberleşme üyesi; 1935'te ise aslı üyesi oldu. 1920'de Körösi Csoma Cemiyetinin kurucu üyesi oldu. 1928'de Macar Bilimler Akademisinin Doğu bilimleri monografi serisini (*Bibliotheca Orientalis Hungarica*) başlattı, ayrıca iki dünya savaşı arasında Macar Doğu bilim dergisi *Körösi Csoma Archivum* (Körösi Csoma Arşivi)'ni de yayımlayıp derginin editörlüğünü üstlendi. 1965 yılında 73 yaşında emekli oldu. 1970'te Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi kendisine fahrî doktorluk verdi.

Bilimsel ilgisini Türkolojinin farklı boyutlarıyla sınırladı. Çok sayıda Macar bilim adamıyla benzer olarak ilk önce Türk dilinin Macarcaya olan uygulamalı etkisiyle ilgilendi; bu konu her zaman onun favori konusu olarak kaldı ve buna zamanla tekrar tekrar döndü. Macar dilinin Türk kökenli kelimeleri hakkında düzenli olarak yazdı; bunun yanı sıra Türkçe–Moğolca bağlantıları ve eski Yakutça fonolojisi hakkındaki çalışmalarını günümüzde güncelliğini korumaktadır. Türk dilleri konuşan halkların vatanlarını ve göçlerini dilbilimi metodolojileri ile tespit etmeye çalıştı.

9. yüzyıldaki kadim Macar kabile birliğiyle ilgili eseri onlarca yıl boyunca Macar araştırmacılar üzerinde etki bıraktı ve yarım yüzyıl boyunca kimse Macar etnik kökenlerinin Türk parçaları ile ilgili varsayımlarını aşamadı. Németh, monografisinde Türk kabile sistemini ve kabile adlarını izah edip bu çerçevede 9. yüzyıldaki Macar kabile sistemini oluşturan 7 kabilenin isimlerinin anlamını çözmeye çalıştı. Hayatının sonuna kadar pek çok defa bu konuya dönse de 1930'daki tezinin temellerini aşamadı.

İlgisinin diğer önemli alanıysa iki ayrı gruba ayrılan Karpat Havzası'ndaki *rovás* (runik) yazılarıydı: Nagyszentmiklós hazinesi ve Sekel-Macar runik yazısı. Her ikisini de Türk runik yazısı âlemi içerisine yerleştirdi ve Orhun, Yenisey ve Talas dil yazıtların uzak akrabası olarak değerlendirdi.

Hayatının farklı aşamalarında Osmanlı ve Anadolu Türkçesine fazla zaman ayırdı. 15. yüzyıldan kalma çok değerli eski bir Osmanlıca metin olan İbn Hatib'in *Ferâhnâme*'sini keşfedip kısmen yayımladı. Macaristan'ın Osmanlı döneminde Türkçenin hangi lehçesi konuşulduğu meselesiyle çok ilgilendi. Latin harflerle yazılan çevriyazı Türkçe metinlere özel dikkat verdi, Miklós Illésházy'nin 1668'de yazılan Türkçe dil bilgisi kitabını özel basımla yayımladı. Bálint Balassi'nin Türkçe metinlerini aynı titizlikle inceledi.

Balkan ve özellikle Bulgaristan'ın Türk lehçeleri de sıklıkla üzerinde durduğu ve sevdiği bir araştırma konusuydu. Bulgaristan'da ve başka Balkan ülkelerinde birçok defa bilimsel tetkiklerde bulundu; bununla ilgili iki önemli monografi yazdı: birinde Bulgaristan'daki Türk lehçelerini kayda geçirip sistemini oluşturdu; öbüründeysa Vidin'deki Türklerin lehçesini, folklorunu ve dinî görüşlerini detaylı bir şekilde tasvir etti.

Son olarak, Németh'in İranistik konusunda da önemli bir çalışması vardı: Macaristan'a 14. yüzyılda yerleşen *Jász*'ların dilinde 1422'de yazılmış nadir bir belgeyi yayımladı. Bu İran kökenli halk ve dilleri Alanlar ile benzeştirilebilir ve bu metin onların en eski dil anıtları olarak nitelendirilebilir.

Gyula Németh, şüphesiz 20. yüzyılın uluslararası Türkoloji ve Macar Türkolojisinin en önemli isimlerinden biridir; eserlerinin bir kısmı artık güncelliğini yitirmiş olsa da eserleriyle Türk filoloji ve dilbilimi araştırmalarında kalıcı bir iz bıraktı.

Başlıca eserleri:

Die türkisch-mongolische Hypothese. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 66 (1912) 549–576.; Az ősjakut hangtan alapjai. *Nyelvtudományi Közlemények* 43 (1914) 276–326, 448–476.; Das Ferah-name des Ibn Hatib. Ein osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert. *Le Monde Oriental* 13 (1919) 145–184.; *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest, 1930.; *Die Inschriften der Schatzes von Nagy-Szent-Miklós*. Mit zwei Anhängen. I. Die Sprache der Petschenegen un Komanen; II. Die ungarische Kerbschrift. Budapest, 1932.; *A magyar rovásírás*. Budapest, 1934.; Die türkischen Texte des Valentin Balassa. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungarica* 2 (1952) 23–61.; *Eine Wörterliste der Jassen, der ungarländischen Alanen*. Berlin, 1958.; *Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens*. Sofia, 1956.; *Die Türken von Vidin. Sprache, Folklore, Religion*. Budapest, 1965.; *Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert*. Budapest, 1970.; Runiform Inscriptions from Nagy-Szent-Miklós and the Runiform Scripts of Eastern Europe. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 21 (1971) 1–52.; *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Második, bővített és átdolgozott kiadás. Közzéteszi: Árpád Berta. Budapest, 1991.

Eserlerinin bibliyografyası:

Gyula Németh, *Törökök és magyarok II*. Budapest, 1990, 287–312.

Kaynakça:

Zsuzsa Kakuk, Németh Gyula hetven éves. *Nyelvtudományi Értekezések* 62 (1960) 354–355.; Béla Kálmán, Németh Gyula hetven éves. *Magyar Nyelv* 56 (1960) 492–494.; Lajos Ligeti, Jules Németh. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 11 (1960) 5–9.; Zsuzsa Kakuk, Julius Németh 1890–1976. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 27 (1976) 3–13.; András Róna-Tas, Julius Németh. Life and Work. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1978) 261–284.; András Róna-Tas, *Németh Gyula*. Budapest, 1990.; Gyula Káldy-Nagy, Németh Gyula (1890–1976). *Keletkutatás* 1991. tavasz 5–9.; András Bodrogligeti, Gyula Németh. In: <http://www.iranicaonline.org/articles/nemeth-gyula>; 1990.

I. V.

OLACH, ZSUZSANNA (11 Ağustos 1977, Siófok –)

Üniversite eğitimini Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Altayistik Bölümünde başlayıp Árpád Berta (→)'dan ve Mária Ivanics (→)'ten dersler aldı. 2006 yılında İsveç'teki Uppsala Üniversitesinde Éva Á. Csató (→) danışmanlığında doktora eğitimine başladı ve 2012 yılında doktor (PhD) unvanını aldı. 2012 ile 2016 yılları arasında Macar Bilimler Akademisi ve Szeged Üniversitesinin ortak Türkoloji Araştırma Grubunda önce yardımcı araştırma görevlisi; ardından kadrolu araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2016 ve 2018 yılları arasında Szeged Üniversitesinin Altayistik Bölümünde yardımcı doçent olarak görev aldı. 2019 yılındaysa Polonya'nın Krakov şehrindeki Jagiellonian Üniversitesine bağlı olan Karaim Bible [(Re)constructing a Bible. A new approach to unedited Biblical manuscripts as sources for the early history of the Karaim language] başlıklı araştırma grubunda çalışmaya başladı. Öncelikli araştırma alanları: Karayca'nın ağızları, Karayca dil tarihi, Karayca yazılmış Eski Ahit çevirileri, Avrupa'daki Türk dilleri.

Başlıca eserleri:

A Halich Karaim Translation of Hebrew Biblical Texts. Wiesbaden, 2013.; Debated Issues in Karaim Hebrew Orthography. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 68 (2015) 183–197.; Emergence of a New Written Culture: the Use of Hebrew Script Among the Krimchaks and the Karaim. *Acta Orientalia Vilnensia* 13 (2016) 61–78.; A „Lovely Morning Prayer”: a New Edition of a Karaim Version. *Karaite Archives* 4 (2017) 81–120.; Turkic Translation of Psalm 130. A Comparative Analysis of Three Versions. In: *You Who Live in the Shelter of the Most High (Ps. 91:1): The Use of Psalms in Jewish and Christian Traditions*. Ed.: Ida Fröhlich – Nóra Dávid – Gerhard Langer. Göttingen, 2021, 147–169.

PAPP, ADRIENN (13 Şubat 1977, Jászberény –)

1995'te Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde, 1996'da Türk Filolojisi Bölümünde, 1997'de ise Arkeoloji Bölümü Orta Çağ Kürsüsünde yüksek eğitimine başladı. 2002–2003 Akademik Yılı'nda bahsi geçen bölümlerden mezun olduktan sonra doktorasını (PhD) ELTE Tarih Bilimleri Doktora Okulunda 2016 yılında bitirdi. Arkeoloji alan araştırmaları stajını Gyöngyi Kovács (→)'in yönettiği kazılarda, müzeoloji stajınıysa Ibolya Gerelyes (→)'in yönlendirmesiyle Macar Milli Müzesinde yaptı.

2004'te Budapeşte Tarih Müzesi (BTM) Orta Çağ Bölümünün üyesi olduktan sonra aynı yıl Rudas (Yeşildirekli) Kaplıcası'nda yeni başlatılan restorasyon projesine bağlı arkeolojik ön incelemeleri yapmakla görevlendirildi. Müzede aldığı görevlerden Rác Kaplıcası, Császáz Kaplıcası, Gül Baba Türbesi ve Buda/Budin Paşa Sarayı'na yönelik araştırmalar vurgulanmalıdır. Tarih Müzesi tarafından düzenlenen birçok sergide de yer alırken bunlardan özellikle *Szélfúttá kert* (Yelin Estiği Bahçe) başlıklı ve İznik porselenlerini ön plana çıkaran sergideki eş kuratörlüğüne dikkat çekilmelidir. Müzenin Orta Çağ Bölümünü 2016–2020 arası bölüm başkanı olarak yönetti. 2017'den itibaren Pázmány Péter Katolik Üniversitesi Arkeoloji Bilimleri Enstitüsünde çalışmaktadır. Araştırdığı başlıca konular arasında Buda'nın Osmanlı dönemi mimarîsi ve Macaristan'daki Türk hamamları ve kaplıcaları öne çıkmaktadır.

Başlıca eserleri:

A budai török fürdők kutatása az évezred elején. (Judit László ile) *Műemlékvédelem* 11 (2009) 194–220.; A budai török fürdők építészet az újabb kutatások tükrében I., *Építéstechnika – építészeti elemek.* (Judit László ile) *Budapest Régiségei* 42–43 (2009–2010) 121–149.; Oszmán-török fürdők Budán – A Rudas és Rác fürdő régészeti kutatása (2004–2006). In: *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon.* Ed.: Elek Benkő – Gyöngyi Kovács. Budapest, 2010, 207–220.; Building and Builder – Constructions under Sokollu Mustafa Pasha’s Reign in Buda. In: *The Art of the Islamic World, and the Artistic Relationship between Poland and Islamic Countries.* Ed.: Beata Biedrońska-Słota – Magdalena Ginter-Frołow – Jerzy Malinowski. Krakow, 2011, 75–83.; Újabb késő törökkori leletegyüttes a budai Tabánban. In: *“A cserép igazat mond, ha helyette nem mi akarunk beszélni”:* regionalitás a középkori és kora újkori kerámiában. (Opuscula Hungarica, IX.) Ed.: Erika Simonyi – Gábor Tomka. Budapest, 2016, 341–348.; Ottoman Earth Architecture in Buda. In: *Earthen Architecture in Muslim Cultures: Historical and Anthropological Perspectives.* Ed.: Stephane Pradines. Leiden, 2018, 249–266.; *The Turkish Baths of Hungary – Archaeological Remains of the Ottoman Era.* Budapest, 2018.; An Ottoman Garden – the Palace of Beylerbeys in Buda. In: *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on his Seventieth Birthday.* Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 231–242.

PAPP, SÁNDOR (5 Nisan 1965, Gyoma –)

Szeged Juhász Gyula Öğretmen Yüksek Okulunda Macar Edebiyatı ve Tarih Bölümünde yüksek tahsiline başladı. Bunun yanı sıra József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Tarih Bölümünde de eğitim görmeye başladı. Mária Ivanics (→)'in yönetimindeki Altayistik Bölümünde de dört semestre bitirdi. 1989 yılında bir dönem İzmir Ege Üniversitesinde okudu. Sonraki meslekî hayatına da damga vuracak olan ilgisi gitgide Osmanlı–Macar tarihi ilişkilerine doğru yönelmeye başladı. Bundan dolayı Eötvös Lóránd Üniversitesine (ELTE) geçiş yapıp Türk Filolojisi Bölümünde 1990–1993 arasında okuyup diplomasını aldı. Erdel prenslerinin tahta geçişlerini ele alan son tezini Géza Dávid (→)'in danışmanlığında bitirdi. 1994–1997 arasında Viyana'da Claudia Römer'in danışmanlığında *Institut für Orientalistik* kurumunda doktora öğrencisi oldu. Doktora (PhD) tezinde özellikle Erdel Prenslığı'nin 16. yüzyıl ve 17. yüzyılın başlarındaki Osmanlılarla olan ilişkisini incelerken 1605'e kadar prenslere verilen ahitnamelerin Almanca tercümesini de ekledi.

2000–2012 yılları arasında doçent olarak Budapeşte Károli Gáspár Protestan Üniversitesi Erken Yeni Çağ Macar Tarihi Bölümünün başkanıydı. 2004–2005 arasında Heidelberg Üniversitesinde *Seminar für Sprachen und Kulturen des Vorderen Orients* Enstitüsünde Humboldt Bursu ile araştırma yapıp üç dönem boyunca Osmanlı paleografyası ile diploması tarihi dersini verdi. 2011'de habilitasyon tezini bitirdi. 2015'te ise Bocskai Ayaklanması'nın diploması tarihini ele alan eseriyle Macar Bilimler Akademisi doktorasına da hak kazandı. Szeged Üniversitesinde 2015'ten itibaren Orta Çağ ve Erken Yeni Çağ Macar Tarih Bölümünde profesör olarak bölüm başkanıdır. Kendisi tarafından kurulan ve 2017'den itibaren Macar Bilimler Akademisi desteğiyle çalışan Osmanlı Çağ Araştırma Gurubu, 2015'ten itibaren ise Szeged Üniversitesi Tarih Doktora Programı başkanıdır.

Başlıca eserleri:

Macar ve Erdel Kralı Olan Bocskai'nin Halifeleri (Tahdil Edilen Bir Berat-ı Hümayun). In: *CIÉPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyumu Bildirileri. (18–22. Eylül 2000, Çeşme)* Ankara, 2004, 557–580.; Eflak ve Boğdan Voyvodalarının Ahidnameleri Üzerine bir İnceleme: Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzeybatı Hududundaki Hristiyan Vassal Ülkeleri. In: *Türkler 10*. Ankara, 2002, 744–753.; *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung* Wien, 2003.; The System of Autonomous Muslim and Christian Communities, Churches and States in Ottoman Empire. In: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Ed. Gábor Kármán – Lovro Kunčević. Leiden–Boston, 2013, 375–419.; Hungary and the Ottoman Empire (From the Beginning to 1540). In: *Fight Against the Turk in Central–Europe in the First Half of the 16th Century*. Ed.: István Zombori. Budapest, 2004, 37–90.; Ștefan cel Mare, le roi Matthias et l'Empire ottoman. In: *Enjeux politiques, économiques et militaires en Mer Noire. (XIVe–XXIe siècles) Études à la mémoire de Mihail Guboglu*. Ed.: Faruk Bilici – Ionel Căndea – Anna Popescu. Braïla, 2007, 363–390.; Die Inaugurationen der Krimkhane durch die Hohe Pforte (16–18. Jahrhundert). In: *The Crimean Khanate between East and West (15th–18th Century)*. Ed.: Denise Klein. Wiesbaden, 2012, 75–90.; Gesetzliche Garantien für die christlichen Gemeinden im Osmanischen Reich. Überlegungen zur Vertragsurkunden der Franziskaner in Bosnien im Kontext der Diskussion um das Millet–System. In: *Osmanischer Orient und Ostmitteleuropa. Perzeptionen und Interaktionen in den Grenzzonen zwischen dem 16. und 18. Jahrhundert*. Ed. Robert Born – Andreas Puth. Stuttgart, 2014, 301–320.; *Török szövetség–Habsburg kiegyezés – A Bocskai-felkelés történetéhez*. Budapest, 2015.; Feridun Beyin Münşeati: Mecmua-ı Münşeati s-Selatin. (Macaristan'a ve Erdel'e ait XVI–XVII. Yüzyıl Belgelerinin İncelenmesi). *Archivum Ottomanicum* 34 (2017) 129–137.; Petition by Rebel Hungarian Nobles for Complete Submission to the Ottoman Porte (1672). In: *Şerefe: Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 437–457.

PASTINSZKY, JÁNOS (22 Eylül 1873, Pilismarót – 18 Ağustos 1945, Budapeşte)

Türk edebiyatı uzamını, öğretmen. Tahsilini Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi) Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde tamamladı; felsefe doktorası savunması 1912 yılında *A legújabb török irodalom képviselői* (Türk Edebiyatı'nın En Yeni Temsilcileri) başlığıyla yayımlandı. İlk defa ortaokulda, daha sonra 9. mahalledeki Mester Sokağı Yüksek Ticaret Okulunda öğretmenlik yaptı. Türk-Macar ticarî ve kültürel ilişkilerinin gelişmesini kalpten bir vazife addetti ve 1915 yılından sonra bu amaca hizmet eden Türkçe derslerini düzenledi. Diyanet ve Eğitim İşleri Bakanlığının görevlendirmesiyle tetkiklerde bulunmak üzere birçok defa Türkiye'ye gitti ve izinlerinin de büyük kısmını orada geçirdi. Türk-Macar bilimsel ve edebî ilişkilerinin inşası çalışmalarına etkin biçimde katıldı; Türkiye seyahatlerinde Türk dostları Mehmet Vahit Bey ve Ömer Feridun Efendi aracılığıyla Jön Türk hareketiyle temasa geçti. Császár (Veli Bey) ve Lukács Kaplıcaları'nın duvarında yazılı Türk döneminden kalma yazıtları okudu. Emekliliğinin ardından doğduğu köye yerleşti ve vefatının ardından orada defnedildi.

Hayatının esas çalışması sayılabilen 1377 sayfalık *Uygulamalı Macarca-Türkçe Sözlük*'ünü Pilismarót'ta tamamladı. Pasztinszky'nin sözlüğü bilim tarihi açısından önemli bir belgedir; aynı zamanda Türkçeye, Macarların eski zamanlara yönelik ilgisine rağmen ilk çağdaş, geniş kapsamlı bir Macarca-Türkçe sözlük sadece 2002 senesinde Zsuzsa Kakuk (→)'un baş editörlüğünde çıkmıştır. Pasztinszky'nin sözlüğü iki dönem sınırında, eski Osmanlı Türkçesi'nin egemenliğinin son yıllarında doğdu ve dilde yenileşme sonrasında günümüzdeki Türk dili çalışmalarında kullanımı olanaksız hale geldi. Aynı zamanda, sözcükleri sadece Latin alfabesiyle verdiği için Osmanlıca metinlerin tetkikine herhangi bir yardımcı dokunamazdı. Her ne kadar, sözlüğün başlığında da yazan „uygulamalı” hedefini yukarıda bahsedilen hususlar ışığında tam olarak yerine getirmemiş olsa da Pasztinszky'nin sözlüğünün bilim tarihi açısından rolünü reddedemeyiz.

Başlıca eserleri:

A legújabb török irodalom képviselői. Budapest, 1912.; *Gyakorlati magyar–török szótár.* Budapest, 1922.

Kaynakça:

Magyar életrajzi lexikon <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pastinszky-janos-77345/>

I. V.

PÁSZTOR, ÉMESE (14 Kasım 1958, Budapeşte –)

Üniversite eğitimini Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesinde 1983’de sanat tarihçi ve tarihçi olarak bitirip diplomasını aldı. Üniversite yılları esnasında Türkçe öğrenmeye başlayıp 1977–1979 yılları arasında ELTE’de Türk Filolojisi ve Tarih bölümlerinin öğrencisiydi. Osmanlı-Türk uygulamalı sanat tarihine duyduğu ilgi sonraki meslekî hayatına damga vurup başlıca araştırma alanı 16–17. yüzyıl Osmanlı tekstil sanatı üzerinde olgunlaştı. 2002’de ELTE Türk Filolojisi Bölümü Osmanlı tarihi doktora programında Osmanlı Macaristanı Dönemi’nde Erdel ve Macar Krallığı topraklarındaki Osmanlı tekstili konulu doktorasını (PhD) başarıyla tamamladı. Meslekî hayatına 1983’te müzeci olarak Budapeşte Uygulamalı Sanatlar Müzesi Tekstil ve Giyim Koleksiyonunda başlayıp 1988’den beri kıdemli müzeci 1998’den itibaren de koleksiyon başkanı olarak çalışmaktadır. Geride kalan on yıllar boyunca özellikle Osmanlı tekstil sanatı üzerinde yapılan Macaristan’da ve yurt dışında düzenlenen birçok serginin kuratörlüğünü üstlenip Osmanlı-Türk tekstil tarihini ele alan çok sayıda makale, katalog ve ansiklopedi maddesinin yazarıdır. 1986–2011 arasında MOME (Moholy-Nagy Sanat Üniversitesi) Tekstil Bölümünde çalıştı, 1990’dan bugüne kadar ise Macar Sanat Üniversitesi Restorasyon Bölümünde tekstil tarihi dersini vermektedir.

Meslek hayatına ithafen kendisini Macar Bilimler Akademisi Sanat Tarihi Komitesi 2008 ve 2010 yılında *Opus mirabile* Ödülü’ne, Macar Arkeoloji ve Sanat Tarihi Derneği ise 2017’de Pasteiner Gyula Anma Sikkisi Ödülüne layık gördü.

Başlıca eserleri:

Ottoman Saddlecloths, Saddles, Bow-cases and Quivers in Transylvania and Royal Hungary. Ottoman-Turkish textiles in the Esterházy Collection at the Museum of Applied Arts, Budapest. In: *Turkish Flowers. Studies on Ottoman Art in Hungary*. Ed.: Ibolya Gerelyes. Budapest, 2005, 101–114.; *Oszmán-török szőnyegek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből – in memoriam Batári Ferenc*. Budapest, 2007. İngilizcesi: *Ottoman Turkish Carpets in the Collection of the Budapest Museum of Applied Arts – In Memoriam Ferenc Batári*. Budapest, 2007. Türkçesi: *Budapeşte Uygulamalı Sanatlar Müzesi Koleksiyonundan Osmanlı-Türk Halıları. Ferenc Batári Anısına*. Budapeşte, 2007 – Ankara, 2015.; 18th–19th Century Persian Carpets and Other Textiles. In: *Artisans at the Crossroads. Persian Arts of the Qajar Period (1796–1925)*. Ed.: Béla Kelényi – Iván Szántó. Budapest, 2010, Cat. nr. 7.1.1–5, 7.2.4–16, 7.3.; Ottoman-Turkish and Iranian Textiles in the Collection of the Museum of Applied Arts in Budapest. In: *The Art of the Islamic World and the Artistic Relationships between Poland and Islamic Countries*. Ed.: Beata Biedrońska-Słota – Magdalena Ginter-Frołow – Jerzy Malinowski. Krakow, 2011, 391–400.; Cafrang, csótár, jancsika. A magyar nyelvű források szerepe a hódoltság kori török iparművészet történetének kutatásában. In: *Identitás és kultúra a török hódoltság korában*. Ed. Pál Ács – Júlia Székely. Budapest, 2012, 235–248.; Ottoman Turkish Textile Artworks in the Esterházy Treasury in Fraknó. In: *Textiles from the Esterházy Treasury in the Budapest Museum of Applied Arts. Thesaurus Domus Esterhazyanae II*. Ed.: Emese Pásztor. Budapest, 2013, 36–55, ve cat. nr. 31–32, 36–47, 52–59, 62–67.; Ottoman Turkish Textiles in Christian Churches – Particularly in Transylvania and Royal Hungary. In: *The Ottoman Orient in the Renaissance Culture. Papers from the International Conference at the National Museum in Krakow. June 26–27, 2015*. Ed.: Robert Born – Michał Dziewulski. Kraków, 2015, 193–214.; Fashion à la Porte. Was there a Turkish Fashion Trend in the Hungarian Aristocratic Homes in the 16–17th Centuries? In: *Identity and Culture in Ottoman Hungary*. Ed.: Pál Fodor – Pál Ács. Berlin, 2017, 255–275.; The 1914 Exhibition of Transylvanian Turkish Rugs in the Budapest Museum of Applied Arts. A New Perspective on the Event, its Background and its Legacy; and Catalogue. In: *'Transylvanian' Turkish Rugs. Tracing the Ottoman Rugs from the 1914 Exhibition in the Budapest Museum of Applied Arts*. Ed.: Emese Pásztor. Budapest, 2020, 69–92; 93–307.

PÉRI, BENEDEK (1 Mart 1966, Budapeşte –)

Yüksek öğrenimini Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesinde bitirdi; İngiliz Dili ve Edebiyatı, İnanistik ve Türk Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. Hocaları arasında Zsuzsa Kakuk (→), Gyula Káldy-Nagy (→), István Vásáry (→) ve Géza Dávid (→) gibi önemli isimler vardı. Diplomasını aldıktan sonra kısa bir süre György Kara (→)'nın başkanlık ettiği Macar Bilimler Akademisi bünyesinde faaliyet gösteren Orta Asya Araştırma Grubunda çalıştı. 1993 senesi itibarıyla Türk Filolojisi Bölümü okutmanı, 2014'ten beri aynı bölümün başkanıdır. Doktorasını (PhD) 2000 yılında *A török írás és szóbeliség nyomai a mogul kori Indiában: Mirza Ali Bakht Gurgani Azfari Mizan at-Turki című grammatikai értekezése és ami körülötte van* (Babürlüler Dönemi Hindistanı'nda Türk Yazılı ve Sözlü [Anlatımın] İzleri: Mirza Ali Bakht Gurgani Azfari Mizan at-Turki Adlı Gramatik Eseri ve Arkaplanı) adlı çalışmasıyla başarıyla savundu. 2016 yılında habilitasyonunu yaparak 2017 senesi itibarıyla Üniversite Rektörlüğü Türk ve Orta Asya sorumlusu, 2018'den itibaren de Şarkiyat Enstitüsü müdürü oldu. Ulusal (Macar) ve uluslararası çok sayıda konferansa katılmakta; birçok uluslararası derginin editör kurullarında yer almaktadır. Araştırdığı başlıca konular arasında klasik edebî geleneklerin (Farsça, Osmanlıca, Azerice, Çağatayca) tarihi, İran ve Türk el yazmaları üzerine araştırmalar ile İran'da uyuşturucu veya esrar kullanımı ön plana çıkmaktadır. 2021'de Özbekistan Cumhuriyeti İlanınının 30'uncu Yıldönümü Nişanı'yla taltif edildi.

Başlıca eserleri:

”It is the Weed of Lovers”: The Use of Cannabis Among Turkic Peoples up to the 15th Century. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 69/2 (2016) 139–155.; Muhammad Fuzûlî, *A Fû'ûs a Bor vitája*. Budapest, 2016.; *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*. Leiden–Boston, 2018.; “... beklerüz”: An Ottoman Paraphrase (nazire) Network from the 16th Century. In: *An Iridescent Device: Premodern Ottoman Poetry*. Ed.: Christiane Czygan – Stephan Conermann. Göttingen, 2018, 147–182.; Turkic Language and Literature in Late Mughal India as Reflected in a Unique Collection of Texts. In: *Turkish History and Culture in India*. Ed.: A. C. S. Peacock – Richard Piran McClary. Leiden, 367–387.; Yavuz Sultan Selim (1512–1520) and His Imitation Strategies: A Case Study of Four Häfiz Ghazals. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 73/2 (2020) 233–251.; Muḥammad Fuzûlî’s The Debate of Weed and Wine (Beng ü Bâde) Revisited: Towards a New Interpretation. *Diyyâr – Zeitschrift für Osmanistik, Türkei- und Nahostforschung* 1/2 (2020) 219–239.; *Haydar Hvärizmî, “Maḥzan al-asrâr”*. Budapest, 2020.; “O Muḥibbî! You’ve Lit Your Lamp with Ḥusrau’s Burning Passion”. Persian poetry Poetry as Perceived by 16th Century Ottoman Authors. In: *Safavid Persian in the Age of Empires* Ed.: Charles Melville. London, 2021, 241–265.; *The Persian Dīvān of Yavuz Sultān Selīm. A Critical Edition*. Budapest, 2021.

PORCIÓ, TIBOR (1 Eylül 1965, Zalaegerszeg –)

Yüksek eğitimini József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Biyoloji–Kimya bölümlerinde başlayıp iki dönem bitirdikten sonra Altayistik Bölümüne geçip eğitime devam etti. Altayistik Bölümünde Türk dilleri tarihi ve karşılaştırmalı dil tarihi, Eski Türk runik yazıtları, Uygur ve Arap yazılı Türk metinleri konularında András Róna-Tas (→), Mária Ivanics (→) ve Árpád Berta (→) hocalardan dersler aldı. András Róna-Tas’tan klasik Moğol ve Tibet dilleri konusunda da dersler alıp ilgisi Türkçe yazılmış Budist metinlerine doğru kaydı. Ekim 1992 ve Ekim 1993 arasında Sürgündeki Tibet Yönetimi bursiyeri olarak Dharamsala’da (Hindistan) araştırma yapıp bir yıl Delhi Üniversitesi Budist Araştırmaları Bölümünde masterini tamamladı. Doktora-sını (PhD) 2001 yılında Viyana Üniversitesinde Tibet Bilimleri ve Budist Araştırmalar programında bitirdi.

Başlıca eserleri:

Preliminary Notes on the Uigur and Tibetan Versions of the *Sitātapatrādhāraṇī*. In: *Historical and Linguistic Interaction between Inner-Asia and Europe: Proceedings of the 39th Permanent International Altaistic Conference (PIAC)*. (Studia Uralo-Altaica, 39.) Ed.: Árpád Berta. Szeged, 1997, 229–241.; On the Technique of Translating Buddhist Texts into Uygur. In: *Indien und Zentralasien – Sprach- und Kulturkontakt: Vorträge des Göttinger Symposions vom 7. bis 10. Mai 2001*. Ed.: Sven Bretfeld – Jens Wilkens, Wiesbaden, 2003, 85–94.; On the Brāhmī Glosses of the Uygur Sitātapatrā Text. *Central Asiatic Journal* 47 (2003) 91–109.; A buddhizmus: vallás és/vagy filozófia? In: *Vallásfogalmak sokfélesége*. Ed.: Gábor Kendeffy – Rita Kopeczky. Budapest, 2012, 69–75.; Some Peculiarities of the Uygur Buddhist Pilgrim Inscriptions. In: *Searching for the Dharma, Finding Salvation – Buddhist Pilgrimage in Time and Space*. Ed.: Christoph Cueurppers – Max Deeg. Lumbini, 2014, 157–178.; The Turkic Peoples of Central Asia and Buddhism. *Mongolo-Tibetica Pragensia* 8/2 (2015) 15–42.

PRÖHLE, VILMOS (29 Ekim 1871, Fútelek – 2 Ekim 1946, Berchtesgaden, Almanya)

Dilbilimci, üniversite öğretim üyesi, siyasetçi. Alman, Luteryen bir aileye mensubuydu; Tahsilini Sopron Luteryen Lisesinde bitirdi, daha sonra Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)'nde Fransız-Alman Dili bölümlerinde okudu. Daha sonra, o zamanın meşhur ismi Ármin Vámbéry (→)'nin yönlendirmesiyle burada Türkçe ve Farsça ile ilgilenmeye başladı. 1895'te Türk-Tatar dilbiliminden, Fars dili ve edebiyatı tarihinden ve Hint-Avrupa karşılaştırmalı dilbiliminden doktorasını aldı. 1895 yazını İstanbul Türkçe halk ağzını tetkik ettiği İstanbul'da geçirdi.

1896'da evlendi; eşinin 1922'deki vefatının ardından 7 çocuğunu tek başına büyüttü. Késmárk (günümüzde: Kežmarok, Slovakya) ve Pozsony (günümüzde: Bratislava, Slovakya)'de kısa süren öğretmenliğinin ardından 1899'dan 1919'a kadar Nyíregyháza Luteryen Temel Lisesinde öğretmen olarak çalıştı ve 1908'den itibaren Kolozsvár Üniversitesinde de Türk-Tatar karşılaştırmalı dilbilimi eğitimcisi olarak görev yaptı. Arada, 1901 yılında Başkurdistan'a, 1908 ve 1913 yaz aylarında ise Kafkasya taşrasına seyahat ederek oradaki Karaçay ve Balkar Türk dillerini tetkik etti. 1919 yılında, 1912 senesinde kurulan Debrecen Üniversitesine Türk Dili ve Edebiyatı kadrolu öğretim üyesi olarak atandı.

Pröhle, Birinci Dünya Savaşı'nın başından itibaren sadık ve etkin biçimde siyasetle ilgilendi; Hristiyan-millî yönde aşırı sağa kaydı, 1920–1922 arasında parlamentoda milletvekili de oldu. Her şeyden önce bir Türkolog olarak unutulmayan Pröhle beklenmedik biçimde 1923 yılında Budapeşte Üniversitesine Doğu Asya Dilleri ve Edebiyatı profesörü olarak atandı ve kendisine Doğu Asya Enstitüsü ihdas edildi. Bu göreve atanmasında arkasında Başbakan István Bethlen'in bulunduğu siyasî saikler söz konusuydu. Ancak, 20. yüzyılın ilk on yılında meşhur olan Turancılık da bunda rol oynayabilirdi; keza bunun içerisindeki Japon-Macar akrabalığının hararetli sözcülüğünü Pröhle üstlenmişti ve Bethlen'in Kültür Bakanı Kunó Klebelsberg de Japonlarla güçlendirilmiş kültürel ilişkileri destekliyordu. Pröhle'nin Budapeşte'ye atanması aynı zamanda kısa ömürlü Debrecen Türkolojisinin de bugüne kadar süren kapanışı anlamına da geliyordu.

Mihály Kmoskó'nun vefatından 1931 yılında Pröhle, 1942 yılına kadar yürüteceği Samî Filolojisi Bölümünün vekâleten idaresine de atandı. 1942'de emekliye ayrılmasının ardından Doğu Asya Bölümündeki halefi, aynı zamanda yeniden kurulan Orta Asya Bölümünün de ilk profesörü konumundaki Lajos Ligeti (→) oldu. Gençlik çağındaki Türkiye ve Rusya araştırmalarının haricinde, 1928'de Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığının desteğiyle Japonya'ya da ziyaret etti. Vilmos Pröhle, 1944'te yıl sonuna doğru Macaristan'ı terk etti, önce Viyana'ya ardından 1946'da vefat ettiği Baviera'daki Berchtesgaden'e iltica etti.

Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Macar millî düşüncesinin sadık aşırı sağ kuruluşlarının kurucusu olan Pröhle olağanüstü çelişkili bir kişilikti. İlginç biçimde Macar milliyetçiliğin Nazi döneminde alevlenen Alman kökenlerinin bilinçlendirmesiyle gayet iyi geçindi.

Çok dil bilen Pröhle, Türkoloji ve Japon bilim çalışmalarından ötürü, her koşulda Macar Doğu biliminde dikkat dışı bırakılamayacak bir yer tutar.

Başlıca eserleri:

Kemâj Bej drâmâi. Budapest, 1895.; *Rendszeres oszmán-török nyelvtan.* Pozsony, 1899.; Baskír nyelvtanulmányok. *Kéleti Szemle* 4 (1903) 194–214, 5 (1904) 228–271.; Baschkirische Volkslieder. *Kéleti Szemle* 6 (1905) 12–26.; Tatar nyelvjárâsi adalékok. *Nyelvtudományi Közlemények* 38 (1908) 63–110, 330–363.; Karatschajisches Wörterverzeichnis. *Kéleti Szemle* 10 (1909) 83–150.; Karatschajische Studien. *Kéleti Szemle* 10 (1909) 215–304.; *A török irodalom története.* In: *Egyetemes irodalomtörténet IV.* Budapest, 1911.; *Napkeletről.* Budapest, 1910, 1922².; Balkarische Studien. *Kéleti Szemle* 15 (1914–1915) 165–276.; Studien zur Vergleichung des Japanischen mit den uralischen und altaischen Sprachen. *Kéleti Szemle* 17 (1916) 147–183.; *Grundriss einer vergleichenden Syntax der uralaltaischen Sprachen mit besonderer Berücksichtigung der japanischen Sprache.* Budapest, 1943.; *Vergleichende Syntax der ural-altaischen (turanschen) Sprachen. Autograph-Ausgabe.* (Bibliotheca Nostratica, 4.) Wiesbaden, 1978.

Kaynakça:

Johann Adam Stupp, Professor Wilhelm Pröhle. *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* 10 (1961) 228–230.; Senga Toru – Gábor Bálint, Pröhle Vilmos és a japán–magyar nyelvhasználat története. *Magyar Nyelv* 90/2 (1994) 200–207.; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, 705.) Ankara, 1988, 260–261.; Mária T. Nyiri, A keleti nyelvek kutatója. A nyíregyházi tudós, Pröhle Vilmos (1871–1946) emlékezete. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 44/2 (2009) 295–302.; István Ormos, Adalékok Pröhle Vilmos alakjához. *Keletkutatás* 2012. tavasz 33–65. **I. V.**

RAJKAI, ZSOMBOR (3 Nisan 1972, Kazincbarcika –)

Başta Türkçe ve Çince olmak üzere Doğu dillerine ilgi duymaya başlayıp yüksek eğitime Eötvös Loránd Üniversitesinde (ELTE) başlayıp 1998 yılında Türk Filolojisi ve Çin Dili bölümlerinden mezun oldu. Şangay Fudan Üniversitesinde bir yıl (1993–1994), Taipei Tayvan Ulusal Normal Üniversitesinde iki yıl (1995–1997) Çince öğrendi. Türk Filolojisi ve Çin Dili Bölümünden mezun olduktan sonra danışmanı István Vásáry (→)'nin önerisiyle Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Filolojisi Bölümünde doktora eğitimine başladı. Timur İmparatorluğu ile Ming Hanedanı arasındaki ilişkilerle ilgili çalışmalar yaptı. 2008 yılında dil bilimi alanında doktora (PhD) derecesi aldı. Ayrıca Japonya devlet bursuyla Kyoto Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde sosyoloji okuyup, 2002'de yüksek lisans, 2010'da doktora (PhD) derecesini aldı. Macaristan ve Japonya'daki çalışmalarını birleştirerek 2012 yılından Kyoto Ritsumeikan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesinde doçent, 2017 yılından itibaren ise profesör olarak çalışmaktadır. Türk halklarının kültürlerini içeren sosyolojik ve tarihsel araştırmalar yapmaktadır. Özellikle Orta ve Doğu Asya toplumlarının modernleşmesiyle ve Orta Asya'daki Çince kaynakların derlemesiyle ilgili konularla yakından ilgilenmektedir.

Başlıca eserleri:

Japanese and Chinese Research on the Timurid–Ming Chinese Contacts. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 63/1 (2010) 63–103.; Early Fifteenth-Century Sino–Central Asian Relations: the Timurids and Ming China. In: *Frontiers and Boundaries: Encounters on China's Margins*. Ed.: Zsombor Rajkai – Ildikó Bellér-Hann. Wiesbaden, 2012, 87–105.; *The Timurid Empire and Ming China: Theories and Approaches Concerning the Relations between the Two Empires*. Budapest, 2015.

**RÁSONYI, LÁSZLÓ (22 Ocak 1899, Liptószentmiklós
[günümüzde: Liptovský Mikuláš, Slovakya] – 4 Mayıs 1984,
Budapeşte)**

Dilbilimci, tarihçi. Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi) Türk Filolojisi Bölümünde kendisine belirleyici etki bırakan Gyula Németh (→)'in öğrencisi oldu. Bunun yanında Macar dilbiliminden ve tarihinden 1921 yılında doktorasını aldı.

Yayınları 1922'den itibaren çıkmaya başladı. Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi stajyeri, daha sonra kütüphaneci olarak çalıştı. 1924'ten itibaren çok sayıda bursla Berlin, Helsinki, Atina ve İstanbul gibi yabancı memleketlere tetkik seyahatlerinde bulundu. 1932'de Feridun Bursu ile sonraları Türkolojinin daha geniş çevresi içerisinde temel araştırma alanı olarak seçeceği onomastik (dilbilimin özel isimleri inceleyen bir dalı) araştırmalarının oluşumuna olanak kazandı.

1935–1941 yılları arasında Ankara Üniversitesinin yeni kurulmuş Hungaroloji Kürsüsünün Atatürk tarafından bizzat davet edilen ilk başkanı oldu. Faaliyeti yoluyla genç Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasî ve düşünsel elitlerinin daha sonra kilit konumlara gelecek şahsiyetleri çoğaldı. Tarafından hazırlanan bölüm müfredatıyla sadece Macar dili ve edebiyatının yüksek öğrenimdeki meslekî temellerini atmakla kalmadı; aynı zamanda kurum kütüphanesini oluşturularak bunun altyapısını da güvence altına aldı. Rásonyi'nin Türkiye'deki faaliyeti sayesinde Hungaroloji, Türkolojinin tamamlayıcı bilimlere mertebesine yükseldi. Tarafından yönetilen kürsüyü (başlangıçtaki adı Hungaroloji Enstitüsü) bitiren Macar dili, edebiyatı, filolojisine vâkıf aydınlar aracılığıyla 1940'lı yılların başından itibaren Macar edebiyatının başlıca eserleri seri halinde Türkçe'ye çevrilerek basıldı.

Türk–Macar bilimsel ilişkilerinin canlanması uğrunda yılmaksızın çalıştı. 1937'de İstanbul'daki uluslararası arkeoloji ve tarih bilimi kongresinin (2. Türk Tarih Kongresi) düzenlenmesine katıldı ve Türk arşivlerinin uzmanlıkla düzenlenmesine başlayan Lajos Fekete (→)'nin Türkiye'deki işlerinin ön hazırlıklarıyla ilgilendi. Ankara'da bir Macar Enstitüsü de kurdu. Kendi girişimiyle 1936'da Béla Bartók halk müziği derlemek üzere tetkik seyahatine davet edildi.

Akademi Kütüphanesinin Şarkiyat bölümünden ortaya çıkan özel koleksiyonun, önceki adıyla Şark Kütüphanesinin, kurucusu ve yaklaşık on seneye yakın ilk bölüm idarecisiydi. Bu itibarla Budapeşte’de Macar Bilimler Akademisi binasının bir odası onun hatırasına muhafaza edilmektedir. Bir yandan Doğu biliminin Macaristan kütüphanesi olarak 1951’den itibaren işleyen Şarkiyat Koleksiyonunun iç dekorasyonu kendisinin yol göstermesiyle, Doğu, Türk sâikleriyle, formlarla zengin ahşap süslemelerle yapıldı. Diğer yandan, her şeyden önemlisi, kütüphanenin temeli de kendi çalışmalarının bir sonucu olarak meydana geldi.

Akademi Kütüphanesinde de tıpkı Ankara Üniversitesinde olduğu gibi iki ayrı dönemde çalıştı. 1961’de Şarkiyat Koleksiyonundan emekliye ayrıldıktan sonra, Türk Bakanlar Kurulu kendisini yeniden Ankara Hungaroloji Kürsüsündeki boş idareci kadrosuna davet etti, burada yeniden 8 sene faaliyet gösterdi. Türkiye Cumhuriyeti 50. Yılı Takdirnamesine layık görüldü.

László Rásonyi’nin temel ilgisi Türkolojiye bağlıydı, ama işi Türklük ve Türk-Macar ilişkilerinin araştırmasının geniş, daha ziyade bilim çevrelerinde teğet geçilen sahalarna temas eder. En önemli araştırma alanı tüm hayatı boyunca veri topladığı Türk isimleriydi, ama “büyük iş” (*opus magnum*)’i sadece vefatının ardından öğrencisi ve yardımcısı Imre Baski (→)’nin etkin katılımıyla çıktı. Eser bıraktığı diğer alan, Kıpçak-Türk halklarının dili ve tarihiyle ilgili araştırmalar üzerinedir ve bu halkların Doğu ve Güney Avrupa tarihindeki rollerini aydınlatır.

Başlıca eserleri:

Valacho-Turcica. In: *Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des Ungarischen Instituts und des Collegium Hungaricum in Berlin*. Berlin, 1927, 68–96.; Contributions à l'histoire de premières cristallisations d'état des Roumains. L'origine des Basaraba. *Archivum Europae Centro-Orientalis* 1 (1935) 221–258.; Les antroponymes comans de Hongrie. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 20 (1967) 135–149.; Kuman Özel Adları. *Türk Kültürü Araştırmaları* 3–6 (1966–1969) 71–144.; Les Turcs non-islamisés en Occident (Péçénègues, Ouzes et Qiptchaqs et leurs rapports avec les Hongrois.) In: *Philologiae Turcicae Fundamenta III/1*. Wiesbaden, 1970, 1–26.; *Tarihte Türklük* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 39.) Ankara, 1971.; *Hidak a Dunán – A régi török népek a Dunánál*. Budapest, 1981. Türkçesi: *Tuna Köprüleri*. Çev.: Hicran Akin. Ankara 1984.; László Rásonyi † – Imre Baski, *Onomasticon Turcicum. Turkic Personal Names as Collected by László Rásonyi*. Bloomington, Indiana, 2007.

Kaynakça:

Lajos Ligeti, Le Professeur L. Rásonyi. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 28 (1974) 147–150.; Zsuzsa Kakuk, László Rásonyi (1899–1984). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 38/1–2 (1984) 216–218.; Nándor Erik Kovács, 75 éves az ankarai egyetem hungarológiai tanszéke. Az évforduló kapcsán emlékezünk az alapítóra, Rásonyi Lászlóra. *Magyar Tudomány* 10 (2011) 1213–1215.; Erdal Çoban, Rásonyi, László. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 34. İstanbul, 2007, 459–460. **N. E. K. – I. V.**

REPICZKY, JÁNOS (2 Nisan 1817, Újbars [günümüzde: Nový Tekov, Slovakya] – 25 Mart 1855, Peşte)

Şarkiyatçı, kütüphaneci, Macar Bilimler Akademisi haberleşme üyesi (1847). Pozsony (günümüzde: Bratislava) Luteryan Lisesinden mezun olduktan sonra tahsiline Tübingen’de devam etti. İlahiyatın yanı sıra özellikle Doğu dilleri ile ilgileniyordu, İbranice, Arapça, Türkçe, Farsça ve meşhur Heinrich Ewald (1803–1875)’dan Sanskritçe okudu. Memleketine döndükten sonra önce özel dersler verdi, sonra Macar Bilimler Akademisinin kütüphanesinde bir kadro buldu. 1851’den itibaren Peşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’nde Doğu dilleri okutmanı oldu, burada Türkçe, Farsça ve Sanskritçe dersler verdi. Bu dönemde özellikle Doğu şiiriyle ilgileniyordu, orijinal dillerden Macarcaya çeviri yapan ilk şarkiyatçımız oldu. Önce Arapça şiirler hakkında kısa makaleler yazdı, sonra 1848’de *Kéleti órák* (Doğu Dersleri) adlı, sadece ilk bölümü çıkan kitabını yayımladı. Bu kitapta Arapça, Farsça ve Türkçe şiir çevirilerini sundu.

Macar Bilimler Akademisi kendisine kütüphanecilikten bağımsız bir ücretle Türk–Macar tarihî kaynaklarının derlenmesi ve çevrilmesiyle görevlendirdi. Bu çalışmalar sonucunda Macaristan’ın Osmanlı dönemiyle ilgili Viyana’da bulunan el yazmalarının listesi; Jászberény’de bulunan Türkçe mektupların kopyaları ve çevirileri; Naima *Tarihü*’nin özeti; Cafer Paşa’nın ismi bilinmeyen Macaristan hatıratı; *Derbendname* ve *Celalzade*’nin özeti; Léva’da (günümüzde: Levice, Slovakya) bulunan Türkçe mektupları ve I. Sultan Süleyman’ın sefer ruznamelerinin Macaristan’la ilgili bölümlerini hazırladı, bu şekilde küçük bir Türk–Macar belge arşivi oluşturdu. Doğu ve Orta Çağ Hristiyan kaynaklarına dayalı hazırlamak istediği bir Selahaddin tarihi ise el yazması olarak kalmıştır.

Nagykőrös’te bulunan 300 Türkçe varaktan 82’sini çevirdi, ama bunlar ancak vefatından sonra yayımlandı. Vefatından dört sene sonra 1859 yılında Nagy-*körös* Türkçe evrakından seçilmiş 55 mektup ve 12 vergiyle ilgili belgelerin çevirileri Sándor Szilágyi tarafından yayına hazırlandı.

Başlıca eserleri:

Keleti órák. Költészeti, történeti és nyelvtudományi tekintetben. Első füzet: Párhuzam az arab, perzsa és török költészet között. Szeged, 1848.; A perzsa és szanszkrit nyelvek párhuzama. *Új Magyar Muzeum* 1 (1850) 207–214.; Dzsáfer pasa története. *Új Magyar Muzeum* 1 (1850) 317–329; *Gyakorlati török nyelvtan.* Pest, 1851.; *Nagy-Körös város török levelei.* Fordította János Repiczky, bevezetéssel ellátva kiadta Sándor Szilágyi. Kecskemét, 1859.

Kaynakça:

József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái, IX.* Budapest, 1903, 794–796.; Ferenc Toldy, Emlékbeszéd. *Akadémiai Értesítő* (1855) 325.; Ferenc Toldy, *Irodalmi arcképek és újabb beszédek.* Pest, 1856, 206–214.; István Seres, Repiczky János és tanítványai – A rendszeres turkológiai oktatás megindulása Magyarországon. In: *A becsvágy ígészetében. V. Vámbéry Konferencia.* Ed.: Mihály Dobrovits. Dunaszerdahely, 2008, 249–262. **I. V.**

RÓNA-TAS, ANDRÁS (30 Aralık 1931, Budapeşte -)

Yükseköğrenimine 1950 yılında Eötvös Loránd Üniversitesinde (ELTE) etnografya okuyarak başladı; 1951'den itibaren Etnografya–Doğu bilimleri bölümlerinde okudu. Lajos Ligeti (→)'den Moğol ve Tibet bilimi; Gyula Németh (→)'ten de Türkoloji dersleri aldı. 1955 yılında etnografya ve Doğu bilimleri konularında müzecilik diploması aldı. 1956'dan itibaren ELTE Orta Asya Enstitüsünde Macar Bilimler Akademisi asistanı olarak çalışmaya başladı. Takip eden yılda Moğol bilimciler György Kara (→) ve Katalin U. Kóhalmi ile birlikte Moğol araştırma gezisine katıldı. Seyahatleri ve Moğol göçebeleri arasında elde ettiği tecrübelerine dair kaleme aldığı ve Rusça, Lehçe ve Japoncaya da çevrilen kitabında etnografya konusu egemendir; ama Moğol Darigangaları arasında 1958 yılında tamamladığı araştırmalarının sonucunda yayımladığı kitabı artık bir dil bilimci çalışmasıdır. Aynı sene Tibet bilimi konusundaki üniversite doktora tezini (*doctor universitatis*) de savundu. 1960'da siyâsî cadı avı sonucunda disiplin cezası alarak akademiden uzaklaştırıldı. Széchenyi Millî Kütüphanesine memur olarak geçti, daha sonra Merkezî Kataloğun daire başkanı oldu. Bu zorunlu dönemde bilimsel çalışmalarını kesintiye uğratmadı; sürekli olarak 1964 yılında savunduğu Tibet ve Moğol bilimi konulu doktora tezi (PhD) üzerine çalıştı. 1960'lı yılların ortasından itibaren başlayarak çok defa Volga bölgesinde araştırma seyahatleri yaptı ve saha çalışmalarında bulundu. Bunların sonucunda Volga Bulgarlarının mezar taşlarındaki yazıtlarla ilgili monografisini yayımladı.

1968'den başlayarak bilimsel hayatını József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) ile ilintiledi. 1973–1974 öğretim yılında Fin-Ugor Bölümü bünyesinde faaliyet gösteren Altayistik Ana Bilim Dalını oluşturdu. Altay dil akrabalığı ve Çuvaş–Moğol dil ilişkileri hakkında yazdığı çalışmasıyla 1971 yılında Macar Bilimler Akademisi doktoru unvanını kazandı. 1974'te üniversite profesörü olarak atandı. Altayistik biliminin temel ilkeleri ve araştırma yönelimleri üzerine çalıştı. Çuvaşça ve Moğolca ders kitabı yazdı; Türkçe yazı sistemine genel bakış hazırladı. *Introduction to Turcology* (Türkolojiye Giriş) başlıklı kitabı Türkçeye de çevrildi. Eğitim ve araştırma koşullarının oluşturulmasının ardından 1984 yılında Ana Bilim Dalından ayrılarak müstakil bir Altayistik Bölümü kurdu. Satın alma ve bağış yoluyla, içerisinde Lajos Ligeti, Gyula Németh, Margit K. Palló (→) ve Dénes Sinor (→)'un terekesini de ba-

rındıran ve günümüzde Üniversite Kütüphanesi bünyesinde faaliyet gösteren Orta Avrupa'nın en iyi Doğu bilimleri kütüphanesini oluşturdu. 1990'da Altayistik Bölümü bünyesinde kurulan Macar Kadim Tarihi Araştırma Grubunun başkanı olarak atandı. Aynı yılda rektör olarak aday gösterildiği için bölümün idaresini öğrencisi Árpád Berta (→)'ya devretti. Rektörlük görevini 30 Haziran 1992 tarihine kadar sürdürdü. 1990 Mayıs'ında Macar Bilimler Akademisi haberleşme üyesi, 1995 yılında da aslı üye olarak seçildi. Bir kaç dönem misafir okutman olarak Bonn ve Viyana üniversitelerinde Moğol bilimi üzerine dersler verdi. Viyana'daki ikametı sırasında Robert Göbl ile ortaklaşa olarak Nagyszentmiklós Hazinesi runik yazıtlarının paleografik tetkikini yaptı. Alexander von Humboldt Vakfının araştırımacı bursunu (1996, 1997) ve Macar Széchenyi Profesörlük Bursu (1998)'nu kazandı. 2005–2006'da Uppsala Sosyal Bilimlerde İleri Çalışmalar için İsveç Kolokyumunda misafir araştırımacı oldu. 1996'dan itibaren sekiz yıl *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*'nin baş editörü olarak görev yaptı. 2002'de emekli oldu.

Altayistik alanında, birbirine yakın üç konuyla ilgilendi: ilk sırada Türk ve Moğol dilleri tarihi, bunun kapsamında da Çuvaşça, Moğolca ve Doğu Türk dilleri arasındaki ilişki ile ilgilendi. İkinci sırada, Macarların yurt tutması öncesi Türk–Macar tarihi ilişkileri ve Macar etnik kimliğinin oluşumu meseleleriyle meşgul olurdu. *A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe* (Yurttutan Macar halkı. Erken Dönem Macar Tarihi Bilgisine Giriş) başlıklı, 1999'da İngilizce olarak da basılan eseri 1996'da çıktı. Türk dillerinden Macarcaya geçen sözcüklerin yurt tutuş öncesi ve Kuman-Peçenek katmanlarının Árpád Berta ile ortaklaşa yazdığı ve László Károly (→)'un iş birliğiyle çıkan bin sayfayı aşkın İngilizce monografisi bununla ilgilidir. Günümüzde Eski Moğol dili olarak nitelendirilen, ölü bir dil olan Kıtan (Hitay) dilini çözümlemeli olarak çalışıyor. Bu konuda vardığı sonuçları sürekli olarak *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*'de yayımladı. Eğitim ve araştırmanın yanı sıra, önemli bilimsel organizasyon çalışmalarına da katkıda bulundu. 1991–1992 yılları arasında Avrupa Rektörler Konferansı Daimî Komisyonunun üyesi oldu. 1992'den itibaren Yükseköğretim Konferansları Birliğinin başkanıydı. 1992–2006 yılları arasında Devlet Akreditasyon Komisyonu Başkanlığını birkaç dönem üstlendi. Macar Fulbright Komisyonu üyesiydi (1996'ya kadar). 1999'da Yüksek Öğretim Kurumları Kalite Güvence Teşkilatı Uluslararası Ağı Yürütme Komisyonu kendisini üye olarak seçti. Çok sayıda meslekî kuruluş tarafından onursal üye olarak seçildi. 1982'den 1989'a kadar Uluslararası Tibet Çalışmaları Birliğinin

iki dönem başkanlığını üstlendi. 1994'te *Societas Uralo-Altica* asbaşkanlığına seçildi (1999'a kadar), 2006'dan 2011'e kadarsa cemiyetin başkanlığını yaptı. Uppsala Üniversitesi (İsveç) fahrî doktorudur (2006).

Çalışmalarının bir takdiri olarak 1978'de Türk Dil Kurumu, 1984'te de Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu kendisini haberleşme üyesi olarak seçti. Çuvaş Ulusal Akademisi (1997) ve İsveç Kraliyet İnsanî Bilimler Cemiyeti (Uppsala) dış, Helsinki Fin-Ugor Cemiyeti onursal üyesidir.

1985'te Körösi Csoma Ödülü, 1992'de Szent-Györgyi Albert Ödülü'nü aldı. 1999'da Indiana Üniversitesi Altın Madalyası (*Indiana University Prize for Altaic Studies*) kazandı. Aynı yıl Klebelsberg Kunó Ödülü, 2011'de Széchenyi Ödülü ile taltif edildi. 2003'te Macar Cumhuriyeti Liyakat Subay Nişanı Haçı; 2008'de ise Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'den Türkiye Cumhuriyeti Liyakat Nişanı aldı.

Başlıca eserleri:

The Dariganga Dialect. Budapest 1961.; *Nomádok nyomában. Etnográfus szemmel Mongóliában*. Budapest, 1961.; *Tibeto-Mongolica. The Tibetan Loanwords of Monguor and the Development of the Archaic Tibetan Dialects*. Budapest–The Hague, 1966.; *Epigraphica Bulgarica*. (Sándor Fodor ile) Szeged, 1973.; Some Volga Bulgarian Words in the Volga Kipchak Languages. In: *Hungaro–Turcica: Studies in Honour of Julius Németh*. Ed.: Gyula Káldy-Nagy Budapest, 1976, 169–175.; *Bevezetés a csuvas nyelv ismeretébe*. (V. Szergeev ile) Budapest, 1978.; *A nyelvrokonság*. Budapest, 1978.; *Studies in Chuvash Etymology*. Szeged, 1982.; *Language and History. Contributions to Comparative Altaistics*. Szeged, 1986.; *Mongolisches Lesebuch*. Wien, 1988.; *An Introduction into Turkology*. (Studia Uralo-Altaica, 33.) Szeged, 1991.; *Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szentmiklós. Eine paläographische Dokumentation*. (Robert Göbl ile) Wien, 1995.; *A honfoglaló magyar nép: bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe*. Második, javított, bővített kiadás. Budapest, 1997.; Turkic Writing Systems In: *The Turkic languages*. Ed.: Lars Johanson – Éva Ágnes Csató. London, 1998, 126–137.; *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. An Introduction to Early Hungarian History*. Budapest, 1999.; *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian*. Ed.: András Róna-Tas – Árpád Berta †. With the assistance of László Károly. Part 1. Introduction, A–K, Part 2. L–Z, Conclusion, Apparatus. (Turcologica, 84.) Wiesbaden, 2011.; *Turkolojije Giriş*. Çev: İsa Sarı. Ankara, 2013.; Khitan Studies I. The Graphs of The Khitan Small Script. 1. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 69/2 (2016) 117–138.; Khitan studies I. The graphs of the Khitan Small Script. 2. The vowels. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 70/2 (2017) 135–188.; The Khitan Names of the Five Capitals. *International Journal of Eurasian Linguistics* 1 (2019) 98–124.; Turkic Elements in Khitan. In: *Unter dem Bodhi Baum. Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich des 80. Geburtstags überreicht von Kollegen, Freunden und Schüler*. Ed.: Zekine Özertural – Gökhan Şilfeler. Göttingen, 2019, 293–301.

SÁNDOR, KLÁRA (27 Ocak 1965, Salgótarján –)

1984 yılında József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Macar ve Alman Dili bölümlerine kayıt olmakla beraber gayriresmî olarak Altayistik konulu eğitimine de başladı. İkinci senesi itibariyle Alman Dili Bölümü yerine resmî olarak da Altayistik Bölümüne geçti ve üçüncü yılında Bálint Keserű'nün kurduğu eski Macar Edebiyatı Kürsüsünde de dil tarihi konulu dersleri takip etmeye başladı. İlk baştan dilin değişimi ve Altayistik içerisinde kadim Macar tarihinde Türk-Macar ilişkileri konuları merakını uyandırmıştı. 1989'da diplomasını alıp üç sene boyunca Macar Bilimler Akademisinin burslusu olarak 1993 senesine dek Altayistik Bölümünde çalışmaya devam etti. *Doctor universitatis* unvanını 1991'de en uzun Sekel dil yadigârinin filolojik derlemesiyle kazandı – konu için Türkolojinin yanı sıra kültür ve dil tarihi bilgilerine de ihtiyaç duyuldu. Bu konuya yönelik merakında hiç azalma olmadı; doktora (PhD) tezi konusuyla (1996) Macar Bilimler Akademisi doktora tezi (2019) de bununla ilgiliydi.

Sekel runik yazıtlarının Macar kültür tarihiyle ilgili birçok bilimsel çalışmaların yanı sıra Sekel runik yazıtlarının güncel kullanımının sosyo-antropolojik araştırması da eklendi. 1995'ten itibaren Juhász Gyula Yüksek Pedagoji Okulu Macar Dili Bölümünde işe başlayarak sosyolingüistik alanında dersler verdi. 1990 sonrasında dil bilimi üzerindeki araştırmalarını ağırlıklı olarak teorik – evrilme, bilişsel ve ağ bazlı – bakış açılarıyla genişleterek iki monografi yayımladı. Bunlarla ilintili olarak, 21. yüzyıl bilgi-iletişim formlarının toplumsal etkileriyle de ilgilenerek Sándor, 2006'dan beri Szeged Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kültürel Miras ve İnsanî Bilgi Bilimleri Bölümünde çalışmakta olup 2014'ten itibaren bölüm başkanlığını yürütmektedir. Bilişsel yaklaşımıyla beraber hem kültür tarihi hem dil tarihi konulu araştırmalarında kimlik sorunlarına odaklanması onu karakterize eder. 2020'li yılların başında antropolojik ve temas dilbilimi ile tarihi antropoloji bakış açılarını birleştirerek erken Türk-Macar ilişkileri; daha geniş bir tabirle sosyal odaklı dil tarihi araştırmaları konusuna geri döndü.

Başlıca eserleri:

A Bolognai Rovásmlék. Szeged, 1991.; *Nyelvrokonság és hunhagyomány.* Budapest, 2011.; *A székely írás nyomában.* Budapest, 2014.; *Határtalan nyelv.* Budapest, 2014.; *A székely írás reneszánsza.* Budapest, 2017.; *A székely írás emlékei. Corpus Monumentorum Alphabeto Siculico Exaratorum.* (Elek Benkő ve István Vásáry ile) Budapest, 2021.; A török–magyar nyelvi kapcsolatok újraértelmezésének lehetőségei. In: *Párhuzamos történetek/Parallel Stories.* Ed.: L. Klima – A. Türk. Budapest, 2021.

SCHMIDT, ANIKÓ (4 Kasım 1980, Budapeşte –)

Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (ELTE BTK) Tarih ve Türk Filolojisi bölümlerinden mezun olup 2018’de Tarih Doktora Okulunda Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı Macaristanı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doktora Programını başarıyla bitirdi. Araştırdığı konular arasında 16–17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarihi, bunun içerisinde de Osmanlı–Macar diplomatik ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Her iki mezuniyet tezini de bu konuda yazıp birini 2005’te, diğerini ise 2009’da sundu. 2009–2010 arasında ELTE BTK Türk Filolojisi Bölümünde özellikle kütüphane kataloğu üzerinde çalışarak geçirdi.

2013–2015 arasında Millî Araştırma Fonu kadastro projesinde Macar Devlet Arşivi kadastro arşivi tasnifinde görev aldı, çalışmaları esnasında elde edilen yeni bulguları Macar Devlet Arşivi, sonralarında ise Tarım Bakanlığı bünyesinde çıkartılan *Catastrum* adlı dergide yayımladı. 2015 senesinden itibaren Macar Devlet Arşivinde çalışmakta, 2018’den beri kıdemli arşivci, belli bir dönemin arşiv sorumlusudur.

Makaleleri muhtelif konularda çıktı. Yayımladığı yazılar üzerinde çalıştığı konuları yansıtmaktadır: kısmen klasik Osmanlı tarihi, kısmen ise kadastro araştırmalarıyla ilgililerdir. 2016’da Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Macar Devlet Arşivi kaynaklarına dayalı *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’dan Günümüze Türk–Macar İlişkileri* adlı eserin Éva Simon Szepesiné (→) ve Mümin Yıldıztaş ile eş editörlüğünü üstlendi.

Başlıca eserleri:

Egy elszigetelt győzelem: Lepanto, 1571. *Keletkutatás* 2010. tavasz 77–92.; Hedonizmus és dekadencia a Tulipán korszakban (1718–1730). *Kút* 9/1 (2010) 109–124.; *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk–Macar İlişkileri / Török–magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig a levéltári források tükrében*. Ed.: Éva Szepesiné Simon – Anikó Schmidt – Mümin Yıldıztaş. İstanbul, 2016.; „A legjobb alkalom, mit a századok láttak.” A lepantói csata emlékezete William Shakespeare és Miguel de Cervantes munkásságában. *Keletkutatás* 2018. ősz 51–62.; Ciprus-ábrázolás Piri reisiz tengerészeti könyvében. *Térképtörténeti Közlemények* 2 (2018) 17–32.

SCHÜTZ, ÖDÖN (29 Mart 1916, Budapeşte – 1 Kasım 1999, Budapeşte)

Dilbilimci, Moğol tarihi uzmanı, Ermeni-Kıpçak dili ehli. Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi Macar Dili ve Alman Dili bölümlerine kaydolup aynı zamanda *Eötvös Collegium*'un üyesi oldu. İlk başta Macar ve Fin-Ugor dilbilimi sonralarındaysa Türk ve Orta Asya filolojisi ve Macar tarihiyle ilgilenmeye başladı. Hocaları arasında dilbilimi âlimi Zoltán Gombocz (→), Fin-Ugor dilbilimcisi Miklós Zsirai, Türkolog Gyula Németh (→) ve Türkolog–Moğol bilimcisi Lajos Ligeti (→) vardı. O esnada Türk–Moğol araştırmaları konusunda aralarında Tibor Halasi-Kun (→), Orta Asya araştırmacısı Dénes Sinor (→) ve Arabist ve kadim Macar tarihi uzmanı Károly Czeglédy (→)'nin yer aldığı müthiş bir nesil yetiştiriliyordu. Askerliğinin ve zor savaş yıllarının ardından 1948 yılında Szeged'te Macar edebiyat tarihi konusunda doktorasını bitirdi. Bunun ardından 1949 senesinde Macar Bilimler Akademisi bünyesinde yeni kurulan Tarih Enstitüsünde işe başlayıp sonraki 20 yıl boyunca aynı kurumda çalışmalarını yürüttü. 1969'da Eötvös Loránd Üniversitesi Orta Asya Bölümü bünyesinde kurulan Altayistik Araştırma Grubunda işe alındı.

1957 yılı itibarıyla üniversitede devamlı olarak dersler verdi, sonralarında kıdemli doçent olarak atandı. Eski dostu, Dénes Sinor'un daveti üzerine 1973'ten itibaren sık sık Bloomington'a davetli olarak ders vermeye gitti. 1980'de doktorasını bitirdi, 1987'de emekli oldu. 1989 yılında çalışmaları neticesinde *Permanent International Altaistic Conference with the Gold Medal of Altaic Studies* Ödülü ile taltif edilip 1990'da Erivan Ermeni Bilimleri Akademisi haberleşme üyeliğine seçildi. Hem Ermeni hem Türk bilim çevrelerince beğenilmesiyle takdir edilmesi nadir görülen bir bilimsel ve insanî gayretlerinin sonucuydu.

Bilimsel yazılara gayet geç, 35 yaşındayken başlamasına rağmen sonralarında devamlı olarak yayımlar üretti. Dil bilgisi ve edebî altyapısı çok genişti (İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, Grekçe, Latince, Fince, Türkçe ve Ermenice biliyordu). Bilimsel çalışmaları üç ana tema üzerinde yoğunlaştı: Türkoloji (Türk halkları ve onların tarihi); Orta Asya ve Doğu Avrupa'nın Moğol dönemi (13–14. yüzyıl); bunun Ermeni bağlantılarının yanı sıra Kafkasya bölgesindeki Moğol istilasını ve İran İlhanelerinin Mısır Memlûkleri ile yaptığı savaşları inceledi; ve Ermeni bilimleri ve Macar–Ermeni ilişkileri.

Ödön Schütz, Gyula Németh ve Lajos Ligeti'ni takiben Macar oryantalizmin en derin, soylu geleneklerinin temsilcisiydi. Bilgilerimizi özellikle Ermeni kaynaklarıyla zenginleştirdi. Titiz, filolojik bakımdan güvenilir bir bilim adamıydı; fakat geniş, ansiklopedik tarzdaki bilgisi çok dar bir bilimsel alana odaklanmış bir uzman tipine dönüşmesine engel oldu.

Schütz'ün araştırmalarında kuşkusuz en çok yeni bilgi için *Armeno-Turcica* alanında, yani Ermeni-Kıpçak dili ve kültürü konusunda yaptığı çalışmalara borçluyuz. Kırım Ermenileri 15. yüzyılda Giray hanedanların hüküm sürdüğü dönemde Kafa ve Solhat diyarlarından Podolya'ya göç ettiler. Ermeniler, Kırım Yarımadası'nda gündelik hayatlarında bile kendi dilleri yerine Tatarcanın yerel bir halini kullanmaya başladılar ve Ermeniceyi ancak dinî törenlere uygun gördüler. Yeni Tatar lehçelerini geleneksel Ermeni alfabesiyle yazmaya başladılar. 20. yüzyılda bu dil araştırmacılar tarafından ilk olarak Ermeni-Tatarca; daha sonra Ermeni-Kıpçak dili olarak adlandırıldı. Ermeni-Kıpçakça kuskusuz Kırım'da olgunlaşmışsa da Ermeni alfabesi ile Tatarca (Kıpçakça) yazılmış kaynaklarına ancak Lehistan-Ukrayna bölgelerinde rastlayabiliriz. 14. yüzyılın Yemeni'nden kalma altı dilli bir sözlüğün Kilikya (Çukurova) Ermenicesine ait bölümlerine yönelik son çalışması, vefatından bir sene sonra yayımlandı.

Başlıca eserleri:

A mongol hódítás néhány problémájához. *Századok* 93 (1959) 209–223.; Tatarenstürme in Gebirgsgelände (Transkaukasien 1220, 1236). *Central Asiatic Journal* 17 (1973) 253–273.; *An Armeno-Kipchak Chronicle on the Polish–Turkish Wars in 1620–1621*. (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 11.) Budapest, 1968.; Armeno-kiptschakische Ehekontrakte und Testamente. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 24 (1971) 265–300.; Eine armenische Chronik von Kaffa aus der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 29 (1975) 133–186.; Armeno-Kiptchakisch und die Krim. In: *Hungaro-Turcica. Studies in Honour of Julius Németh*. Ed. Gyula Káldy-Nagy. Budapest, 1976, 185–205.; The Tat People in the Crimea. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 31 (1977) 77–106.; The Stages of Armenian Settlements in the Crimea. *Transcaucasica* 2. *Quaderni del Seminario di Iranistica, Uralo-Altistica e Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia*. Venezia, 1980, 116–135.; An Armeno-Kipchak Document of 1641 from Lvov and its Background in Armenia and in the Diaspora. In: *Between the Danube and the Caucasus*. Ed.: György Kara. Budapest, 1987, 247–330.; Örmények kitelepítése Perzsiába. Az 1604-es 'nagy szüргүн', örmény források alapján. *Keletkutatás* 1988. ősz 50–66.; Ilkánok és mamlukok harca a Szentföld hátországáért. *Keletkutatás* 1990. ősz 3–21.; Armenia: a Christian Enclave in the Islamic Near East in the Middle Ages. In: *Conversion and Continuity: Indigenous Christian Communities in Islamic Lands Eighth to Eighteenth Centuries*. Ed.: Michael Gervers – Ramzi Jibran Bikhazi (Papers in Medieval Studies, 9.). Toronto, 1990, 217–236.; The Decisive Motives of Tatar Failure in the Ilkhanid–Mamluk Fights in the Holy Land. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 45 (1991) 3–22.; *Armeno-Turcica. Selected Studies*. Bloomington, IN, 1998.; *The King's Dictionary. The Rasūlid Hexaglott: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*. (Handbuch der Orientalistik, VIII/4.) Ed.: Peter B. Golden et al. Leiden–Boston–Köln, 2000.

Kaynakça:

András Róna-Tas, Búcsú Schütz Ödöntől, 1916–1999. *Magyar Nyelv* 96 (2000) 123–125.; István Vásáry, Schütz Ödön élete és munkássága (1916–1999). *Kélelktatás* 2016. tavasz 5–13. **I. V.**

SERES, ISTVÁN (2 Nisan 1972, Szarvas –)

Budapeşte Loránd Eötvös Üniversitesinde Moğol Dili Bölümünden 2000’de, Türk Filolojisi Bölümünden ise 2002’de mezun oldu. *A daringanga betyárvilág* (Dariganga haydutları) başlıklı doktora tezini (PhD) 2005’te tamamladı. Başlıca araştırma alanları arasında Kıpçak Türk destanları, Osmanlı’ya sığınan Macar askerlerinin hayatları ve Birinci Dünya Savaşı’nda esir düşen Türklerle ilgili yaptığı tetkikler ön plana çıkmaktadır.

Başlıca eserleri:

Crimean Tatar and Nogay Heroic Poems from Dobrudja. In: *Proceedings of the 45th Permanent International Altaistic Conference Budapest, Hungary, June 23–28, 2002*. Ed.: Attila Rákos – Alice Sárközi. Budapest, 2003, 291–296.; A Rákóczi-emigráció kutatásának törökországi forrásai. In: *A Rákóczi-szabadságharc és Kelet-Európa I. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára*. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei, 45.) Ed.: Edit Tamás. Sárospatak, 2003, 395–409.; „Gyöngyös kám”-tól „Batu mongol magyar hadjáratá”-ig (A bulgári Bahadır és Rasidaddin krónikáinak első magyar kutatói). In: *A kíséret folytatódik — II. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Ed.: Mihály Dobrovits. Dunaszerdahely, 2005, 164–225.; *Thököly Imre és Törökország – Imre Thököly ve Türikiye*. Budapest, 2006.; A Crimean Tatar Variant of the Čora Batır Epic. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 63/2 (2010) 133–166.; Zarándoklatok Thököly Imre fejedelem sírjához. In: *Rod Thököly – Zborník príspevkov z odbornej medzinárodnej konferencie konanej pri príležitosti 360. výročia narodenia Inricha Thökölyho. 25. – 26. septembra 2017 na Kémarskom hrade. / A Thököly nemzetség – Thököly Imre születésének 360. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete. Késmárki vár, 2017. szeptember 25–26. Kežmarok/Késmárk 2018*, 517–529.

**SINOR, DÉNES (DENIS) (17 Nisan 1916, Kolozsvár
[günümüzde: Cluj-Napoca, Romanya] – 12 Ocak 2011,
Bloomington, IN, ABD)**

Amerikalı–Macar dilbilimci, filolog ve tarihçi, ABD’deki Orta Asya ve Altay araştırmalarının kurucularından biri. Trianon Antlaşması sonrasında Budapeşte’ye okumaya gönderildi. Lise yıllarında düzenli olarak Vevey, İsviçre’de bir Fransız okulunda aylarını geçirdi. 1934 yılında önce eski çağda Ortadoğu dinleriyle ilgili tahsil gördüğü Budapeşte Macar Kraliyet Pázmány Péter Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’ndeki eğitimine başladı; ama kısa süre sonra profesör Gyula Németh (→)’in etkisiyle Türk dünyasına yöneldi. Bunun haricinde Lajos Ligeti (→)’den Moğolca ve Orta Asya filolojisi dersler aldı. 1937 ve 1938’de Berlin *Collegium Hungaricum*’da iki yaz geçirdi, burada Turfan Koleksiyonunun zengin materyallerini tetkik etti; Türkolog Anemarie von Gabain (1901–1993) ve Şinolog Erich Haenisch (1880–1966)’le tanışma fırsatı oldu. Hiç savunmadığı doktora tezini, Orta Asya Türk halklarının Budizmi ile ilgili olarak kaleme aldı ve bu 1939’da Budapeşte’de yayımlandı (Sinor, 1939). 1939–1948 yılları arasında Paris’te yaşadı ve eğitimine devam etti, Paul Pelliot (1878–1945), Jean Deny (1879–1963), Marcel Granet (1884–1940) ve Paul Demiéville (1894–1979) gibi usta şarkiyatçılardan dersler aldı. Alman işgali altına giren Paris’i 1942’de terk ederek Fransız direniş hareketine katıldı. 1948’de davet edildiği Cambridge Üniversitesinde on üç sene geçirdi. 1962’de Bloomington İndiana Üniversitesinin daveti üzerine ABD’ye yerleşip 1963–1981 yılları arası başkanlığını üstlendiği Uralistik ve Altayistik Bölümünün (günümüzde Orta Asya Bilimleri Bölümü) temellerini attı. 1967’de kurduğu *Journal of Asian History*’nin kırk dört sene boyunca editörüydü, ayrıca 173 sayısı çıkan *Indiana University Uralic and Altaic Series*’in de 2011’e kadar editörlüğünü yaptı. 1967’de *Asian Studies Research Institute*’u kurdu, bunun adı 1979’da *Research Institute for Asian Studies* oldu, bugünlerde ise *Sinor Research Institute for Asian Studies* olarak bilinmektedir.

Sayısız bilim kurumu ve akademinin onursal üyesi, birçok üniversitenin fahrî profesörü oldu ve birçok ödüle layık görüldü. 1992’de Birleşik Krallık Kraliyet Asya Kurumu onun adında bir ödül ihdas etti (*Denis Sinor Medal for Inner Asian Studies*). Sinor devamlı olarak konferanslar, atölye çalışmaları ve bilim toplantıları düzenliyordu. Soğuk Harp sırasında Batı ve Doğu’daki bilimadamları

arasındaki iletişimi sağlayan *Permanent International Altaic Conference*'in kurucusu ve genel sekreteriydi. Vefatından sonra zengin kütüphanesini Szeged Üniversitesi'ne bıraktı.

Ural (Fin-Ugor) dilbiliminden Türk ve Moğol halkların Orta Asya tarihine kadar birçok alanda araştırmalar yaptı. Orta Asya dilleri, tarihi ve kültürü hakkında yorumlarla ekli bibliyografisi ve Orta Asya ile ilgili müfredatı araştırmalarda ve üniversite eğitiminde hâlâ önemli bir araçtır. Toplu makaleleri Türkoloji ve Türk dili ile ilgili birçok konuya değinir.

Lajos Ligeti ve Paul Pelliot'un bir öğrencisi olarak Dénes Sinor, Avrupa'daki ve Amerika'daki üniversitelerin eğitim müfredatlarına Orta Asya Bilimlerini (yada bugünkü adıyla Orta Avrasya Bilimlerini) eklemelerinde önemli rol oynadı. 1960–1990 arasındaki organizasyonları geleneksel Türkoloji ve Moğol araştırmaları alanında Orta Asya veya Orta Avrasya Bilimlerini de kullanarak yeni ve daha geniş bir perspektife yol açtı.

Başlıca eserleri:

A középázsiai török buddhizmusról. *Körösi Csoma-Archivum* 1. kieg. kötet (1939) 353–396.; *Introduction à l'étude de l'Eurasie Centrale*. Wiesbaden, 1963.; *Inner Asia. History – Civilization – Languages. A Syllabus*. Bloomington, IN, 1969 (2. gözden geçirilmiş baskı: 1971).; *Inner Asia and its Contacts with Medieval Europe. Collected Essays*. London, 1977.; *Tanulmányok*. Budapest, 1982.; *The Uralic Languages: Description, History and Foreign Influences*. Ed.: Denis Sinor. Leiden, 1988.; *Essays in Comparative Altaic Linguistics*. Bloomington, IN, 1990.; *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Ed.: Denis Sinor. Cambridge, 1990.; *Studies in Medieval Inner Asia*. Aldershot, 1997.

Eserlerinin bibliyografyası:

Denis Sinor Bibliography. Ed.: Ruth I. Meserve. Bloomington, IN, 1986.

Kaynakça:

Florilegia Altaistica. Studies in Honour of Denis Sinor on the Occasion of his 90th Birthday. Ed.: Elena V. Boikova – Giovanni Stary. Wiesbaden, 2006.; Jamsheed K. Choksy – Jill Zai, Denis Sinor, Doyen of Central Eurasian Studies. *Journal of Asian History* 45/1-2 (2011) 1-15. **I. V.**

SIPOS, JÁNOS (4 Haziran 1953, Budapeşte –)

Szeged Üniversitesi Matematik Bölümündeyken (1972–1978) ilk müzik grubunu kurup sonralarında matematikçi, müzik notacısı ve müzik sanatçısı olarak çalıştı. 1983'ten itibaren Macar Bilimler Akademisi Müzik Enstitüsünde müzik notalarını hazırladı.

1987–1993 yılları arasında eşi Éva Csáki (→) ile Ankara Üniversitesi Hungaroloji Anabilim Dalında okutman olarak çalıştığı zaman karşılaştırmalı halk müziği üzerine daha derin bir araştırma yapmaya başladı. 1994–1997 yılları arasında Szeged Üniversitesi Karşılaştırmalı ve Tarihî Türkoloji doktora programını bitirip, 2001 senesinden itibaren Macar Bilimler Akademisi Müzik Enstitüsünde araştırmacı olarak çalışmaya başlamasıyla beraber 2002'den itibaren Ferenc Liszt Müzik Üniversitesinde ders vermeye başladı.

Araştırma alanları arasında Türk halk müziğiyle onun Macar bağlantılarının karşılaştırmalı incelemesi ön plana çıkmaktadır. 1987'den itibaren yaklaşık 10.000 Anadolu, Azeri, Karaçay-Balkar, Kazak, Kırgız ve diğer Doğu kökenli melodiyi derleyip kaydettikten sonra bunların tahlilini yaptı. Derlediği verilere dayalı olarak Macarca, İngilizce ve Azerice olmak üzere farklı dillerde, kendi alanında birçok kez bir ilk niteliğini taşıyan kitaba ve yazılara imza attı.

Araştırmalarını Macar Bilimler Akademisinin yanı sıra Fulbright, British Academy Stein-Arnold Exploration Fund, Andrew V. Mellon, Tokyo Foundation Joint Research Program gibi önemli burs ve sponsor kuruluşların destekleriyle ve Macar Millî Bilimsel Araştırma Fonu ve Macar Millî Kültür Fonundan da destek görüp sürdürdü. Kazandığı ödüller arasında Szabolcsi Ödülü, Macar Liyakat Nişanı Şövalye Haçı, Martin György Ödülü, Halk Sanatı Genç Ustası Ödülü, *Medal of Prince Islam-Kıya Krymshamkhalov* Ödülü ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ödülü önplana çıkmaktadır. János Sipos, Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi Müzik Enstitüsü kıdemli araştırmacısıdır; Ankara Üniversitesi fahri doktorası, Macar Sanat Akademisi üyesi, Macar Bilimler Akademisi Kamu Kurumu üyesi ve Uluslararası Geleneksel Müzik Konseyi bünyesindeki Türkçe Konuşan Halkların Müziği Çalışma Gurubunun kurucu üyesi ve Macar temsilcisidir.

Başlıca eserleri:

Török Népzene I. Budapest, 1994.; *Török Népzene II.* Budapest, 1995.; *In the Wake of Bartók in Anatolia.* Budapest, 2000.; *Kazakh Folksongs from the Two Ends of the Steppe.* Budapest, 2001.; *Azeri Folksongs: At the Fountain-Head of Music.* Budapest, 2004.; *Comparative Research on the Folk Music of Turkic and Hungarian People.* Ankara, 2005.; *Kyrgyz Folksongs.* Budapest, 2014.; Bartók Béla, *Török népzene K̄is-Ázsiából.* Budapest, 2019.; *A magyar népzene keleti kapcsolatai.* Budapest, 2021.; *The Psalms and Folk Songs of a Mystic Turkish Order.* (Éva Csáki ile) Budapest, 2009.; *Karachay-Balkar Folksongs.* (Ufuk Tavkul ile) Budapest, 2015.

SOMFAI KARA, DÁVID (21 Nisan 1969, Budapeşte –)

Lise yıllarında Türkiye Türkçesi ile tanışmaya başladı. 1989–1990 yılları arasında ABD’de bir spor bursuyla eğitim görürken oda arkadaşı olan Kaşgarlı Uygur’dan Uygurca öğrendi. 1990’da István Mándoky Kongur (→)’un teşvi-kiyle Kazak ve Kırgız dillerini öğrenmeye başladı. 1993 yılında Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)’nde Altayistik Bölümü öğrencisi olarak Kazakistan’da (Abay Üniversitesi, Almatı) iki yıl boyunca Kazak filolojisi okuyan ilk Macar oldu. 1996’dan itibaren Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesinde (ELTE) Orta Asya Bölümü ve Türk Filolojisi bölümlerinde eğitimine devam etti. Ağırlıklı olarak György Kara (→) ve István Vásáry (→)’nin derslerine katıldı. 2000 yılında Türk Filolojisi ve Moğol Dili bölümlerinde lisansüstü derecesini aldı. 2007 yılında Eötvös Loránd Üniversitesi Dilbilimi Doktora Okulunda doktorasını (PhD) tamamladı. 1991’den itibaren Orta Asya, Sibirya, Ural ve Kafkasya’daki Türk ve Moğol halkları arasında (Kazak, Kırgız, Karakalpak, Özbek, Uygur, Tuva, Altay-Telengit, Hakas, Başkurt, Yakut, Nogay, Kumuk, Tavlu/Karaçay-Balkar) dilbilimi, folklor ve etnolojik araştırmalar yapmak için düzenli olarak bu bölgelere seyahat etti. 1994 yılında József Torma (→) ile birlikte Kazaklar ve Karakalpaklar arasında çalıştı. 1998’den beri Türk ve Moğol filolojisi, etnolojisi ve etnik tarihi üzerindeki bilimsel yazıları ağırlıklı olarak Macarca’nın yanı sıra İngilizce, Rusça, Japonca, Kazakça, Moğolca ve Türkçe yayımlandı. 2009–2010 yılları arasında Indiana Üniversitesinde (Bloomington, ABD) ve ardından 2018–2019 yılları arasında Minpaku Japon Etnolojisi Müzesinde davetli araştırmacı olarak bulundu. 2002–2009 yılları arasında Eötvös Loránd Üniversitesi Orta Asya Bölümünde doktora öğrencisi olarak ders verdi. Yurt dışında da muhtelif üniversitelerde (Venedik, Paris, Bloomington, Philadelphia, Kyoto, Hikone) dersler verdi. Halen Eötvös Loránd Araştırma Ağı Etnografya Enstitüsünde kıdemli araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Başlıca eserleri:

Kazak Grammar. München–Newcastle, 2002.; *Kyrgyz Grammar*. München–Newcastle, 2003.; Auxiliary Verb Formations in Kazak and Kyrgyz. In: *Annales ELTE, Sectio Linguistica XXVL*. Ed.: István Szathmári. Budapest, 2005, 237–254.; Baba Tükli and the Swan Girl. Legitimizing Elements in the Turkic Epic Edige. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 63 (2010) 117–132.; Religious Traditions among the Kazak and Kirghiz. In: *Shamanism and Islam: Sufism, Healing Rituals and Spirits*. Ed.: Thierry Zarcone – Angela Hobart. London, 2013, 47–58.; *Manasz. Kırğız hőseposz*. (Török–Magyar Könyvtár, II.) Fordítás, jegyzetek és végszó: Dávid Somfai Kara. Budapest, 2016.; *Eleven szellemek, hagyományos kazak es kırğız spiritualitás*. Budapest, 2018.; *Levelek és fényképek Ázsia szívéből. Almásy György második közép-ázsiai útja*. (István Sántha ile) Lakitelek, 2021.

SUDÁR, BALÁZS (28 Mayıs 1972, Budapeşte –)

Eötvös Loránd Üniversitesinde (ELTE) Tarih ve Türk Filolojisi bölümlerinden diploma alıp (1996, 1997), doktorasını (PhD) de aynı yerde bitirdi (2002). ELTE Türk Filolojisi Bölümü ile Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünde de dersler verdi. Sonrasında Macar Bilimler Akademisi, ardından da Eötvös Loránd Araştırma Ağı Tarih Enstitüsünde çalıştı. Hâlihazırda yarı zamanlı olarak Budapeşte Tarih Müzesinde de görev yapmaktadır.

Kariyerinin başlangıcında özellikle Osmanlı Macaristan'ının kültür tarihi üzerine araştırmalarını yoğunlaştırırken edebiyatla müzik tarihi ve Macaristan'da yerleşmiş dervişlerle ilgili makaleler yazdı. Bu araştırmalara dayanarak sonralarında Osmanlı Macaristan'ının Müslüman ahalesinin sosyo-kültürel tarihine odaklandı (kent tarihi, ibadet yerleri, inşaatlar, önde gelen aileler). Araştırdığı diğer konular arasında Macarların erken tarihi ve de özellikle onun bozkırlara dayanan kökleri ön plana çıkmaktadır. Tarihçi olmasının yanı sıra Orta Çağ müziği çalmakta ve tarihî canlandırma gruplarında da etkin bir şekilde yer almaktadır.

Başlıca eserleri:

Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek. (Gábor Ágoston ile) Budapest, 2002.; *A Palatics-kódex török versgyűjteményei. Török költészet és zene a XVI. századi hódoltságban.* (Humanizmus és Reformáció, 29.) Budapest, 2005.; *A pécsi Jakováli Haszan pasa-dzsámi.* Budapest, 2010.; *Pécs 1663-ban. Evlia Cselebi és az első részletes városleírás.* (Források Pécs Történetéből, 4.) Pécs, 2012.; *Magyar őstörténet 1–6.* Ed.: Balázs Sudár – Zsolt Petkes. Budapest, 2014–2018.; *Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon.* Budapest, 2014.; *Macaristan'da Mehter Müziği.* (István Rumen Csörsz ile) İstanbul, 2016.; *Az Árpád-ház nyomában.* (János B. Szabó ile) Budapest, 2021.

SZALONTAI-DMITRIJEV, JUDIT (6 Ekim 1953, Budapeşte –)

Yüksek eğitimine Eger Öğretmenlik Yüksek Okulunda Macar ve Rus Dili bölümlerinde başladı. Üçüncü sınıftayken öğrenci değişim programı kapsamında bir sene Çeboksarı (Şupaşkar)'da iken Çuvaş diliyle ilgilenmeye başladı. 1975 senesinden itibaren Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi) Rus Dili ve Altayistik bölümlerine devam etti. Altayistik Bölümünde bölüm başkanı András Róna-Tas (→)'in danışmanlığı sonraki meslek hayatına damga vurdu. 1979'dan 2003'e kadar Çuvaş Beşeri Bilimler Enstitüsü Dil Bölümünde araştırmacı olarak görev aldı. 1994'te Çuvaş halk bitki adları etimolojisi konusunda yazdığı teziyle doktora (PhD) unvanını kazandı. Macaristan'da Çuvaşlar konusunda sürdürülen araştırmaların ve yayımlanan eserlerin Rusça tanıtımını yapmakta; özetleriyle ve tanıtımlarıyla Macar Çuvaş uzmanları ve Çuvaş araştırmacıları arasında bir köprü oluşturmaya gayret etmektedir. 2003–2010 yılları arasında Macar dili okutmanı ve doçent olarak Hantı–Mansi Yugra Devlet Üniversitesinde görev aldı.

Başlıca eserleri:

Čuvaškie narodnye nazvanija dikorastuščix rastenij. (Studies in Linguistics of the Volga-Region, I.) Debrecen, 2000.; *Hungaro–Tschuwaschica: Annotirovannyj bibliografičeskij ukazatel issledovannyj vengerskih učenyh XIX–XX vv.* Ed.: Judit Szalontai - Klára Agyagási. Čeboksary, 2001.; *Praktičeskij kurs vengerskogo jazyka: Učebnik dlja načinajuščih.* Hanti-Mansijsk, 2007.; *Mesaroš, D. Pamjatniki staroj čuvašskoj vey. Per. s veng.* Čeboksary, 2000.

**SZENTKATOLNAI BÁLINT, GÁBOR (13 Mart 1844,
Szentkatolna [günümüzde: Catalina, Romanya] – 26 Mayıs 1913,
Temesvár [günümüzde: Timișoara, Romanya])**

Şarkiyatçı, seyyah, dilbilimci, Türk ve Moğol dilleri araştırmacısı. Eğitimine Kézdivásárhely’de ve Erdel’deki diğer şehirlerin okullarında başladı; ardından Viyana’da ve Peşte’de devam etti. Hukukun yanı sıra, Arapça, Farsça ve Türkçe dillerine yoğunlaştı. Dilde çok yetenekli olduğu için Ármin Vámbéry (→) de kendisini destekledi; János Fogarasi (1801–1878) ise kendisine Rusya’da araştırma yapmasını önerdi. 1871’de 27 yaşındayken Rus Çarlığı’na büyük yolculuğuna başladı. Daha sonra kitabının temeli olan önemli Tatarca malzemeyi Kazan Hristiyan Tatarları arasında derledi. Ardından on aya yakın bir süre boyunca Volga Deltası’nda bulunan Astrahan’da kalarak bir Moğol lehçesi konuşan Kalmuk halkını araştırdı. Bundan sonra Sankt Petersburg’a, oradan da Moğolistan’a seyahat etti ve Halha–Moğol dilini derleyerek Mançuca’yı araştırdı. Bu uzun keşif gezisinden 1874 yılında 30 yaşındayken döndü.

Gayet güzel yazılmış *Türkçe Dilbilgisi* kitabını bir sonraki yıl yayımladı. Yetenekli genç şarkiyatçının Peşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’nde okutman olarak atanmasına ve Ármin Vámbéry tarafından Macaristan Bilimler Akademisi haberleşme üyesi olarak önerilmesine rağmen Budapeşte’deki kariyeri uzun süremedi ve görevi hızlıca bitti. Geçimsiz ve kavgacı karakterinden dolayı birkaç sene içerisinde Macar akademik toplumdan tamamen koptu. 1870 yıllarındaki “Ugor–Türk Savaşı” sırasında duygusal açıdan Fin-Ugor dil akrabalığına karşı tavrı aldı. Hem Fin-Ugor, hem de Türk bağlantıları küçümsediği ve yalanladığı için her iki tarafı da kendine düşman edindi. Önce Macarcayı Moğolcaya benzetmeye çalıştı; sonra Kabardeyce–Macarca ve Dravidce–Macarca gibi ütopik akrabalıkları savundu. Bu değişen düşünceleri için ayrı ayrı kitaplar da yazdı.

1879’da 35 yaşındayken küsüp yurt dışına gitti ve on üç sene boyunca İspanya’da, Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli bölgelerinde, Lübnan’da, Şam’da ve Bağdat’ta yaşadı; nihayet Atina Üniversitesinde görev aldı. Dil öğretmeni, memur, maliye görevlisi olarak da çalıştı. 1892’de gönüllü sürgününden memleketine döndü. Kısa süre içerisinde Kolozsvár Üniversitesinin Ural-Altay Bölümüne profesör olarak atandı ve bu göreve 1912’de emekli olana kadar devam etti. Özellikle Türkçe, Tatarca, Moğolca, Mançuca, Arapça, Farsça, Japonca

ve Kabardeyce dil dersleri veriyordu. Kendisi dillerde çok yetenekli olsa da Zamenhof'un henüz geliştirdiği yeni dünya dili Esperanto'nun Macaristan'daki tanıtımı için ilginç bir şekilde büyük bir çaba sarf etti. Hayatının Kolozsvár (günümüzde: Cluj-Napoca, Romanya)'da geçirdiği son yirmi senesinde eğitim vermekten başka yukarıda bahsi geçen iki kalın, Tamilce ve Kabardeyce ile ilgili kitapları dışında çoğu *Erdélyi Múzeum* (Erdel Müzesi) mecmuasında yayımlanan makaleler yazdı ve sunumlar yaptı.

Dil karşılaştırmalarını ve kadim Macar tarihi araştırmalarını fiyasko olarak nitelendirebilsek de yerinde derlediği dil betimlemeleri büyük önem taşımaktadır. Çok titiz ve iyi bir şekilde betimleyen ve dilsel önemini ifade eden keskin bir gözlemciydi. Türkçe dil bilgisi ve özellikle Kazan'daki Türkçe araştırmaları günümüze kadar geçerliliğini korudu. Kazan Tatar derlemesinin ilk yayınının üstünden yüz yıl geçtikten sonra da Árpád Berta (→) tarafından yeniden yayımlanmış olması tesadüf değildir.

Başlıca eserleri:

Török nyelvtan. Alak-, mondattan, olvasókönyv és szótár. Budapest, 1875.; *Kazáni-tatár nyelvtanulmányok I–III.* Budapest, 1875–1876. Bunun güncel baskısı: Árpád Berta, *Wolgatatarische Dialektstudien. Textkritische Neuauflage der Originalsammlung von G. Bálint 1875–76.* (Keleti Tanulmányok – Oriental Studies, 7.) Ed.: Éva Apor. Budapest, 1988.; *Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén. Madsar Monghol khojor khele adalikhakho bicsik. (Magyar mongol két nyelvet egyenlítő irat).* Budapest, 1877.; Tamul (dravida) tanulmányok. Első rész: tamul nyelvtan (latinós átírással), tekintettel a többi tizenegy társnyelvre és a magyarra. Második rész: Magyar–tamul gyöknyomozó szótár, tekintettel a közép turánság főbb nyelveire. In: *Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredménye. II.* Budapest, 1897. 1–341. Almancası: *Tamulische (Dravidische) Studien. In zwei Teilen. I. Grammatikalischer Teil. II. Lexikalischer Teil.* Separatabdruck aus dem II. Bande des Werkes „Wissenschaftliche Ergebnisse der Reise des Grafen B. Széchenyi in Ostasien. 1877–1880.“ Budapest (yayın yılı yok).; *Kabard nyelvtan. (Grammatica Cabardica: seu lingua progeniei Hunnorum Chazari et Utiguri dictorum).* Kolozsvár, 1901.; *Lexicon cabardico-hungarico-latinum.* Kolozsvár, 1904.

Kaynakça:

József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái. I.* Budapest, 1891, 417–419.; Ármin Vámbéry, Bálint Gábor. *Vasárnapi Újság* 22/48 (28 Kasım 1875) 753–754.; Lajos György, Bálint Gábor emlékezete. In: *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1944.* Kolozsvár, 1945, 82–110.; Senga Toru, Bálint Gábor, Pröhle Vilmos és a japán–magyar nyelvhasználat története. *Magyar Nyelv* 90/2 (1994) 200–207.; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar.* (Türk Dil Kurumu Yayınları, 705.) Ankara, 1988, 108–109.; István Vásáry, Szentkatolnai Bálint Gábor, orientalista és utazó (1844–1913). *Kélektutató* 2015. ősz 31–40. **I. V.**

SZILÁDY, ÁRON (3 Kasım 1837, Ságvár – 20 Mart 1922, Kiskunhalas)

Kalvinist din adamı, dilbilimci, edebiyat tarihçisi. Ságvár'da doğmasına rağmen 1844'ten vefatına kadar babası László Szilády'nin Kalvinist din adamı olarak hizmette bulunduğu Kiskunhalas şehrinde yaşadı. 1851'de, o dönem aralarında usta Macar şair János Arany (1817–1882) ve sonrasında Kalvinist piskopos olacak Károly Szász (1829–1905) gibi şahsiyetlerden oluşan muhteşem bir kadrolu Nagykőrös Lisesinde okumaya başladı. Dil yetenekleri gençliğinde ortaya çıktı: Almanca ve Fransızca dışında İbranice, Yunanca, Latince ve bunun dışında Türkçe, Arapça ve Farsça da biliyordu. 1853'te eski bir Kalvinist lise olan Debrecen Lisesinde okumaya devam etti. 1856 yılında 19 yaşındayken İstanbul'a gidip Türkçesini geliştirmeye karar verdi. Türk dili ve edebiyatı dışında İstanbul'da 1848–1849 Macar İhtilali'nin oraya sığınan birçok önemli ismiyle tanışma fırsatı olduğu için buna oldukça önem verdi. 20–21 yaşlarında memleketine geri döndükten sonra Göttingen'de eğitimine devam etti. 1861'de Macar Bilimler Akademisi tarafından haberleşme üyesi olarak seçildi. 1863'te Kiskunhalas'ta Kalvinist din adamı olarak seçilerek hayatının sonuna kadar bu görevi üstlendi. 1876'da Macar biliminin ve toplumunun saygıdeğer bir temsilcisi olarak Macar Bilimler Akademisinin aslı üyesi oldu. Hayatının toplumsal yönünün en önemli amacı, Kiskunhalas'taki Kalvinist Lisenin kurulmasıydı. Hayatının ikinci yarısında, 38–40 yaşından sonra Doğu araştırmalarının yerine kadim Macar edebiyat tarihi ve medeniyeti çalışmalarına odaklandı, bu konudaki faaliyetleri Macar edebiyat biliminde hâlâ önemli yer tutar.

Şarkiyat biliminde Doğu edebiyatının Macarcaya kazandırılmasına önemli bir görev olarak baktı. Türkolojiye en büyük katkısı Osmanlı döneminde Macaristan'daki Osmanlı yazılarının araştırılmasıydı, bu konuda öncü çalışmalar yaptı. Macar şehirlerin arşivlerinde bulunan Osmanlı belgelerinin yanı sıra Sándor Szilágyi (1827–1899) ve Ferenc Salamon (1825–1892) ile beraber Osmanlı döneminin Macarca vesikalarını da yedi cilt halinde yayımladı. En büyük Fars şairi Firdevsi'nin Şehname'si ile başladığı çevirilerine ardından 11. yüzyılda yazılan *Barzname* adlı Fars destanıyla devam etti. Fars edebiyatından başka iki büyük şair, Hafız (1318–1389) ile Molla Cami'nin (1414–1492) şiirlerini çevirdi.

Başlıca eserleri:

Török-magyarkori történelmi emlékek. Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon Nagy-Körös, Czegléd, Dömsöd, Szeged, Halas levéltáraiból I–II. Kiadta, összeállította: Áron Szilády – Sándor Szilágyi. Pest, 1863.; *Okmánytár III.* Budapest, 1868.; *Okmánytár IV.* Budapest, 1869.; *Okmánytár V.* 1870.; *Okmánytár VI.* Budapest, 1871.; *Okmánytár VII.* Budapest, 1871.; *Okmánytár VIII.* Budapest, 1872.; *Okmánytár IX.* Budapest, 1873.; *A defterekről.* Pest, 1872.

Kaynakça:

Zoltán Bognár, *Szilády Áron.* Kiskunhalas, 1987.; István Vásáry, Szilády Áron emlékezete. In: *A Szilády Áron Társaság Évkönyve 1996–2000.* Kiskunhalas, 2002, 23–29.; Benjámín Ván, *Szilády Áron élete.* Kiskunhalas, 2012.; István Vásáry, Szilády Áron mint orientalista. In: *A Szilády Áron Társaság Évkönyve 2001–2020.* Kiskunhalas, 2021, 47–56.

I. V.

SZILÁGYI, DÁNIEL (15 Ocak 1831, Hajdúhadháza – 22 Kasım 1885, İstanbul, Türkiye)

Antikacı, koleksiyoner. Debrecenli bir Protestan öğrenci olarak 1848–1849 Macar İhtilali ve Özgürlük Savaşı sırasında tüm çatışmalara katılıp mücadele başarısızlıkla sonuçlanınca Osmanlı topraklarına sığındı. Mültecilik hayatı boyunca ileri derecede Osmanlıca öğrenip mütercim ve dil öğretmeni olarak İstanbul'da şöhret kazandı. 1850'lerin başında Pera (Beyoğlu)'da bir antikacı dükkanı satın alıp değerli el yazmaları eserleri ve kitaplar koleksiyonu oluşturdu. Edindiği bilgiler ve bağlantılarıyla Macarların kaynak araştırmalarına da katkı sağlayıp Ármin Vámbéry, (→) Áron Szilády, (→) Béla Harrach-Erődi, (→) József Thury, (→) Ignác Kúnos, (→) Arnold Ipolyi (1826–1886) ve Lajos Thallóczy (1857–1916) gibi önemli bilim adamları ve araştırmacılara yardım etti. Vefat ettikten sonra mirasının en değerli kısmını Macar Bilimler Akademisi satın aldı ve *Collectio Szilagyiána* adıyla Şarkiyat Kütüphanesinin en değerli koleksiyonu oluşturuldu. Bu kolleksiyonda yer alan Osmanlı el yazma eserlerinin büyük kısmı Osmanlı tarihi ve değerli edebî eserlerden oluşmaktadır.

Kaynakça:

Egy magyar antikvárius Isztambulban: Szilágyi Dániel. In: *Függőkert Orientalisztikai tanulmányok*. (Balázs Sudár ile) Ed.: Ferenc Péter Csirkés – György Csorba – Balázs Sudár – Zoltán Takács. Budapest, 2003, 117-136.; Szilágyi Dániel és a magyar orientalisztika. In: *Orientalista Nap 2003*. (Balázs Sudár ile) Ed.: Ágnes Birtalan – Masanori Yamaji. Budapest, 2003, 10-22.; Új források Szilágyi Dánielről. *Keletkutatás* 2009. ősz 111-133.; İstanbul'da Macar Bir Sahaf: Dániel Szilágyi. (Balázs Sudár ile) In: *Türkiye'de Kitap Koleksiyonerleri ve Sahafılar II*. Derleyen ve yayıma hazırlayan: Rifat N. Bali. İstanbul, 2020, 140–166.

Gy. Cs.

SZ. SIMON, ÉVA (6 Temmuz 1969, Zalaegerszeg –)

1987 ve 1991 yılları arasında Szombathely’de Dániel Berzsenyi Öğretmen Yüksek Okulu Tarih ve Çizim Bölümünde öğretmenlik diplomasını aldı. İlk yazıları yerel tarih konusundaydı, ama dikkatini 16–17. yüzyıl tarihi de çekmişti. Bu nedenle Macarca kaynaklarının yanı sıra Osmanlı Macaristanı Dönemi’nin Osmanlı kaynaklarını da inceleyebilmek için Türkçe öğrenmeye karar verdi. 1994’ten itibaren Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde eğitimine devam ederken Gábor Ágoston (→)’un verdiği Erken Modern Çağ ve Osmanlı İmparatorluğu tarihini anlatan derslere katıldı.

1996’dan itibaren Géza Dávid (→), Gyula Káldy-Nagy (→) ve Ibolya Gerelyes (→)’in çalıştığı Türk Filolojisi Bölümüne kabul edildi. Üniversite eğitimi sırasında Macaristan Devlet Arşivinde arşivci olarak çalışmaya başladı. 1999’da Tarih, 2001’de Türk Filolojisi Bölümünden mezun oldu.

2014 yılında gözden geçirilmiş versiyonu Macar Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü ve Devlet Arşivi tarafından yayımlanan “*A hódoltságon kívüli „hódoltság” – Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében* (Osmanlı Macaristanı’nın Dışındaki Macaristan – 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Güneybatı Tuna Ötesindeki Osmanlı Yayılması) başlıklı doktora (PhD) tezini 2012 yılında başarıyla savundu. Bu yayında yer alan sonuçlar, 2014–2018 ve 2019–2023 yıllar arasında yürütülen *Osmanlı Macaristanı ve Onun Serhad Bölgesinin Tapu Defterlerinin Derlenmesi* başlıklı Macar Millî Bilim Fonu tarafından desteklenen proje için metodolojik bir temel oluşturdu. Proje süresince liderliğini üstlendiği araştırma grubunun İstanbul Başbakanlık (günümüzde: T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) Osmanlı Arşivinden ve Sofya Kiril ve Metod Millî Kütüphanesinden 70.000’den fazla Macar tarihine yönelik kaynak (mühimme defterleri, tapu defterleri, ruznamçe defterleri) Macar Devlet Arşivi koleksiyonuna kazandırıldı. Proje sonucu Macaristan topraklarındaki Osmanlı defterlerinden elde edilen verilerin derlenmesi ve dijitalleştirilmesi sırasında Osmanlı dönemi koşullarının benzeri görülmemiş bir ayrıntıda aranabilir ve birbiriyle bağlantılı iki veri tabanı oluşturuldu.

Başlangıçta 19. yüzyıl Din ve Halk Eğitimi Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı arşiv koleksiyonu sorumlusu, 2007’den beri eski Macaristan Başbakanlık Arşivlerinin uzman raportörü, 2015’ten beri Macar Devlet Arşivinde Hungarica Çalışma Grubunun üyesi olarak Türkiye’de bulunan arşivlerdeki Macar tarihine yönelik arşiv malzemelerinin sorumlusudur. Kurumun birkaç önemli veri tabanının geliştirilmesinde yer almıştır. 2020 yılında profesyonel çalışmalarının takdiri olarak Ember Győző Ödülü’nü aldı.

Başlıca eserleri:

Névteljesen birtokolt szandzsákbégi házok a 16. századi oszmán terjeszkedés szolgálatában. *Századok* 141 (2007) 1351–1406.; Choosing Flight or Submission in the Ottoman–Hungarian Borderlands. Changing Identities in Zala County in the 1570s. In: *Osmanischer Orient und Ostmitteleuropa*. Ed.: Robert Born – Stephan Conermann. Stuttgart, 2014, 33–46.; *A hódoltságon kívüli „hódoltság” – Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében*. Budapest, 2014.; *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’dan Günümüze Türk–Macar İlişkileri / Török–magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig a levéltári dokumentumok tükrében*. Ed.: Éva Szepesiné Simon – Anikó Schmidt – Mümin Yıldıztaş. İstanbul, 2016.; Kayıt Dışı (Hâric ez-Defter) ve “Gayrimeskûn” (Hâli ez-Raiyyet) Yerlerin Osmanlı Sınır Boylarının Şekillenmesinde Etkisi. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 24/2 (2013) 1–16.; A szülejmáni béke. A magyarországi oszmán adóösszeírások és a magyar–oszmán békekötések összefüggései. *Aetas* 33 (2018) 53–72.; „Sınırsız” İmparatorluk – 16. Yüzyıl Macar Krallığı’nda Osmanlı Yayılması. In: *2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, 20–24 Kasım 2017, İstanbul, 1*. Haz.: Hatice Oruç – Mehmet Yıldırım – Songül Kadioğlu. Ankara, 2019, 319–330.; New Findings on the Extent of the Early Estates of the Beylerbeyis of Buda and the Beys of Mohaç. In: *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 139–157.; Databases of Cadastral Surveys (Tapu Defteris) of Ottoman Hungary and Its Frontier Zones (16–17th C.). *Archivum Ottomanicum* 37/1 (2020) 259–272.
<https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/oszman>; https://mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_segedlet_oszman_osszeirasokhoz;
<https://mnl.gov.hu/mnl/ol/terkepek>

TASNÁDI, EDIT (26. Kasım 1942, Budapeşte –)

Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Edebiyat Fakültesinin Macar Dili ve Edebiyatı, Türk Filolojisi, ayrıca Pedagoji bölümlerinden mezun oldu (1967), sonra iki yıllık gazetecilik okulunu da bitirdi (1970). Uzun yıllar Macar Radyosunun Türkçe Yayınlar Servisinde sözcü ve editör olarak çalıştı, aynı zamanda radyoda oynanmak üzere pek çok Türk tiyatro metnini Macarcaya çevirdi. 1993–1997 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Kürsüsünde beş sene boyunca okutman olarak ders verdi. 1997–2005 yılları arasında Macar Radyosu Arşivinde çalıştı; emekliye ayrıldıktan sonra Budapeşte ELTE Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümünde ders verdi.

Çalışmalarının çoğu Macar dilinde olmakla beraber pek çok yazısı Türkçe yayımlandı. Katıldığı bilimsel toplantılarda Türk ve Macar kültürlerinin karşılaştırılmalı temalarını ele almakta, halk bilimi, Türkoloji, edebiyat ve dilcilik konularına eğilmektedir. (Bu bildirilerin bir kısmı ayrı bir kitap olarak yayımlandı.)

Macar Bilimler Akademisince çevirmenlere verilen Füst Milan Ödülü'ne (1996); Akşehir'de Nasreddin Hoca Büyük Ödülü'ne (1997), Kıbrıs, Balkanlar ve Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Ödülü'ne (2002); Balassi Madalyası'na (2009), Türk Sanatçılar Vakfı Ödülü'ne (2011), Slovakya'da Vámbéry Ödülü'ne (2012), Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu'nun Türk Kültürüne Hizmet Ödülü'ne (2013) ve Mükemmel Sözlük Ödülü'ne, Cédrus Vakfı'nın *Hetedhét* Çevirmenlik Ödülü'ne (2015), Macar Gümüş Erdem Haçı'na (2016) ve İstanbul Yayıncılık Haftası kapsamında Onur Ödülü'ne (2022) layık görüldü.

Macar Dil Bilim Derneği, Macar Filoloji Derneği, Macar Doğu bilimleri uzmanlarının Körösi Csoma Cemiyeti, Macar Gazeteciler Federasyonu, Macar Yazarlar Birliği ve Macar PEN Klubünün üyesi, Macar–Türk Dostluk Derneği kurucularından olup hâlihazırdaki başkan yardımcısıdır. Yunus Emre, Yaşar Kemal, Tark Buğra, Turan Oflazoğlu, Sabahattin Kudret Aksal, İlber Oraylı, İskender Pala, İhsan Oktay Anar, Orhan Pamuk, Oya Baydar, Mario Levi ve diğerlerinin eserlerini, ayrıca Türk folklorundan birçok eser Macarcaya; Kelemen Mikes'in ünlü eseri olan Türkiye Mektupları'nı ve Macar ozan Bálint Balassi'yi, Attila József'i, Miklós Radnóti'yi, János Arany'yi ve István Turczy'yi

Türkçeye (Ignác Kúnos (→)'un bir kitabını Türkçeden Macarcaya, bir kitabını da Macarcadan Türkçeye) çevirdi. Türk halk masallarından dördüncü çeviri kitabı yayımlanmak üzeredir.

Başlıca eserleri:

Magyar-török szótár. (Zsuzsa Kakuk, Gün Benderli ve Yılmaz Gülen ile) Budapest, 2002.; *Török-magyar szótár.* (Zsuzsa Kakuk, Gün Benderli ve Yılmaz Gülen ile) Budapest, 2013.

Başlıca çevirileri:

Kelemen Mikes, *Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prens Rakoczi ve Mikes'in Türkiye Mektupları.* İstanbul, 1999.; Attila József, *Temiz Yürekle* (Kemal Özer ile) İstanbul, 1986, 20052.; *XVI. Yüzyıl Macar Ozan Bálint Balassi ve Şiirlerinden Örnekler.* (Dursun Ayan ile) Budapest, 2006.; *Macar Şiirinden Bir Seçki.* (Dursun Ayan ile) Ankara, 2013.; *Macar Bilge-Ozan János Arany* (Dursun Ayan ile) İstanbul, 2017.

Kaynakça:

Türk-Macar İlişkileri Üzerine Seçme Yazılar. Edit Tasnádi. Haz.: Dr. Abdulkadir Atıcı. Ankara, 2013.; *Tuna Kürsüsü. Edit Tasnádi Kitabı.* Söyleşi: Sinan Yaman. Ankara, 2022.

THURY, JÓZSEF (25 Aralık 1861, Makád – 22 Mayıs 1906, Szabadka [günümüzde: Subotica, Sırbistan])

Dilbilimci, Orta Asya dilleri uzmanı. 1880’de Budapeşte Üniversitesi (günümüzde: Eötvös Loránd Üniversitesi)’ne kayıt olup Ármin Vámbéry (→)’nin öğrencisi oldu. Türk dilinin yanı sıra Fin-Ugor konulu derslere de katıldı, Arapça, Farsça ve diğer Avrupa dillerinde de kendini geliştirdi. 1884 senesinde üniversite eğitimini dört aylık bir İstanbul seyahatiyle taçlandırdı. İstanbul’dayken antikacı ve Doğu dillerindeki el yazmaları eserleri koleksiyoneri Dániel Szilágyi (→) ile tanıştı. Kendisinin yardımıyla daha sonra kariyerinde önemli rol oynayacak bazı el yazması eserlere sahip oldu. 1884–1887 arasında Ticaret Akademisinde Türk dili öğretmenliğini yaptıktan sonra kısa bir süre Nagy-körös kasabasında da görev aldı. 1888 yılından vefat edene kadar Kiskunhalas Kalvinist Lisesinde Macar ve Latin dili öğretmeni olarak çalıştı. Kiskunhalas’a aslında erken dönemde yazdığı bazı makaleleri dikkatini çeken edebiyat tarihçisi ve Doğu bilimleri uzmanı Áron Szilády (→)’nin daveti üzerine taşındı. Buradaki koşulları araştırma yapmaya da uygundu.

İstanbul’dan getirdiği el yazmaları ve Dániel Szilágyi’nin vefatının ardından Kiskunhalas’a nakledilen 9000’e yakın eserden oluşan kütüphane bu araştırmalarının temelini oluşturdu. Hastalığının şiddetlenmesi nedeniyle vefatından altı sene önce ders vermekten muaf tutulup sadece kütüphanenin düzenlenmesiyle vakit geçirip incelemelerini sürdürmek dışında başka şeylerle ilgilenmek zorunda kalmadı. 1903 yılında Macar Bilimler Akademisi aslı üyeliğine seçildi. Ármin Vámbéry’nin halefi olarak Budapeşte Bilim Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümüne davet edildi. Fakat bu teklifi kabul edip atandıktan kısa süre sonra hayatını kaybetti.

Bilimsel kariyeri hocalarının izinde gelişmeye başladı, özellikle Macar dilinin kökenleri konusu ilgisini çekti. Bir Macar–Türk karşılaştırmalı sözlüğünü yazmaya girişse de aldığı olumlu eleştirilere rağmen bunu bitiremedi. Özellikle 15–16. yüzyıldan kalma Osmanlı kroniklerini Macarca’ya tercüme ettiği 1890’lı yıllar, köklü dönüşümünü işaret eder. İki ciltten oluşan bu eseri kaynak yayın olarak hâlâ kullanılmaktadır. 1896 yılındaki Macar devletinin bininci yıl dönümü kutlamaların Thury’yi tekrar Macarların kökenleri ve kadim tarihi gibi konulara doğru itmesiyle beraber 1900’lerin başında Türkolojinin diğer konularında da değerli çalışmaları oldu. Örneğin, Orta Asya Türk edebiyatı

konusunda yazdığı kitabı uzun zaman boyunca bu konuda hazırlanan tek eser niteliğindedi. İki Çağatay sözlüğüyle, sahip olduğu bir Abuşka yazma parçası ve de *Behçet-ül-Lugat* tanıtımıyla Çağatay dili araştırmalarına dikkat çekti. *Török nyelvelékek a XIV. század végéig* (On Dördüncü Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yâdigarları) adlı akademiye kabul konuşmasında kendi mülkiyetinde olan Ahmedî İskendernamesi'ni (1390) ön plana çıkartarak 7. asırdan kalma runik yazılı hatıralardan 14. yüzyıla kadar uzanan ve o dönemde bilinen Türk dili anıtlarını ayrıntılı bir şekilde tanıttı.

Yirmi yıldan biraz daha uzun süren meslekî hayatı uluslararası standartlara göre de gayet başarılıyken Türkolojinin bazı alanlarındaysa öncülüğü tartışılmazdı. Birden fazla Batı dili bilmesine rağmen yazılarını sadece Macarca yayımladığı için Macaristan dışında hem bilimsel çalışmaları hem de Thury'nin kendisi hak ettiği kadar bilinmemektedir.

Başlıca eserleri:

A kasztamuni-i török nyelvjárás. (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből, XII/7.). Budapest, 1885.; Az 1663/64-iki hadjârat történetéhez. Rasid efendi török historikus müveiből. *Hadtörténeti Közlemények* 3–4 (1890) 361–382, 499–527.; *Török történetirók.* Fordította és jegyzetekkel ellátta Thury József. Budapest, I. 1893; II. 1896.; *A magyarok eredete, őshazája és vándorlása.* Budapest, 1896.; *A „Behset-ül-Lugat” című csagataj szótár.* Budapest, 1903.; *Török nyelvelékek a XIV. század végéig.* Székfoglaló értekezés. Budapest, 1903. Türkçesi: *On Dördüncü Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yâdigarları.* Çev.: Ragıp Hulusi. *Milli Tettebular Mecmuası* 2/4 (1331/1903) 82–133.; *A közép-ázsiai török irodalom.* Budapest, 1904.; Az „Abuska Lugati” cizimü csagataj szótár. *Kéleti Szemle* 5 (1904) 1–25.; *A közép-ázsiai török nyelv ismertetései.* Budapest 1906. Türkçesi: *Orta Asya Türkçesi Üzerine Tetkikler.* Çev.: Ragıp Hulusi. *Milli Tettebular Mecmuası* 1/2 (1331/1913) 207–233. **M. I. – I. V.**

TORMA, JÓZSEF (5 Ekim 1943, Kecskemét – 23 Nisan 2000, Budapeşte)

Orta Asya uzmanı, etnolog, diplomat. 1967’de Alman ve Rus Dili Bölümlerinden öğretmen olarak József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)’nden mezun oldu. Lise sonralarında ise yüksek okul öğretmeni, 1986–1991 arasında Szeged Tıp Üniversitesi Yabancı Dilleri Enstitüsünün müdürü olarak çalıştı.

Doğu dillerine karşı olan merakı kendisini 1975’te Szeged’teki Altayistik Bölümüne getirip Türk dilleri ve özellikle Başkurt diliyle ilgilenmeye başladı. Altayistik Bölümündeki eğitiminin bir parçası olarak 1978’de Başkurdistan’ın başkenti olan Ufa’da bir dönem geçirirken hem eğitimini sürdürdü hem de saha çalışmaları için fırsat buldu. 1980 yılında Altayistik Bölümünden diplomasını aldı. Doktora eğitimine başlayıp (1981) tezini Başkurt lehçelerinin tarihsel sistemleştirilmesi konusunda yazdı. 1984–1985 yılları arasında Altayistik Bölüm başkanıydı. Başkurdistan’a düzenli olarak seyahat edip dil bilgisi ve etnografik konularda meslektaşı F. G. Hisametdinova ile veriler topladı. Çalışmalarıyla Szeged Akademik Komitesi Meslekî Ödülü (1978) ve Üst Düzey Meslekî Ödülü’ne (1983 ve 1985) layık görüldü.

1991’de Dışişleri Bakanlığı kadrosuna katıldı. İstanbul’da başkonsolos, 1992–1993 arasında ise Macaristan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliğinin danışmanı olarak çalıştı. Şubat 1994’ten itibaren Macaristan’ın ilk Kazakistan’da görev yapan büyükelçisi (1994–1997) oldu. Almatı’da görev yaparken 1995’ten itibaren aynı zamanda Kırgızistan ve Tacikistan’da da büyükelçi olarak akredite oldu.

Diplomatik kariyerinden ötürü araştırmalarını bırakmayarak Orta Asya, Çin ve Sibirya Türklerini yaşadıkları bölgelerde ziyaret etme fırsatı buldu. Volga etrafındaki Türk halklarının yanı sıra (Başkurtlar, Çuvaşlar, Tatarlar), Litvanya’da yaşayan Karayları ve Sincan Uygurlarını da ziyaret etti. Türk halklarının tarihi, dili, kadim inançları, Şamanizm ve halk tedavi yöntemleri konusunda yazdığı eserlerin Macarca ve diğer Avrupalı dillerle sınırlı kalmamasına büyük önem verip Türkçe, Başkurtça, Kazakça, Kırgızca ve diğer Türk dillerinde de yayımlamaya gayret etti. Orta Asya’da yaşayan Türk halklarının kartal avları konusunda neşrettiği makaleleri de büyük önem teşkil etmektedir.

1997'den sonra Dışişleri Bakanlığı Dokümantasyon Bölümünde görev alıp çalışmaya devam etti. Başlayan ciddi hastalığı bile *Başkurt Halk Tedavi Yöntemlerinde Büyük Unsurlarının Güncel Sistemi* adlı doktora (PhD) tezini yazmasını engellemedi.

Başlıca eserleri:

Magic and Name-giving among the Bashkirs. In: *Altaic Religious Beliefs and Practices. Proceedings of the 33rd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference Budapest June 24–29, 1990*. Ed: G. Bethlenfalvy – Á. Birtalan – A. Sárközy – J. Vinkovics. Budapest, 1990, 361–369.; Doğu Başkurtlarında (SSCB) Cinlerle İlgili İnanmalar. Çev.: Akın Hicran – Çubuk Gülden. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları/Turkish Folk Culture Researches* 2 (1991) 163–167.; Mágikus gyógymódot jelentő igék a baskír nyelvből (F. G. Hisametdinova ile) *Keletkutató* 1991. ősz 87–96.; Kultische Festmähler zum magischen Schutz Neugeborener in Baschkirien. (F. G. Hisametdinova ile) *Central Asiatic Journal* 36 (1992) 242–281.; Magische Prophylaxe in der volkstümlichen Heilkunde der Baschkiren. (F. G. Hisametdinova ile) *Ural-Altäische Jahrbücher Neue Folge* 11 (1992) 91–102.; „...a tűznek mondom!” A baskír népi orvoslás mágikus elemeinek mai rendszere. Budapest, 1997.; A sassal végzett vadászat hagyományára a közép-ázsiai népek folklórjában és a magyarok turulmadara. *Ethnographia* 108/1–2 (1997) 323–342.; *Bérem bélé, Íkem igő... Mándoky Kongur István emlékére.* (Keleti Örökségünk, 6.) Karcag, 1999.; A sassal végzett vadászat a közép-ázsiai török népeknél. In: *Néptörténet – nyelvtörténet. A 70 éves Róna-Tas András köszöntése*. Ed.: L. Károly – É. Nagy Kincses. Szeged, 2001, 191–199.

Kaynakça:

Gyula Kodolányi, Dr. Torma József halálára. *Magyar Szemle. Új Folyam* 9/5–6 (2000) 213–214.; András Róna-Tas, József Torma. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 55/1–3 (2002) 297–298. **M. I.**

TÓTH, HAJNALKA (14 Ekim 1976, Körmend –)

Üniversite hayatına 1995'te József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)'nde ilk olarak Macar Dili ve Edebiyatı Bölümünde, 1996'da ise Tarih Bölümünde başladı. 2001'de tarih lise öğretmeni, 2003'te ise Macar dili ve edebiyatı lise öğretmeni olarak mezun oldu. 2002–2005 yılları arasında devlet burslusu olarak Sándor Papp (→)'ın danışmanlığını üstlendiği Szeged Üniversitesi Tarih Doktora Programı Yeni Çağ Alt Programına başladı. 2008'de Macar Bilimler Akademisi Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund (Genç Liderler Fonu) Vakfı araştırma bursunu kazandı. 2012 yılında Macaristan'ın Osmanlılar'dan geri alınışı döneminde Macar serhatlardaki askerlerin rolünü inceleyen, *A Kanizsával szembeni végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc levelezése tükrében 1683 és 1690 között* (1683 ve 1690 Arasında Ferenc Nagy Gyöngyösi Mektuplarında Kanija Karşısındaki Serhad) başlıklı askerî tarih konulu doktora (PhD) tezini başarıyla savundu.

Doktora programı esnasında Türkçe öğrenip ilgi alanı gitgide Osmanlı tarihine yöneldi. Bunun ardından Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümüne de kaydolup 2013'te yüksek lisans diplomasını aldı. Son tezini Mária Ivanics (→)'in danışmanlığında Karlofça Antlaşması'nın ardından Habsburg–Macar–Osmanlı uç serhatlarının genel durumunu aydınlatan Temeşvarlı Osman Ağa'nın Osmanlıca mektuplaşması hakkında yazdı. Başladığı bu araştırmayı 2016–2019 arasında Bolyai János Araştırma Bursu ile devam ettirip bunun sonucunda yakınlarda raflardaki yerini alacak *Kitāb-i İnşāʾ – Temesvári Oszmán aga iratgyűjteménye. A Habsburg–magyar–oszmán határvidék a 18. század első harmadában* (Kitāb-i İnşāʾ – Temeşvarlı Osmanv Ağa Külliyyatı. 18. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Habsburg–Macar–Osmanlı Serhaddi) adlı eserini bitirdi. Üstün başarıları neticesinde 2020'de Bolyai Anma Diploması ile ödüllendirildi. 2013–2018 yılları arasında *Everyday Life and Imperial Politics in the Köprülü Era* adlı Sándor Papp'ın (→) liderlik ettiği Macar Millî Bilimsel Araştırma Fonu projede asistan olarak 17. yüzyıl ortalarında Habsburg–Osmanlı diplomasi tarihiyle ve özellikle de Vaşvar Barış Antlaşması konusuyla ilgilenmeye başladı.

2010'dan itibaren ilk asistan olarak; 2013'ten sonra kıdemli personel, 2016'dan itibaren ise yardımcı doçent olarak Szeged Üniversitesi Orta Çağ ve Erken Yeni Çağ Macar Tarihi Bölümünde çalışmaktadır. 2017'den itibaren Sándor

Papp'im liderlik ettiği ve Macar Bilimler Akademisi ile Szeged Üniversitesi Osmanlı Tarihi Ortak Araştırma Grubunda dış üye olarak çalışmaktadır.

Başlıca eserleri:

Die Beziehung der Familie Batthány zur osmanischen Elite im ungarisch-osmanischen Grenzgebiet vom 16.–17. Jahrhundert. In: *Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*. (Studia Jagellonica Lipsiensia, 14.) Ed.: Robert Born – Sabine Jagodzinski. Ostfildern, 2014, 165–177.; „Unutulmuş Biriyim” – 17. Yüzyıl Ortasında Macar Süvari Subay ile Budinli Türk Çavuşun Serbest Bırakılma Hikâyeleri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 24/2 (2013) 49–67.; A vasvári békekötésig vezető út. Oszmán–Habsburg diplomáciai lépések a béke megújítására, 1662–1664. In: *A szentgotthárdi csata és a vasvári béke. Oszmán terjeszkedés – európai összefogás / La bataille de Saint Gotthard et la paix de Vasvár. Expansion ottomane – Coopération européenne*. Ed. Ferenc Tóth – Balázs Czigány. Budapest, 2017, 319–338.; The Circumstances and Documents of the Peace of Vasvár. *Archivum Ottomanicum* 34 (2017) 243–256.; Mennyit ér egy magyar lovas hadnagy? – Egy rabkiváltás története diplomáciatörténeti kontextusban a 17. század közepéről. *Századok* 152/2 (2018) 247–284.; Vasvár előtt. Habsburg–oszmán megegyezési kísérlet Temesváron 1663-ban. *Aetas* 35/3 (2020) 46–60.; Temesvári Oszmán Aga levélgyjteménye. Habsburg–oszmán–kuruc határvidéki konfliktusok a 18. század elején. In: *Előadások a Magyar Tudomány napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában*. Ed.: Emese Egyed – László Pakó. Kolozsvár, 2016, 281–292.; Török kereskedők nehézségei a kuruc korban – avagy hogy ne kereskedjünk Magyarországon a Rákóczi-szabadsághac idején. *Acta Historica. Acta Universitas Szegediensis* 143 (2018) 87–106.; Roma Çasarıyla Şevketlü Padişahımızun Sulh [u] Salahı Olub – The Two Ali Pashas of Temeşvar on the Habsburg, Hungarian and Ottoman Frontier at the Time of the Rákóczi War of Independence. In: *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed.: Pál Fodor – Nándor Erik Kovács – Benedek Péri. Budapest, 2019, 459–479.

VÁMBÉRY, ÁRMIN (19 Mart 1832, Szentgyörgy [günümüzde: Svätý Jur, Slovakya] – 15 Eylül 1913, Budapeşte)

Şarkiyatçı, dilbilimci-tarihçi, seyyah ve yazar. Dünyada birçok dile çevrilmiş meşhur Orta Asya seyahatinin (1863–1864) anlatımı gezi edebiyatı klasikleri arasındadır. Başlıca ilgi alanı Türk halkları ve Orta Asya üzerinde yoğunlaştı, eserleri Türkoloji alanının en önemli kurucuları arasına yükselmesini sağladı.

İstanbul'da yaşadığı beş yıl (1857–1862) boyunca Türk dili ve kültürünü derinlemesine tanıdı. 1862–1864 arasında Türk derviş kıyafeti giyerek yaptığı Orta Asya seyahati sırasında seyahatini ve bilimsel araştırmalarını bir Müslüman hacı görünümünde yürüttü. Meşhur gezi anlatımı ilk olarak Macarca ve İngilizce olarak yayımlandı. İran seyahatiyle ilgili deneyimlerini ayrı bir kitap halinde aktardı. Vámbéry geniş ufka sahip, eğitilmiş bir bilim adamı olup, Müslüman Şarkı içinde yaşayıp deneyimledi ve bunları Batılı kültürün bakış açısıyla okurlara aktarmayı başardı.

Vámbéry, her şeyden önce İslam dünyası, bunun içerisinde de Türkiye, İran ve Orta Asya uzmanıydı. Birçok alanda öncülüğü tartışılmaz: bilim adamı olarak yeni bir bilim dalı olan Türkolojinin kurucularından olmasının yanı sıra seyyah olarak Orta Asya'nın kâşifi ve Rus işgali öncesindeki halinin son aktarıcılarındandı. Türkoloji, yani Türk halklarının bilimi geç gelişmeye başlamıştı. 1850'li yıllara dek Türklere yönelik araştırmalar özellikle Osmanlı–Türk diline ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihine yönelikti. Bu bilim dalının merkezi Viyana iken oradaki Doğu Akademisi Osmanlı'da görev alacak diplomatlar, mütercimler ve dragomanları yetiştirmekle sınırlıydı. Viyana Türkolojisinin önde gelen şahsiyeti Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1856)'dı. Asya Türkleri'ni ise Avrupa'da kimse bilmiyordu. Onlar hakkında kendi imparatorluk sınırları içerisinde yaşamalarından ötürü başlıca Rus bilim adamları yazmış; Orta Asya'daki üç hanlıkla (Hive, Buhara, Kokand) yaşayan halklarsa İngiliz–Rus büyük güç rekabetinin izinde ilk olarak uzun süre Rus, sonralarında ise Sovyet nüfuz alanına girdiler.

Ármin Vámbéry'nin felsefesine göre Türkoloji bütün Türk halklarının bilim dalı olmalıydı ve örneğin Osmanlı–Türk halklarıyla sınırlı kalamazdı. *A török faj* (Türk Irkı) adlı eseriyle Türkoloji alanındaki araştırmalarında Avrupa çapında bir ilk olarak Türk haklarını Avrasya genelinde ve onları bütünlüğü ve çeşitliliğiyle ele aldı. Vámbéry'nin izinde günümüze dek buna benzer özetler ve girişler hazırlanmaktadır. Vámbéry'nin belirlediği alanlarda onu takiben Ma-

car Türkolojisinin geniş alt yapısı oluşturulmuştur; halefleri arasından Gyula Németh (→)'i, Lajos Fekete (→)'yi ve Lajos Ligeti (→)'yi anmakla yetinelim.

Osmanlı tarihi alanında, ki o dönemde de gelişmiş bir bilim dalıydı, fazla eser üretmedi. Yayımladığı eserler arasında bir kadim Osmanlıca eseri ön plana çıkmaktadır. Bunun içerisinde 14. yüzyıldan kalma bir hikâye derlemesi, ek olarak ise Tebriz'den kalma bir Azeri el yazması eser ekledi (*Tahir ve Zühre* hikâyesi). Vámbéry'nin bu yayını yine birçok bakımdan öncüydü. İlk olarak bu kitapta Osmanlı-Türk metnini Arap harfleriyle yazılan orijinal eserin yanına Latin alfabeye yazılan Türkçe ve Almanca tercümesi ve ayrıntılı bir söz derlemesiyle beraber sunması bir ilkti ve örnek niteliğini taşıdı. İlk olarak, bununla, sonraki yayınlar için yol gösterdi. İkinci olarak, daha eskilere dayanan Orta Asya kökenli Doğu Türk diline karşı Batı Türk edebiyat dili olarak da nitelendirebildiğimiz erken Anadolu yazma eserlere de dikkati çekti. Üçüncü olarak, Azeri metnin eklemesi Anadolu ve Doğu Türk dilleri arasında üçüncü bir dilin, Eski Azerice veya Acem (İran) Türkçesi bir dilin var olmasına da ışık tuttu.

Türkoloji alanında yaptığı araştırmalardan kuşkusuz Orta Asya Türkçesi (Çağatayca) filolojisini yaratması ön plana çıkmaktadır. Doğu Türk edebiyat dilinin en mühim hatıraları henüz yayımlanmamışken en çok Vámbéry'nin yaptığı araştırmalar neticesinde 15. yüzyılda yaşamış Orta Asya'nın en önemli şair ve yazarı Mir Ali Şir Nevaî (1441-1501)'yi dil kullanımını (ve adlandırmasını takip ederek) sonralarında bu dili Çağatayca olarak adlandırdı. Avrupa'da *Abuska* başlığıyla ilk Çağatayca sözlüğü Vámbéry tarafından yayımlandı. Çağataische Sprachstudien adlı eserinde Orta Asya Türk edebiyatının eski ve yeni eserlerinin ve daha önemlisi Mir Ali Şir Nevaî eserlerinin geniş bir yelpazesi okurlara aktarıldı. Orta Asya Türk filolojisi alanında yaptığı araştırmaların üçüncüsü olarak 11. yüzyıla ait Karahanlı Türk-İslam yazma eserlerinin önde gelen duraklarından *Kutadgu Bilig*'in yayımlanmasını vurgulamalıyız. Vámbéry, Viyana'da bulunan Uygur alfabeli el yazma eserine dayanarak çalıştı; sonralarında ortaya çıkan iki Arap alfabeye yazılan nüshayı ise bilemedi. Bu konuda da öncül olması tartışılmaz. Sonralarında Viyana'daki bir el yazması esere binaen Muhammed Salih'in Şeybâni-nâme eserini ilk olarak yayımladıktan sonra *Yusuf va Ahmad* adlı meşhur eserin o dönemin Hive-Özbekçe versiyonunu da ortaya çıkardı. Türkmen dili hakkında ve 18. yüzyılda yaşamış Türkmen şair Mahdumkulu şiiirlerinden de derlemeler içeren yayını yine kendi alanında öncü niteliğindedir.

Vámbéry, Türkoloji alanında yaptığı araştırmaların yanı sıra kadim Macar tarihi ve Macarların kökenleriyle ilgili de yoğun çalışarak bunların sonuçlarını

birçok eserinde ortaya koydu: İlk *A magyarok eredete* (Macarların Kökeni) adlı eserinde; sonra Macar Devlet'in kuruluşunun bininci yıldönümünde yayımladığı *A magyarság keletkezése és gyarapodása* (Macarların Oluşumu ve Gelişimi) kitabında, son olarak *A magyarság bölcsőjénél* (Macarların Beşiğinde) adlı çalışmasında, ki bu sonuncusu ancak vefatının ardından okurlarla buluştu. Vámbéry döneminde kadim Macar tarihinin en büyük muamması Macar dilinin kökenleriydi. Vámbéry ve etrafındakiler Macar dilinin Türk kökenli olduğunu savunurken József Budenz (1836–1892) ve Pál Hunfalvy (1810–1812) grubu, bu dilin Fin-Ugor kökenlerine dikkat çekti. Bu bilimsel tartışmanın sonucu belli oldu ve bugün cidden kimse Macar dilinin Fin-Ugor kökenli olduğunu tartışmaya açmamakla beraber Vámbéry'nin savunduğu tezin temel hatalarıyla beraber kadim Macar tarihine yönelik birçok değerli ve dikkate alınmaya değer iddiası vardı. Bunlardan biriye Macar–Türk etimolojisi alanında ortaya koyduğu nice fikirdir ki birçoğu sonradan haklı çıkıp bunlar o günden bu yana Macar dilindeki eski Türk alıntı sözcükler olarak kabul edilirler.

Vámbéry, 19. yüzyıl sonunda devam eden Osmanlı'daki modernizasyonla ilgili de kesin bir görüşe sahiptir ve nüfuzunu kullanarak buna da yön vermeye çalıştı. Üç ana akımdan Osmanlılık konusunda olumsuz bir düşüncesi vardı. Aynı şekilde Panislamizm konusunda da karamsardı. Fakat Pantürkizm/Turancılık konusunaysa özellikle kültüre dayalı olarak ve kendi Türk dilleri ve edebiyatı alanındaki düşünceleriyle de örtüştüğü için olumlu yaklaştı. Pantürkizmi hiçbir zaman etkin olarak desteklemese de kendi çalışmaları ve görüşü Turancılar için ilham kaynağıydı ve böylece kendi isteği dışında da Turancılığın oluşumunda etkili oldu.

Vámbéry 19. yüzyıl Arvupası'nın tipik bir çocuğuyken o dönem şarkiyatçıların Batı kültürü ve medeniyetinin üstünlüğüne ve Doğu'yu medenileştirme görevine dayanan Doğu görüşüne inandı. Bu düşüncelerini daha çok gazete yazılarında ve de *Nyugat kulturája Keleten* (Doğu'da Batı Kültürü) adlı büyük eserinde ortaya koydu. Aynı zamanda Doğu'yu açık bir empatiyle anlamak istedi ve Türk halkları konusunda bunu başardı; böylece modern Türkolojinin (ya da Türk halk bilimlerinin) öncüsü oldu. O dönemin Macar ve uluslararası kamuoyunu kendisine teveccüh gösterirken; Budapeşte Üniversitesinde profesör, Macar Bilimler Akademisi aslı üyesi ve birçok yabancı bilimsel kuruluşun onursal üyesi oldu.

Başlıca eserleri:

Abuska. Csagataj-török szógyűjtemény. Előbeszéddel és jegyzetekkel kísérte Budenz József. Pest, 1862.; *Közép-ázsiai utazás, melyet a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából 1863-ban Teheránból a turkman sivatagon át, a Kaspi tenger keleti partján Khivába, Bokharába és Szamarkandba tett és leírt Vámbéry Ármin.* Pest, 1865.; *Vándorlásaim és élményeim Perzsiában.* Pest, 1867.; *Čagataische Sprachstudien enthaltend grammatischen Umriss, Chrestomathie und Wörterbuch der čagataischen Sprache.* Leipzig, 1867.; *Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilig Uigurischer Text mit Transcription und Übersetzung nebst einem uigurisch-deutschen Wörterbuche.* Innsbruck, 1870.; A turkománok nyelvéről. Értekezés, turkomán szöveg és fordítása, jegyzetek. *Nyelvtudományi Közlemények* 15 (1879) 1–54. Almancasi: Die Sprache der Turkomanen und die Diwan Machdumkuli's. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 33 (1879) 387–444.; *A magyarok eredete. Ethnologiai tanulmány.* Budapest, 1882.; *Die Scheibaniade. Ein ösbegisches Heldengedicht in 76 Gesängen von Prinz Muhammed Salih aus Charezm. Text, Übetsetzung und Noten.* Wien, 1884.; *A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben.* Budapest, 1885.; *A magyarság keletkezése és gyarapodása.* Budapest, 1895.; *Alt-osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbajzianischen Text als Appendix.* Leiden, 1901.; Jusuf und Ahmed. Ein özbegisches Volksepos im Chiwaer Dialekte. Text, Übersetzung und Noten. *Keleti Szemle* 11 (1910) 1–112.; *A magyarság bölcsőjénél. A magyar-török rokonság kezdete és fejlődése.* Budapest, 1914.

Kaynakça:

The Story of My Struggles: the Memoirs of Arminius Vambéry. London, 1904.; György Hazai, *Vámbéry Ármin életútja.* Budapest, 1976.; L. Alder – R. Dalby, *The Dervish of Windsor Castle: The Life of Arminius Vambéry.* London, 1979.; *Vámbéry Ármin emlékezete* Ed.: Pál Fodor (Keleti Értekezések, 2.) Budapest, 1986.; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar.* (Türk Dil Kurumu Yayınları, 705.) Ankara, 1988, 326–328.; Birgit Bock-Luna, *Reiseleben – Lebensreise: der ungarische Orientalist Hermann Vambéry (1832–1913) über Zentralasien. Interethnische Beziehungen und Kulturwandel.* Münster, 2003.; Ruth Bartholomä, *Von Zentralasien nach Windsor Castle. Leben und Werk des Orientalisten Arminius Vambéry (1832–1913).* (Arbeitsmaterialien zum Orient, 17.) Würzburg, 2006.; Turgut Akpınar, Vámbéry, Arminius. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 42. İstanbul, 2012, 501–502.; David Mandler, *Arminius Vambéry and the British Empire. Between East and West.* Lanham, 2016.; Michael Knüppel, *Armin(ius) Vambéry (1832-1913) – Versuch einer Personalbibliographie.* 2. Nordhausen, 2017.; István Vásáry, Bilim Adamı Ármin Vámbéry. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Bahar 2017) 112–123; <http://vambery.mtak.hu/en/14.htm>

I. V.

VÁSÁRY, ISTVÁN (4 Mayıs 1945, Budapeşte –)

Üniversite eğitimini Haziran 1968’de Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (ELTE BTK) Türk Filolojisi ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerinde başlayıp sonralarında diploma kazandı. *Doctor universitatis* ünvanını 1971’de *Ermeni-Kıpçak Bir Dil Anıtı: Kamenets Kroniği’nin Bazı Parçaları* adlı teziyle tamamladı. *Altnordu’nun Kaçmaları* adlı doktora tezini (PhD) 1981’de savundu. Habilitasyonunu dilbilimi (Türkoloji) ve tarih alanlarında 1995’te Szeged József Attila Üniversitesi (günümüzde: Szeged Üniversitesi)’nde tamamladı. 2001’de *Kumanlar ve Tatarlar: Osmanlı Öncesi Balkanlar’da Doğulu Askerler (1185–1365)* adlı eseriyle Macar Bilimler Akademisi doktoru oldu. Türkoloji eğitimi esnasında hocaları olan Gyula Németh (→) ve Lajos Ligeti (→) ile hayatları boyunca devamlı iletişimde kaldı.

1968’den 1980’e kadar Macar Bilimler Akademisi Altay Bilimleri Araştırma Grubunda araştırmacı olarak çalıştı, sonra ELTE BTK Türk Filoloji Bölümünde devam ederek 1983’ten itibaren burada doçent olarak devam etti. 1981–1982’de Venedik Üniversitesinde (*Università di Venezia*) misafir okutman olarak iki dönem geçirdi. 1988–1989’da 10 ay boyunca *Woodrow Wilson Center*’de (Washington D.C., ABD) misafir araştırmacı olarak bulundu. 1990 sonbaharında Macaristan’ın İstanbul Başkonsolosu, 1 Kasım 1991’den itibaren ise Macaristan’ın Ankara Büyükelçisi olarak atandı. Diplomatik görevi 1995’te sona erdikten sonra ELTE BTK Türk Filoloji Bölümüne dönüp 1996’ta profesör ünvanını kazandı. Birkaç sene sonra akademik çalışmalarına diplomatik bir görev için bir kez daha ara verdi: 1999–2003 yılları arasında Macaristan’ın Tahran Büyükelçiliği (2002’den sonra Aşkabat da dahil olmak üzere) görevini üstlendi. Memleketine döndükten sonra 2005–2010 yılları arasında ELTE Üniversitesinin Şarkiyat Enstitüsünün müdürü oldu. 2010’da Oxford *All Souls College*’in misafiri olarak iki trimester geçirdi. 2013’te Macar Bilimler Akademisinin haberleşme, 2019’da da aslı üyesi oldu. 2015’ten itibaren ELTE Üniversitesinde emekli emeritüs profesör konumundadır.

1970–1990 yılları arasında Moskova ve Leningrad’a yedi araştırma gezisi yaptı, 1973’ten sonra Türkoloji ve Orta Asya çalışmalarının Macar ve uluslararası sempozyumlarına devamlı olarak katıldı.

İlgi ve araştırma alanları Türk filolojisi ve tarihinin değişik konularını kapsar; özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki tarihle olan ilişkilerini mercek altına aldı. Konuları aşağıdaki gibi gruplara ayrılabilir: 5–13. yüzyılları arasında Doğu Avrupa'nın bozkır bölgesi (Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Macarlar, Peçenekler, Kumanlar); Erken dönem Macar–Türk ilişkileri ve kadim Macar tarihinin Türk bağlantıları; Moğol Dönemi (13–16. yy.), özellikle Altınorda ve sonrasındaki Tatar devletleri (Kazan ve Kırım Hanlıkları, Nogay Ordası).

Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Komitesinin üyesi olarak 1970–1990 arasında görev yaptı, 1977'ten beri Akademinin Doğu bilimleri dergisi *Acta Orientalia*'in editör kurulu üyesi, 2003–2018 yılları arasında da baş editörüydü. Körösi Csoma Cemiyetinin 1968'den beri kurucu üyesi ve yönetim kurulu üyesidir; 1988–1990 yılları arasında başkan yardımcısıydı. 1993'ten beri Macar–Türk Dostluk Derneği kurucu üyesi, 2008'den 2013'e kadar başkanı, 2014'ten itibaren de onursal başkanıdır.

Türkoloji ve kadim Macar tarihiyle ilgili eserlerinden dolayı 1981'de Körösi Csoma Ödülü'ne layık görüldü. 1988'de Türk Dil Kurumunun haberleşme, 1999'da ise şeref üyesi oldu. 2015'te Macar Erdem Nişanı Subay Haç'ıyla taltif edildi.

Başlıca eserleri:

Az Arany Horda. Budapest, 1986.; *Az Arany Horda kancelláriája*. Budapest, 1987.; Mediaeval Theories Concerning the Primordial Homeland of the Hungarians. In: *Popoli delle steppe: Unni, Avari, Ungari. 23–29 aprile 1987*. Spoleto, 1988, 213–244.; Doğu Avrupa'nın Runik Alfabe Sistemleri Üzerine. *Bulleten* 41 (1993) 51–59.; The Beginnings of Western Turkic Literacy in Anatolia and Iran (13th–14th Centuries). In: *Irano–Turkic Cultural Contacts in the 11th–17th Centuries*. Ed.: Éva M. Jeremiás. Piliscsaba, 2003, 245–253.; *Cumans and Tatars. Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*. Cambridge, 2005.; *Turks, Tatars and Russians in the 13th–16th Centuries*. Hampshire, 2005.; *Eski İç Asya'nın Tarihi*. Çev.: İsmail Doğan. İstanbul, 2007.; *Kumanlar ve Tatarlar. Osmanlı Öncesi Balkanlar'da Doğulu Askerler (1185–1365)*. Çev.: Ali Cevat Akkoyunlu. İstan-

bul, 2008.; *Magyar őshazák és magyar őstörténeszek*. Budapest, 2008.; The Jochid Realm: the Western Steppe and Eastern Europe. In: *The Cambridge History of Inner Asia 2. The Chinggisid Age*. Ed.: Peter B. Golden – Nicola di Cosmo – Allen Frank. Cambridge, 2009, 67–85.; The Beginnings of Coinage in the Blue Horde. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 62 (2009) 371–385.; The Crimean Khanate and the Great Horde (1440s–1500s). A Fight for Primacy”. In: *Das frühneuzeitliche Krimkhanat (16.–18. Jahrhundert) zwischen Orient und Okzident*. Ed.: Meinolf Arens – Denise Klein. Wiesbaden, 2012, 13–26. Türkçesi: Kırım Hanlığı ve Büyük Orda (XV–XVI. yüzyıl) Hâkimiyeti Uğruna Mücadele. Çev.: Serkan Acar. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 29/1 (2014) 327–340.; Two Patterns of Acculturation to Islam: The Qarakhanids versus the Ghaznavids and Seljuqs. In: *The Age of the Seljuqs*. Ed.: Edmund Herzig – Sarah Stewart. London–New York, 2015, 9–28.; The Tatar Factor in the Formation of Muscovy’s Political Culture. In: *Nomads as Agents of Cultural Change. The Mongols and Their Eurasian Predecessors*. Ed.: Reuven Amitai – Michal Biran. Honolulu, 2015, 252–270.; The Preconditions to Becoming a Judge (*Yarguçi*) in Mongol Iran. *Journal of the Royal Asiatic Society* 26/1–2 (2016) 157–169.; *Yāsā* and *Sharī’a*. Islamic Attitudes toward the Mongol Law in the Turco–Mongolian World (from the Golden Horde to Timur’s Time). In: *Violence in Islamic Thought from the Mongols to European Imperialism*. Ed.: Robert Gleave – István T. Kristó – Nagy. Edinburgh, 2018, 58–78.; *A székeley írás emlékei. Corpus Monumentorum Alphabeto Siculico Exaratorum*. (Elek Benkő ve Klára Sándor ile) Budapest, 2021.

Kaynakça:

Erzsébet Ézsiás, A „Boldogító Tudás”. *Vásáry István életpályája*. Budapest, 2015.; Géza Dávid – Benedek Péri, A hetvenéves Vásáry István köszöntése. *Keletkutatás* 2015. tavasz 5–8.

VASS, ELŐD (25 Mart 1942, Budapeşte -)

1963'te Eötvös Loránd Üniversitesi Tarih ve Türk Filolojisi bölümlerine kayıt oldu. 1968 senesinde diplomasını aldı. Üniversite eğitimi sırasında hocaları arasında Lajos Fekete (→) ve Gyula Káldy Nagy (→) gibi, ülkenin önde gelen Osmanlı tarihçileri vardı. Onlardan Osmanlı tarihi kaynakları, paleografyası ve de özellikler Osmanlı maliyesinde kullanılan siyakat defterlerinin okunmasına yönelik bilgiler edindi. Üniversiteyi bitirdikten sonra hemen Macar Devlet Arşivinde çalışmaya başlayıp Osmanlı evraklarının sorumlusu oldu. 2004'te kıdemli arşivci olarak emekliye ayrıldı. Çalışmaları özellikle Macaristan'daki Osmanlı idaresinin kaynaklarının keşfiyle yayımlanmasına yönelikti. 1979 senesinde *Levéltári Szemle* (Arşiv İncelemeleri) adlı dergide, Macar Devlet Arşivinde muhafaza edilen Osmanlı evraklarının listesini yayımladı. Macar ve uluslararası arşivlerden temin edilen ve Osmanlı dönemindeki Macar şehirlerine ve sancaklara ait kaynakları yayımlamaya devam etti. Vác nahiyesinin günlük gümrük mukaatasıyla beraber bir çok sancak ve nahiyenin tahrir ve tapu defterlerini ortaya çıkardı. Lajos Fekete'nin bibliyografyasını da hazırladı. *Mohács város történetének török forrásai* (Mohaç Şehri Tarihi Osmanlı Kaynakları) adlı eserini Mohaç Meydan Muharebesi'nin 450. yıldönümünde yazdı. Macar-Musevi Belgeliği için Osmanlı döneminde Musevilere ait kaynakları derledi. Redaktör olarak József Blaskovics (→)'in *A magyarok Története-Tarih-i Üngürüsz/Madzsar Tarihi* adlı Osmanlı kroniğinin yayımlanmasında görev aldı.

Başlıca eserleri:

Türkische Beiträge zur Handelsgeschichte der Stadt Vác (Waitzen) aus dem 16. Jahrhundert. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 24/1 (1971) 1–31.; Mohács város hódoltságkori történetének török forrásai. In: *Baranyai Helytörténetírás* 8. Ed.: László Szita. Pécs, 1976, 15–48.; A törökkor – Tolna megye a mohácsi csatától a török kiveréséig. In: *Évszázadokon át I. Tolna megye történetének olvasókönyve*. Ed.: János K. Balog. Szekszárd, 1978, 99–198.; A török iratok gyűjteménye a Magyar Országos Levéltárban. *Levéltári Szemle* 29/3 (1979) 541–556.; A kalocsai náhije 1548. évi török adóösszeírása. In: *Cumania VI. Historia*. Ed.: László Orosz. Kecskemét, 1979, 7–62.; A szekcsői-mohácsi szandzsák 1591. évi tahrir defterének fordítása. In: *Baranyai Helytörténetírás* 1977. Ed.: László Szita. Pécs, 1979, 15–93.; A szegedi és csongrádi náhije 1548. évi török adóösszeírása. In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*. Ed.: József Farkas. Szeged, 1979, 5–80.; Kalocsa környékének török kori adóösszeírásai. In: *Kalocsai Múzeumi Dolgozatok* 4. Ed.: János Bárh. Kalocsa, 1980.; A vásárhelyi náhije 1560. évi és 1570. évi török adóösszeírása. In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből* IV. Ed.: József Farkas. Szeged, 1980, 5–59.; Borsod megye török adóztatása az egri vár eleste előtt, 1544–1596. In: *Borsodi Levéltári Évkönyv* IV. Ed.: János Román. Miskolc, 1981, 49–69.; Források a Székesfehérvári szandzsákság történetéhez, 1543–1688. In: *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 19. Székesfehérvár, 1989, 69–200.; Szigetvár város és a szigetvári szandzsák jelentősége az Oszmán-Török Birodalomban, 1565–1689. In: *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történetész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján*. Ed.: László Szita. Pécs, 1993, 193–217.; A szécsényi szandzsák 1554. évi adóösszeírása. In: *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* 18. Salgótarján, 1993, 7–102.; Zsidók a hódoltságkori török forrásokban In: *Magyar-Zsidó Oklevéltár – Monumenta Hungariae Judaica XVIII. 1290–1789*. Ed.: Schreiber Sándor. Budapest, 1980, 11–30.

VELICS, ANTAL (LÁSZLÓFALVI) (14 Mart 1855, Szécsény – 15 Şubat 1915, Budapeşte)

Tıp doktoru, şarkiyatçı. Eğitimi Kalocsa arşöveki olan dayısı Lajos Haynald üstlendi. Tıp eğitimini Budapeşte, Viyana ve Paris üniversitelerinde bitirdi. 1879'da Budapeşte'de doktor oldu. Bir kaza sonucu ayağı kırılıp sonralarında asla tam olarak iyileşmedi. Daha sonra bir gözünü de kaybetti. İhtihar etmesinde geçirdiği hastalıklar da rol oynayabilirdi.

Cezayir'e ve Mısır'a gitti; bir dönem Çin'de, Japonya'da ve Meksika'da yaşadı. Türkçe, Arapça, İbranice dışında biraz Japonca ve Çince de öğrendi. 1686 senesinin ardından Viyana Saray Kütüphanesinde (günümüzde: Österreichische Nationalbibliothek) saklanan defterlerle sonraları yok olan, o dönemde Macar Millî Müzesinde muhafaza edilen defterlerin transkripsiyonuna genç yaşlarında başladı. İki cilt halinde yayımlanan eserini Ernő Kammerer (1856–1920) baskıya hazırladı. Amatör olması nedeniyle eserde birçok yanlış okuma ve anlatım bozuklukları olmasına rağmen kaynakların bolluğu ve önemi, Antal Velics'in Macar Osmanlı tarihçileri arasında yer almasına sebep teşkil etmektedir.

Başlıca eserleri:

Török levelek a kismartoni levéltárból 1607–1643. *Magyar Történelmi Tár* 8 (1885) 574–587.; *Magyarországi török kincstári defterek*. I. 1543–1635, II. 1540–1639. Sajtó alá rendezte: Ernő Kammerer. Budapest, 1886, 1890. **G. D.**

VÉR, MÁRTON (1 Aralık 1984, Budapeşte –)

Szeged Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (SZTE–BTK) Tarih Bölümündeki eğitimine 2004 senesinde başlayıp 2006’dan itibaren Macarların kadim tarihi ve Orta Çağ bozkır tarihi üzerine özel dersler aldı. 2008–2014 arasında Altayistik Bölümünde eğitimini tamamladı. 2011 senesinde SZTE–BTK Tarih Doktora Okulu Orta Çağ Programında eğitime başladı. 2012–2013 yıllarında öğrenci değişim programıyla Göttingen Üniversitesi Türkoloji ve Orta Asya Araştırmaları Bölümünde okudu. Macar ve Alman burs imkanlarından faydalanarak 2014–2016 arasında Berlin–Brandenburg Bilim Akademisi Turfan Koleksiyonunda ve Göttingen Üniversitesinde araştırmalarına devam etti. 2016’da üstün başarıyla Moğol İmparatorluğu’nun Kuzeydoğu Türkistan’daki posta sistemi üzerine yazdığı tezle (*The Postal system of the Mongol Empire in Northeastern Turkestan*) doktorasını (PhD) bitirdi.

2015’ten itibaren Macar Bilimler Akademisi ve Szeged Üniversitesi ortak Türkoloji Araştırma Grubunda asistan, 2016–2017 arasında ise araştırmacı olarak çalıştı. 2016–2017 eğitim döneminde SZTE–BTK Altayistik Bölümünde asistandı. Eylül 2017 tarihinde Alman Eğitim ve Araştırma Bakanlığının fonuyla Berlin–Brandenburg Bilim Akademisi Turfan Koleksiyonunda *Moğol Dönemindeki Doğu Türkistan’da İletişim Stratejileri* adlı araştırma projesine başladı. 2019 senesi itibarıyla Göttingen Üniversitesi Türkoloji ve Orta Asya Araştırmaları Bölümünde hocalık yapmaktadır.

Başlıca eserleri:

A turfáni bor a mongol korban. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 139 (2017) 95–106.; The Origins of the Postal System of the Mongol Empire. *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 22 (2016) 227–239.; Religious Communities and the Postal System of the Mongol Empire. In: *Role of Religions in the Turkic Culture. Proceedings of the 1st International Conference on the Role of Religions in the Turkic Culture*. Ed.: Éva Csáki – Mária Ivanics – Zsuzsanna Olach. Budapest, 2017, 291–306.; Animal Terminology in the Uyghur Documents Concerning the Postal System of the Mongol Empire. *Turkic Languages* 23/2 (2019) 192–210.; Chancellery and Diplomatic Practices in Central Asia during the Mongol Period as Shown in the Old Uyghur and Middle Mongolian Documents. *Eurasian Studies* 17 (2019) 182–201.; *Old Uyghur Documents Concerning the Postal System of the Mongol Empire*. (Berliner Turfantexte, 43.) Turnhout, 2019.; Insights from the Inside: An Old Uyghur Register and the Administration of the Mongol Empire. In: *Altaic and Chagatay Lectures. Studies in Honour of Éva Kincses-Nagy*. Ed. István Zimonyi. Szeged, 2021, 435–448.; Mongols and the Silk Roads: an Overview. (Szilvia Kovács ile) *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 74/1 (2021) 1–10.; In Vino Veritas. Wine and its Context in the Uyghur Society: an Insight to the Economic life of the Silk Roads. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 74/1 (2021) 109–144.

ZIMONYI, ISTVÁN (28 Haziran 1956, Eger –)

1976–1981 yılları arasında József Attila Üniversitesi (JATE) (günümüzde: Szegeç Üniversitesi) İngilizce–Tarih–Altayistik bölümlerinden mezun oldu.

Doctor universitatis unvanını (*Volga Bulgars in the early 13th Century*) 1983'te aldı, 1990'da ise dilbilim alanında doktorasını bitirdi (*The Origins of the Volga Bulgars*). 1981–1993 yılları arasında JATE Altayistik Bölümünde çalıştı ve sonra JATE Evrensel Orta Çağ Tarihi Bölümünün bölüm başkanlığını doçent sıfatıyla yürüttü (1993–2007). 1994'ten itibaren üç dönem Giessen'de Humboldt bursiyeri olarak görev aldı. Ekim 2007'den 2011 yazına kadar Kahire'de Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müşavirliğinin müdürü ve kültür müşaviri olarak görev yaptı. Ardından 2013 yılına kadar doçent olarak çalışacağı Szegeç Üniversitesi Orta Çağ Dünya Tarihi Bölümüne geri döndü. 2014 yılında Macar Bilimler Akademisi doktoru ve üniversite profesörü unvanını kazandı. 2014–2021 yılları arasında Szegeç Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Orta Çağ Dünya Tarihi Bölümüne, 2015–2021 yılları arasında ise Altayistik Bölümüne başkanlık etti.

Eğitim faaliyetleri, Orta Çağ Avrasya bozkırlar Türk ve Moğol göçebelerinin tarihine, İpek Yoluna, buna bağlı olarak erken Macar–Türk ilişkilerinin tarihine ve Orta Çağ Doğu Avrupa ve İslam dünyasının Türkçe konuşan halklarının tarihine odaklanmıştır.

Araştırma faaliyetlerinin merkezinde ise Doğu Avrupa'nın Türkçe konuşan göçebe halkların Orta Çağ tarihinin yazılmasını sağlayan kaynakların tarihsel bağlamda işlenmesi ve Macarların kadim tarihi yer almaktadır. Kaynakların çevirilerini düzenlemenin ve tarihsel değerlendirmelerini yayımlamanın yanı sıra, İslamî kaynakların tarihsel bağlamda işlenmesi üzerinde çalışmaktadır. Bu çerçevede Arabist Mihály Kmoskó mirasından kalan üç ciltlik çalışmayı (*Mohamedán írók a steppe népeiről*), Humboldt Bursu'nun sağladığı uluslararası iş birliği olanakları sayesinde Göttingen'de, Hansgerd Göckenjan ile birlikte, yayımladı. 2005 yılında, erken dönem Macar tarihine dair en önemli İslamî kaynak olan Ceyhanî mirasının Macar bölümünü ele aldığı doçentlik çalışmasını yayımladı. Bu çalışmanın Almanca versiyonu 2006 yılında çıktı. İngilizce versiyonu ise 2015'de, Brill yayınevi serisi içinde yayımlandı. Eylül 2012'de bilimler akademisi doktorluğu tezini *A magyarság korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb*

irodalom tükrében (Macarlığın Erken Dönem Tarihinin Köşe Taşları: Yeni Kaynakların Işığında Kuramlar) adıyla sundu ve savundu.

Orta Çağ bozkır tarihi araştırmalarının sonuçlarını sunmak için her iki yılda bozkır tarihi üzerine sempozyumlar düzenliyor. 1990 yılında, seri editörü olduğu Macar Tarih Öncesi Kütüphanesi serisinin yayımlanması başladı. Göttingen merkezli *Societas Uralo-Altaica*'nın başkan yardımcısı ve 2013'ün sonundan bu yana *Archivum Eurasia Medii Aevi*'nin yayın kurulu üyesidir.

Başlıca eserleri:

The Origins of the Volga Bulgars. (Studia Uralo-Altaica, 32.) Szeged, 1990.; *Orientalische Berichte über die Völker Osteuropas und Zentralasiens im Mittelalter. Die Ğayhānī-Tradition (Ibn Rusta, Gardīzī, Hudūd al-Ğālam, al-Bakrī und al-Marvazī).* (Veröffentlichung der Societas Uralo-Altaica, 54.) (Hansgerd Göckenjan ile) Wiesbaden, 2001.; *Muslimische Quellen über die Ungarn vor der Landnahme. Das ungarische Kapitel der Ğayhānī-Tradition.* Aus dem Ungarischen von Tibor Schäfer. (Studien zur Geschichte Ungarns, 9.) Herne, 2006.; *Medieval Nomads in Eastern Europe.* In: *Collected Studies.* (Florilegium magistrorum historiae archaeologiaeque Antiquitatis et Medii Aevi. XVI.) Ed.: Victor Spinei. Bucureşti–Brăila, 2014.; *A magyarország korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb irodalom tükrében.* (Magyar Őstörténeti Könyvtár, 28.) Budapest, 2014.; *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century. The Magyar Chapter of the Ğayhānī Tradition.* (ECEE, 35.) Leiden–Boston, 2015.; *A töröknyelvű népek a középkori Magyar Királyságban.* (Szilvia Kovács – Gábor Hatházi – András Pálóczi Horváth – Kyra Lyublyanovics – Antónia Marcsik ile) Szeged, 2016.; *Кочевники и венгры в X–XIV вв.* In: *Тюркские кочевники в Азии и Европе: Цивилизационные аспекты истории и культуры.* (С. Ковач, ile) Ed.: Д. Д., Вацильев – Ю. И., Дробышев – И., Зимонья. Moskva, 2018, 146–168.

